

BIBLIOTEKA UNIW. W POZNANIU
Inc. 78 9°
INKUNABULY

*Procedia Prose
Opera Selectiorum*

1708

W

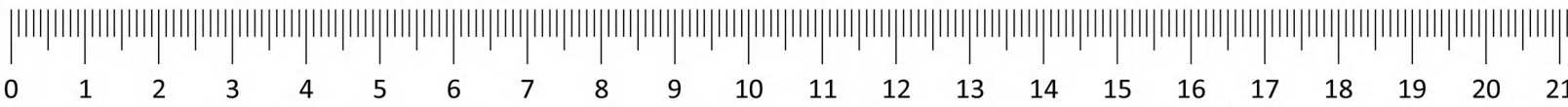
Johann Georg Hering
Pam.
X Imperatorum super X
1529

PAVLVS OROSIVS

Ex libris Christophori
Ditzpolsky

Et

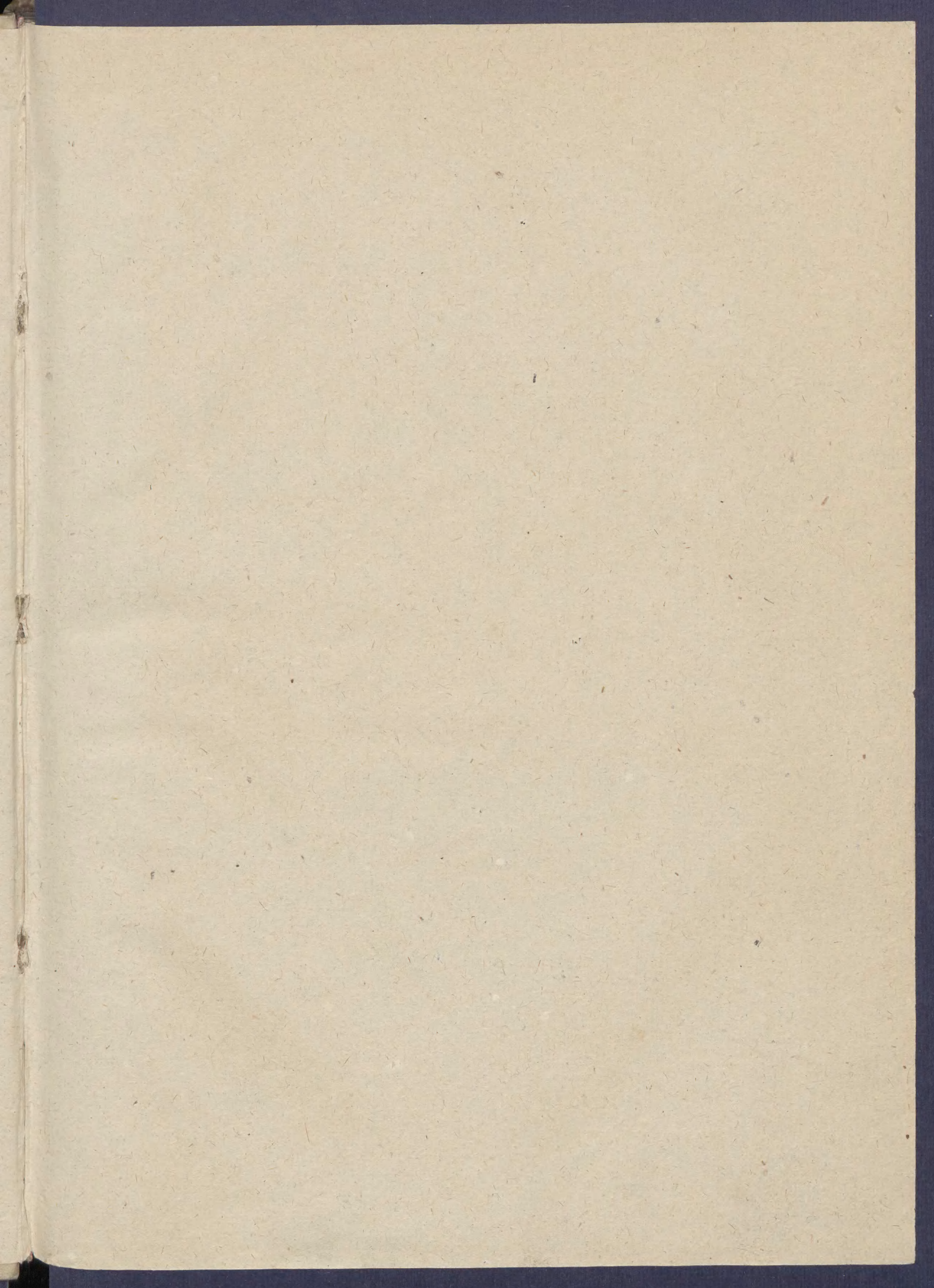
Inscriptiones vetustae Romanae

Il* 12103

1215896 (5)

u

Johann Georg Hering

1729

X Dimpfung des ... X

1729

PAVLVS OROSIVS

Ex libris Christophori
Ditzschii

Et

Inscriptiones vetustae Romanae

RAECEPTIS tuis parui beatissime pater Augustine: atque utinam tam efficaciter quam libenter: quam ego in utramvis partem parum de explicito mouear: rectene: an secus egerim. Tu enim iam isto iudicio laborasti: utrumne hoc: quod praecipis possem. Ego autem solius obediētia: si tamē eā uoluntate conatuque decorauit: testimonio contentus sum. Nam & in magna magni patris familiaris domo cum sint multa diuersi generis animalia adiumento familiaris rei comoda: non est tamē canum cura postrema: quibus solis natura insitum est: uoluntarie ad id quo praeparantur urgeri: & pingentiam quendam obediētiaē formulā sola disciplinati tremoris expectatiōe suspēdi: donec ad pagendi licentiā nutu signoue mittatur. Habēt enim proprios appetitus quantum brutis excellentiores: tantum rationalibus propinquantes: hoc est discernere: amare: seruire. Nam discernētes iter dominos atque extraneos non eos quos insectantur: oderunt. sed per his quos amat zelat: & amātes domum ac domum non quasi ex natura apti corporis uigilantes: sed ex conscientia solliciti amoris uigilant: unde est mystico sacramēto in euāgelii: quod edat micas catelli sub mensa dominorum: & Chananea mulier non erubuit dicere: & dominus non fastidiuit audire. beatus etiam Tobias ducem angelum sequens canem comitem habere non spreuit. Igitur generali amori tuo speciali amore conexus uoluntati tuae uoles parui. Nam cum subiectio mea precepto paternitatis tuae factum debeat: totumque tuum sit: quod ex te ad te redit: opus meum hoc solo cumulatum reddidi: quod libens feci. Praecepas mihi uti aduersis uaniloquam prauitate eorum: qui aliena ciuitate dei ex locorum agrestium compositis & pagis pagani uocant siue gentiles: quia terrae sapiunt: quae cum futura non quant: praeterita aut obliuiscant: aut nesciant: praesentia tamen tempora ueluti malis extra solitum infestatissima: ob hoc solum: quod creditur christus: & colitur deus: idola autem minus coluntur: infamant. Praeceperas ergo ut ex omnibus quae haberi ad praesens possunt historiae atque animalium fastis: quaecumque aut bellis grauias: aut corrupta morbis: aut fame tristitia: aut terrarum motibus terribilia: aut inundati omnibus agrum insolita: aut eruptionibus ignium metuenda: aut ictibus fulminum plagisque gradinum saeva: uel etiam parricidiis flagitiisque misera pertransacta retro saecula reperissem: ordinato breuiter uoluminis textu explicarem: maxime cum reuerentiam tuam perficiendo aduersum hos ipsos paganos. xi. libros insistentem quorum iam. x. orientes radii mox: ut de specula ecclesiasticae claritatis elati sunt: toto orbe fulserunt leui opusculo occupari non oportet: & sanctus filius tuus Iulianus Carthaginensis seruus dei satis fieri super hac re petitioni suae eadem fiducia: quam poposcit exigeret: dedi operam. & me ipsum in primis confusione praesuli: cui plerumque reputati supra modum exastuauisse praesentium clades temporum uidebant. Nactus sum enim praeteritos dies non solum aequae. ut hos graues: uerum etiam tanto atrocius miseros: quanto longius a remedio uerae religionis alienos: ut merito hac scrutatione claruerit regnasse mortem auidam sanguinis dum ignorat religio: quam prohiberet a sanguine. Ista illucescente illam ostupuisse. illam concludi: cum ista iam praeualeret: illam perire nulla futuram cum haec sola regnauit: exceptis uidelicet semotisque illis diebus nouissimis sub fine saeculi & sub appetitione Antichristi: uel etiam sub conclusionem iudicii: quibus futuras angustias: quales ante non fuerat dominus christus per scripturas sacras sua est ostentatione praedixit. cum secundum ipsum quod est: quod & nunc & semper est modum uerum aptior ac grauiore discrimine per intolerabiles tribulationes temporum illorum sanctos perbatio: impios perditio sequitur. Et quoniam omnes perperam tam apud graecos quam apud latinos studiosi adscribendum uiri quae res gestas rerum populorumque ob diuturnam memoriam uerbis perpagauerunt iustum scribendum a Nino Belsilio rege assyriorum fecerunt: quod cum opinione caeca mundi originem creaturamque hominum sine initio credi uelit: capisse tamē ab hoc regna bellaque definiunt: quasi uere eatenus humanum genus ritu pecudum uixerit. & tunc primum: ueluti ad nouam prudentiam concussum suscitaturumque uigilauerit.

*Sollis grauia
Morbis in uera
Fame tris ha
Terras motibus irrita
Inpud. uisib. appm
Mora
Erumpantibus ignibus
motibus
Et tribus fidem munda
Asy. grandis in iura
Liberis uisib. flagrantibus
mora*

Inc. 78

1948. Da. 613

Go initium miseriae hominum ab initio peccantis hominis ducere institui; paucis dūtaxat: iisdemq; breuiter deliberatis. Sūt autem ab Adam primo homine usq; ad Ninum magnū: ut dicunt regem: quādo natus est Abraam anni tria milia. xxxiiii. qui ab omnibus historiographis uel omissi uel ignorati sūt. A Nino autē uel abraam usq; ad Cæsare augustum: idest usq; ad natiuitatem Christi qui fuit āno imperii Cæsaris. xlii. cum facta pace cum Parthis Iani portæ clausæ sūt: & bella toto orbe cessarūt: coliguntur anni duo milia. xy. in quibus inter se autores scriptoresq; omniū ocia negociaq; triuerūt: quappter res ipsa exigit ex his libris q̄ breuissime uel pauca attingere: qui originē mundi loquentes præteritorū fidem annūciatiōe futurorū: & post subsequa p̄batiōe fecerūt: non quo auctoritatem eorū cuiq; uideamur ingerere: sed q̄ operæ precium sit de opinione uulgata: quæ nobis cum oībus cōmunis est cōmonere: primum quia si diuina p̄uidencia: quæ sicut bona ita pia & iusta est: agitur homo & mundus: hominē autem qui cōuertibilitate naturæ & libertate licentiæ infirmus & cōtumax est: sicut pie gubernare egenum opis oportet: ita iuste corripere imoderate libertatis necesse ē: iure ab initio hominis per bona malaq; alternātia exerceri hūc mūdum sentit quisquis per se atq; in se humanū genus uidet: deinde cum ab ipso primo homine peccatum punitioq; peccati coepisse doceamur: porro autem cū etiam isti de mediis tēporibus inchoantes: quī superiorum nusq; meminerint: nihil nisi bella cladesq; descripserint: quæ bella quid aliud dicenda sunt: nisi urgentia in alterutrum mala: mala autem huiusmodi quæ tunc erant sicut & nunc sunt inq̄tum sunt sine dubio aut manifesta peccata sunt: aut occulte punitiones peccatorū quid impediti est nō eius rei caput pandere: cuius illi corpus expresserint: & priora illa sæcula quæ multo numerosiora mōstrabimus: uel tenuissimo testari relatu similes miseras pertulisse. Dicturus igitur ab orbe cōdito usq; ad urbem conditā: dehinc usq; ad Cæsaris p̄cipatum natiuitatemq; Christi: ex quo sub potestate urbis orbis māsit imperium: uel etiā usq; ad dies nostros inquātum ad cognitionem uacare suffecero: cōfliktatiōes generis humani & ueluti per diuersas partes ardentē malis mundum: face cupiditatis incensum e specula ostentaturus: necessarium reor: ut primū ipsum terrarum orbē: quē inhabitabat humanū genus: sicut est a maioribus trifare distributus: deinde regionibus prouinciisque determinatus expediam: quo facili⁹ cum locales bellorum morborūque clades ostentabuntur: studiosi qui que nō solum rerū ac temporum: sed etiam locorū scientiā cōsequantur.

Maiores nostri in tres partes mūdum totum diuisisse. Cap. II.

Maiores nostri orbem totius terræ oceani limbo circumseptum triquadrū statuere: eiusque tres partes Asiam: Europam: & Aphricam uocauerūt: quī aliqui duas: hoc est Asiam: ac deinde Aphricā in Europā accipiendā putauerint. Asia tribus partibus oceano circūcineta p̄ totā transuersi plagā orientis extendit. Hæc occasum uersus a dextra sui sub axe septentrionis incipientē cōtingit. Europā: a sinistra Aphricā dimittit: sub Aegypto uero & Syria mare nostrū: quod magnū generaliter dicimus: habet. Europa incipit septentrionalis a flumine Tanai: qua Riphæi montes Sarmatico auersi oceāo Tanaim fundūt fluuiū: qui præteriēs aras ac terminos Alexandri magni in Roxolanorū finib⁹ sitos Mæotidas auget paludes: quæ immensa exun-

datio iuxta Theodosiā urbē: Euxinū pontū late ingreditur: inde iuxta Cōstātinopolim
 longæ mittuntur āgustia: donec eas mare hoc: quod dicimus nostrū accipiat. Europæ
 in Hispania occidentalis ocean⁹ terminus ē: maxime ubi apud Gades isulas Herculis co-
 lūnæ uisuntur: & Tyrreni maris faucibus oceāi æstus immittitur. Aphricæ principiū
 est a finibus Aegypti urbisque Alexandriae ubi Par ethoniū ciuitas sita est sup hoc ma-
 re magnū: quod oēs plagas terrasque medias iterluit: idē p loca q̄ accolæ catabathmon
 uocāt: haud procula castris Alexātri magni: & super lacū Caleartium: deinde iuxta su-
 periorū fines Anasitarum missa in trāuersum per Aethiopica deserta meredianū cōti-
 git oceanū. Termini Aphricæ ad occidentē iidem sunt: qui & Europæ: id est fauces Ga-
 ditani freti: ultimus autē finis eius ē mōs Athlas: & insulæ quas fortunatas uocant. Et
 quia breuiter generales tripartiti orbis diuisiones dedi: ipsarū quoq; p̄tium regiones: sicut
 pollicitus sum: significare curabo. Asia ad mediam frontē oriētis habet in oceano Eoo
 ostia fluminis Gangis: a sinistra promontorium Calligicum cui submanet ad Eux in-
 sula Taprobane: ex qua oceanus Indic⁹ uocari incipit a dextra habens Emodos mōtes:
 ubi Caucasus deficit: promontoriū Samaram: cui ad aquilonē ostia fluminis subiacēt
 Octorogorra: ex quo oceāus sericus appellatur. In his finibus India est. quæ habet ab
 occidentē flumē Indum: quod rubro mari accipitur: a septentrione montē Caucasus: re-
 liqua: ut dixi: Eoo & Indico oceano terminatur. Hæc habet gētes quatragesimaquatuor
 absque insula Taprobane: quæ habet decem ciuitates: & absque reliquis isulis habita-
 bilibus plurimis. A flumē Indo: quod ē ab oriēte usq; ad flumē Tigrim: quod ē ad oc-
 casum: regiōes sunt istæ Aracosia: Parthia: Assyria: Persida: & Media situ terrarū mōto-
 so & aspero. Hæc a septētrione habēt montē Caucasum: a meridie mare rubrū & sinum
 Persicū: in medio at sui flumina præcipua Hydaspem & Arabim. In his sunt gentes tri-
 ginta duæ: sed generaliter Parthia dicit: quæ scripturæ sãctæ uniuersã sæpe Mediam uo-
 cent. A flumē Tigri usque ad flumē Euphratē Mesopotāmia est: incipiens a septētrio-
 ne iter mōtem Taurū & Caucasum: cui ad meridiē succedit Babylonia: deinde Caldea:
 nouissime Arabia: ea demum inter sinum Persicum & sinum Arabicum āgusto terræ
 tractu orientem uersus extenditur. In his sunt gentes. xxviii. a flumine Euphrate: qđ
 est ab oriente usq; ad mare nostrum: quod est ab occasu: deinde a septentrione: id est a ci-
 uitate Dascuta: quæ in confinio Capadociæ & Armeniæ sita est. haud procula loco ubi
 Euphrates nascitur usq; ad Aegyptum & ad extremum sinum Arabiæ: qui est ad meri-
 diem longo augustoq; sulco saxis insulisq; creberrimo. a rubro mari id est ab oceano oc-
 casum uersus extenditur: Siria generaliter nominatur: habens maximas prouincias
 Comagenem: Pheniciam & palestīnam absq; saracenis & nabathæis quorum gentes.
 xii. sunt in capite syriæ capadocia ē: quæ habet ab oriente Armeniam ab occasu Asiam.
 ab aquilone Themiscirios campos & mare Cimericum. a meridie Taurum montem:
 cui subiacet Cilicia & Isauria usq; ad Isicus sinum: qui spectat contra insulam Cypruz.
 Asia regio uel: ut proprie dicam Asia minor absq; orientali parte: qua ad capadociam sy-
 riamque progreditur: undiq; circumdata est mari. a septentrione ponto euxino. ab oc-
 casu propontide. atq; Helesponto: a meridie mari nostro ubi est mons olimpus. Aegy-
 ptus inferior ab oriente habet Syriam palestīnam: ab occasu Libyam. a septentrione
 mare nostrum. a meridie montē: qui appellatur Climax. & Aegyptum superiorē. flu-
 uiumque Nilum. qui de littore incipientis maris rubri uidetur emergere ī loco qui dici-
 tur Mosylon: deinde diu ad occasum profluens faciens insulā nomine Meroen in me-
 dio sui: nouissime ad septentrionem inflexus: tempestiuusq; auctus incrementis plana

Aegypti rigat. Hunc aliqui auctores ferunt haud procul ab Atlante habere fontem: & continuo harenis mergi: inde interiecto breui spacio uastissimo lacu exundare: atq; hinc oceanotenus orientem uersus per aethiopia deserta prolabi: rursusq; inflexu ad sinistra ad Aegyptu descendere. Quod quidem uerum est esse huiusmodi fluuium magnum: q; tali ortu taliq; cursu sit: & re uera tot tantaq; mostra gignat: quem utiq; prope fontem barbari Dara nominant: caeteri uero accolae Nuhul uocant. Sed hic in regione getium: quae Libya aegyptiae uocantur: haud procul ab illo fluuio: quae a litore maris rubri prumper diximus: immenso lacu acceptus assumit: nisi forte occulto meatu in alueum eius: qui ab oriente descendit eructet. Aegyptus superior in orientem plogum extenditur: cuius a septentrione sin⁹ Arabicus: a meridie oceanus: nam ab occasu ex inferiori Aegypto incipit ad orientem rubro mari terminat: ubi sunt gentes. xxiiii. Et quonia meridiana partem uniuersae Asiae descripsimus: superest ut ab oriente ad septentrionem pars quae restat expediatur. Mons Caucasus inter Colchos: qui sunt super Cimericum mare: & inter Albanos qui sunt ad mare Caspium primum attollitur: cuius quidem usque in ultimum orientem unum uidetur iugum: sed multa sunt nomina. Et multi hoc ipsum iugum Tauri montes credi uolunt: quia re uera Parchoatras mons Armeniae inter Taurum & Caucasum medi⁹ continuare Taurum cum Caucaso putat. Sed hoc ita non esse discernit fluuius Euphrates qui de radice Parchoatras montis effusus tendens in meridiem ipsum ad sinistra Taurum excludit. Ad dexteram itaque ipse Caucasus inter Colchos & Albanos ubi & portas habere mons Caucasus dicitur a portis Caspiis usque ad Armenias pylas: uel usque ad fontem Tigris fluminis inter Armeniam & Iberiam montes Acroceraunii dicuntur a fonte Tigris usque ad Carras ciuitatem inter Masagetas & Parthos mons Ariobarzones. A Carris ciuitate usque ad oppidum Cathippi inter Hyrcanos & Bactrianos mons Memarmali: ubi amomum nascitur: a quo proximum iugum mons Parthau dicitur. Ab oppido Cathippi usque ad uicium Saphrum inter Dahassaraucas & Parthyenas mons Oscobares: ubi Gages fluuius oritur: & Laser nascitur. A fonte fluminis Gages usque ad fontes fluminis Octorogorae: qui sunt a septentrione: ubi sunt montes Paropanifadae & mons Taurus. A fontibus Octorogorae usque ad ciuitatem Octorogoram inter Hunnos & Scythas & Gangaridas mons Caucasus. Ultimus autem inter Eofas & Pasiadras mons Imaus: ubi flumen Chrisoroas & promontorium Samara orientali excipitur oceano. Igitur a monte Imauo: hoc est ab imo Caucaso & dextra orientis parte qua oceanus Sericus tenditur usque ad promontorium Boreum & flumen Boreum & inde tenus Scythico mari: quod est a septentrione usque ad mare Caspium quod est ab occasu: & usque ad extentum Caucasi iugum: quod est a meridie. Hyrcanorum & Scytharum gentes sunt quadragintaduae: propter terrarum infocundam diffusionem late oberrantes. Mare Caspium sub aquilonis plaga ab oceano oritur cuius utraque circa oceanum littora loca deserta incultaque habentur: inde meridiem uersus per longas angustias tenditur: donec per magna spatia dilatatum Caucasi montis radicibus terminetur. Itaque a mari Caspio quod est ad orientem per ora oceani septentrionalis usque ad Tanaim fluuium & Moeoticas paludes: quae sunt ad occasum per littus Cimerici maris: quod est ab Africo usque ad caput & portas Caucasi: quae sunt ad meridiem gentes sunt trigintaquatuor: sed generaliter regio proxima Albania ulterior sub mari & monte Caspio Amazonum nuncupatur. Expliciti autem sunt quam breuissimae fines Asiae. Nunc autem Europam in quantum cognitioni hominis conceditur: stilo peruagabor. A montibus Rhiphaeis ac flumine Tanai Meotisque paludibus: quae sunt ad orientem per littus septentrionalis oceani usque ad Galliam Belgicam & flu-

men Rhenū: quod ē ab occasu: deinde usque ad Danubiū: quē & Istrū uocāt: qui est a meridie ad orientē direct⁹ pōto accipit: ab oriente Alania ē: in medio Dacia: ubi & gotia: deinde germania est: ubi plurimā ptem Sueui tenent: quorū oīum gentes sūt quinquagintaquatuor. Nūc q̄quid Danubi⁹ a barbarico ad mare nostrū secludit expediā. Moesia ab oriente habet ostia fluminis Danubii: ab euro Thraciā: a meridie Macedoniam: ab Aphrico Delmatiā: ab occasu Istriā: a circio Pannoniā: a septentrione: Dāubium. Thracia habet ab oriente Propōtidis sinum & ciuitatē Constātinopolim quā Bizātiū pri⁹ dicta ē: a septentrione ptem Delmatiae: & sinum Euxini ponti: ab occasu & Aphrico Macedoniā: a meridie Aegæum mare. Macedonia habet ab oriēte Aegæū mare: a borea Thraciā: ab euro Euboeam & Macedonicū sinū: a meridie Achaiam: a Fauonio montes Acroceraunios in angustiis Adriatici sinus: qui montes sunt contra Apuliam atque Brundusium: ab occasu Delmatiā: a circio Dardaniā: a septentrione Moesiam. Achaia undique propemodum cincta est mari: nam ab oriente habet Myrtoum mare: ab euro Arcticum mare: a meridie Ionium mare: ab aphrico & occasu Gephaloniam & Cassiopam insulas: a septentrione sinum Corinthium: ab aquilone angustum terræ deorsum: quo Macedonia coniungitur: uel potius Atticæ: qui locus Isthmos uocatur: ubi est Corinthus habens in Atticam a borea non longe Athenas ciuitatem. Delmatia habet ab oriente Macedoniam: ab aquilone Dardaniam: a septentrione Moesiam: ab occasu Istriam & sinum Liburnicum & insulas Liburnicas: a meridie Adriaticū sinū. Pannonia Noricus & Rhetia habent ab oriente Moesiam: a meridie Istriam: ab aphrico alpes Apenninas: ab occasu Galliam belgicam: a circio Danubii fontem & limitem: qui Germaniam a Gallia inter Danubiū Galliamque discernit: a septentrione Danubiū & Germaniam. Italiae situs a circio in eorum tenditur: habēs ab aphrico Tirrhenu mare: a borea Adriaticum sinum: cuius ea pars quæ cōtinenti terræ cōmunis & cōtigua est alpiū obicibus obstruitur. Quæ a gallico mari per Ligusticum sinū exurgētes primum Narbonensium fines: deinde Galliā Rhetiamque secludunt: donec i sinu Liburnico defigantur. Gallia belgica habet ab oriente fluminis Rheni & germaniam: ab euro alpes Apenninas: a meridie prouinciā Narbonensem: ab occasu prouinciā Lugdunensem: a circio oceanum Britanicum: a septentrione Britanicam insulam. gallia lugdunensis ducta per longum: & per angustum inflexa Aquitanicam prouinciā semicigit. Hæc ab oriente habet Belgicam: a meridie partem prouinciæ Narbonensis: q̄ Arelatū ciuitas sita est: & mari gallico Rhodani flumen accipitur Narbonensis prouincia pars Galliarum habet ab oriente alpes Coctias: ab occidente Hispaniam: a circio Aquitaniā a septentrione galliam lugdunensem: ab aquilone Belgicam galliā: a meridie mare gallicū quod est inter Sardinia & insulas Baleares: habens in fronte qua Rhodan⁹ fluuius in mare exit: insulas Sthecadas. Aquitanica prouincia obliquo cursu Ligeris flūinis qui ex plurima parte terminus eius est: in orbem agitur. Hæc a circio habet oceanum: qui Aquitanicus sinus dicitur: ab occasu Hispanias habet: a septentrione & oriēte Lugdunensem ab euro & meridie Narbōensem prouinciā contingit. Hispania uniuersote rarum situ trigona est: & circumfusione oceani Tyrrenique pelagi pene insula efficitur. Huius angulus prior spectans ad orientem: a dextris Aquitanica prouincia: a sinistris Balearico mari coartatus Narbonensium finibus inseritur. Secundus angulus circium intendit: ubi Brigantia gallicæ ciuitas sita altissimum Pharum & inter pauca memorandi operis ad speculam Britanniae exiit. Tertius eius angulus est: quo Gades insulæ intentæ in Aphricum Atlantem montem interiecto sinu oceani pro-

spiciūt. Hispaniā citeriorē ab oriente incipientē Pyrenei saltus a pte septentrionis usque ad Cantabros Asturesque deducit: atque inde p Vacceos & Oretanos quos ab occasu habet: positam in nostri maris littore Carthaginez determinat. Hispania ulterior habet ab oriente Vacceos: Celtiberos: & Oretanos: a septentrione oceanū ab occasu oceanum: a meridie gaditanum oceanum fretum. Inde mare nostruz: quod Tyrrhenum uocatur: immittitur. Et quoniam oceanus habet insulas quas Britaniā & Hiberniā uocāt: quæ in aduersa galliaruz parte ad prospectū Hispaniæ sitæ sunt: breuiter explicabuntur. Britaniā oceanus insula per longum in boream extenditur: a meridie gallias habet: cuius proximum littus transmeantibus ciuitas aperit: quæ dicitur R. hutupi portus: undē haud procul a Morynis in austro positos Menapos Batasiosque prospectat. Hæc insula hēt in longuz milia passuū octingenta: in latum milia ducēta: a tergo at: unde oceano infinito patet: Orchadas insulas habet: quorum uiginti desertæ sunt: tredecim incolunt. Deinde insula Tyle quæ p infinitū a cæteris separata circū uersū medio sita oceano uix paucis nota habet. Hybernia insula iter Britannia & Hispaniā sita ē: quæ longiore ab Aphrico in boreā spacio porrigit. Huius ptes priores intentæ Cantabrico oceano Brigantiā galliciæ ciuitatē ab aphrico sibi incircū uersū occurrente spatioso interuallo procul spectat: ab eo p̄cipue promontorio ubi Senæ fluminis ostium ē: & Velabri Lucenique consistūt. Hæc propior Britaniæ spatio terræ angustior: sed cœli solisque tēperie magis utilis a Scotorum gentib⁹ colit. Huic etiam Meuania insula p̄xima ē: & ipsa spatio nō paruo solo cōmoda æque a Scotoꝝ gentib⁹ habitat. Hi sunt fines toti⁹ Europæ. Aphricam: ut dixi: cum tertiā orbis ptem maiores nostri accipiēdam descripserint: non spatio mensuras: sed diuisionum rationes secuti sunt. Mare hoc siquidem magnū: quod ab occasu ex oceano oritur: in meridiem magis uergens angustioꝝ inter se & oceanum coartatæ Aphricæ limitem fecit: unde etiam aliqui quibus eam longitudine parem: tamen multo angustioꝝ intelligētēs: inuerecundum arbitrati tertiam partem uocauerunt: sed potius in Europa Aphricam deputantes: ad secundam portionem appellare maluerunt: præterea cum multo amplius terræ in Aphrica ardore: solis: quā in Europa rigore frigoris incultum atque incognitum sit: quippe cum omnia pene animantia uel germinantia patientius & tolerabilius ad summum frigoris quā ad summum caloris accedant: ea scilicet causa est: Aphricam per omnia situ & populis minorem uideri. Et quia natura sui min⁹ habet spatii: & cœli inclamentia plus deserti: cuius descriptio per prouincias & gentes hæc est. Libya cyreniaca & Pentapolis post Aegyptum in parte Aphricæ prima est. Hæc incipit a ciuitate Parethonio & montibus Catabatynon: inde secundo mari usque ad aras Philenorum extenditur. Post se habet usque ad oceanum meridianum gentes Libyorum Aethiopum & garamantum. Huic est ab oriente Aegyptus: a septentrione mare Libycum: ab occasu Syrtes maiores & Troglodytæ: contra quos insula Calypso est: a meridie Aethiopicus oceanus. Tripolitana prouincia: quæ & Subuentana: uel regio Arzugum dicitur: ubi Leptis magna ciuitas est: quibus Arzuges per longum Aphricæ limitem generaliter uocentur: habet ab oriente aras Philenorum inter Syrtes maiores & Troglodytas: a septentrione mare Siculum: uel potius Adriaticum: & Syrtes minores: ab occasu Byzantium usque ad lacum Salinarum: a meridie barbaros getulos Nathabres & garamantas usque ad oceanum Aethiopicum pertingentes Byzantium Zeugis & Numidia. Zeugis autem prius non unius conuentus: sed totius prouinciæ generale nomen fuisse inuenimus. Bizantium ergo: ubi Hadrumentus ciuitas, Zeugis ubi Carthago magna, Numidia ubi Hypos

regius & Nisiccada ciuitates sunt; habent ab oriente fyrtes minoris & lacū salinarum: a septentrione mare nostrum: quod spectat ad siciliam & sardiniā insulas: ab occasu mauritaniam sitiphensem: a meridie fōtes uzaræ & post eos Aethiopum gentes puagātes usque ad oceanum Aethiopicum Sitiphenses & Cæsarienses. Mauritania habet ab oriente Numidiam: a septentrione mare nostrum: ab occasu flumen Maluā: a meridie mōtem Astrixim quod diuidit inter uiuam terram & harenas iacentes usque ad oceanum & oberrāt Gangines æthiopes. Tingitana mauritania ultima est aphyricā. Hæc habet ab oriente flumē Maluam: a septentrione mare nostrum usque ad fretum Gaditanum: quod iter Hauennem & Calpe duo cōtraria sibi p̄mōtoria coartatur: ab occidente Atlantez montez & oceanum Atlanticū sub Aphyrico Hesperium mōtez: a meridie gētes Aulolum: quos nūc Galules uocant usque ad oceanum Hespium cōtingētes. Hic ē termin⁹ uniuersæ aphyricæ. Nūc insulæ quæ in nostro mari sūt: loca: nomia: & spacia dimetiatur. Insula Cypros ab oriente mari Syrio quod Missicū uocāt: ab occidentē mari p̄aphilico: a septentrione Vulōe Ciliciæ: a meridie Syriæ & phoenicis pelago cingit: cui⁹ spatium in longum tenet milia passuum cētum septuaginta quique: in latum milia passuum cētum uiginti quique. Insula Creta finit ab oriente Carpathio mari: ab occasu & septentrione mari cretico: a meridie mari Libico: quod & Adriaticū uocāt. Habet in longum milia passuum cētum septuaginta duo: & in latum quinquaginta. Insulæ Cyclades: quarum ē ab oriente prima Rhodos a septentrione Tenedos: a meridie Carpatos: ab occasu Cythera. Ab oriente finiunt littoribus Asia: ab occidentē mari Icario: a septentrione mari Aegæo: a meridie mari Carpathio. Sunt autē omnes Cyclades numero quinquaginta tres. Hæc tenent a septentrione in meridiez milia passuum quinquaginta: ab oriente in occasum milia. cc. Sicilia insula tria habet p̄mōtoria: unum quod dicitur Pelor⁹ & aspicit ad aglonē: cui Messana ciuitas p̄xima ē: scdm quod dicit Pachynus sub quo ciuitas Siracusana respicit ad Euronotum tertium quod appellat Lilybeus: ubi & ciuitas eiusdem nominis sita ē: dirigiturque in occasum. Hæc habet a Peloro in pachynum milia passuum centum quinquaginta noue. a Pachyno in Lilybeum centum septuaginta septem milia. Hæc ab oriente cingit mari Adriatico: a meridie mari Aphyrico: quod est cōtra Subuentanos & fyrtes minores: ab occidentē & septentrione habet mare Tyrrhenum: a borea usque ad subsolanum fretum Adriaticum quod diuidit Tauronimitas Siciliæ & Brutios Italiæ. Sardinia & Corsica insulæ p̄uo fretum hoc ē milium uiginti passuum diuidunt: ex quibus Sardinia habet a meridie contra Nūdiā Caralitāos: cōtra Corsicā insulā: hoc est septentrionē uers⁹ habet Vlbenses: cui⁹ in longum spaciū tenet milia passuum. cc. xxx. in latum milia centum octuaginta. Hæc habet ab oriente & borea Tyrrhæicū mar: quod spectat ad portum urbis Rōmæ: ab occasu mar Sardum: ab aphyrico insulas Baleares longe positas: a meridie Numidicum sinum: a septentrione ut dixi Corsicā. Corsica insula multis p̄mōtoriis angulosa ē. Hæc habet ab oriente Tyrrhenum mar & portum urbis: a meridie Sardinia: ab occasu insulas Baleares: a circio & septentrione Ligusticum sinum. Tenet autē in longum milia passuum. c. lx. in latum milia. xx. &. vi. Insulæ Baleares duæ sūt maior & minor: quibus insunt bina oppida: maior Tarraconem Hispaniæ ciuitatem: minor Barchilonam septentrionem uersus contra se habet. Maiori subiacet insula Hebusus: deinde ab oriente Sardinia: ab aquilōe mare Gallicum: a meridie & aphyrico Mauritanicum pelagus: ab occasu Ibericum spectat pelagus. Hæc sunt insulæ ab Hellepontum usque ad oceanum per totum magnum pelagus constitutæ: quæ & cultu & memoria magis cælebres habentur. Percensui breuiter: ut potui p̄uitias & insulas orbis uniuersi: nunc locales gentium singularum miserias: sicut ab initio incessabiliter extiterūt & qualiter quibusque exortæ sint in quantum suffecero: proferam.

Hic ponitur diluuii uindicta.

Cap. II.

Vm post fabricā ornatumque mundi hui⁹ homo: quē rectum atque imacu-
latū fecerat deus morti se substrauiſſet: ac per idē humāum genus libidinis de-
prauatū peccatis fundit⁹ obſorberetur: cōtinuo iniuſtā licentiā punitio iuſta
cōſecuta eſt. Sētentiā creatoris dei & iudicis peccāti homini ac terrā ppter hominē de-
ſtinatā: ſemperque: dū homines terrā habitauerint: duraturā omnes uidelicet aut pba-
mus negādo: aut cōfitendo toleramus: obſtinatiquē mētibus teſtes ſibi infirmitas ſua
inurit: quib⁹ fidelis ſcriptura nō ſuaſerit Deinde reſuſo ſub Noe ī omnē terrā mari im-
miſſo que diluuiō: cū toto orbe cōtecto unū ſpatiū cōeli eſſet ac pelagi: deletū fuiſſe uni-
uerſum humāum genus paucis ī arca fidei ſuæ merito ad ſubſtituēdam originē reſer-
uatis: euidentiffime ueraciſſimi ſcriptores docēt. fuiſſe tamen etiā illi cōteſtati ſunt: qui
præterita quidē tēpora ipſumque auctorem temporē neſciētes tamen ex īdicio & conie-
ctura lapidum: quos ī remotis montib⁹ conchis & oſtreis ſcabros etiam ſæpe cauatos
aquis uiſere ſolemus: coniiendo didicerunt. Et quīs huiuſmodi adhuc & relatu digna
fideque certa proferri a nobis queant. tamē hæc ueluti principalia duo de præuaricatio-
ne primi hominis & condemnatione generatiōis uitæque eius: ac de in de perditōe to-
tius generis humani dicta ſufficiāt tātum ut ſiqua gētiles hiftorici de noſtris aliquo or-
dine contigerint: hæc plenius cum cæteris ipſo quo incurrerint ordine proferantur.

Primus Ninus rex Aſſyriorum.

Cap. III.

An te annos urbis cōditæ mille. ccc. Ninus rex Aſſyrioz primus ut ipſi uolūt:
propagandæ dominationis libidine arma foras extulit: cruentāque uitam quī
quaginta p annos totam Aſiam bellis egit a meridie atque rubro mari ſurgēs
ſub ultimo ſeptētrione. Euxinum pontū uaſtando perdomuit. Scythicamque barba-
riam adhuc tunc imbellem & inocētem torpentēque excitare ſæuiciā: uires ſuas noſſe:
& non lac iam pecudū: ſed ſanguinem hominūz biberē: ad poſtremum uincere: dum uī-
cit edocuit. Nouiſſime Zoroaſtrem Baſtianorum regem: eundemque magicæ artis:
ut ferunt reptorem pugna oppreſſum interfecit. poſt ipſe dum deficientem a ſe oppu-
gnant urbem: ſagittæ iſtu interiit. Huic mortuo Semirāis uxor ſucceſſit: uirum aīo &
habitu gerēs: auidoſque iam uſu ſanguinis populos per quadragintaduos annos cædi-
bus gentiū exercuit. Non cōtēta terminis mulier: quos a uiro ſuo tūc ſolo bellatore quī
quaginta annis acquiſitos ſuſcæperat. Aethiopiam bello preſſam: ſāguine illitam īperio
adiexit. Indis quoq; bellum ītulit: quos præter illā & Alexādrū magnūz nullus ītrauit:
quod eo tempore ideo crudelius grauiuſq; erat: q̄ nunc eſt pſeq & trucidare populos
in pace uiuentes: q̄a tunc apud illos nec foris erāt ulla incēdia belloz: nec domi tāta ex-
ercitia cupiditatum. Hæc libidie ardens: ſanguinē ſitiens inter inceſſabilia ſupra & ho-
micidia cuz omnes: quos regie acerſitos meretricie habitos cōcubitu oblectaſſet: occi-
deret: tandē filio flagitiōſe cōcæpto: impie expoſito: iſteſte cognito priuatā ignominiā
publico ſcelere obtexit. Præcepit enim ut iter parētes ac filios nulla delata reuerētia na-
turæ de cōiugiis appetendis: quod cuiq; libitum eſſet: libitum fieret.

Quod ignis de cælo descendit in Pentapolim.

Cap. V.

An te annos urbis conditæ. M. c. lx. confinē Arabiæ regionē: quæ tūc Pēta-
polis uocabatur: ariſſe penitus igne cœleſti: inter alia etiam Cornelius tacitus re-
fert qui ſic ait. Haud procul idē campos: quos ferunt olī uberes: magniſq; ur-
bibus habitos fluminum iactu ariſſe: ſed māere ueſtigia: terrāq; ipſā ſpecie ſolida uim
frugiferam perdidiffe. Et cum hoc loco nihil de incenſis ppter peccata hominum ci-

uitatibus: quasi ignarus expresserit: paulo post uelut oblitus cōsiliū: subiecit & ait. Ego sicut inclytas quondam urbes igne cōlesti fragasse concesserim: ita halitu lacus ifici terram & corrūpi reor. Quo dicto inuitus licet de exustis urbibus quæ proculdubio peccatorum noxa conflagrauerant: & scisse se & concessisse confossus: palam prodidit: non sibi cognitionis fidem defuisse: sed expmēdæ fidei uoluntatem: quod nunca me plenius profertur. In confinio Arabiæ & Palestinæ: qua dimissi altrinsecus montes subiectis campis excipiuntur quinque ciuitates fuisse referuntur Sodoma: Gomora: Adama: Seboim: & Segor. sed Segor ex his parua. illæ magnæ & ampliæ: quippe quibus & soli fœcunditas suberat. & Iordāis fluuius p̄ plana diffusus: ac p̄ opportūa diuisus augmentis ubertatis impēdebat. Huic uniuersæ regioni bonis male utēti abundātia rerū causa malorū fuit. Ex abūdātia. n. luxuria ex luxuria fœdæ libidines adoleuere: adeo ut masculi in masculos operātes turpitudinē: nec cōsideratis quē locis cōditōibus ætati busq; prouerent. Itaq; iratus deus pluit sup̄ hanc terrā ignē & sulphur: totāq; regionē cum populis atq; urbibus exustā testē iudicii sui futurā æterna dānatione dānauit ut nūc quoq; appareat quidē forma regiōis: sed inueniatur regio cineris: mediāq; cōuallē: quā iordanis irrigauerat: nūc mare superfusū tegat: tātumq; de rebus ut putatur: paruis diuine indignatiōis iudiciū accensū est: ut p̄pter hoc illi male utētes bonis: fructus miseriarū: nutrimēta libidinū fecerāt: terra quoq; ipsa quæ has habuerat ciuitates: primū exusta ignib; post oppressa aq; in æternā dānationē cōmuni p̄iret aspectui.

Vbi Romāi nihil mali se passos eē dixerūt: si circus illis redderet. Ca. vi.

Taq; nunc si placet: hi: qui in Christū: quē nos iudicē sæculorū ostēdimus: quātum in ipsis ē sputa coniciūt: inter Sodomā & Romā discernant causas: & cōferāt pœnas: quæ a me uel maxime ob hoc retractādæ non sunt: q̄a omnibus notæ sunt. Et tamen quālibēter eorum sentētiās acciperē: si illi fideliter: ita ut sentiūt faterētur quāquam quod de tēporibus christianis rari & hoc ī angulis murmurēt: nō usque adeo moleste accipiēdum putem cū totius populi romāi cōsona uoce pariq; iudicio sēsus ac sermo sit cognitus. Adeo quodam aut̄ paruo: & leui motu hæsitasse erga se parum p̄ consuetudinē uoluptatum idubitatissime cōtestatus est: ut libere cōclamaret: si reciperet circuz nihil esse sibi factum: hoc est: nihil egisse Romæ Gothorum enses: si concederet̄ spectare Romanis circēses: Nisi forte ut se habet apud plerosque hoc præcipue tempore: qui ex longa requie: uel paruam obortam sollicitudinē intolerabilem laborem putant. has clāmentissimas admonitiones quibus omnes aliquando restrin-gimur: alienis punitiōibus auditis lectisque præponunt. Quos saltem de hoc ipso exitu Sodomorū & Gomorreorum moneo: ut discere atque intelligere queant: quāliter de peccatores puniuerit. qualiter puniri possit. qualiter puniturus sit. Ante ānos urbis cōditæ mille. septuagīta dum Thelcises & Carsathii peruicax prælium aduers; Phoreneū regem Argiuorū: & Parapasios accipiunt: spem sine fructu uictoriæ gesserūt: Idēque Thelcises & Carsathii post paululum bello uicti: patria pfugi: ignarique rex: credentes quia se penitus a congressu totius humanæ habitationis abstraherēt: Rhodū insulā quæ Ophiusa antea uocabat: quasi tuta possessione cæperunt.

Vbi in Achaia sæuum diluuium actum est.

Cap. VII.

An te annos urbis conditæ mille. xl. in Achaia sæuum diluuium uastatiōe plurima totius pene prouinciæ fuit. Quod quia Ogygis: qui tunc Eleusinae cōditor & rex erat temporibus effusum est: nomen loco ac tempori dedit.

De fame: quæ fuit in Aegypto.

Cap. VIII.

ANte annos conditæ urbis mille. xlviii. fuisse apud Aegyptum primum insolitâ fastidiendamque ubertatem: deinde iugem atque intolerabilem famem legimus: cui Ioseph uir iustus & sapiens diuina prouisione subuenerit: ut Pompeius historicus refert. eiusque breuiator Iustinus docet: qui inter cætera sic ait. Minimus ætate inter fratres Ioseph fuit: cuius excellens ingenium fratres ueriti interceptû peregrinis mercatoribus uendiderunt. A quibus deportatum in Aegyptum: cum magicas sibi artes solerti ingenio percepisset: breui ipsi regi percarus fuit. Nam & prodigiorum sagacissimus erat. & somniorum primus intelligentiam cōdidit. Nihilque diuini iuris: humanique ei incognitum uidebatur: adeo ut etiam agrorum sterilitatem futuram ante multos annos prospiciens: fruges congregasset. Tantaque eius experimenta fuerunt: ut non ab homine: sed a deo responsa accepisse uideretur. Filius Ioseph Moyses fuit: quem præter paternæ scientiæ hæreditatem etiã formæ pulchritudo cōmendabat. Sed Aegyptii cum scabiem & uitiliginem paterentur: responso moniti eum cum ægris: ne pestis ad plures serperet: terminis Aegypti pellunt. hæc Iustinus. Sed quoniã hæc idem Moyses: quem isti sapientem scientemque fuisse attestantur: plenius ueriusque tanq̃ per se suosque gesta conscripsit: primum fide eius atque auctoritate: quam etiam isti probant: horum ignorantia est supplenda. dehinc sacerdotum Aegyptiorum fallax malitia confutanda est: qui uel astu: quod manifestius est: euidentem iram misericordiamq̃ ueri dei memoriæ subtrahere conati sunt: particulatim expositione confusa ne in contumeliam idolorū suorum eum colendum merito ostenderent: cuius consilio annunciata hæc mala: & auxilio euitata docuissent: uel forte ut indulgētius accipiamus obliti sunt. Illius. n. nostri Ioseph: qui fuit ueri dei seruus: & pro creatura domini sui pie intenteque sollicitus: prouisione ipsi abundabant frugibus: quasi sacerdotes: sed quia falsi sacerdotes erant: cum cæteris esurientibus nō doleant. Enim uero: cui placet: obliuiscitur. cui dolet: meminit: q̃q̃ huius temporis argumentū historiis factisq̃ reticentibus ipsa sibi terra Aegypti testis pronūciat: quæ tunc redacta in potestatem regiam: restitutaq̃ cultoribus suis ex omni fructu suo usque ad nunc quintæ partis incessabile uectigal persoluit. Fuit itaq̃ hæc famis magna sub rege Aegyptiorum Diapolito: cui nomen erat Amosis quo tempore Baleus A Syriis: Argiuos Apis regebat. Fuerunt aut ante annos famis septem præcedentes alii septem ubertatis anni: quorum affluentia tanto negligentius perituram: quanto uberius natam Ioseph noster solertia sua collegit: & condidit: totamq̃ Aegyptum conseruauit. Acquisiuit uniuersam Pharaoni pecuniam & deo gloriam reddens dispensatione iustissima: cui uectigal uectigal: cui honorem honore omnium pecora: terras: censusq̃ collegit. ipsos autem qui semetipsos cū terris suis accipiendæ stipis taxatione uendiderant statuta quintæ partis pactiōe laxauit. Hunc Ioseph: quē cōstituit deus Aegyptiis cōseruata salutis auctorem: quis credat ita in breui eorū excidisse memoria: ut filios eius atq̃ uniuersam cognationem paulo post seruitio addixerint: laboribus affecerint: internitionibus profligauerint. Quamobrē nō ē mirandum: si nunc quoq̃ alij reperiunt: qui cū a ceruicibus suis impendētem gladiū prætento christiano noie auerterint ipsum nomē christi: quo solo salui sunt: aut dissimulent: aut infament: grauariq̃ se eorū tēporib⁹ asserāt: quorū meritis liberant.

De Amphitryone Deucalione & Libero.

Cap. ix.

ANno. dccc. decimo ante urbem cōditam Amphitryon Athenis tertius a Cecrope regnauit: cuius temporibus aq̃rum illuuiēs maiorem ptem populorū Thesaliæ absumpsit: paucis per refugia mōtium liberatis maxime in monte

Ioseph

I.

Moyses filius

Fames

Parnaso: in cuius circuitu Deucalion tunc regno potiebatur: qui tunc ad se ratibus cō fugientes succptos per gemina Parnasi iuga fouit aluitq; a quo ppterca genus humanum reparatum ferunt. Tunc etiam in Aethiopia pestes plurimas dirosq; morbos pene usq; ad desolationē exastuauisse Plato testatus est. Et ne forte diuisa tēpora esse credantur irā dei furorisq; belici: ea tempestate subactam Indiam Liber pater sāguine ma defecit: cādibus oppleuit: libidinibus polluit: gentem utiq; nulli hominū ūnq; obnoxiam uernacula tantum quiete contentam.

Hic dicit q; popul⁹ dei i Aegypto afflic⁹ ē: & decē plagis pcussa ē Aegyp⁹ ca. xii

ANno ante urbem conditam octingentesimo quinto infanda Aegyptiis mala atq; intolerabiles plagas incubuisse Pompeius Corneliusq; testatur: qui quidē cum hęc ambo de Iudeis referēda pponantur: aliquātulum me pro sua diuersitate mouerunt: ait enim Pompeius siue eius abbreviator Iustinus hoc modo Aegyptii cum scabiem ac uutiliginem paterentur: responso m oniti Moysen cum agris ne pestes ad plures serperet terminis Aegypti pellunt: dux igitur exulum factus sacra Aegyptiorum furto abstulit: quæ armis repetentes Aegyptii domum redire tempestatibus compulsi sunt. At uero cornelius de eadem re sic ait. Plurimi auctores consentiunt cū orta per Aegyptum tabes corpora fœdaret regē Boccorum adito Ammōis oraculo remedium petentem purgare regnum: & id genus hominum ut iuisum diis alias in terras uehere iussum: sic conquisitum collectumq; uulgus postquā uastis in locis relictus sit: cæteris per lachrymas torpentibus Moysen unum exulum monuisse: ne quā deorum temploꝝ hominūue opem expectarent: sed sibimet duci cœlesti crederent primo cuius auxilio præsentes miseras pepulissent. Itaque Cornelius dicit q; ipsis Aegyptiis cogentib⁹ in deserta propulsi sunt Iudei: & postea subiungit incaute q; ope Moysi ducis in Aegypto miseras pepulissent: q; re ostenditur quædā quæ per Moysen strenue acta sunt fuisse celata. Item Iustinus asserit pulsum æque cum populo Moysen sacra Aegyptiorū fuisse furatum: quæ Aegyptios armis recipere molientes coactos tempestatibus ac repulso domū redisse. Et hic aliqd amplius & si nō totum prodidit quod ille celauit: quapropter quia Moysi magno illi duci testimonium ambo dixerunt: ab ipso sicut quæ per eum & gesta & dicta sunt proferatur: cum populum dei: hoc est genus Ioseph Aegyptii cuius ope salui erant seruitio oppressum labore cruciant: insuper etiam ad necādā sobolem suam crudeli imperio cogent: dimitti deus populum suum liberum ad seruiēdum sibi per Moysen nunciū iuber: contēptusq; durissimis contumaces suppliciis agit: qui decem plagis onerati ac protriti tandem quos dimittere noluerāt etiam festinare coegerunt: post aquas in sanguinem conuersas ardentib⁹ siti grauiora afferētes pœnarū remedia q; pœnas: post horridos ranarum squalores per omnia munda imundaque reptantes: post ignitos siniphes & nunq; se toto aere uibrātes pene inuitabiles: post muscas caninas etiam per interiora membrorum horridis motib⁹ cursitates acerbeque inferentes tam grauiā tormēta q; turpia: post grādez omnium pecorū & iumētorum repentina ruina: stragemque generalem: post uestigas effervescentes: ulceraque manantia: & ut ipsi dicere maluerunt scabiē ac uutiliginem totis corporib⁹ erūpentem: post grandinem cū igne pmixtam passim hōines armenta atq; arbores pteretes: post locustarum nubes exhaustis oibus ipsas quoq; radices seminum persequentes: post tenebras imaginib⁹ diras: crassitudine palpabiles: diurnitate ferales: postremo post uniformē i tota Aegypto primitiue sobolis nece: parēque p uniuersos orbitatū tēpestates q; iubēti deo nō cesserāt: cesserū puniētis: mox pessime pœnitētes dimissos p

Aegypti 10 plagae

sequi ausi ultima nefandæ peruicaciæ expendere supplicia: nam rex eorum uniuersū Aegypti exercitum curribus atque equitibus instructum in circūerrantes egit: cuius numerum hoc solo uel maxime argumento coniiicere possumus: quod eum, decem milia uirorum timuerunt atque fugerunt. Sed protector depressorum & ultor cōtumacium deus diuisit subito rubrum mare: ac dilatatis utrinque marginibus rigentium undarum in montis faciem latera erecta suspendit: ut inoffensis pelagi uis prolocatis: pii uiam desperationis salutis: impii foueam insperatæ mortis intrarent. Itaque Hebræis tuto per sicca gradientibus refusis a tergo aquarū astantiū molibus obruta ē & interfecta cū rege suo uniuersa Aegypti multitudo: tota prouincia plagis ante cruciata: ac postremo interfectione uacuata ē. Extant etiā nunc certissima horum monumenta gestorum: nam tractus curruūque rotarū orbitæ nō solū in littore: sed etiā in profundo: quousque uisus admittit: peruidetur: & si forte ad tēpus uel casu: uel curiositate turbant: cōtinuo diuinitus in pristina facie uentis fluctibusque reparant: ut si quis timore dei nō doceatur uel p̄palatæ religionis studio: iræ eius trāsactæ ultionis terreat exēplo. His etiā tēporibus adeo iugis & grauis æstus icaduit: ut sol p̄ deuia trāsuectus: uniuersū orbē nō calore affecisse: sed igne torruisse dicat: in pressūque feruorē & Aethiops plus solitū & isolitū Scythia nō tulerit: ex quo etiā quidam: dum non concedunt deo ineffabilem potentiam: suas inanes ratiunculas conquiritentes ridiculam Phætontis phabulam teruerunt.

De duobus fratrum filiis.

Cap. XI.

Tem anno ante urbem conditam septingentesimo septuagesimo quinto inter Danaos atque Aegisthi fratrum filios quinquaginta parricidia una nocte commissa sunt. Ipse deinde tantorum scelerum fabricator Danaus regno: quod tot flagitiis acq̄sierat: pulsus: Argos concessit: ibique idigne persuasus in facinus argiuis Sthelenum: quod eum profugum egentemque suscepit: regno expulit atque ipse regnavit. Busiridis in Aegypto cruentissimi tyranni crudelis hospitalitas: & crudelior tunc religio fuit quod innocētem hospitum sanguinem diis scelerum suorum precipibus propinabat: quod execrabile sine dubio hominibus ipsis ne dum etiā diis uideri potest. Tunc etiā a Progne Teresi & Philomene incestui parricidium adiunctum est: execrabilius utriusque conuiuium per infandos cibos additum est: cum pro propter sororis pudicitiam ereptam: precipiamque linguam filium paruulorum mater occidit: pater cōedit. His de temporibus Perseus a Græcia in Asiam trāsuectus est: ibi barbaras gentes grauidiurnoque bello domuit: & nouissime uictor nomen subiectæ genti dedit: namque a Perseo Persæ uocati sunt. At ego nunc cogor fateari me prospiciendi finis: quod de tanta malorum sæculi circumstantia præterire plurima: cuncta breuiare: nequaquam. nam tam densam aliquando siluam prætergredi possem nisi etiam crebris interdum saltibus subuolarem.

De regno Assyriorum: quod per quinquaginta reges propemodum actum est: Cap. XII.

Nam cum regnum Assyriorum per mille centum sexaginta annos usque ad Sardanapalum per quinquaginta propemodum reges actum sit: & nunquam pene uel inferendis uel excipiendis usque in id tempus bellis quieuerit: quod finis reperietur si ea commemorare numero: ne dicam describendo conemur: præsertim cum & Græcorum prætereunda non sint: & Romanorum uel maxime recensenda sint. Nec mihi nunc enumerare operum est Tantali & Pelopis facta turpia & fabulas turpiores: quorum Tantalus rex Phrygiarum Ganimedem Troie Dardaniorum regis filium cum flagitiosissime rapuisset: maiori cōserti certaminis foeditate detinuit: sicut Panocles poeta confirmat quod maximū bellum excitatum ab hoc fuisse commemorat: siue quia hunc ipsum Tantalum utpote a seclam deorum uideri uult raptum puerum ad libidine Iouis familiari lenocinio proparasse: quod ipsum quoque filium Pelopem epulis eius non dubitarit impendere. Tedet etiam ipsius Pelopis contra Dardanum atque Troianos quælibet magna refer

re certamina: quæ quia in fabulis celebrari solita sunt: negligentius audiuntur. Illa quoque præterea quæ de Perseo & Cadmo Thebanis Spartanisque per inextricabiles alternatum malorum recursus Palephato scribente referunt. Taceo flagitia Læniadum. Prætermitto Pædiæ Atheniensi regis flebilem fugam. Atrei & Thiestæ odia stupra & parricida coelo quoque iussa dissimulo. Omitto Oedipum interfectorem patris: matris maritum. Filiorum fratrem uictum cum suorum sileri malo. Et theocleam atque Polinice mutuis laborasse concursibus ne quis eorum parricida non esset. Nolo meminisse Medæ amore suo faucibus: & pignorum parrulorum cæde gaudetis: & quicquid temporibus illis perpetratum committi datur: qualiter homines sustinuerit: quod etiam astra fugisse dicuntur.

De certamine inter Cretenses & Athenienses. Cap. XIII.

Anno ante urbem conditam quingentesimo. lx. atrocissimum iter Cretenses & Athenienses certamine fuit: ubi utrinque populis infelicitate profligatis cruentiore uictoria Cretenses exercuerunt: qui nobilium Atheniensium filios minotauro: utrum fero homini an humanæ bestię aptius dicam nescio: deuorandos crudeliter addicebant: atque in forme prodigium effossis Græciæ luminibus saginabant. Iisdem diebus Laphitæ & Thessali famosis nimium certauere conflictibus: sed Thessalos Palephatus in libro primo incredibiliū perdit: ipsos a Laphitis creditos dictosque fuisse cętauros: eo quoque discurrētes in bello equites: ueluti unum corpus equorum & hominum uiderentur.

Vbi Vesores rex Aegypti meridiem & septentrionem uedicare sibi uoluit. Cap. XIII.

Anno ante urbem conditam. cccc. lxxx. Vesores rex Aegypti meridiem & septentrionem diuisas pene toto coelo ac pelago plagas aut miscere bello: aut regno iungere studens: Scythias bellum primus induxit: missis prius legatis: qui hostibus parendi leges dicerent: ad quæ Scythæ legatis responderunt: stolidè opulentissimum regem aduersus inopes sumpsisse bellum: quod timendum ipsi magis uersa uice fuerit propter incertos belli euentus: nulla præmia: & damna manifesta: porro sibi non expectandum: dum ad se ueniat: sed ultro prædæ obuiam ituros. Nec mora: nam dicta factis insequuntur: primum ipsum Vesorem territus fugere in regnum cogunt: destitutum uero exercitum inuadunt: omnemque belli apparatus capessunt. Vniuersam quoque Aegyptum populassent: nisi paludibus impediti repulsi fuissent. Inde continuo reuersi per domitam cædibus infinitis Asiam uentigalem fecere: ubi per. xv. annos sine pace immorati tandem uxorū flagitatione reuocantur denunciati: ni redeant: sobolem se a finitimis quæsituras. Medio autem tempore apud Scythas duo regii iuuenes Plinos & Scholopythus per factionem optimatum domo pulsi ingentem iuuentutem secum traxere: & in Cappadociæ Ponticæ ora iuxta amnem Thermoodontem confederunt campis Themiseireis sibi subiectis: ubi diu proxima quæque populati conspiratione finitimorum per insidias trucidantur. Horum uxores exilio ac uiduitate permotæ arma sumunt: & ut omnibus par ex simili conditione animus fieret: uiros: qui supererant: interficiunt: atque accensæ in hostem sanguine suo ultionem cæcorum coniugum finitimorum excidio consequuntur.

Vbi amazones arma sumpserunt.

Cap. XV.

Nunc pace armis quæsitæ externos concubitus inueniunt: æditos mares mox necant. feminas studiose nutriunt: iustis infantium dexteribus mamillis: ne sagittarum ictu impediretur: unde Amazones dictæ. Harum duæ fuere reginæ: Marpesia & Lapedo: quæ agmine diuiso in duas partes uicissim curam belli & domus custodiam fortiebantur. Igitur cum Europam maxima parte domuissent: Asiæ uero aliquantis ciuitatibus captis: ipsæ autem Ephesum aliasque urbes condidissent: præcipuam exercitus sui partem onustam opulentissimam prædā domum reuocant: reliquæ ad tuendum Asiæ imperium relictæ cum

Marpesia regina cōkursu hostiū trucidat̄. Huius locū capessit Orethia filia: quæ singularem uirtutibus gloriā ppetua uirginitate cumulauit. Hac fama excitas gētes tāta admiratio & formido iuaserat: ut Hercules quoq; cū iussus fuisset a domino suo exhibere arma reginæ: quasi ad inuitabile piculū destinatus: uniuersam Græciæ lectā ac nobile iuuetutē cōtraxerit: nouē lōgas naues præparauerit: nec tātū cōtextus examie uiriū ex iprouiso aggredi: & ispatas circūueir̄ maluerit. Duæ tūc sorores regno præerāt Arthiope & Orithya. Hercules mari aduectus icautas iermesq; pacis icuria desides oppressit: itercaesas captasq; q̄ plurimas. Duæ sorores Antiope & Menalippe ab hercule: & Hypolite a Theseo retentæ sunt: sed Theseus Hippolytem matrimonio asciiuit: Hercules Menalippeꝝ sorori reddidit: & arma reginæ præcio redemptionis accæpit. Post Orithyiam Pentesilea regno potita est: cuius Troiano bello clarissimo inter uiros documenta uirtutis accæpimus:

Cap. XVI.

Hic dicitur de Gothis: quos Alexāder & Cæsar esse uitandos iudicauit.

Rohdolor pudet terroris humai. Mulieres patria pfugæ: Europā atq; Asiā. i. plurias fortissimasq; mūdi ptes itrauerūt: puagatæ sūt: deleuerūt: & c. pene annis euertēdo urbes plurias: atq; alias īstruēdo tēuerūt: nec tam̄ miserix̄ hoīuz p̄flura tēporē deputata ē. Modo at̄ Gethæ illi: q̄ & nūc Gothi: quos Alexāder euitādos p̄nūciauit: Pyrrh⁹ exhorruit: Cæsar etiā decliauit: relictis uacuefactisq; sedib⁹: ac totis uirib⁹ tuti Romanas igressi puicias: simulq; ad terrorē diu oñtati societate Romai foederis p̄cib⁹ sperat̄: quā armis uēdicare potuissēt. Exiguæ habitatiōis sedē nō ex sua electiōe: sed ex nostro iudicio rogāt: qb⁹ subiecta & parēte uniuersa terra: p̄sumere: qd̄ eēt libituz: libez fuit: semetipsos ad tuitiōnē Romai regni offerūt: q̄s solos iuicta regna timuerunt: & tñ cæca gētilitas cū hæc Romana uirtute gesta nō uideat: fide Romanoz ipetrata nō credit: nec acquiescit cuz itelligat: cōfiteri beneficio christiāe religiōis: q̄ cognataꝝ per oēs populos fidē iungit: eos uiros sine proelio sibi esse subiectos: quoruz foemina maiorē terraz partem immensis cædibus deleuerunt.

De raptu Helenæ: & coniuratione Græcorum.

Cap. XVII.

T uero ante urbē cōditā. ccc. tricesimo & amplius anno raptus Helenæ: coniuratio Græcorz: & concursus mille nauū: dehinc decēnalis obsidio: ac postremo famosum Troiæ excidiū prædicat̄: i quo bello p̄ decē annos cruentissime gesto: quas natōes: quātosq; populos idē turbo iuoluerit: atq; afflixerit: Homerus poeta i primis clarus luculētissimo carmine palā fecit: nec p̄ ordinē nunc retexere nostruz ē: quia & opilōguz & oibus notū uidet̄. Verūtānē qui diuturnitate illi⁹ obsidiōis: euerfionis atrocitate: cædē captiuitatēq; didicerunt: uideant: si recte isto: qualiscunq; est præsentis tēporis statu offendunt: quos hostes occulta misericordia dei cuz per omnes terras instructis copiis persequi possent: pacis gratia prætentis obsidibus per omnia maria sequuntur: & ne forte hæc quietis amore facere credantur: seipsos ac pericula sua pro Romanorum pace aduersus alias gentes offerunt.

Aenæ in Italiam aduentus.

Cap. XVIII.

Raucis præterea annis iterueniētibus Aenæ pfugi ex Troia aduētus in Italiā quæ arma cōmouerit: qualia p̄ triēniuz bella excitauerit: quātos populos iplicuerit: odio excidioq; afflixerit: ludi litterarii disciplina nostræ quoq; memoriæ insitum est. Horz præterea tēporuz medio iteriacent exilia naufragiaq; Græcorum Pelopensium clades Chodro moriente: fatorum ignari Thraces noua in bella surgentes: & generalis tunc per totam Asiam Græciamque commotio.

De Sardanapalo rege Assyriorum nouissimo.

Cap. XIX.

*Sardanapalus
Siniis rex est*

Nno ante urbē conditā. lxxiii. nouissimus apud Assyrios regnavit Sardanapalus: uir muliere corruptior: qui iter scortorū greges fœmineo habitu purpurā collo tractans a præfecto suo Arbaeto: qui tunc Medis præerat uisus atq; execrationi habitus: mox etiam excitis Medorū populis ad bellū prouocatus & uictus ardenti pyræ se iniecit. Exhinc regnum Assyriorum in Medos concessit. Deinde multis præliis undiq; scætentibus: quæ per ordinem differere nequaquam aptum uidentur: per uarios prouentus ad Scythas Chaldeosq; & rursus ad Medos parili uia rediit. In qua breuitate pensandum est: quantæ ruinae cladesq; gentium fuere: quanta bella fluxerunt: ubi totiens tot & talia regna mutata sunt. Post hæc Medis Phraortes imperitauit: qui creberrimis Persarum Assiriorumq; bellis uiginti & duos regni sui annos consumpsit. Post hunc Diocles regnavit: uir armis expertissimus semperq; bellis immoratus: qui auctum late imperium moriens Astyagi dedit. Astyages uirili prole uacuus Cyrum nepotem apud Persas genitum habuit. Sed Cyrus mox ut adoleuit: congregata Persarum manu auo certamen indixit. Porro Astyages oblitus sceleris sui: quod in Harpalum dudum admiserat: cum filium eius unicum & paruulum interfecit: epulandumq; patri apposuit: ac ne quid infelicissimæ orbitati felix ignorantia subtraheret: infames epulas ostensis patri cum capite manibus improperauit. Huius ergo facti immemor ipsi Harpalo summam belli commisit: qui acceptum exercitū statim Cyro per proditiōem tradidit: quo cōperto Astyages raptis secū copiis in Persas ipse proficiscitur: acriusq; certamen instaurat: pposito suis metu: si quis de prælio cedere moliretur ferro exciperet: qua necessitate institer Medis pugnantibus: pulsa iterū Persarum acies cū paulatim cederet: matres & uxores eorū obuiā occurrūt: orāt in præliū reuertantur. Cūctatibus sublata ueste obscœna corporis ostēdūt: quærentes: nū in uteros matrum uel uxorū uellent refugere? Quo facto erubescētes in præliū redeūt: & facta impressione: quos fugiebāt: fugere cōpellūt. Ibi tunc Astyages capit: cui Cyrus nihil aliud quæ regnū abstulit: eūq; maxime Hyrcanorū genti præposuit. In Medos uero ipse reuerti noluit. Is finis imperii Medorū fuit: sed ciuitates quæ tributariæ Medorum erāt: a Cyro defecerant: quæ res Cyro multorum bellorum causa & origo extitit.

Quod Phalaris Siculus tyrannidem arripuit.

Cap. XX.

A tempestate Phalaris Siculus Agrigentinos arrepta tyrannide depopulabatur: qui crudelis mente: commentis crudelior: omnia nefarie in innocētes agens: inuenit aliquando quem iuste puniret iniustus: nam Perillus quidam æris opifex affectans tyranni amicitiam aptum munus crudelitati illius ratus: taurū æneum fecit: cui fabre ianuam e latere composuit: quæ ad contrudendos damnatos receptui foret: ut cum inclusis ibidem subiectis ignibus torreretur: sonum uocis extortæ capacitas concaui æris auget: pulsusq; serali competens imagini murmur emitteret: nefarioque spectaculo mugitus pecudis: non gemitus uideretur. Sed Phalaris factum amplexus factorem execratus: & ultioni materiam præbuit & crudelitati: nā ipsum opificem sua inuentione puniuit. Fuerat etiam paulo superiori tempore apud Latinos rex Romulus: qui per annos. xviii. flagitiis impietatibusque crescens ad postremum diuino iudicio flumine intercæptus matura supplicia immatura ætate exoluit. Eligant nunc: si uidetur: latini & Siculi: utrū in diebus Romuli & Phalaris esse maluissent: innocentium uitas pœnis extorquentium: an his temporibus christianis cuius imperatores Romani ipsa in primis religiōe compositi post cōmunitas reipublicæ bono tyrannides: ne ipsorum quidem iniurias exigunt tyrannorum.

De bello Peloponnesium & Atheniensem.

Cap. XXI.

Anno ante urbem conditam. xiii. Peloponnensium Atheniensiumq; maximuz bellum totis uiribus animisq; commissum est: in quo cædibus mutuis ad hoc coacti sunt: ut uelut uicti se ab alterutro subtraherēt: belloq; discederēt. Tunc etiā Amazonum gentis & Cimmerioꝝ ī Asiam repentinus icursus: plurimā diu lateq; uastationem stragēq; ædedit. Anno uicesimo ante urbem conditam Lacedæmonii contra Mefanios propter spretas uirgines suas in solēni Mefanioruz sacrificio per annos .xx. idefesso furore bellantes ruinæ suæ totas Græciæ uires iplicuerunt: q; cū se magnis execrationibus deuouissent: sacramentisq; obstrinxissent: domum nisi Mefana expugnata nūquā esse redituros: ac per decem annos longa fatigati obsidione: nec tamen aliquem uincendi fructū adepti: porro autem & querelis uxoz sup longa uiduitate: & periculo sterilitatis contestantium permoti reuocarent: consulatione habita ueriti: ne intercæpta spe sobolis sibi magis hac perseuerantia: q; Mefaniis perditio nutrire: selectos ī exercitu eos: qui post iusiurandum in supplementum militiæ uenerant: Spartam remittunt: qbus pmiscuos omnium foeminaꝝ concubitus: pmisere: infami satis nec tamē utili licētia. Ipsi autem pposito insistentes expugnant: fraudeq; Mefanios uictos seruitio premunt. At illi cruentam diu dominationem inter ubera & uincula perpeffi iugū excutiūt: arma sumunt: bellū instaurant. Lacedæmonii Tyrteuz poetam Atheniensem ducem proelio legū: q; tribus conflictibus fusi amissum exercituz: uocata in libertatem seruatoruz manu: suppleuerūt. Sed cum sic quoq; desistēdum certamiē ppter metuz piculi arbitrarētur: Tyrtei poetæ & ducis cōposito carmine: & p contione recitato: rursus accensi mox in certamen ruunt: tantaq; ui aioruz concursus est: ut raro unquā cruentius proelium exarsit. At postremuz tamē uictoria Lacedæmonioꝝ fuit. Tertio Mefanii reparauere certamen: nec Lacedæmoniiis mora in auxiliū copias multas utrinq; duxerūt. Athenienses uero Lacedæmonios alibi intentos diuerso agredi parāt. Nec Lacedæmonii quicquid: nam ipsi in Mefanios occupati Peloponēses imiserunt: qui Athenienses bello exciperēt. Athenienses autem misa in Aegyptū parua classe impares uiribus nauali congressu facile uincuntur. Dehinc recæpta classe aucti etiā militum robore uictores in proelium uocant. Lacedæmonii quoq; omissis Mefaniis in Athenienses arma conuertunt. Diu graues & uariæ pugnae & anceps uictoriae status: quare ad postremum pendente euentu utrinque discessum est. Sciendum tamen est: ipsam esse Spartam: quam Lacedæmonia ciuitatē dicunt: atq; inde Lacedæmonios Spartanos dici. Igitur inde reuocati Lacedæmonii ad Mefanioꝝ bellum: ne medium tempus ociosum Atheniensibus relinquerent: cum Thebanis paciscūtur: ut Boetioꝝ iperium eis restituerent: quod temporibus belli Persici amiserant si illi Atheniensium bella susciperent. Tantus furor Spartanorum erat: ut duobus bellis impliciti suscipere terminum non recusarent: dummodo inimicis suis hostes acquerēt. Atheniēses tāta belloꝝ tēpestare permoti duos dies deligūt: Periclem spectatæ uirtutis uiræ & Sophoclē scriptorē tragœdiarū: q; diuiso exercitu & Spartanorū fines populati sunt & multas Asiæ ciuitates Atheniensiuꝝ iperio adiecerūt. Hinc porro per annos. l. incerta semper uictoria terra mariq; pugnatū est: donec Spartani & opibus iminutis: & fide pfligata sociis quoq; pbro fuere. Sed hæc p tot ætatum uolumina icubuisse Græciæ paruipenditur. Nūc autē iterpellari iterdiu uoluptates & ipediri parūq; libidines nō sustinetur: q; inter illius temporis homines atq; istius hoc interest: q; illi æquo animo: hæc intoleranda tolerabant: quia in his nati uel enutriti erāt: & meliora non nouerāt isti autē perpetuo in uita sua tranquillitatuꝝ & deliciaꝝ sereno assuefacti: ad omne uel modicū obductæ sollicitudinis nubiluꝝ commouentur. Atq; utinā ipsum depulforem

huius uel modicæ inquietudinis precarentur: cuius munere hanc ignoratam aliis temporibus iugitatem pacis habuerunt. Et quoniam spondisse me memini: cum ueluti articulis quibusdã dicendi ordinẽ definirẽ: dicturẽ me esse ab orbe condito usq; ad urbem conditã: huic uolumini: quod ab orbe condito explicuimus: finis hic sit: ut ab urbe condita sequens libellus incipiat: qui contextiora illoꝝ temporũ mala exercitationib; quippe ad nequiciam atque eruditionibus hominibus continebit.

Pauli Orosii historiarum secundi libri initium. Cap. I.

Eminẽ iaz esse hominũ arbitror: quẽ latere possit: q; hominẽ in hoc mũdo Deus fecerit: unde ẽt pecãte hoie mũd; arguit; ac ppter nostrã intẽperãtiã cõprimendã terra hec: i qua uiuimus: defectu cæteroz aialiũ & sterilitate suoz fructuũ castigat. Itaq; si creatura dei merito: & dispẽsatio dei sumus: quis magis diligit eã: q; ille q; fecit: Q uis at ordiat; regit: q; is: qui & fecit & diligit: Q uis uero sapiẽtius & fortius ordinare & regere facta potest: q; qui & facienda puidit: & puisa perfecit: Q uapropter omnẽ potestatez a deo esse: omnemq; ordinationez: & qui nõ legũt sentiunt: & qui legũt cognoscũt. Q uod si potestates a deo sunt: quãto magis regna: a qbus reliquæ potestates pgregiunt: Si at regna diuersa: quanto æqui; regnũ aliquod maximũ: cui reliquoz regnoz potestas uniuersa subiicit: Q uale a p̄cipio Babylonicũ: & deide Macedonicũ fuit: postea etiã Aphricanũ: atq; i fine Romanũ: q; usq; ad nũc manet: eadẽq; ieffabili ordiatõe p quattuor mũdi cardines. .iiii. regnoz p̄cipat; fuere distictis gradib; eminẽtes: ut Babylonicũ regnũ ab oriẽte: a meridie Carthaginẽse: a septẽtriõe Macedonicũ: ab occidẽte Romanũ: quoz iter primũ & nouissimũ: idest iter Babylonicũ & Romanũ: q; si iter: patrẽ senẽ ac filiũ puũ: Aphricanũ & Macedonicũ breuia & media: quasi tutor curatorque uenerũt: potestate tẽporis nõ iure hæreditatis admissa. Q uod utrum ita sit: apertiss; me expedire curabo.

De Nino rege Assiriorum occiso.

Cap. II.

Rex primus apud Assyrios: qui eminere cæteris potuit: Ninus fuit. Occiso Nino Semiramis uxor eius totius Asiæ regina Babyloniã urbem instaurauit: caputq; regni Assirii: ut esset: instituit. Regnum Assiriorum diu inconcussa potentia stetit. Sed cum Arbaet; us: quem alii Arbacem uocant: p̄fectus Medoz: idemq; natione Medus Sardanapaluz regẽ suum apud Babyloniã interfecisset: regni nomẽ & summã ad Medos trãstulit. Ita Nini & Babylonis regnum eo anno in Medos deriuatum est: quo anno apud Latinos Procas Amulii & Numitoris pater: auus autez Rheæ Siluiæ: quæ mater Romuli fuit: regnare cœpit. Ut aut omnia hæc ineffabilibus mysteriis & pfundissimis dei iudicis disposita: nõ aut humanis uiribus aut incertis casibus accidisse p̄doceã: omnes historiæ antiquæ a Nino incipiunt: omnes historiæ Romanæ a Proca exoriũtur. Deide a primo año imperii Nini usq; quo Babylon a Semiramide instaurari cœpta est: iterueniũt anni. lxxiii. Et a primo anno Procæ cũ regnare cœpit usq; ad cõditionem urbis factam a Romulo: iter sunt anni æque. lxxiii. Ita regnante Proca futuræ Romæ sementis iacta est: & si nõdũ germẽ apparet. Eodem anno ipsius Procæ regni Babylonis regnũ defecit: etsi adhuc Babylon ipsa cõsistit. Discedẽte autez Arbaeto in Medos partẽ regni penes se retinere Chaldei: qui Babyloniã sibi aduersum Medos uẽdicauerũt. Ita Babiloniæ potestas apud Medos: proprietas apud Chaldæos fuit. Chaldæi aut ppter antiquã regiz urbis dignitatẽ non illam suam: sed se illius uocari maluerunt: unde factum est: ut Nabuchodonosor ceteriq; post eũ usq; ad Cyru;

reges quibus Chaldaeorum uiribus potentes; & Babyloniam nomine clari legantur: in numero tamen & ordine regum non habentur illustrium.

Cap. III.

Quando Babylon illa cecidit: & Roma surrexit.

Babyloni itaque eo anno sub Arbacte praefecto dehonora- ta est: quo Roma sub Proca rege ut proprie dixerim seminata est. Babylon nouissime eo tempore a Cyro rege subuersa: quo primum Roma a Tarquiniorum regum dominatione liberata est: siquidem sub una eademque conuenientia temporum illa cecidit: ista surrexit: illa tunc primum alienigenarum perpeffa dominatum: haec tunc primum etiam suorum aspernata fastidium: illa tunc quasi moriens dimisit hereditatem: haec uero pubescens tunc se agnouit heredem: tunc orientis occidit imperium: & ortum est occidētis. Et ne diutius uerbis morer: committo me detibus in saniētium: sed ueritatis praesidio liberandum. Regnauit Ninus annis. lli. Medio imperii sui tempore Babyloniam caput regni condidit.

De Babylone & Roma.

Cap. IIII.

Tem Babylon post annos. M. c. lxxiii. quae condita erat a Medis & Arbacte rege eorum: praefecto autem suo spoliata opibus & regno: atque ipso rege priuata est: ipsa tamen post aliquandiu mansit incolumis. Similiter & Roma post annos totidem: hoc est. M. lxxiii. a Gothis & ab Alarico rege eorum: comite autem suo irrupta: & opibus spoliata: non regno: manet adhuc: & regnat incolumis: quamuis intantum arcanis statutis in utraque urbem conuenientiae totius ordo seruatus sit: ut & ibi praefectus eius Artabus regnum inuasit: & hic huius praefectus Attalus regnare tentauerit: tamen si apud hanc solam merito christiani imperatoris Honorii attentatio prophana uacuata sit. Ita que haec ob hoc praecipue commemoranda credidi: ut tanto arcano ineffabilium iudiciorum dei ex parte patefacto intelligant hi: qui insipienter utique de temporibus christianis murmurant: unum deum disposuisse tempora: & in principio Babylonis & in fine Romanis: illius clementiae esse: quod uiuimus: quod autem misere uiuimus intemperantiae nostrae. Ecce similis Babyloniam ortus: & Romae similis potentia: similis magnitudo: similia tempora: similia bona: similia mala: tamen non similis exitus similisue defectus: Illa enim regnum amisit: haec retinet: illa interfectione regis orbata: haec incolumi imperatore secura est. Et hoc quare: quoniam ibi in rege libidinum punita turpitudine: hic christianae religionis continētissima aequitas in rege seruata est: ibi absque religionis reuerentia uoluptatis licentia furoris impleuit: hic & christiani fuerunt: qui parcerent: & propter quorum memoriam: & in quorum memoria parceretur. Quae propter desinat religionem lacerare: & lacessere patientiam dei propter quam habet quod habet: & utinam hoc quoque impunitum habeat: si aliquando desistant. Recolant sane mecum maiorum suorum tempora bellis inquietissima: sceleribus execrabilia: dissensionibus foeda: miseris continuatissima: quae & merito possunt horrere: qui affuere: & necessario debent rogare: ne sint: eum sane rogare solum deum: qui & tunc occulta iusticia permisit ut fieret: & nunc aperta misericordia praestat: ut non sint: quae modo a me plenius ab ipso urbis exordio peruolutis per ordinem historicis proferetur.

Urbs Roma Italia condita.

Cap. V

Anno igitur post euerfionem Troiae circiter. ccc. xxxv. Olympiade autem sextae: quae quinto demum anno quattuor in medio expletis apud Elidem Graeciae ciuitatem agone & ludis exercere solet: urbs Roma in Italia a Remo & Romulo geminis auctoribus condita est: cuius regnum continuo Romulus parricidio imbuat pari que successu crudelitatis sine more raptas sabinas improbis nuptiis confederatas maritorum & parentum cruore dotauit. Itaque Romulus interfecto primum uo Numito-

re: de hinc Remo fratre: arripuit imperiū: urbemq; cōstituit. Regnū aui: muros fratris. templū soceri sanguine dedicauit: sceleratoꝝ manū p̄miscua impūitate collegit. Prim⁹ illi cāpus ad bellū forum urbis fuit: mixta simul externa ciuiliaq; bella nunquā defutura significās. Sabinorū: quos foedere ludisque pellexerat: foeminas tā inhōeste p̄sumsit: q̄ nefarie defendit. Ducē eorū Titum Tatium senē hōestis pietatis caulis insistentem: diu armis ppulsatū: mox ut ī societate regni assumpsit: occidit. Cū Veietib⁹ p̄celiuz adhuc paruo nomine magnis uirib⁹ agitatū est. Cenninēsiuz captū ac dirutū oppidum: assumptis semel armis nunq̄ quies fuit: quippe q̄bus egestas turpis atque oblcœna fames domi timeretur si unquā paci acquieuisset. Iam hinc incessabilia certamina: & iuxta quātitate uiriuz semper grauiā q̄breuissime strinxero. Tullū Hostiliū militaris rei institutorē fiducia bene exercitatae iuuetutis Albanis itulisse bellū: & diu altrinsec⁹ spe incerta certaue clade: tandem pessimos exitus & dubios euentus compendiosa tergeminiū congressione fuisse. Rursus pace dirupta Metium Suffetium Fidennate bello meditata etiam prodicione suspensum: curribus in diuersa raptantibus duplicis animi noxam p̄œna diuisi corporis expendisse Latinos Anco Martio duce sæpe congressos: aliquando superatos: Tarquinium Priscum omnes finitimos & potentes tunc xii. Thusciae populos innumeris concidisse cōflictibus: Veientes Seruo Tullo insistentē uictos fuisse nec domitos: Tarquinii supbi regnū occiso socero scelere assūptū: hīta ī ciues crudelitate detētū flagitio adulteratae Lucretiae amissuz: & itus domestica uicia uirtutesq; forinsecus emicātes. i. oppida ualida ī Latio p̄ eū capta Ardeā Oricolū Siuessā Pometiāque: & quicquid in Gabios uel fraude propria uel p̄œna filii uel Rōanis uirib⁹ ppetrauit. Sed Rōani quāta mala per. cc. xl. & .iiii. ānos cōtinua illa regū dominatione p̄tulerint nō solū unius regis expulsio: ueꝝ etiā abiuratio regii nominis & potestatis ostēdit: naz si uniu⁹ tantū supbia fuisset in culpa ipsū solū oportuisset expelli seruata regia dignitate. Meliorib⁹ igit regib⁹ urbe ppulsis Romāi cōsulēdū sibi q̄ cuiq; suae libertati dominādū rati: cōsules creauerūt: q̄bus ueluti adulta reipublicae crescētis ætas robustioribus ausis exercebatur.

Cap. VI.

ANno post urbem conditam .cc. xliiii. Brutus primus apud Romanos consul primum conditorem regemq; Romae non solum exaequare parricidio: sed & uincere studuit: quippe duos filios adolescentes totidemque uxoris suae fratres Vitellios iuuenes reuocandorum in urbe regum placitos insimulatos in concionem protraxit uirgis cecidit securique percussit. Ipse deinde Veientum Tarquinienſiumq; bello cum Arunte superbi filio congressu sibi commortuoque procubuit. Porſenna rex Hetruscorum grauiſſimus regii nominis suffragator Tarquinienſium manum ingerens tribus continuis annis trepidam urbem terruit: conclusit: obsedit: & nisi hostem uel mutuis constanti urendae manus patientia: uel uirgo Chloelia admirabili transmeati fluminis audacia permouisset: profecto Romani compulsi fuissent perpeti aut captiuitatem hoste insistente superati: aut seruitutem recæpto rege subiecti. Post hæc Sabini corroſis undique copiis magno apparatu belli Romam contendunt quo metu consternati Romani dictatorem creant: cuius auctoritas & potentia consulem præiret: quæ res in illo tunc bello plurimum emolumenti tulit. Sequitur discessio plæbis a patribus cum Marco Valeriano dictatore delectum militum agente uariis populis stimulatus iniuriis sacrum montem insedit armatus: qua pernicie quid atrocius: cum corpus a capite defectum perditionem eius: per quod spirabat: meditaretur actumque de Romano nomine intestina p̄nicie foret: nisi maturata reconciliatio subrepsisset prius: q̄ se discessio ipsa cognosceret: urget enī se atq; imminet sibi extra illas

apertas bellorū clades successu misero clandestina perniciēs: quippe Tito Gessonio & Publio Numitio cōsulibus duo uel maxima omniū malorū abominamēta fames & pestilentia fessā urbē corripuere. Cessatū est paulisper a proeliis: cessatū tamē a mortib⁹ nō est. Veiētes & Hetrusci graues hostes adiūctis sibi finitimorū copiis ī bella surgētes obuiis Marco Fabio & Gneo Manlio cōsulib⁹ excipiunt: ubi post sacramētū iurationis: quo se Romani deuouerāt: nō nisi post uictoriā ad castra redituros: adeo atrox certamē fuit: ut uictis uictoribusque par forma eēt: & amisso plurimo exercitu: occisisque ī pugna Manlio cōsule & Fabio cōsulari: Marcus fabius cōsul oblatū sibi a senatu triūphū suscipere recusaret: quia tātis reipublicae detrimētis luct⁹ potius debebat. Gloriosissima illa numero & uiribus Fabioꝝ familia Veiētānū sortita certamē quātā reipublicae orbitatē occasu suo itulerit: īfamibus usq; nūc uocabulis testes sūt fluuius q; p̄didit & porta quae emisit: nā cū sex & .ccc. Fabii uere clarissima Romani status lumina speciale sibi aduersū Veiētes decerni bellū expetiuisset: spē temere sūptae expeditionis primis successibus firmauerūt: de hinc īducti ī insidias circūuentiq; ab hostibus oēs ibidē trucidati sunt: uno tantum ad enunciandam cladem reseruato: ut miserius audiret patria perditos: q̄ perdidisset. Ad hāc non Romae tantum talia gerebantur: sed quae quae puincia suis ignibus aestuabat: & quod poeta praecipuus ī una urbe descripsit: ego de toto orbe descripsim. Crudelis ubique luctus: ubique pauor: & plurima mortis mago.

De regno persarum & Cyro rege. Cap. VII.

Gitur eodem tempore Cyrus rex Persarum: quem superius explicandae historiae causa commemorauerā: qui tūc Asiaꝝ: Scythiaꝝ: totūque orientē armis peruagabat: cū Tarquini⁹ supbus urbē: uel rex: uel hostis aut seruitio premebat: aut bello. Cyrus: ut dixi: cūctis: aduersus quos ierat: p̄domitis: Assyrios & Babylonias petit gentes: urbemque tūc cūctis opulentiorē: sed impetū eius Gages fluui⁹ secunda post Euphratē magnitudinis intercēpit. Nā cū unū regionē equorū cādore formaque praecipuū cū equite trāsmēadi fiducia psuasū: qua per rapacē alueū offensi uada uorticis attollebant: abreptū praecipitatūq; miserisset: rex iratus ulcisci ī amnē statuit cōtestans eū qui tā praclarū equū eq̄tēq; uorasset: foeminis uix genua tangentibus a se permeabilem relinquendum. Nec in peragendo segnior totis copiis perpete anno Gangem fluuium per magnas concisum deductumque fossas in .cccc. & .lx. alueos comminuit. Eo opere perdoctis fossoribus etiam Euphratem longe ualidissimum & mediam Babyloniam interfluentem deriuauit: Ac si meabilibus uadis siccum: etiam patentibus aluci partibus iter fecit: cap̄itq; urbem: quae uel opere humano extrui potuisse: uel humana uirtute destrui posse: utrunque pene incredibile apud mortales erat. Namque Babyloniam a Nembroth gygante fundatam: a Nino uel Semiramide reparatam multi prodidere. Hāc campi planicie undique conspicua: natura loci latissima: castrorum facie mōenibus paribus per quadrum disposita: murorum eius uix credibili relatu firmitas & magnitudo. i. latitudo cubitorum. i. altitudo q̄ter tanta. Caeterorū ambitus eius. cccc. lxxx. stadiis circumuenit. Mur⁹ coctili latere atque interfuso bitumine compactus: fossa extrinsecus late patens uice amnis circunfluit. A frōte murorū .c. portae aereae. Ipsa autem latitudo in consumatione pinnarum utroque latere habitaculis defensorum aequae dispositis media intercapedine aetas quadrigas capit: domus intrinsecus quater geminae: habitaciones minaci proceritate mirabiles. Et tamen magna illa Babylon prima post reparationē humani generis condita: nunc pene etiam minima mora uicta: capta: ac subuersa est. Ibi tunc Croesus rex Lydorum famosus opibus: cum ad auxiliandum Babylonis uenisset: uictus sollicitusque in regnum refugit

Cyrus autē postea q̄ Babyloniā ut hostis inuasit: ut uictor euerit: ut rex disposuit: bellū trāstulit in Lydiā: ubi cōterritū superiore iā proelio exercitū nullo negocio superauit. Ipsuz etiā Croelus3 capit: captūque uita & patrimōio dōauit. Exaggerare hoc loco mutabiliū rex instabiles status nō op⁹ est: quicquid enim ē ope & manu factū labi & cōsumi uetustate Babylon capta cōfirmat: cui⁹ ut primū impiuz ac potentissimū extitit: ita primū cessit: & ueluti quodā iure succedētis ætatis debita posteris traderet hæreditas: ipsis quoq; eandē tradēdi formulā seruaturis: ita ad proxima aduētātis Cyri tentamēta succubuit magna Babylon: & ingens Lydia: aplissima orientis cum capite suo brachia: unius proelii expeditione ceciderunt: & nostri in circumspecta anxietate causantur: si potentissimæ illæ quondam Romanæ reipublicæ moles nunc magis imbecillitate ppriæ senectutis: q̄ alienis concussæ uiribus contremiscunt.

Cyr⁹ Scythis bellū itulit: & a Tomyri regīa q̄ tūc eis p̄erat: uict⁹ & occis⁹ ē. Ca. VIII.

Tgitur Cyrus pximi tēporis successu Scythis bellū intulit: quē Tomyris regi na: quæ tunc gēti præerat cū prohibere trāsitū Araxis fluminis posset: trāsire permisit: primū p̄pter fiduciaꝝ sui: dehinc p̄pter opportunitatē ex obiectu fluminis hostis iclusi. Cyrus itaq; Scythiā ingressus p̄cul a trāsmisso flumīe castra metatus: insuper astu eadē instructa uino epulisq; deseruit: q̄si territ⁹ refugisset. Hoc cōperto regina tertiā p̄tez copiaꝝ & filiū adolescentulū ad persequendū Cyruz mittit. Barbari ueluti ad epulas inuitati primū ebrietate uincunt: mox reuertēte Cyro uniuersi cū adulescēte obruncant. Tomyris exercitu ac filio amisso uel matris: uel reginæ dolorem sanguine hostium diluere promptius: q̄ suis lachrymis parat. Simulat diffidentiam desperatione cladis illatæ: paulatimq; cedendo superbum hostem in insidias uocat. Ibi quippe compositis inter montes insidiis. cc. M. Persarum cum ipso rege deleuit: adiecta sup̄ omnia illius rei admiratione: q̄ nec nuncius quidem tantæ cladis superfuit. Regina caput Cyri amputari: atque in utrem humano sanguine oppletum conijci iubet: nō muliebriter increpitans: satia te sanguine: quem sitisti: cuius per annos triginta insatiabilis perseuerasti.

Darius post aliquantū temporis: occiso Cyro rege regnum suscepit. Cap. IX.

Anno ab urbe condita. cc. xl. quinto Darius: Cyro apud Scythis interfecto: post aliquantulum iterruallum sorte regnum adeptus est. Regnauit. n. medi us eorum Cambises Cyri filius: qui deuicta Aegypto cunctam Aegypti religionem abominatus cærimonias & templa eius deposuit. Post hunc etiam magi duo. sub nomine quem occiderant: regis regno obrepere ausi: qui quidem mox deprehensi & oppressi sunt. Darius itaque unus ex his qui magorum audaciam ferro coeruerant: consensu omnium rex creatus est: qui postq̄ Assirios ac Babyloniā Persarum regno deficiente bello recuperauit: Attyro rege Scytharum hac uel maxime causa bellum intulit: quod filix eius petitas sibi nuptias non obtinuisset. Magna scilicet necessitas pro unius libidine hominis. dvii. M. uirorum periculo mortis exponi incredibile quippe apparatu cum. dvii. M. armatorum Scythiam ingressus: non facientibus hostibus iustæ pugnx potestatem: insuper repentinis in curribus extrema copiarum dilacerantibus: metuens ne sibi reditus interrupto ponte Istri fluminis negaretur: amissis. lxxx. M. bellatorum trepidus refugit: quamuis hūc amissorum numerum inter damna non duxerit: & quem habendum uix quisquam ambire ausus esset: perditum ille non sensit. Inde Asiam Macedoniamq; aggressus p̄domuit: Ionas quoq; nauali congressione superauit. Deinde in Athenienses: quod Ionas aduersum se auxilio iuissent: impetum fecit: atque arma direxit. Porro Athenienses ubi aduentare Da

rium cōpererunt: quāuis auxiliū a Lacedæmoniis poposcissent tamē cū detineri Per-
 sas quadriduanæ religiōis ocio cōpertū haberēt: spē occasiōe sumētes instructis tātu3. x.
 .M. armatorū ciuū: & Plataēnsib⁹ auxiliariis. M. aduersus. dc. milia hostiū campis.
 Marathoniis proruperūt. Melciades ei tunc bello præfuit: q̄ celeritate magis q̄ uirtute
 frātus alacri satis expeditiōe pri⁹ hosti comin⁹ inhæsit: q̄ posset expedito sagittarū iactu
 ppulsari. Tāta in eo bello diuersitas certādi fuit: ut ex alia pte uiri ad occidendū parati:
 ex alia pecudes ad moriendū præparatæ putarent. cc. M. Persarū apud cāpos Maratho-
 nios ea tēpestate ceciderūt. Sēsit Dari⁹ hoc damnū: nā uictus fugatusque arreptis nau-
 bus refugit ī Persas. Cū at̄ istauraret bellū: & ulcisci in uictores moliret: in ip̄o apparatu
 concidit olympiade septuagesimaquarta: hoc ē post urbē conditā anno. cc. lxx. quinto:
 quo tēpore Romæ Popilia uirgo ob crimē stupri uiua defossa ē. Xerxes Dario patri in
 regno succedēs bellū aduersus Græciā a patre suscepiū: per quinquēniū instruxit: qd̄
 Demarat⁹ Lacedæmoniis: q̄ tūc forte apud Xerxen exulabat: p̄ tabellas primū scriptas:
 deinde cæratas suis pdidit.

Xerxes Dario in regnū patris successit. Cap. X.

Gitur Xerxes. dcc. M. armatorum de regno. & .ccc. M. de auxiliis: rostratas
 etiam naues. M. cc. onerarias autem tria. M. numero habuisse narratur: ut
 merito inopinato exercitui immensæque classi uix ad potum flumina: uix ad
 ingressum terras: uix maria ad cursum suffecisse memoratum sit. Huic tam incredibili
 temporibus nostris agmini: cuius numerum nunc difficilius est astrui: q̄ tunc fuit
 uinci. Leonides rex Spartanorum cum .iiii. M. hominum angustiis Thermopyla-
 rum obstitit. Xerxes autem contemptu paucitatis obiectæ iniri pugnam: conseri ma-
 num imperat. Porro illi: quorum cognati & commanipulares in campis Marathoni-
 is occubuerant: & certaminis simul & cladis extitere principium. Deinde succedens si-
 bi turba maior ac segnior: cum iam neque ad procurrendum libera: neque ad pugnan-
 dum expedita: neque ad fugiendum prompta solis mortibus subiaceret: triduo cō-
 tinuo non duorum pugna: sed cædes unius populi fuit. Quarto autem die cum
 uideret Leonides undique hostem circumfundi: hortatur auxiliāres socios: ut subtra-
 hentes se pugnae in cacumen montis euadant: ac se ad meliora tempora reseruent: si-
 bi uero cum Spartanis suis aliam sortem esse subeundam: plus se patriæ debere q̄ ui-
 tæ. Dimissis sociis Spartanos admonet de gloria plurimum: de uita nihil sperandum:
 neque expectandum uel hostem uel diem: sed occasione noctis prorumpenda castra
 commiscenda arma: conturbanda agmina esse. Nusquam uictores honestius: q̄ in ca-
 stris hostium esse perituros. Persuasi igitur mori: male ī ultionem futuræ mortis armā-
 tur: tanquam ipsi interitum suum & exigerent & uindicarent. Mirum dictu sexcenti
 uiri castra: dc. M. irrumpunt: tumultus castris totis oritur. Persæ quoq; ipsi Sparta-
 nos adiuuāt mutuis cædibus suis. Spartani quærentes regem: nec inuenientes cædūt
 sternuntque omnia castra: peruagantur uniuersa: & inter densas strues corporum ra-
 ros homines uix sequuntur. Victores sine dubio non essent: nisi mori elegissent. Proce-
 liū a principio noctis ī maiore partē diei tractū: ad postremū uicēdo fatigati: ubi quisq;
 eorū deficientib⁹ mēbris uisus ē sibi mortis suæ uultioē3 satiat⁹: ibi inter impedimēta ca-
 daueru3 campūque crassu3 & semigelatu3 sāguine palpitādo laps⁹ & mortu⁹ est. Xer-
 xes bis uict⁹ ī terra nauale pliu3 pat. Sed Themistocles dux Atheniēsiū cū itellexisset
 Ionas: quib⁹ dū auxiliū3 superiori bello præbet: ī se Persarū impetu3 uerterat: ī auxiliū3
 Xerxis instructam classem: deducere: sollicitare eos parti suæ hostique subtrahere statu-
 ti. Et quia colloquendi facultas negabatur: locis ad quæ Iones accessuri nauibus ui-

debantur: proponi symbola: saxisque affigi iubet: socios quondam & participes periculorum: nunc autem iniuste agentes apta increpatione corripit: atque ad antiquorum iura foederum religiosa adhortatione persuadens: praecipueque admonens: uti commisso proelio caedentium uice inhibeat remos: seseque bello auferant. Igitur rex partem nauium sibi detinens spectator pugnae in littore manet. Contra autem Artemidora regina Halicarnasi: quae in auxilium Xerxi uenerat: inter duces primos accerrime bello immiscetur: ita: ut uersa uice in uiro foeminea cautela: in foemina uiriliter audacia spectaret. Cum autem anceps pugna esset: Iones iuxta praecipitum Themistoclis paulatim se certamini subtrahere coeperunt: quorum defectio Persas iam fugam circumspectantes aperte fugere persuasit: in qua trepidatione multae naues captae mersaeque sunt. Plures tamen saeuitiam regis: uelut imanitate hostis timentes domum dilabuntur. Anxium tot malis regem Mardonius aggreditur suadens regem in regnum redire oportere prius quam aduersa fama nouas res domi moliretur. Se autem si residuae sibi copiae traderentur & ultionem ab hoste exacturam & ignominiam domesticam propulsaturam: aut si aduersa belli perseuerassent: cessuram se quidem hosti: sed tamen sine regis infamia probato consilio exercitus Mardonio traditur. Rex Abydum ubi pontem ueluti uictor maris conseruerat cum paucis perficitur: sed cum portum hybernis tempestatibus dissolutum offendisset: piscatoria scapha trepidus transit: Erat sane quod spectare humanum genus & dolere debuerat: mutationes rerum hac uel maxime uarietate permittens: exiguo contentum latere nauigio: sub quo ipsum pelagus ante latuisset: & iugum captiuitatis suae uinctum ponte portasset: uilissimo unius seruuli egere ministerio: cuius potentiae dum montes exciduntur: ualles replentur: amnes exhauriuntur: ipsa & rerum natura cessisset: pedestres quoque copiae: quae ducibus: commissae fuerant: labore: fame: ac metu tabuerunt: & crudescens morbo: tanta pestis tantaque foeditas morientium exorta est: ut uiae cadaueribus replerentur: dirae etiam alites: improbae bestiae: escharum illecebris sollicitatae moribundum sequerentur exercitum. At uero Mardonius cui reliqua belli Xerxes commiserat: afflatus primum successu breui: mox in extrema deiectus est. Olynthum siquidem Graeciae oppidum expugnauit. Athenienses uaria sollicitatione adducere in speciem pacis aggressus est: ubi inexpugnabilem eorum libertatem uidet: incensa urbis parte in omnem Boetiam belli apparatus deducit. Illic quoque cum c. M. Graecorum insecuta sunt & commisso sine mora proelio Mardonium deletis copiis ipsius uelut e naufragio nudum cum paucis fugere compulerunt: castra regis opibus referta ceperunt: non paruo quidem antiquae industriae damno: nam post istius praedae diuisionem aurum Persicum prima uirtutis Graeciae corruptio fuit. Urget igitur inceptus miseros extrema perditio: nam forte eodem die quo in Boetiam Mardonii copiae deletae sunt: pars Persici exercitus in Asia sub moenibus Mychales nauali proelio dimicabat. Ibi nouus repente rumor utriusque classis & populi impleuit aures Mardonii: extinctas copias: Graecos extitisse uictores. Mira diuini iudicii ordinatio. In Boetia oriente sole bellum fuisse commissum. In Asia meridianis horis sub eadem die: tantis spatiis maris terraeque interioribus: nunciatum: cui rumori uel maxime astipulatum est: quod Persas audita clade sociorum primum dolore dehinc desperatione correptos: nec bello expeditos: nec fugae habiles reddidit. Atque ita consternatos profligatosque constantior factus hostis successu felicitatis inuasit.

Xerxes rex a suis occisus est.

Cap. XI.

Xerxes bello in Graecia infeliciter gesto: contemptibilis suis factus per Artabanum praefectum suum in regia circumuentus occiditur. O tempora desiderio & recordatione dignissima. O dies illos inoffensae serenitatis: qui nobis ueluti e tenebris re-

spiciendi proponuntur: quibus breuissimo intervallo de uisceribus unius regni decies nouies cetera milia uiroꝝ: tribꝝ proximis regibꝝ: tria bella rapuerunt: ut taceā de infelicissima tūc Græcia: quæ totum hunc: de quo nunc hebescimus: numerum moriendo superauit. Leonides ille clarissimus dux Lacedæmonioꝝ in bello isto aduersus Xerxem: quod supremum ipsi atque hostibus fuit: cum sexcentis famosissima illa incitamenta dixisset: prædite: tamquam apud inferos coenaturi: auxiliariis tamē: quos excedere bello iubebat misericorditer suasilit: ut se ad meliora terra reseruarent. Ecce cum ille promiserit futura meliora: istique asserant meliora præterita: quod aliud colligi dat: utroque in suis detestante presentia: nisi aut semper bona eē: sed ingrata: aut nunquam omnino futura meliora. At Romæ: ut ad id tempus redeam: unde digressus sum: neque enim intervallo miseriæ ad alios transire compellor: sed sicut se quondam effluuientia mala ubique ipsis actibus colligant: ita etiam promissa referunt: nobis quippe conferre inter se tempora urbis: non cuiusquam partis eius laboribus insultare propositum est.

Quod grauis pestilentia Romam inuasit.

Cap. XII.

Pomæ ergo post urbem conditam anno. cc. sexagesimo suspensa ad modicum bello grauis pestilentia: quæ semper ibi raras inducias aut factas intercepit: aut ut fierent coegit: per uniuersam ciuitatem uiolenter incanduit: ut merito præcedente prodigio coelum ardere uisum sit: quando caput gentium tanto morborum igne flagrauit. Nam eo anno Ebutium & Seruilium ambos consules pestilentia consumpsit: militares copias plurima ex parte confecit: multos nobis præcipueque plæbæ foeda tabe deleuit: quibus iam superiori etiam quarto anno oborta lues eundem populū depopulata sit:

Post pestilentiaꝝ multa & graua bella sustinuerunt Romani. Cap. XIII.

Proximo de hinc anno ciues exules seruique fugitiui duce Herdonio uiro Sabino inuasert: incenderuntque Capitolium: ubi fortissime quidem Valerio consule & imperator obstiter iuniores: sed adeo atrox & graue discrimen preclii fuit: ut ipse quoque consul Valerius ibi fuerit occisus: & indignam de seruis uictoriam insuper etiam sua morte foeda uerit. Sequitur annus in quo coniuncto exercitu consul obsessus est: nam Minutiū consuleꝝ congressū preclio Aequi Volsciꝝ superant: & fugientes in Algidum: fame ferroque cixerunt: actumque infeliciter foret ni Quintius Cincinnatus: præcipuus ille dictator artam obsidionem oppresso hoste soluisset: qui repertus ruri ab aratro accersit ad impii fascis: sumpto honore: instructoque exercitu: mox uictor effectus iugum bouum equos imposit: uictoriaque quasi stiuam tenens subiugatos hostes præ se egit primus. Anno quæ ab urbe condita proximo trecentesimo fuit: dum legati ad Athenienses propter Solonis leges deferendas missi expectant: arma Romana famem pestilentiaque compescuit. Ipso autem trecentesimo anno hoc est olympiade nonagesima quinta potestas consulum decem uiris tradita constituedaꝝ legum Atticæ gratia magna reipublicæ punitiæ iuexit: nam primus ex decem uiris: cedentibus cæteris solus Appius Claudius sibi continuauit imperium: statimque aliorum coniuratio subsequuta est: ut more contempto: quo illic igne impii penes unum: potestas autem communis erat: omnes omnia propriis libidinibus agitabant. Itaque iter cætera: quæ insolentissime cuncti presumebant: repetere singuli cum duodecim fascibus cæterisque impii insignibus precesserunt: de nouo improba ordinationis incepto ablegata religione consulum emicuit agmen tyrannorum duabus tabulis legum ad decem priores additis: augentesque insolentissimo fastu plurima: die quo deponere magistratum mos erat: cum iisdem insignibus precesserunt. Maxima Apud Claudii libido auxit inuidiam: quæ ut Virginiam uirgini stuprum inferret: prius seruitutis causam intulit: quam obrem adactus Virginiius pater dolore libertatis & pudore dedecoris pertracta ad seruitutem filiam in conspectu populi prius parricida perstrauit: quæ populus necessitate atrocitatis promouit: & periculo libertatis admouit motum Auentinum occupauit armatum. Nec tueri mis libertatem destitit: nisi postquam se coniuratorum conspiratio impis quæque honoribus abdicauit.

Tertia & quinta post cōtesimaz olympiadez p totū fere annū taz crebri tāq; etiam graues in italia terramotus fuerūt: ut de innumeris quaslatiōibus ac ruinis uillaz oppido rūq; assiduis Roma intus fatigaretur. Deinde ita iugis & torrida siccitas fuit: ut præsēntis tūc futuriq; anni spem gignendis terræ fructibus abnegarit. His deniq; tēporibus cuz Fidēnates hostes maximorum auxiliōz manu stipante terribiles Rōanis arcibus iminerēt: Aemilius tertio dictator magnā mali molē ipsis Fidēnis uix captis depulit: & sanauit: tāta ī ipsis erat maloz animoz cōtētio: ut uel domesticæ clades lupfusa forinsecus bella obliterarent: uel post damna belloz inducias relaxatas diuersæ pestes coele terraq; excandescētes incessabili infestatione corrumperent.

Quod Sicilia semper fuit nutrix tyrannoz.

Cap. XIII.

Sicilia ab initio patria Ciclopuz: & post eos semper nutrix tyrānoz fuit. Sæpe etiam captiua seruoꝝ: quorum primi carnibus hominū mediæ cruciatibus: postremi mortibus pascebant: excepto eo: qd̄ externis bellis aut p̄da habebat: aut præmiū. Hæc ut q̄breuissime absoluā: regem maloz: nisi nūc nescit: imo ut euidētius diuersitates tpoz declarēt: sicut ātea uel ītestinos uel externos tumultus p̄pessa ē iter oēs sola sēp: ita nūc ex oibus sola nunq̄ patit: nā etiā ut sileā de diuturnitate uel illi⁹ calamitatis: q̄ p̄sila ē: uel isti⁹ e cōtrario q̄ fruit pacis. Aetna ipsa: q̄ tūc cū excidio urbiū atq; agroꝝ crebris eruptiōibus æstuat: nūc tm̄ īnoxia specie ad p̄teritoꝝ fidē fumat. Igif ut prætermittā iterī de tyrannis: quoz mos q̄ fuit ultor successor effect⁹ ē medio tpe: hoc ē āno ab urbe cōdita. ccc. xxxv. cū Regyni ap̄d Siciliā discordia laboraret: ciuitasq; p̄ diffēsionē diuisa ī duas ptes cēt: ps una ueteranos ab Himera urbe siciliæ ī auxiliū uocauit. Porro illi pulsis ciuitate primū his cōtra q̄s īplorabāt: deide mox cæsis ēt illis: qb⁹ ad auxiliādū cōuenerāt urbē cuz cōiugibus & liberis socioꝝ occupauer: ausi faciūs nulli tyrāno cōparādū: q̄ppe cuz Rhegynis qcqd̄ uis p̄peti sati⁹ fuerit: q̄ ut ultro iuitaret: qbus patriā: cōiuges: liberos: ac penates ipsi extorres ad p̄dā reliqueret. At ēt Catinenses: cuz Syracusāos graues īfestosq; paterent ab Atheniēsisibus auxilia poposcerunt. S; Atheniēses suo magis q̄ socioꝝ studio īstructā classē ī Siciliam misere: cuz & sibi p̄pagare molirēt īpiū: & Syracusanā classē nup̄ īstructā Lacedæmoniis p̄ficere uerent. Et qm̄ Athenienses: q̄ missi erāt: cæsis hostibus p̄spa initia sumplerāt: maiores copias robustiorēq; exercitū cuz Lachete & Chariade ducibus ī Siciliā reduxerunt. S; Catinenses belli tedio p̄moti: cuz Syracusanis foedus ineunt: auxilia Atheniensiuꝝ sp̄nunt. Postāt Syracusāis cōditiōes pacis meditatiōe dominatiōis trāsgradientib⁹ denuo legatos Athenas mittunt: qui capillo barbaq; s̄q̄lidi: & lugubrib⁹ p̄anis īduti: misericordiā atq; auxiliū & s̄mōe & habitu p̄carent. Igif magna classis īstruit ducib⁹ Nicia & Lamachō: tātisq; uirib⁹ Sicilia repetit: ut suffragia sua & hi timerēt q̄ īpetrauisēt. Athenienses duas illico pedestres pugnas secundis successib⁹ faciūt: cōfertosq; ī urbe hostes: & obiecta classe circumdatos terra mariq; cōcludunt. At Syracusāi fractis fessiq; reb⁹ auxiliū a Lacedæmoniis petunt: a qb⁹ mox mittit Gilipp⁹ sol⁹ q̄dez: s; ī q̄oium p̄sidiōz īstar p̄ferebat: q̄ ueniens ut audiuit īcliatū: iā belli statū: auxiliis p̄tī ī Græcia: p̄tī ī Sicilia cōtractis: opportuna bello loca occupauit. Deinde duob⁹ p̄celis uict⁹: nec territ⁹: tertio gressu Lamachū occidit: hostes ī fugā uertit: socios obsidiōe liberauit. Hic Athenienses terrestri p̄celio uicti: exp̄m̄ta maris ieunt & nauali certāine pant cōgredi: q̄ cognito Gilipp⁹ classēz īstructā a Lacedæmoniis accersit: aq̄ Athenienses ī locū amissi duce Demosthenez & Eurimedōtez cuz supplemento copiaz mittunt. Pelopōessi q̄q; cuz multaz urbiūz cōsēsū & decreto igētia Syracusāis auxilia misere. Ita sub specie socialis belli dōesticos mot⁹ exequunt: & q̄si de Græcia trāslatū certamen ī Siciliaz fuerit: sic

ex utraq; pte sūmis uirib⁹ dimicaf. Igit Atheniēses priā cōgressiōe uicunt; castrā quoq; cū oī pecūia uel publica uel priuata; & cū uniuerso īstructu diurnæ expeditiōis amittūt. Fractis opib⁹ & ī angustū redactis suadet Demosthenes: duz nōdū oīno res pditæ sūt q̄tūlibet uideant afflicta; domū redeāt; Siciliaq; decedāt. Nicias at pudore male gestæ rex ab initio despatior reddit⁹ māre rēdit. Reparāt nauale certam & mox p īscitiā ī angustias Syracusāi maris deducti īsidiis hostiū circumuēiunt. Euriloc⁹ dux prim⁹ occidit. xi. naues icēdūt. Demosthenes & Nicias classez dimittūt q̄si tutius terrena expeditiōe fugituri. Gilippus autē primū naues eoz relictas. c. xxx. iuadit; dehic ipsos fugiētes pseq aggress⁹ capit; ceditq; q̄plurios. Demosthenes dedecus seruitutis uolūtaria morte decliat. Nicias uero īdignā turpēq; uitā dedecore captiuitatis accumulāt. Igit Atheniēses biēnio apd Sicilia n̄ sine Lacedæmōioz dāno cōfliktati; aliis domi malis circumuēiunt. Alcibiades enī dux pridē aduers⁹ Syracusas pnūciat⁹; mox ad iudiciū p quādā īsimulatiōe detētus uolūtario exilio Lacedemōiā se cōtulit; īpulitq; spartāos; ut turbatis Atheniēlib⁹ nouo rursuz bello īsisterēt; neq; eis respirādi spatiuz; qn oppriērent relaxarēt; cui iccepto ita Græcia oīs astipulata ē q̄si ad cōmūe icēdiū restiguēduz bono publico cōgestis uirib⁹ osuleref. Dari⁹ et rex plæz memor paterni auitiq; ī hāc urbē odiū; p Thissaphernē pfectuz Lydia cū Lacedæmōiis foedus paciscit; eisq; sūptus belli & copias pollicet. Mix⁹ dictu; Atheniēsiū tātas ea tēpestāte opes fuisse; ut cū aduers⁹ eos; hoc ē aduers⁹ unā urbez Græciæ; Asiæ totiusq; oriētis uiribus icursū sit; pugnādo sape nec unq; cedēdo cōsumpti magis uideāt fuisse q̄ uicti. Pricipio enī Alcibiades oēs socios deficere ab his ad Lacedemōios coegit; sed & ab his q̄q; p iuidiā īsidiās appetit⁹ aufugit; & ad Thissaphernē ī Mediā cōcessit; cui statī accōmodato īgēio & apti eloqi gratia familiarior fact⁹; psuadet; ne Lacedæmōios tā pfusis opib⁹ adiuuaret; iubet eū potio istius certāinis arbitriū spectatōrēq; fieri debere; itegrasq; Lydiæ uires aduersus uictorē referuādas. Quāobré Thissaphernes ptez classis cū aliq̄nta māu deduci Lacedæmonez iubet; ne uel abundantes suffragiis; alieno tuti periculo dimicarent; uel in totum destituti; susceptū certamē omittēret. Discordia Atheniensium; & bella grauiā. Cap. XV.

Put Atheniēses uero cū diu domestica discordia agitaretur; īminēte piculo sumā ipii ad senatuz populi uoluntate trāsfertur; quippe odio discordiæ nutriuntur. At ubi necessitas incubuit postpositis puatis causis atq; odiis ī cōe cōsuliē Sed hoc ipsuz cū propter īsitā gēti supbiāz & tyrannicas libidiēs pniciōsū foret; tadē Alcibiades exul ab exercitu reuocatur; & dux classis cōstituit. Quo cōperto principes primo Spartāis urbez prodere moliti sunt; deinde cū id frustra cogitassēt; ī exiliū spōte cesserūt. Igit Alcibiades patria liberata classez ī hostes dirigit. Cōmissio proelio uictoriām Atheniensēs capessūt. Porro at maior ps Spartāi exercit⁹ cæsa; duces quoq; pene oēs interfecti & lxxx. naues captæ absq; his quæ ī cōfliktu icēsæ demersæq; pierūt. Rursū belluz ī terraz translatū Spartanis æque īfeliciter cessit; qbus reb⁹ fracti Lacedæmonii petiere pacez; nec tamen īpetraē potuerunt. Præterea Syracusana præsidia ī Sicilia audita Carthaginensis belli īfestatione reuocata sunt. Quāobrez Alcibiades classe uictorici totaz Asiā puagat; bellis icēdiis cædib⁹ rapit; sternitq; oīa. Vrbes q̄ dudū a societate defecerāt capit; recipitq; q̄plurimas. Sic Alcibiades magni nominis fact⁹ Athēas cū admiratiōe & gaudio oīum uictor īgredit. Paruo post interuallo auget uires; exercitū classēq; nūero puehit; rursūq; Asiā petit. Lacedæmōii uero Lysander ducē classi belloq; pficiūt. Cyrus autē frater Darii ī locuz thissaphernis lōiæ Lydiæq; præpolitus magnis eos opibus auxiliisq; cōfirmat. Lysander itaq; Alcibiadis exercitū prædæ intentū; ac per hoc ubiq; dispersum ac uaguz repentino incursu opprimit; sine cōfliktu aliquo

micit: cæditq; fugiētes. Magna hæc clades Atheniēsi⁹: & multo atroci⁹ uuln⁹: q̄ dudū
 iflixerāt: susceperūt: quo cōperto Atheniēses opinati sūt Alcibiadē antiquuz exilii sui
 dolorē: isto scelere pditiōis uīdicar̄ curasse: ideo ī locū eius Cononē: cōstituūt: cui residu
 am manu⁹ & sūmā belli cōmittūt: q̄ supplere saltē nūero exaustas copias uolēs senes &
 pueros legit: exercitūq; cōscripsit. Sed huiusmōi man⁹ morā bello nō attulit: q̄ppe qđ
 robor: nō nūero cōfici solet. Itaq; statī imbellis māus uel capta uel cæsa ē: tātaq; strages
 occisoz illo proelio facta ē: ut deletū nō solu⁹ regnū: sed et nom̄ Atheniēsiū uideret. At
 illi despatis reb⁹ statuunt urbē peregrinis dare: ut q̄ p totā Asiā pauloāte domiati sūt:
 nūc ex hac colluuiē muros saltē libertatēq; tueant: & quīs uel suo iudicio ad hæc tuēda
 et obiectis muris nō sufficiāt: itez tamē expiri nauale proeliū parāt. Exps consilii furor
 dolorē uirtutē putat: quātūq; meditat̄ irā: tātū pmittit audacia. Itaq; oib⁹ ptī captis: ptī
 itersfectis de ipsis quoq; reliq̄s nihil reliq̄ factū ē. Sol⁹ dux Conō supstes bello & popu
 lo: timēs ciuū crudelitātē ad Cyz regē cōcessit. Euagoras at dux Lacedæmonioz ade
 ptis oib⁹ ciuitatib⁹ nihil Athēiēsi⁹ pter ianez urbē reliq̄: nec hoc diu: nā & ipā urbē
 postea obsidiōe circūdedit. agebat itrisec⁹ fæes: d̄solatio: & morb⁹ obsessos. Et cū post
 oīa miseriaz abōinaāta: q̄ et dicere horroris ē: nihil spei pteritæ pter mortē occurreret:
 pacē petiuer̄. Magna hīc iter Spartāos & socios fuit deliberatio: & cuz plurimi inq̄etis
 simā ciuitatez sternēdā solo: populuzq; ifestissimū cū ipō nomie abolēduz pnūciarent:
 Spartāi negauerunt se pmisuros: nisi ut e duob⁹ Græciæ oculis unus erueret: insup et
 pazez pmiserūt: si Pyraei port⁹ ducentia ī urbez mūimīa uerterent: nauesq; reliq̄s ultro
 traderent. Huic cōditiōi addictis & succumbentib⁹: Lacedæmōii Lysādæ ad cōponen
 das ī urbe parendi leges cōstituerunt. Insignis hīc ānus & expugnatiōe Athenaruz: &
 morte Darii Persaz regis: & exilio Dionysii Siciliae tyrāni fuit. Igit. xxx. rectores Athe
 niensibus ordinati. xxx. tyrāni exoriant: q̄ priō se tribus. M. satellituz stipāt: mox etiā.
 dcc. milites uictoris exercitus laterib⁹ suis circumponunt: cædez oīum passim futurā:
 occiso Alcibiade auspicāt: q̄ fugiens ī itinere clausus cubiculo uiuus icensus est: quo in
 terfecto: ultore q̄si sublato: securi miseras urbis reliq̄as cædibus rapinisq; exhauriunt:
 Theramenē quoq; unuz ex numero suo: cui hæc displicere senserunt: in exemplūq; re
 liquoz trucidāt. Itaq; omnes passim ex urbe diffugiunt s̄ interdīctū Lacedæmonioz:
 cuz p totā Græciā exulib⁹ negaret hospitium: omnes se ad Argos ac Thebas cōtulerūt:
 ubi ita hospitalitatis obsego fræti sunt: ut nō solu⁹ dolorez amissæ patriæ lenirent: uez
 etiā spē recuperādæ meditarent. Erat iter exules Thrasylbulus uir strenuus: & generis
 nobilitate inter suos clar⁹: q̄ auctor audendi p patria fuit. Itaq; castelluz Philenē Atti
 corz finiu⁹ collecti exules capiunt: multaruzq; ciuitatuz opib⁹ adiuti uires capessunt q̄
 bus q̄q; Lysias Syracusāus orator: q̄li ī auxiliuz urbis q̄ esset patria cōmunis eloq̄ntiæ.
 .d. milites cū stipendiis suis misit: atrox id proeliuz fuit: s̄ his p patria: p libertate: illis p
 aliena dominatiōe certātib⁹ aīoz atq; causaz ipsa q̄q; tulit pugna iudiciuz: nā uicti ty
 rāni in urbez refugerunt: omnesq; q̄s ex Atheniensib⁹ prius sibi satellites legerat tunc
 suspectos pditiōis ab urbis custodia remouerunt: Thrasylbuluz quoq; ipsuz tentat̄ cor
 ruptiōe ausi sunt: qđ ubi frustra sptuz est: accersitis a Lacedemōia auxiliis: rursus ī bellū
 ruunt: ubi duo sæuissimi omniuz lōge tyrānoz trucidāt. Cæteros uictos & fugā uer
 sos: Trasybul⁹ ubi uel maxie atheniēses esse itelligit clāore cōseq̄: oīoe retinet: p̄cib⁹ li
 gat: ppōens atē oculos eoz: q̄s fuger̄ uel ad q̄s refugere uellent: sibi aduers⁹. xxx. domi
 nos: n̄ aduerso ciues miseros bellū esse susceptuz. Quī potis: oēs q̄ se meminert esse
 Athenienses seq̄ oportet Atheniensiu⁹ libertatis ultores. Itaq; hæc exhortatio tm̄ apđ
 eos ualuit: ut mox reuersi in ciuitatez tyrānos arce deceder̄ atq; Eleusin emigrat̄ cōpule

rit: q postq̄ i societate urbis ciues suos catēus exules excēpunt tyrānos i bellū emulati-
one suscitāt: qb̄ libertas alioꝝ q̄si ipsoꝝ seruit̄ uidebat. Tūc̄ i dicta pugna cū prius q̄si
ad colloquz cōuenirēt circūuēti iūdiis ueluti pacis uictiā trucidāt. Ita reuocati i unū post
i explebiles magnoz lachrymas gaudioꝝ hęc patrię fūdāina recupatę libertatis istau-
rāt: p̄posita iurisiurādi cōtestatiōe uti discordiā aiositateq; p̄teritę i obliuionē p̄petuaz
atq; i imortale silētiū deducant. Quod pactiōis gen̄ q̄si nouā uitę institutionē nouaq;
felicitatē stat̄ sui i formātes Amnestiā uocauerūt: idē abolitionē maloz. Sapiētissima
fuit hęc Atheniēsū p̄serti post tāta miseriāꝝ documēta p̄uisio: si quo pacto res hūanę
manēte cōsensu hominū ut ordināt: ualerēt. Sed adeo hoc idē placitū iter ipsa pene pla-
citi uerba corruptū ē: ut uix it̄cedente biēnio Socrates ille clarissim̄ philosophoz: ad
actus malis ueneno sibi ap̄d eos uitā extorserit. Deidē uix. xl. ānis it̄erueniētib̄: ut alia
sileā i idē Atheniēs adēpta sibi p̄eit̄ libertate sub Philippo Macedonū rege seruerit.

Per cōcordiā res minimas crescere: & p̄ discordiam labi maximas. Cap. XVI.

Verūtāmē sapiētissimī oīum Atheniēs: et suis malis satis docti: cōcordia mini-
mas res crescere: discordia maxias labi: cūctaq; uel bōa uel et mala q̄ foris gerū-
tur it̄ernis eē radicata & emissa p̄icipiis: dōi abstersere odia & foris bella p̄se-
rūt: reliquerūtq; posteris suis de ruīa sua exēpluz: de reparatiōe cōsiliū: si tñ ob i firmissi-
mā hūanę mētis mutabilitatē: qd̄ i afflictis reb̄ cōsulit̄: in p̄speris seruaret. Iisdē fere
dieb̄ bellū ciuile imo etiā pl̄ q̄ ciuile uix parricidio termiatuz ap̄d Perlas gerebat: mor-
tuo enī rege Dario cū Artaxerxes & Cyrus filii eius de regno ambigerēt: tādeꝝ magnis
apparatibus magnis puīciāꝝ ac populoz ruinis ē utriq; certatuz: i quo cōflictu cū e di-
uerso cōcurrentes sibi ābo fratres mutuo cal̄ obiectauisset: prior Artaxerxes uulnera-
tus a fratre eq̄ uelocitate morti exēpt̄ euasit. Cyrus at̄ mox a cohorte regia oppressus
sineꝝ certāini dedit. Artaxerxes ergo & p̄da fraternę expeditiōis & exercitu potitus: po-
testateꝝ regni parricidio firmauit: sic uniuersa Asia atq; Europa p̄ti in se singulę: p̄ti it̄er
se iuiceꝝ funerib̄ & flagitiis p̄miscabant. Esse paruissima pagina uerbisq; paucissimis
quātos de tot puīciis: populis atq; urbibus nō magis explicui act̄ opum q̄ i p̄licui glo-
bos miseriāꝝ. Quis enī cladē illius t̄pis: q̄s fando funera explicet aut æq̄re lachrymis
posset dolores? Verūtāmē hęc ipsa quia multo interiectu sęculorum exoluerunt: facta
sunt nobis exercitia i geniorum & oblectamenta fabularum: quanq̄ si quis intentius ad
hibebat animum: se seque toto mentis affectu ipsis pene causis bellisq; p̄miscat: ac rur-
sus ueluti in arce spectaculi cōstitutus utrunq; in suis qualitatibus tēp̄ p̄metiat: facile
dixerim eum iudicaturum: neq; illa nisi irato atq; auersato Deo posse taz infelicit̄er per-
turbari ac p̄misceri neq; ista sic nisi propitio & miserante componi. His deinde tempo-
ribus grauissimo motu terrę concussa Sicilia: insup & æstuantibus Aetnę mōtis igni-
bus fauillisq; grādibus & calidis cum detrimento plurimo agrorum uillarumq; uasta-
ta est. Tūc̄ etiam Athalente ciuitas Locris adhærens terrę contigua repentino maris
impetu abscissa atque in insulam desolata est: Atheniensū quoque miserabiles reliqui-
as pestis inuasit: diuq; populata est.

De bellis Romanorum.

Cap. XVII.

Anno ab urbe condita. ccclv. obsidio Veiorum. x. continuis annis obsessio
res magis q̄ obseſos detriuit: nam Romani repentinis sępe hostium eru-
ptionibus cōminuti: p̄æterea in hibernis bella sortiti: hyemare sub pellibus:
postremum famem ac frigus in conspectu hostium perpeti coacti sūt: urbem nouissi-
me sine ullo digno Romanę uirtutis testimonio cuniculis & elandestina obreptiōe cę-
perunt. Hanc utilem magis q̄ nobilem uictoriam: primo dictatoris Camilli: qui eaz de

Veientibus patrauit: exilium: dehinc irruptio Gallorum & icediū urbis insequitur: cui cladi audeat qsq; si potest aliquos motus tps huius cōparari: quis nō æque pēdeat præteriti mali fabulā præsetis iniuria. Igit Gallii senones duce brēno exercitu copioso & robusto nimis: cū urbē Clusiā: quæ nūc Dusia dicit: obsiderēt: legatos romanorū: q tūc cōponēdæ inter eos pacis gratia uenerant: in acie aduersum se uiderunt pugnantes: qua indignatione p̄moti Clusini: oppidi obsidiōe dimissa rotis uirib⁹ Romā cōtēdunt. Hosti ruentes Fabius cum exercitu cōsul excæpit: nec tamen obstitit: immo potius hostilis ille impetus quasi aridam segetē succidit: strauit & transit. Testatur hāc Fabii cladeꝫ fluuius Alia: sicut Cremera Fabioꝝ. Nū enī facile aliq; similitē ruinā Romāæ militiæ recēseret: et si Rōa isup icēsa nō esset: patētē galli urbē penetrāt: trucidāt rigentes simularorū modo i suis ædibus senatores: eosq; icēdio domorū crematos lapsu culminū suorū sepeliunt: uniuersā reliquā iuuentuteꝫ: quā cōstat uix mille hōinum tūc fuisse i arce Capitolii mōtis latitantē obsidiōe cōcludunt: ibiq; infelices reliq; fame: peste: despatione: formidie terūt: subigūt: uēdūt: nā mille libris auri discessiōis preciū paciscūt: nō q̄ apud Gallos Rōa parui noīs fuit: sed q̄ illā sic iā atē detriuerāt: ut aplius tūc ualere nō posset. Execūtib⁹ Gallis remāserat in illo quōdaz urbis ābitu informiuz ruinarū obscœna congeries: & undiq; p̄ impedita errātuz: & iter sua ignotoꝝ offensa uocis imago: respōdentis trepidos suspēdebat auditus: horrore q̄tiebat animos: silentioq; ipso terrebat. Siqui deꝫ materia pauoris ē raritas ipsa uocis. Hic illis mutare sedes: aliud icolere oppidū: altero ēt censerī nomie cogitatuꝫ placituꝫ atq; tētatuꝫ ē. En tpa: quorū cōparatione præsentia ponderant: en quibus recordatio suspirat: en q̄ incutiunt de eiecta: uel potius de neglecta religione pœnitētiā: Re uera pares sunt & cōferunt inter se hæ duæ captiuitates: illa sex mēsis desæuiens: & tribus diebus ista trāscurrēs. Galli extincto populo: urbe deleta: ipsius quoq; Romæ nomen i extremis cinerib⁹ p̄sequentes: & Gothi relicta intentione prædandi ad cōfugia salutis: hoc ē sanctorū locorū agmina ignara cogentes. Ibi uix quenq; inuentum senatorem: qui uel absens euaserit: hic uix quenq; requiri: qui forte uel latens perierit recte sane potest cōparari: hunc fuisse ibi senatorum numerum: qui fuerit perditorum. Plane quod re proditur fatendum est: in hac clade præsentia plus deum sæuisse: homines minus: tum peragendo ipse: quod illi non ipeuissent cur eos miserit demonstrauit: quippe cum supra humanas uires esset incendere æneas trabes: & subruere magnarum moles structurarū: ictu fulminum fotum cum imaginibus uanis: quæ superstitione miserabili: uel deū uel hominem mentiūtur abiectum est: horumq; omnium abominatorum qd̄ immissa per hostem flamma non adiit: missus e cœlo ignis euertit. Et quoniā uber dicendi materia est: quæ nequaq; hoc cōcludi libro potest hic præsentis uoluminis finis sit: ut i subsequentibus cætera prosequamur.

Pauli Orosii tertii libri initium.

Cap. .I.

BIn superiori iā libro testat⁹ suꝫ: etiā nūc necessarie repeto scdm præceptū tuū de atēactis cōflictatiōib⁹ sæculi: & me nec omnia posse q̄ gesta sūt: & sicut gesta sūt explicari: qm̄ magna atq; inūera copiosissime a plurimis scripta sūt. Scriptores at̄ & si n̄ easdē causas easdē tamē res habuer̄ p̄positas: q̄ppe cū illi bella: nos belloꝝ miseriaꝫ euoluāus. Præterea ex hac ip̄a de q̄ queror: abūdātī agustia orit̄ mihi: & cōcludit me sollicitudo nodosior. Si. n. aliqua studio breuitatis ōmitto: putabūt̄ aut mihi nūc defuisse: aut i illo tūc tpe n̄ fuisse. Si uero significar̄ cūcta: nec expr̄ere cūcta: nec expr̄ere studēs cōpēdiosa breuitate succigo obscura faciā: & ita apd̄ plerorūq; erūt dubia: ut nec

ipsiq; ductores uno pariter i mutuā eadē ardore rapiunt. Magnitudine atq; atrocitate belli istius inclinat⁹ ex hoc semp est in postez Lacedæmōioꝝ status: prona nāq; ex illo fluere ac sublapsa retro referri spes Spartanoz uisa; donec assurgēdo ægre ac misere recidēdo cōfecta & potestate careret & nomine. Atheniēsib⁹ uero hæc eadē pugna initiū recuperādæ potētia: sicut Lacedemōiis amittēdæ fuit. Primi igit Thebāi auxilio Atheniēsū fulti superiore clade saucios ac trepidos aggrediunt: multa aiati fiducia ppter uirtutē & idustriā Epaminūdæ ducis sui: cū quo sibi facile obtinere posse impiuꝝ toti⁹ Græciæ uidebātur. Fit itaq; terrestre præliū Thebāis minimo negotio uincētib⁹. Vicitur enī ēt hoc cōfliktu Lysāder & occidit. Pausanias quoq; dux alter Lacedæmonioꝝ insimulat⁹ proditiōis in exiliū trudit. Thebāi aut uictoria potiti: collecta uniuersi exercitus manu Spartā cōrēdūt putātes se uacuā ciuitatē præsidio: nullo intraturos negotio: cuius iā oēs pene copias cū ipso rege delessent: atq; ab oib⁹ locis destitutos uiderēt. Lacedæmōi piculo ciuitatis impulsī habito i exercitati militis qualicūq; delectu obuiā hosti pcedūt. Sed uicti semel aduers⁹ uictores obsistēdi nec uirt⁹ nec anim⁹ erat. Cū igit cædes unius tātū pene partis ageret: repēte rex Agelilaus accersit⁹ ex Asia improuisus bello superuēit: Thebāosq; iā successu duplicis uictoriæ lætiores: segnioresq; aggredit: nec difficile superat: maxime cū adhuc apud ipm pene itegre uires haberētur. Ipse tamē Agelilaus grauiter uulneratus ē. At uero Atheniēses cū comperissent isperata Lacedæmonios uictoria subleuatos pristinae seruitutis: de qua tūc respirare uix coeperāt: trepidi metu exercitū cōtrahūt: eūq; Boetiis i auxiliū adiūgūt cōmissu Iphicratis ducis: q; adolescēs admodū uix dū uiginti ānos natus: i firmitatē ætatis maturitate animi nutriebat. Conō quoq; uir qdē atheniēsis: dux at Persici exercitus audito Agelilai reditu: ad populandos Lacedæmōioꝝ agros reuertit. Ita Spartāi exercitu circūsonatiū undiq; hostium clausi atq; exterriti ultima pmodū desperatiōe tabuerūt. Sed Conō postq; uasta hostilis soli populatiōe satiat⁹ ē: Athēas pgit i maximo gaudio ciuiū: ipe quippe tristis cū uideret urbē populo quōdāz cultaque ornatissimā: tūc miserabili ruinaꝝ ac desolatiōis squalore cōfectā. Itaq; magnuz pietatis miseratiōisq; monumentuz i reparationē eius operatus est: nāq; eaz a Lacedæmōiis exinanitaz Lacedæmōioꝝ præsidis repleuit. Persis incendētibus cōcrematā: Persis ædificātib⁹ reformauit. Interea Artaxerxes rex Persaz: sicut i principio dictū ē: uniuersis Græciæ populis p legatos: ut ab armis discederēt: & paci acquiescerent impauit: nō q; misericorditer fessis cōsuleret: sed ne illo in Aegypto bellis occupato aliqua in regnū suū tētare irruptio. Cūctis igit Græcis optatissima qete resolutis: domesticq; ocio torpētibus Lacedæmōi in geti magisq; strenui: & furore potius q; uirtute intollerabiles post bella deposita tētāt furta belloꝝ: nā speculati absentia Archadū castelluz eoz; repentina irruptiōe pfringunt. Arcades uero excitati iniuria iūcto sibi Thebanoz auxilio amisso furto belluz repetūt. In eo prælio Archedamus dux Lacedæmonioꝝ uulneratus: cū etiā cædi suos uictos uideret: occisoz corpora per præconez ad sepulturā poposcit: qd signū uictoriæ traditæ iter Græcos haberi solet. Thebāi at hac cōfessioe cōtenti: dato pendi signo: sinez dedere certāni. Paucis deīde interueniētib⁹ idu eiꝝ dieb⁹: Lacedæmōiis ad alia bella cōuersis Thebāi cū Epaminunda duce de iuadēda Lacedæmōia quasi secura & destituta cæpere fiducia. Taciti in tempesta nocte Lacedæmonē ueniūt: sed nō ita incautam uel indefensam: ut rebātur: offendūt. Armati enī senes cūz reliqua turba imbellis ætatis: præcognito aduentu hostium: in ipsis se portaz angustiis obiecerunt: & aduersus quindecim millia milituz uix centuz cōfecti æuo homines proruperunt. His itaq; tātā belli molem sustinentibus: iuuent⁹ supueniens congregi aduersus Thebanos aperto certamine incūctanter decreuit. Cōmissio prælio cūz

Lacedæmonii uincuntur: repete Epaminūdas dux Thebanorū icauti dimicās uulne-
 rat: qua re dū his ex dolor met⁹ illis ex gaudio stupor nascit: ueluti ex cōsēsu tacito utrinq;
 discessū est. Epiminūdas aut grauius lauiat⁹ cū de uictoria suorū cōperisset: scutūq; de
 osculatus esset: remota manu qua uulnus occluserat: egressu sanguinis ad mortē pate-
 fecit itroitū: cui⁹ mortē sic Thebanorū pditio subsecuta ē: ut nō pdidisse ducē: sed ipi cū
 eo tūc pisse uiderent. Cōtextui idigestæ historiæ: inextricabilē cladē atq; icertos belloꝝ
 orbis huc atq; illuc lymphatico furore gestoꝝ uerbis euestigio secut⁹ implicui: quoniā
 tāto ut uideo iordiat⁹ scripsi q̄to magis ordinē custodiui. Improbā dominādi Lacedæ-
 monioꝝ cupiditas: q̄tis populis: q̄lib⁹ urbib⁹: qb⁹ puiciis: cuiusmōi odioꝝ mot⁹: q̄tas
 causas certaminū suscitauit: quas uel nūero: uel ordie: uel ratiōe dispōat: cū ipi quoq; nō
 plus afflicti bellis q̄ belloꝝ cōfusiōe referātur: siq; deꝝ tracto p aliquot ætates cōtūo hoc
 bello Atheniēses: Lacedæmōii: Archades: Boetii: Thebāi: postreō Græcia: Asia: Persis
 atq; Aegiptiis cū Libya: isulis quæ maximis nauales simul pedestresq; cōfliēt⁹ idiscre-
 tis egere discursib⁹: referre cæsa hominū millia nō posse: etiā si bella nūerare. At nūc in-
 crepet hæc tēpora: atq; illa collaudet qcūq; nescit hosce oēs istarū urbiū puinciarūq; po-
 pulos: ita nūc i solis ludis ac theatris cōsenescere: sicuti tūc i castris maxime proeliisq; ta-
 buisse: florētissima illa & toti⁹ tūc imperiū oriētis affectās Lacedæmōioꝝ ciuitas uix cē-
 tū habere potuit senes: ita icessabilib⁹ circūuēta malis imaturas expēdebat misere ata-
 tes. Et quærūt nūc hoies: quorū refertæ pueris & senib⁹ ciuitates secura iuuenūꝝ pere-
 grinatiōe ditant: pacificisq; exercitiis stipēdia domesticæ uoluptatis acqrūt: nisi forte ut
 assolēt hūanæ mutabilitati sordere oī præsetia nouitate reꝝ actu audituq; pruriētibus
 etiā ipsa uita fastidio est.

Terræmot⁹ in Achaia aliquādo factus. Cap. III.

ANno ab urbe condita. ccc. lxxvi. sauiissimo terræmotu Achaia uniuersa con-
 cussa est: & duæ tunc ciuitates: idest Eborā & Helice abruptis locorum hiati-
 bus deuorata. At ego nunc e contrario poteram similia i diebus nostris apud
 Constantinopolim æque modo princeꝝ gentium: prædicta & facta: sed non perfecta
 narrare: cum post terribilem denunciationem consciamq; mali sui cōscientiam subter
 commota: funditus terra tremere: & desuper fusa celitus flāma pēderet: donec oratiōe
 Archadii p̄cipis & populi christiani: præsentē pditionē Deus exoratus auerteret: pro-
 bans se solum eē & conseruatoreꝝ humiliū: & punitoreꝝ malorū. Sed hæc ut cōmemo-
 rata sint magis q̄ explicata: uerecundiæ concesserim: ut & qui scit recolat: & qui nescit i-
 quirat. Interea Romāi: q̄ p. lxx. annos ab urbe Volcorū: præterea Phaliscorū: Aequo-
 rū & Sutrinorū subacti & attriti assiduis bellis conficiebātur: tādēꝝ in superscriptis die-
 bus Camillo duce cæpe easdeꝝ ciuitates: & rediuiuo fineꝝ dedere certāni. Prænestinos
 auteꝝ eodeꝝ tempore: q̄ usq; ad portā Romæ bellādo & cedendo uenerant: ad flumen
 Aliā Tito quītio pugnate uicerūt. Dicit Romā graui pestilentia laborasse. Ca. IIII.

ANno ab urbe cōdita. ccc. lxxxiiii. Lutio genutio & Q uito seruilio cōsulibus i
 gens uniuersā Romā pestilentia corripuit: n̄ ut assolet plus minusue solito tē-
 poꝝ turbata tēperies: hoc est aut itempestiua siccitas hyemis: aut repentin⁹
 calor ueris: aut icōgru⁹ hūor æstatis: uel autūni diuitis idigesta illecebra: isup etiā expi-
 rata de Calabris saltib⁹ aura corrūpens: repētinos acutax ifirmitatūz asferre trāscursi⁹:
 sꝫ grauiā & diuturna: q̄ i nullo dispar sexu: i nulla dissimilis ætate generaliter cunctos p
 biēniū iugiter tabe cōfecit: ut ēt quos n̄ egit i morteꝝ: turpi macie exināitos afflictosq; di
 miserit. Cōquerent hoc: ut arbitror loco obtrectatores tēporis christiani: si forte silen-
 tio præterierim: qbus tunc carimōiis Romāi placauerint deos: & sedauerint morbos:
 cum pestilentia indies erudesceret: autores suasere pōtiffices: ut ludi scænici diis expeten

tibus æderent: & ita pro depellenda tēporali peste corporū acceritus ē ppetuus morb⁹ aīorū. Vber nunc qdē mihi locus iste doloris atq; icrepationis ē: sed in quo iā reuerētia tua studiū sapiētīæ & ueritatis exercuit: mihi sup eo audere fas nō est. Cōmonuisse me satis fit & ex qualibet itentiōe lectorez ad illius lectionis plenitudinē remisisse.

Marcus curtius se præcipitio dedit.

Cap. V.

S Equit hanc miserā lucē: miseriorēq; eius expiationē pxio āno satis triste pdi-
giū. Repēte siquidē medio urbis terra dissiluit: uastoq; præruptu hiātia subito
interna patuerūt. Manebat diu ad spectaculū terrorēq; cūctoz patēti uoragie
ipudēs specus: nefariāq; uiui hoīs sepulturā diis iterprætib⁹ expectabat. Satisfecit ipro
bis faucibus præcipitio sui Marcus curtius: uir eques armat⁹: necitq; crudeli terræ iopi
natā satietatē: cui parū eēt: q; ex tanta pestilētia mortuos p sepulchra suscipet: nisi etiam

A uiuos scissa sorberet. Vbi regnū macedonū: & ubi nat⁹ ē Alexāder. Ca. VI.
Nno ab urbe cōdita. ccc. lxxxviii. itez terribilis Galloz inūdatio iuxta Anienē
fluuiū ad qrtū ab urbe lapidē cōsedit: facile sine dubio pōdere multitudinis &
alacritate uirtutis pturbatā occupatura ciuitatem: nisi ocio & lētitudine torpuisset. Vbi
atrocissimā pugnā Manlius torquatus singulariter inchoauit: Titus quintius dictator
cruentissima cōgressione cōfecit: fugati ex hoc prælio plurimi Galli: instauratis iterum
copiis in bellum ruentes: a Gaio sulphitio dictatore superati sunt. Post paululum quoq;
Tuscorum pugna sub Gaio martio consecuta est: ubi conici datur: quāta hominū mul-
tudo cæsa sit: quādo octo. M. sūt capta thuscoz. Tertio autē iisdē dieb⁹ Galli se i præ-
dā p maritima loca: subiectosq; cāpos Albāis mōtib⁹ diffuderunt: aduersū quos nouo
militū delectu habito: cōscriptisq; legionibus decē. lx. milia Romāoz: negatis sibi auxi-
liis Latinorum pcesserūt. Cōfecit hāc pugnā Marcus ualerius: auxiliāte coruo alite un-
de postea Coruinus ē dictus. Occiso enim prouocatore Gallo: hostes territi: sparsimq;
fugiētes grauiter trucidati sunt. Numerandū etiam inter cætera mala censeo primum
illud ictum cum Carthaginensibus foedus: qd iisdem temporibus fuit: presertiz ex quo
tā graua orta sunt mala: ut ex hinc cœpisse uideātur. Anno siquidē ab urbe cōdita qua-
dringētesimo secundo legati a Carthagiē Romā missi sunt: foedusq; pepigerūt. Quaz
ex ingressu Carthaginensiu i Italiam malorū grauedinem secuturam: cōtinuarūq; mi-
seriaz tenebras iuges historiarū fides: locoz ifamia: & abominatio dierū quibus ea ge-
sta sunt protestantur. Tūc etiā nox usq; ad plurimā diei partem tēdi uisa est: & saxea de
nubibus grando descēdēs ueris terrā lapidibus uerberauit. Quibus diebus etiā Alexā-
der magnus: magnus uere ille gurges miseriaruz atq; atrocissimus turbo totius oriētis
est natus.

Artaxerxes iudeos captiuos ducit.

Cap. VII.

G Vm etiā Ochus qui & Artaxerxes: post transactū i Aegypto' maximū diutur-
nūq; bellū: plurimos Iudeoz i trāsmigrationē egit: atq; i Hyrcania ad Caspiuz
mare habitare præcepit: quos ibi usq; in hodiernum diem amplissimis generis
sui incremētis extat consistere: atq; exinde quandoq; erupturos opinio est: cuius eēt bel-
li tempestatē trāscurrens: & Sidona opulentissimā Phoenicis prouinciæ urbē deleuit: &
Aegyptū quis Pyrrhus uictus tūc tamē subactā: cōminutāq; ferro Persarū subiecit ipe-
rio. Iaz hinc statiz a Romanis aduersus Samnites gētē opib⁹ armisq; ualidaz p Campa-
nis & Sidicinis bella suscæpta sunt. Samniticuz belluz ancipiti statu gestū Pyrrhus uel
maximus Romani nominis hostis excæpit. Pyrrhi bellum: mox Punicum cōsecutum
est. Et quis nunq; post mortem Numæ a bellorū cladibus fuisse cessatum Iani patentes
semper portæ iudicēt: ex eo tamen ueluti per meridiem toto impressus cœlo maloz fer-
uor incanduit.

Initium belli punici,

Cap. VIII.

Porro at inchoato semel bello puico: utrum aliquando bella: cades atq; ruina: omniūq; ifandaz mortiu genera: nisi Casare augusto impante cessauerint: in grat inueniat: pdat: quisq; ifamada christiana tepora putat: Absq; illo tamē iter bella punica uni? ani: ueluti alitis prateruolatis excursu romai ppter iani portas clausas inter febres morbosq; reip. adhuc breuissimo pacis signo: uelut tenuissio aquae gelidae hau stu illecti sūt: ut in pei? recalescetes: multo graui? uehemētiusq; affliērent. At uero si indubitatisime cōstat sub augusto primū casare: post partā pacē uniuersū terraz orbē positis armis: abolitisq; discordiis generali pace & noua qete cōpositū romais paruissie legib?: Romana iura: q; ppria arma maluisse: spretisq; ducib? suis iudices elegisse romanos. Postremo oib? gētibus cūctisq; puinciis innūeris ciuitatib?: infinitis populis: totis terris unā fuisse uolūtate: libero hōestocq; studio inseruire paci: atq; in cōmune cōsulere: quod pri? ne una quidē ciuitas: unusue populus ciuiū: uel quod mai? est: una domus fratru iugiter habere potuisset. Quod si et cū impante Casare ista puenerit: i ipso imperio casaris illuxisse ortū in hoc mūdo domini nostri Iesu Christi liq; dissima pbatio ne māifestū est: iuiti licet illi: quos i blasphemā urget iuidia: cognoscere fateriq; coguntur: pacē istā totius mūdi & tranquillissimā serenitatē nō magnitudine Casaris: sed potestate filii Dei: qui i dieb? casaris apparuit extitisse: nec uni? urbis i peratoris: sed creatori orbis uniuersi orbē ipsuz generali cognitiōe paruissie: qui sicut sol oriēs diē luce pfūdit: ita misericorditer adueniēs extēta mundū pace uestierit. Q d? pleni? cū ad id ipm: pficiente domino uētuz fuerit: pferem?. Quod Rōani Latinis bellū itulerūt. Cap. IX.

Manlio Torquato: & decio Murena cōsulibus in quo bello unus cōsul itersfectus ē alter extitit parricida. Manlius enī Torquatus filium suum peremit: iuuenēz uictorē itersfectoremq; Metii Thusculani nobilis militis: & tum praeipue prouocantis atq; insultantis hostis. Alius uero consul: cum iterato conflictu illud cornu cui praeerat cadi atq; affligi uideret: in confertissimos hostes sponte prolapsus occubuit. Manlius q; uis uictor: occursum tamen nobiliū iuuenū Romanoz: q; legitime exhiberi solet: triūphans parricida non meruit. Anno autem post hūc subsequente Minutia uirgo uestalis ob admissū incestū damnata ē: uiuaq; obruta in campo: qui nūc Scelerat? uocatur.

Scelus matronarum hic refertur.

Cap. X.

Tuero paruo exin tepore iteriecto: horresco referre: quod gestū est: nā Claudio Marcello & Valerio Flacco consulib? incredibili rabie & amore scelerū Romanāe matrōae exarserūt. Erat utiq; foedus illae ac pestilens annus: iflictaque iā undique cateruatim strages egerēbatur: & adhuc penes oēs de corrupto aere simplex credulitas: erat: cū existēte quadā acilla indice & cōuincēte: primū multae matrōae ut biberēt: quae coxerāt: uenena cōpulsae: deide simul ut hausere cōsumptae sunt. Tāta autē multitudo fuit matrōaz i his facinorib? cōsciaz ut. ccc. lxxx. dānatā ex illis simul fuisse referantur.

Alexander rex a Lucanis uictus & occisus. Cap. XI.

Anno ab urbe condita. ccc. xxii. Alexāder rex Epirotaz Alexādrī illius Magni auunculus traiectis in Italiā copiis: cuz belluz aduers? Romāos pararet: & circa finitimas Rōae urbes firmaret uires exercitus sui: auxiliāq; uel sibi acquirere uel hostibus subtrahere studēs bellis exerceret: a Sānitis q; Lucanāe genti suffragabantur maximo bello i Lucania uictus atq; occisus est. Sed quoniā aliquantuz Rōanas clades recensendo pgress? sum: uel Alexādrī istius mentiōe cōmonitus: de Philippo Macedonuz rege q; Olympiadē huius Alexādrī Epirotae sororez uxorez habuit: ex q; Alerādruz magnuz genuit: paucissimis ānis retro repetitis magna paruissie: i quatu? potero colligā.

De regno Philippi patris Alexandri regis Macedoniae. Cap. XII.

ANno ab urbe condita. cccc. Philippus Amyntæ filius Alexandri pater regnū Macedonū adeptus. xxv. annis tenuit: quib⁹ hos omnes acerbitatū aceruos cunctasq; malorū moles struxit. Hic primū ab Alexādro fratre obses Thebais datus p̄ triēniū apud Epaminundā strenuissimū impatorē & summū philosophū erudit⁹ ē. Ipso at̄ Alexādro iterfecto scelere Eurydices matris: quīs ea cōmisso adulterio: & altero primū filio occiso: filiaq; uiduata generi nuptias mariti morte pepigisset cōpullus a populo regnū: quod paruo occisi fratris filio tuebat: suscepit: q; cū foris cōcursu exurgentiū undiq; hostiū: domi at̄ deprehēsa: sæue insidiarū metu fatigaret: primū bellum cū Atheniensib⁹ gessit. Quib⁹ uictis arma ad Illyrios transtulit: multisq; milib⁹ hostiū trucidatis Larissam urbem nobilissimā cepit. Inde Thessaliā non magis amore uictoria: q̄ ambitioe habēdorū equitū Thessalorū: quorū robur exercitui suo admisceret: iuasit. Ita Thessalis ex inproviso præoccupatis atq; i potestate redactis: iugēdo eqtū perditūq; fortissimas turmas & copias iuictissimū fecit exercitū. Igit̄ uictis Atheniēsi⁹ subiectisq; Thessalis Olipiadē Euruchæ regis Mololorū sororē duxit uxorē. Qui Eurucha cū p̄ hoc q; societate Macedonū affinitate regis paciscebatur: imperiū suū se dilaturū putaret: per hoc decēptus amisit priuatūq; i exilio cōsenuit. Deinde Philippus cū Methonā urbē oppugnaret: ictu sagittæ oculū pdidit. Ipsā uero urbē mox expugnauit & cepit. Exin Graciā totā p̄pe cōsiliis præuentā uirib⁹ domuit. Quippe Graciæ ciuitates dū i perare singulæ cupiūt: i periu oēs pdiderūt. Et dū in mutuū exitiū sine mō ruūt: ab oib⁹ uictæ periere: quod singule amitterēt: oppressæ demū seruietesq; senserūt: quarū dū insanas cōcursatiōes Philippus ueluti e specula obseruaret: auxiliūq; semp in ferioribus suggerēdo: contētiōes: bellorū fomites: callidus doli artifex foueret: uictos sibi pariterq; uictores subiecit. Huic at̄ ad obtinēdā toti⁹ Graciæ dōinationē: dōinatio imoderata Thebanorū dedit facultatē: q; uictos Lacedæmōios ac Phocēses: cædib⁹ ēt rapinisq; cōfectos: cū ilup i cōmuni Graciæ cōcilio tāta pecuniæ mulcta onerauisset: quātā illi sol uere nullo mō possēt ad arma fugere coegerūt. Itaq; Phocēses & Philōene duce & auxiliis Lacedæmōiorū Atheniēsiūq; fulti cōmissa pugna hostibusq; fugatis Thebāorū castra cæperūt. Sequēti proelio inter immēsas utriusq; populi strages Philomenes occis⁹ est: i cui⁹ locū Phocēses Oenomanū ducē creauerūt. Porro at̄ Thebāi & Thessali omisso delectu ciuiū: Philippū Macedoniae regē: quē hostē pri⁹ repellere laborabāt: ultro sibi ducē expetiuerūt. Cōmisso proelio & Phocēsi⁹ pene ad iternitionē cæsis uictoria ad Philippū cōcessit. Sed Atheniēses audito belli euētū: ne Philippus trāsiret i Graciā angustias Thermopylarū pari ratione: sicut aduentantib⁹ antea Persis occupauere. Igit̄ Philippus: ubi exclusū se ab ingressu Graciæ perstructis Thermopylis uidet: paratū in hostes bellum: uertit in socios: nā ciuitates quarū paulo ante dux fuerat: sibi gratulātes ac se excipientes parentes hostiliter inuadit: crudeliter diripit: omniq; societatis consciētia penitus abolita: coniuges liberosq; omniū sub corona uēdidit: tēpla quoq; uniuersa subuertit: spoliauitq; nec tamē unq; p. xxv. annos quasi iratus diis uictus ē. Post hæc in Cappadociā trāsit: ibiq; bellū pari pfidia gessit: captos p̄ dolū finitimos reges iterfecit. totaq; Cappadociā i perio Macedoniae subdidit. Inde post cædes & icēdia depdatiōesq; in socias urbes gestas parricidia in fratres conuertit: quos patri ex nouerca genitos cum cohæredes regni ueretur: interficere aggressus est. Cum autem unum ex his occidisset: duo in Olynthū confugerunt: quam mox Philippus hostiliter aggressus urbes antiquissimā & florētissimā: cedibus ac sanguine repletam opibus hominibusq; uacauit abstractos etiā fratres suplicio & neci dedit. Dehinc cum excidio sociorū & parricidio

fratrum elatus: licet sibi omnia: quæ cogitauisset putaret: auraria loca in Thessalia & argenti metalla in Thracia inualit: ac ne aliquod ius uel fas inuiolatū prætermitteret: præ occupato mari & classe dispersa piraticā quoq; exercere instituit. Præterea cum eum fratres duo Thraciæ reges de regni terminis ambigentes: iudicē ex cōsensu præoptauissent: Philippus more ingenii sui ad iudicium tanq̄ ad bellum cum instructo exercitu ingressus in scios iuuenes uita regnoq; priuauit. Athenienses uero qui pri⁹ Philippi ingressū Thermopylarum munitione repulerant: ultro pacem eius expetentes fraudulētissimū hostem de neglecta introitus custodia cōmouerunt. Cæteræ etiā Græciæ ciuitates ut intētius ciuilibus bellis uacarent: sub specie pacis & fœderis sponte se externæ dānatiōi subiecerunt: maxime cū Thessali Boetiīq; poscerent Philippū: ut p̄fessum se aduersum Phocenses ducē exhiberet: susceptumq; bellū gereret contra Phocenses: adhibitis secuz Atheniensibus & Lacedæmōiis: uel differri bellū: uel auferrī precio & precibus laborabant. Philippus tacite utrisq; diuersa p̄misit: Phocensibus pacē & ueniā se datuz sacramento cōfirmans: Thessalis uero affutuz se mox cū exercitu spōdet: bellum tamen ab utrisq; parari uetat. Igit̄ Philippus istructis copiis angustias Thermopylarū securus ingredit̄: easq; occupatas: dispositis præsiidiis emunit: tuncq; primū se nō Phocenses soli sed & omnis Græcia captā esse p̄sentit: siq̄dem primo Phocenses Philippus rupta fide calcatoq; sacramento infandæ dilacerationi dedit. Inde omniū urbes finesq; populatus cruenta præsentia effecit: ut etiā absens timeret. Vbi uero in regnū rediit more pastorū qui pecora sua nunc per æstiuos: nunc per hybernos salt⁹ circūducunt: populos & turbas ut illi replenda: uel relinquenda quæque loca uidebant: ad libidinem suam transfert Misericordia ubique facies: & atrocissimum miseriarum genus obuersabatur: perpeti excidium sine irruptione: sine bello captiuitatē: sine crimine exilium: sine uictore dominatum: premit miseros inter iniuriarum stimulos superfusus pauor: ipsaque dissimulatione dolor crescit: hoc altius demissus: quo minus profiteri licet timentibus ne ipsæ quoque lachrymæ pro cōtumacia accipiantur: alios populos auulsos a sedibus suis finibus hostiū opponit: alios ī extremis regni terminis statuit: quosdā æmulatione uirium ne possent quod posse credebant ī supplementa exhaustarū urbiū diuidit. Ita gloriosissimum illud quondam florentis Græciæ corpus ī multas laceratas particulas extincta primum libertate concidit. Sed hæc cum per aliquātas Græciæ ciuitates exercuisset: & tamen omnes metu premeret coniciens ex præda paucorum opes omnium ad perficiendam æqualem in uniuersis uastationem utili emolumento necessariam maritimam urbem ratus Byzantium nobilem ciuitatem aptissimam iudicauit ut recæptaculū sibi terra marique fieret: eamque obsistentem ilico obsidione cinxit.

De ciuitate Bizantio quæ Constantinopolis dicta est.

Cap. XIII.

Maec autem Byzantium quōdam a Pausania rege Spartanorum condita: post autem a Constantino christiano principe in maius aucta & Constantinopolis dicta gloriosissimi nunc imperii sedes & totius caput orientis est. Philipp⁹ uero post longam & irritam obsidionem: ut pecuniam quam obsidendo exhauiserat prædando repararet piraticam aggressus est. Captas itaque. clxx. naues mercib⁹ confertas distraxit: & anhelanti inopiæ parua recreatione subuenit. Inde propter agenda prædā & curandam obsidionem diuisit exercitum. Ipse autem cum fortissimis profectus multas Cherronesi urbes suscepit: profligatisq; populis opes abstulit. Ad Scythiaz quoq; cū Alexandro prædandi intentione p̄trāsit. Scythas tūc Etheas regebat: q̄ cū Istriarū bello premeretur: auxilia a Philippo per Apollonienses petiit: sed continuo Istriarū rege mortuo: & belli metu & auxiliorum necessitate liberatus pactionem fœderis cum

Nunc uero.

*pyrate in istis partibus
mari introiit*

Philippo habitam dissoluit. Philippus dimissa obsidione Byzantii Scyticum bellum totis uiribus aggreditur. Commissoque proelio cum Scythæ & numero & uirtute præstaret. Philippi fraude uincuntur. In ea pugna. xx. M. uirorum ac foeminarum Scythicæ gentis capta: pecorum magna copia abducta: auri atque argenti nihil repertum: nares & ea res primo fidem inopiæ Sythicæ dedit. Viginti milia nobilium equorum sufficiens generi in Macedoniam missi sunt: sed reuertenti Philippo Traballi bello obuiat: in quo ita Philippus in femore uulneratus est: ut per corpus eius equus interficeret. Cumque eum omnes occisum putarent in fugam uersi prædâ amiserunt. Aliquantula deinde mora dum conualescit a uulnere: in pace conqueuit. Statim uero ut conualuit: Atheniensibus bellum intulit: quod in tanto discrimine positi Lacedæmonios quondam hostes: tunc socios asciscunt: totiusque Græciæ ciuitates legationibus fatigant: ut communem hostem communibus uiribus petant. Itaque aliquantæ urbes Atheniensibus sese coniungere: quasdam uero ad Philippum belli metus traxit. Proelio commisso cum Athenienses longe maiori numero militum præstarent: assiduis tamen bellis indurata Macedonum uirtute uincuntur: quam pugnam longe omnibus anterioribus bellis atrociorē fuisse ipse rerum exitus docuit.

Græcia libertatem suam amisit.

Cap. XIII.

Am & hic dies apud uniuersam Græciæ acquisitæ dominationis gloriam: & uetustissimæ libertatis statum finiuit. Postea Philippus cruentissimam uictoriam in Thebanos & Lacedæmonios exercuit: siquidem principes ciuitatum alios securi percussit: alios in exilium egit: & omnibus bonis priuauit. Pulsos quidem a ciuibus in patriam restituit: ex quibus. ccc. exules iudices rectoresque præfecit: qui ut antiquum dolorem noua potestate curarent: pressos infeliciter populos in spem libertatis respirare non sinerent. Præterea magno delectu militum in subsidium regis dispositionis ex tota Græcia habito. cc. M. peditum & xv. M. equitum absque exercitu Macedonum & infinita gentium barbariarum Persicæ expeditioni in Asiam missurus instruxit. Tres duces: hoc est Parmenionem: Amyntam & Attalum præmittendos in Persas legit. Et dum superscriptæ copiarum de Græcia congregarentur: Alexandri qui erat Olympiadis uxoris suæ frater & post a Sabinis in Lucania prostratus est: quem Epiri regem ob mercedem stupri perpetrati in eum constituerat nuptias in copulando ei filiam suam Cleopatram celebrare decreuit: qui cum pridie quam occideretur interrogatus fuisset: quis finis homini esset magis optandus respondisse fertur: eum esse optimum: qui uero forti post uirtutum suarum gloriam in pace regnati sine conflictatione corporis & dedecore animi subitus & celer inopinato ferro potuisset accidere: quod ipsi mox contigit. Nec ab iratis diis quos sepe paruipenderat: quorumque aras templa simulacraque subuerterat: qui lectissimam ut ipsi uidebatur mortem adipisceretur: potuit impediri: nam die nuptiarum: cum ad ludos magnifice apparatus inter duos Alexandros generum filiumque contenderet a Pausania nobili Macedonum adolescente in angustiis sine custodibus circumuetus occisus est. Asserant nunc multisque hæc uocibus efferant quasi uirorum fortium laudes & facta felicia quibus amarissimæ aliorum calamitates in dulces fabulas cedunt: si tamen nunquam ipsi iniurias quibus aliquando uexantur: relatu tristiori deplorent. Si uero de propriis querimoniis tantum alios audiētes affici uolunt quantum ipsi perpetiēdo senserunt: prius ipsi non presentibus præterita: sed gestis gesta comparēt: & utraque ex auditu: uelut certi alienorum arbitri iudicent per. xxv. annos incendia ciuitatum: excidia bellorum: subiectiones prouinciarum: cædes hominum: opum rapinas: prædas pecorum: mortuorum uenditiones: captiuitatesque uirorum unius regis fraus effera: & dominatus agitauit.

Alexander successit Philippo in regnum.

Cap. XV.

Per corpus eius
equus interfecit

Sufficerent ista ad exemplum miseriarum insinuata memoriae nostrae gesta per Philippum: etiam si Alexander ei non successisset in regnum. Cuius bella: imo sub cuius belli mundi mala ordine sequentia suspendo paulisper: ut in hoc loco pro convenientia temporum Romana subiiciam. Anno ab urbe condita. ccccxxvi. Caudinas furculas satis caelebres & famosas: insignis Romanorum fecit infamia: nam cum superior bello viginti milia Sannitum Fabio magistro equitum pugnam conferente cecidissent: circumspectio re cura Sannites ac magis instructo apparatu apud Caudinas furculas consederunt: ubi cum Vecturium & Posthumium consules omnesque copias Romanorum angustiis locorum armisque clausissent: Pontius dux eorum intantum abusus est uictoriae securitate: ut Haerenium patrem consulendum putaret: utrum occideret clausos: an parceret subiugatis: ut uiuos tamen dedecori reseruaret: elegit. Romanos enim antea saepissime uinci & occidi: nunquam autem capi: aut ad deditioem cogi potuisse constabat. Itaque Sannites uictoria potiti uniuersum exercitum Romanum turpiter captum: armis etiam uestimentisque nudatum: tantum singulis uilioribus operimentis ob uerecunda corporum tegenda concessis: sub iugo missum seruitioque subiectum: longum agere pompae ordinem praeeperunt. Sexcentis autem equitibus Romanis in obsidatum receptis oneratos ignominia: caeteris rebus uacuos consules remiserunt. Quid de exaggeranda huius foedissimi foederis macula uerbis laborem: qui tacere maluissem: Hodie enim Romani aut omnino non essent: aut Sannio dominante seruirent: si fidem foederis: quam sibi seruari a subiectis uolunt: ipsi subiecti Sannitibus seruauissent. Posteriore anno infringunt Romani firmatam cum Sannitibus *fide frangi.* pactionem: eosque in bellum cogunt: quod Papyrio consule insistente commissum magnas strages utriusque populi dedit. Cumque hinc ira recentis infamiae: inde gloria proximae uictoriae pugnae stimulare: tandem Romani pertinaciter moriendo uicerunt: nec caedi pariter uel caedere destiterunt: nisi postquam uictis Sannitibus: & capto duce eorum iugum reposuerunt. Idem deinde Papyrius Sanniticum: expulso inde Sannitico praesidio: expugnauit: & cepit. Hic autem Papyrius adeo tunc apud Romanos bellicosissimus habebatur: ut cum Alexander magnus disponere diceret ab oriente descendens obtinere uiribus Africae: atque inde in Italiam transuehi: Romani inter caeteros duces tunc in republica sua optimos: hunc praecipuum fore: qui Alexandri impetum sustinere posset: meditarentur.

Initium regni Alexandri magni.

Cap. XVI.

Agitur Alexander anno ab urbe condita. ccccxxvi. patri Philippo successit in regnum: qui primam experientiae animi & uirtutis suae compressis caeleriter Graecorum motibus dedit: quibus autor ut ab imperio Macedonum deficeret: Demosthenes orator auro Persarum corruptus extiterat. Itaque Atheniensibus bellum deprecantibus remisit: quos insuper etiam multo metu soluit. Thebanos diruta ciuitate deleuit: reliquos sub corona uendidit: caeteras uero urbes Aethiopiae & Thessaliae uectigales fecit. Illyricos quoque & Thracas translato mox ab hic bello domuit. Inde profectus ad Persicum bellum: omnes cognatos ac proximos suos interfecit. In exercitu eius fuisse tantummodo pedum. xxxii. milia: equitum. iiii. M. d. naues. c. lxxx. referunt: hac tam parua manu uniuersum terrarum orbem utrum mirabilius sit quod uicerit: an quod aggredi ausus fuerit: incertum est. Primo eius cum Dario rege congressu. dc. M. psarum in acie fuerunt: quae non minus arte Alexandri superata: quam uirtute Macedonum terga uerterunt: magna igitur caedes Persarum fuit. In exercitu autem Alexandri. cxx. eqtes & nouem tantum pedes defuere. Deinde Gordien Phrygiae ciuitatem: quam nunc Sardis uocant: obsessa expugnataque cepit: ac direptioni dedit. Inde nunciato sibi Darii cum *dirptioni dare* magnis copiis aduentum timens angustias quibus inerat locorum: Taucae motem mira celeritate transcedit: et. d. stadiis sub una die cursu transmissis Tharsum uenit: ibique cum sudas in Cydnum

De Alex:

di

Utrum mirabilius sit quod uicerit: An quod aggredi ausus fuerit: incertum est.

pfrigiduz amnē descēdisset: obriguit: cōtractu neruorū proxius mortifuit. Interea Darius cum. ccc. M. pedituz & .c. M. equitum ī aciē procedit: mouebat hęc multitudo hostiuz ēt Alexandrē maxime respectu paucitatis suę: quāuis iaz pridez. dc. M. hostiuz eadē paucitate supatis nō soluz nō timere pugnaz: sed etiā uictoriaz spare didicisset. Itaq; cū intra iactū teli uterq; constitisset exercitus & intētos in signū belli populos discurretes p̄cip̄es uariis incitamentis acuerēt: ingentib⁹ utrinq; animis pugna cōmittit. In qua ambo reges Alexandē & Dari⁹ uulnerātur: ac tādiu certamē anceps: quoadulq; fugeret Darius. Exinde cædes Persarū secuta est. Ibi tunc peditū octoginta. M. equuz: decē milia cæsa: capta āt quadraginta. M. fuere. Ex Macedonibus uero cecider̄ centuz triginta pedites: equites. cl. In castris Persarū multū auri cæterarūq; opū reptum ē. Inter captiuos castroz mater & uxor eadēq; soror & filia duæ Darii fuere. Quaz redēptionem Darius cuz ēt oblata regni dimidia pte nō īpetrauisset: tertio cunctis Persarū uiribus sociorūq; auxiliis cōtractis bellū īstaurat. Sed duz hęc Darius agit: Alexandē Parmenionē ad iuadēdaz Persicā classē cū copiis mittēs ipse ī Syriā proficiscit: sibiq; ex multis sibi regibus cū īfulis ultro occurrētibus alios elegit: alios mutauit: alios pdidit: Tyrūz urbez antiquissimā & florētissimā: fiducia Carthaginēsiū cognatorū sibi obsistētē opprefsit & cepit. Exī Ciliciā: Rhodū atq; Aegyptūz p̄tinaci furore peruadit. Inde ad tēpluz Iouis Ammōis p̄git: ut mēdacio ad tēp⁹ cōposito ignominia sibi patris īcerti & īfamia adulteræ matris aboleret: nā accersitū ad se phāi ipsius antistitē ex occulto mōuit: qd sibi tāq; cōsulētī respōderi uelit: sicut historici eorūz dicūt. Ita certus Alexandē fuit nobisq; pdidit: diis ipsi mutis & surdis uel ī potestate esse antistitis qd uelit figere: uel ī uolūta te cōsulētis: qd malit audire: reuertens ab Ammōe ad tertiū Persicū bellū Alexandriam ī Aegypto cōdidit. Darius uero spe pacis amissa. cccciii. M. pedituz: & .c. M. eqtū Alexandro ab Aegypto reuertēti apd Tharsūz bello se opponit. Nec pugnae mora: oēs cæca rabie ī ferrū ruūt: Macedōes totiēns a se uictis hostib⁹ aiosi: Persæ: nisi uicant: mori p̄optates. Raro ī ullo p̄clio tm̄ sāguinis fusū ē: Sed Darius cū uici suos uideret: mori ī bello paratus: p̄suasu suorū fugere cōpuls⁹ est. Hoc p̄clio Asiæ uires & regna ceciderunt: totūq; oriēs ī potestatez Macedōici cessit īperii: atq; ita attrita ē ī hoc Persarū omnis fiducia: ut post hoc nullus rebellare ausus sit: patiēterq; Persæ post īperiū tot ānoz iugum seruitutis accæperunt. Alexander Darium uicit. Cap. XVII.

Alexander nāq; triginta quattuor cōtinuis diebus castrorum prædā pcensuit: ac Persepolim caput Persici regni: urbē famosissimā: cōfertissimāq; opibus toti⁹ orbis: inuasit. Dariū uero cū a propiuis suis uictū cōpedibus aureis teneri cōperisset: persequi statuit. Itaq; iusso ut se sequeretur exercitu: ipse cū .M. militū p̄fectus iuenit ī itinere solū relictū: multis cōfossū uulneribus: & extrema uitæ p̄ uulnera efflātē. Hūc mortuū ināi misericordia referri: & ī sepulchris maiorū sepeliri præcepit: cuius nō dicā m̄rem uel uxore: s; etiā paruulas filias crudeli captiuitate detinebat. In tāta maloz multitudie difficillima dictis fides: tribus p̄clis totidēq; ānis qnq; decies cētena. M. pedituz eqtumq; cōsūpta sūt. Et hęc qdē ex eo regno illisq; populis: unde iā ante ānos nō multo plures decies nouies centena. M. p̄fligata referuntur: q̄q; extra has clades p̄ eosdem tres annos & Asiæ ciuitates plurimæ oppressæ sunt: & Syria tota uastata: Tyrus excisa: Cilicia exinanita: Cappadocia subacta: Aegyptus addicta sit: Rhod⁹ q̄q; insula ultro ad seruitutem tremefacta successerit: plurimæq; subiectæ Tauro puincia: atq; ipse mōs Taur⁹ diu detrectatū iuguz dōitus & uict⁹ accæperit: & ne forte qsq; opi nēf uel orientē solū Alexandri uiribus subactuz: uel Italiā tātūmō Romana īq̄tudie fatigata. Tunc ēt bellū Agidis Spartanorū regis ī Græcia: Alexandri regis Epiriū Lucania.

fugit darius

Tingit ab anti:

*Raro in ullo p̄clio
tm̄ sāguinis
fusū ē.*

Zopyrionis p̄fecti i Scythia gerebat: quorū Agis Lacedæmonius excitata & rebellāte se cū uniuerſa Græcia cū Antipatri fortissimis copiis cōgressus: iter magnas utroq; strages & ipse percubuit. Alexāder autē i Italia affectās occidētis i perium: æmulans Alexandrē magnū: post numerosa & graua bella ibidē gesta: a Brutiis Lucanisq; superatus ē: corpusque ei⁹ ad sepulturā uenditū. Zopyrion uero p̄fectus Pōti adunato. xxx. M. exercitu: Scythis bellū i ferre ausus ē: & usq; ad iternitiōez cæsus fūditus cum oibus copiis suis abrasus ē. Igit̄ Alexander magnus post Darii mortē Hyrcanos & Mardos subegit: ubi etiā illū a dhuc bello itētū Thalestris: siue Minothea excita suscipiēdæ ab eo sobolis gratia cū. ccc. mulieribus p̄cax Amazon iuenit. Post hæc Parthorū pugnā aggressus: quos diu obnitētes deleuit: p̄p̄modū atēq; uicit. Inde Dracas Euergetes Parymas: Patapamēos: Hydaspios: cæterosq; populos q̄ i radice: Caucaſi morabant: subegit urbe ibi Alexātria sup̄ amnē Tanaim cōstituta. Sed nec minor ei⁹ i suos crudelitas: q̄ i hostē rabies fuit. Docēt hoc Amyntas cōsobrius occisus: nouerca fratresq; ei⁹ necatis: Parmenio & Philotas trucidati: Attalus: Eurylocus: Pausanias: multiq; Macedonia p̄cipes extincti: Clitus quoq; ānis grauis: amicitia uetus nefarie iterfectus. Qui cū i cōuiuio fiducia regiæ amicitia aduersus regē opera sua Philippo p̄ponentē memoriā patris tueret: ab offenso frustra rege uenabulo transsossus: cōmune cōuiuū moriēs cruēt̄auit. Sed Alexāder humani sanguinis i saturabilis siue hostiū siue et̄ sociorū: recētem tamē semp̄ litiebat cruorē. Itaq; pertinaci i petu i bella p̄currēs Chorasmos & Darcos: idomitā gentem i deditiōē accēpit: Callisthenem philosophū: sibiq; apud Aristotelē cōdiscipulū cum plurimis aliis principibus: q̄ eum deposito salutādi more: ut deū nō adoraret: occidit. Post hæc Indiā petit: ut oceano ultimoq; oriente finiret i perium. Nyſā urbez adiit. Dedalos mōtes regnaq; Cleophilis regiæ expugnauit: q̄ cū se dedidisset: cōcubitu regnū redemit. Indiā igressus est Alexander. Cap. XVIII.

Peragrata perdomitaque Alexander India: cum ad saxum miræ asperitatis: miræq; magnitudinis & altitudinis: i quod multi populi confugerant: puenisset: cognoscit Herculē ab expugnatione eiusdē saxi terræmotu p̄hibitum: æmulatione permotus: ut Herculis acta superaret: cum summo labore ac periculo saxo potit⁹ oēs loci eius gētes i deditiōē accēpit: cū Poro fortissimo Indorū rege cruētissimū bellū gessit: in q̄ Alexāder cū ipso Poro singulariter cōgressus: occisoq; deiect⁹ equo: cōcursu satellitū p̄sentia mortis euasit. Porus multis uulnerib⁹ cōfossus retentus & captus ē: q̄ ob testimoniū uirtutis i regnū restituito: duas sibi dedit ciuitates Niciā & Buccephalā: q̄ de noie eq̄ sui ita uocari p̄cepit. Inde Aræstas Stathēos Passidas & Gangaridas cæsis eorū exercitibus Macedōes expugnauere. Cūq; ad cōfines uētū esset: ibi cōtra. cc. milia eq̄tu3 hostiuz pugnā cōseruerunt. Et cū ætate detriti: aīo ægri: uiribus lassī: difficile uicissent: castra ob memoriā plus solito magnifica cōdiderūt. Exī Alexander ad amnem Agasinū pergit. Per hunc in oceāum deuehit: ibi Gessonas Sybosq; quos Hercules cōdidit: oppressit. Hinc Mardos & Subagras nauigat: quæ gētes eum armatis. lxxx. milibus peditū excipiunt. Cōmisloq; p̄cilio diu anceps & cruenta pugna: tadē tristē pene omnē uictoriā Macedonibus dedit: nā fuis hostiuz copiis Alexander exercitum ad urbez duxit. Et cū3 mu3 ascēdisset primus: uacuam ciuitatē rat⁹ solus introrsū desiliuit: quem cum undiq; infesti hostes circumdedisset: incredibile dictu est: ut eum nō multitudo hostium: nō uis magna telorū: nō tātus lacestētuz clamor teruerit: solus tot milia ceciderit: ac fugarit. At ubi se obruia circumfusa multitudie p̄sensit: muri obice posteriora tutatus: cōtrarios facilius eo usq; sustinuit: donec ad piculum eius clamorēq; hostiū perfractis muris exercitus omnis irrumperet. In eo p̄cilio sagitta sub māmā traiect⁹:

fixo genu eatenus pugnavit: dōce eū a quo uulneratus esset: occideret. Inde cōscēsis nā uibus eū oceanilittora pagraret: ad urbē quādā cui Ambira rex erat: peruenit. Sed i ex pugnatione ciuitatis magnam ptē exercitus sagittis hostiū ueneno illitis amisit: ac post herba per somniū sibi ostensa: & in potū sauciis data: cum reliquis subueniretur: urbez expugnauit & cæpit.

Oēs puiciā i Babylōia ad Alexādꝝ territæ legatos pacē petētes miserūt. Cap. XIX

Ost quasi circūacta meta de oceano Indum flumen ingressus Babylona celeriter rediit: ubi eū exterritarū totius orbis prouinciāꝝ legati operiebātur: hoc ē Carthaginensū & totius Africæ ciuitatū: sed & Hispanoꝝ: Galloꝝ: Syctiliæ Sardiniaꝝq;. Pluriā præterea partis Italiæ tātus rumor in sūmo oriente cōstituti ducis populos: ultimiq; occidētis inuaserat: ut inde peregrinā toto mūdo cerneret legationē quo uix credens peruenisse rumore. Alexander uero apud Babyloniā cū adhuc sā guinem sitiens male castigata auuiditate ministri īsidiis uenenū potasset: interiit. O dura mens hominū: & cor semper inhumanū. Ego ipse qui hęc pro asserēda omniū tēporū alternata calamitate pcenseo: in relatu tāti mali: quo uel ipsa morte uel formidine mortis accepta totus mundus intremuit: nunqd nō lachrymaui oculis: nunqd non corde condolui: nunqd non reuoluens hęc propter cōmunem uiuendi statum maiorum miseras meas feci: cum tamē si quando de meipso refero: ut ignotos primū barbaros uiderim: ut infestos declinauerim: ut dominantibus eblāditus sim: ut infideles præcauerim: ut insidiantes subterfugerim: postremo ut psequētes in mari saxis: spiculisq; appetentes: māibus etiam pene iam apprehendentes repētina nebula circūfusulus euaserim: cunctos audiētes me in lachrymas cōmoueri uelim: & tacitus de nō dolentibus doleās: reputans duriciem eoz: qui quod non sustinere non credunt. Hispanus Maurinus ad supplicandū Alexandro Babylona adiit: cruentumq; dominū ultro ne hostem exciperet: p Asyriam Indiāq; quæsiuit: terrarū metas lustrās: & utriq; infeliciter notus oceano: & tamē tam uiolētæ necessitatis memoria uel obliuio defecit: uel uiluit uetultate. Et nos ppetuæ recordationi hæsuꝝ putamus: quod plurima orbis parte secura unum angulū fugax latro uiolauit: quasi uero Gothoꝝ & Sueuoꝝ pacem: ut nō dicā uersa uite Indus uel Asyrius: sed etiam uel ipse q; hostem patiē: Hispanū orauerit. At uero si illa Alexandri tempora laudanda potius propter uirtutem: qua totus orbis obtentus est: quam detestanda propter ruinam: qua totus orbis effusus est: iudicantur: inuenientur & modo plurimi: q; hęc laudanda censeant: quod multa uicerūt: & miseras alioꝝ felicitatē suā reputent. Sed dicet qspiā. Isti hostes Romani sunt. Respondebitur. Hoc & tunc toto orienti de Alexdāro uidebat: talesq; & Romani aliis uisi sunt: dū bellis qetos ignotosq; petiuerunt. Sed illi acquirere regna: isti euertere studēt. Sepata sunt hostis excidia & iudicia uictoris: siqdem & illi prius eos bellis afflixerūt: quos postea legibus suis ordinarunt: & hi nunc hostiliter turbant: quæ q; non pmiserit deus: si edomita obtinerent: ritu suo cōponere molirent dicendi posteris reges magni: q; nūc nouissimi hostes adiudicant. Quolibet hęc gesta talia nomine censeant: hoc est siue dicant miseriæ siue uirtutes: utraq; prioribus cōparata hoc tēpore minora sunt: atq; p nobis ita utraq; faciunt in cōparatione Alexandri atq; Persarum: si uirtus nunc uocanda est: minor est hostium: si miseria minor est Romanorum.

Papyrius consul contemptis auguriis magnā cōsecutus ē uictoriā. Cap. XX.

Anno ab urbe cōdita. ccl. Fabio Maximo qnquies Decio Muræna quater consulis: quattuor fortissimi florētissimiq; populi Italiæ in unū agmē foedusq; coierunt: nanq; Hetrusci & Vmbri Sannites & Galli uno agmine conspirauit.

tes Romanos delere conati sunt. Tremefacti hoc bello Romanorum animi: & labefacta fiducia est: nec ausi sunt tantisperare de uiribus: dolo diuidere hostes potius rati pluribus se bellis implicuere quam grauibus. Itaque cum quibusdam suis ad populandos hostiles agros in Umbria Hetruriamque praemissis Umbroque Hetruscoque exercitum redire ad tuitionem suorum coegissent: cum Sannitibus & Gallis bellum inire propararunt: in quo bello cum Gallorum impetu premerentur Romani: Decius consul occisus est. Fabius tamen post magnam Decianae partis stragem: tandem uicit. Eo proelio. xl. M. Sannitum: siue Galloque caesa sunt. Romanorum uero septem. M. ex Decii tantummodo parte quae occisus est: referunt. Fuisse autem absque Hetruscis & Umbris: quos astu Romani bello auocauerunt: Galloque & Sannitum. xl. M. peditum & x. M. equitum. At uero septem. M. Liuius refert: & carpentarios. M. in armis contra aciem stetit Romanam. Sed ut saepe dictum est: semper Romanorum aut domesticam getem extraneis bellis interpellatam: aut externos euentus morbis interioribus aggrauatos tantum: ut omnimode ingentes animi undecumque premerentur. Hanc cruentam tristemque uictoriam pestilentiam ciuitatis oneravit: & triumphales pompas obuia mortuorum exequa polluerunt. Nec erat cui de triumpho gaudia suaderent: cum tota ciuitas aut aegris suspiraret: aut mortuis. Sequitur annus quo Romani istaurato a Sannitibus bello uicti sunt: atque in castra fugerunt. Postea uero Sannites nouum habitum animumque sumentes hoc est dearguetatis armis ac uestibus: paratoque animo: nisi uincant: mori bello sese offerunt. Aduersum quos Papyrius consul cum exercitu missus cum a pullariis auguribus uana coniectantibus congregari prohiberetur: irridens eos tam feliciter confecit bellum: quam constanter arripuit: nam in hoc proelio. xii. M. hostium caesa. tria. M. capta referuntur: sed haec quoque istius uere laudandam historiam: quam uani haruspices impedire non potuerunt: oborti subito corruerunt morbi. Nam tanta ac tam intolerabilis pestilentia tunc corripuit ciuitatem: ut propter eam quacumque ratione sedanda: libros Sibyllinos consulendos putarunt: horredumque illud Epidaurium colubae cum ipso Aesculapii lapide aduexerint: quasi uero pestilentia aut ante sedata non sit: aut post orta non fuerit. Praeterea altero ab hinc anno Fabius Gurges consul male aduersus Sannites pugnavit: namque commisso exercitu uictus in urbem refugit. Itaque cum senatus de mouendo eo deliberaret pater eius Fabius Maximus ignominiam filii deprecatus legatum se filio iturum ultro obtulit: si illi depellendae ignominiae & gerendi iterum belli facultas daretur. Quae impetrata: proelioque conferto: cum subito pugnantem filium consulem insistente Pottio Sannitum duce: & infestis hostium telis conclusum uideret: in medium se agmen pius senex equo uectus ingessit. Quo facto pro moti Romani tota ibi incubuere acie: donec ipsum ducem Pontium deletum hostili exercitu: uictum oppellumque ceperunt. Caesa sunt in eo proelio Sannitum. xx. M. Capta autem. iiii. M. cum rege suo: tandemque Sanniticum bellum quod per. xlix. annos multa Romanorum clade trahebatur: capti ducis destituitioe finitum est. Anno subsequente cum Sabinis Curio consule bellum gestum est: ubi quot milia hominum interfecta: quot capta sint: ipse consul ostendit: quae cum in senatu magnitudinem acquisiti agri Sabini & multitudinem capti populi referre uellet: numerum explicare non potuit. Anno ab urbe condita. cccc. lxxiii. Dolobella & Domitio consulibus: Lucani Brutii Sannites quoque cum Hetruscis & Senonibus Gallis facta societate: cum rediuiuus contra Romanos bellum moliretur: Romani ad exorandos Gallos miserunt legatos: quos cum Galli interfecissent: Caecilius proptor ob ulciscendam legatorum necem & comprimendum multorum hostium agmen cum exercitu missus ab Hetruscis Gallisque oppellus iterum: septem praeterea tribuni militum in ea pugna occisi: multi nobiles trucidati. xiii. M. etiam militum Romanorum illo bello prostrata sunt. Ita autem quotiescunque Galli exarserunt: totis opibus suis Roma detrita est: ut sub praesenti nunc concursatione Gothorum magis debeat meminisse Gallorum.

Mortuo Alexēdro rege Macedōiæ duces ei⁹ mutuis se bellis cōsūpserūt. Cap. XXI.

T ego nunc reuocor ut hæc eadem tēpora qb⁹ Romāi ista perpeffi sūt: & quæ inter se bella gesserūt Macedonū duces reuoluā: qui mortuo Alexādō sortiti diuersas prouincias: mutuis se bellis cōsūpserunt: quorum ego tumultuosū tēpus ita mihi expectare uideor: quasi aliqua imēsa castra p noctem de spectaculo montis aspectās nihil in magni cāpi spatio præter inumeros focos cernam: ita per totuz Macedoniæ regnū hoc ē per uniuersā Asiā & plurimā Europæ partē Lybiæq; uel maximam horrēdi subito bellorū globi colluxerūt: qui cū ea præcipue loca: in quibus exarsere: populati sūt: reliqua oīa terrore rumoris: quasi fumi caligine turbauerūt. Sed nequaquā tātorū regum ac regnorum bella excidiaq; explicabo: nisi prius ipsa cū regibus regna p didero. Igitur Alexander per duodecim ānos tremētem sub se orbem ferro pressit. Principes uero eius. xiiii. annis dilaniauerūt: & ueluti optimam prædam a magno leone prostratam auidi discerpere catuli: seque ipsos in rixam inuicē irritatos prædæ æmulatione fregerūt. Itaq; prima Ptolemæo Aegypti & Aphricæ Arabiæq; pars sorte prouēit. Cōfinē huic prouinciæ Syriam: Laomedon: Mitylenæus Ciliciam: Philotas & Philo Illyrios accipiūt. Mediæ maiori Acropatus: minori socer Perdica præponitur. Susania gens Scyno. Phrigia maior Antigono Philippi filio assignatur. Lyciā & Pāphiliā Learchus Cariā Cassāder. Lydiā Menāder fortiūtur. Leonat⁹ minorē Phrygiæ accepit. Thracia & regiōes pōtici maris Lysimacho: Cappadocia cū Paphlagonia Eumedi data: sūma castrorū Seleuco Antiochi filio cessit: stipatorib⁹ rgis satellitibusq; Cassāder fili⁹ Antipri præficiūt. In Bractiana ulteriore & Indiæ regiōib⁹ præfecti priore q sub Alexādō eē cœperāt: pmāserūt: Seras iter duos ānes Hydaspe & Indū cōstitutos Taxillas hūit. In colonias ī Indis oditas Pithon Agenoris fili⁹ mittit. Parapomēos fines Caucafi mōtis Axiararches accepit. Draicas & Argeos Statanor: Bactrianos Amintas fortitur: Sagilianos Scythæus: Nicanor Parthos: Philippus Hyrcanios: Phrataphræes Armenios: Neoptolomus Persas: Peutesstes Babylōios: Artho⁹: Pelasgos: Archelilaus Mesapotamiā adepti sunt. Igit causa & origo belloꝝ epistola Alexādri regis fuit: qua iussit omnes exules patriæ libertatiq; restitui: potētes. n. ciuitatū Græciæ: timentes ne exules recepta libertate ultionē meditarent: a rege Macedonū defecerūt. Primi Athēiēses cōtracto. xxx. M. exercitu &. cc. nauibus bellū cū Antipatro: cui Græcia sorte obuenerat: gerunt: per Demosthenē quoq; oratorē Sicyona Argos & Corinthū cæterasq; sibi socias adiūgūt: Antipatꝝ obsidione cingunt. Ibi dux eorū Leosthenes telo ex muris iacto p flossus occiditur. Atheniēses Leonato: q Antipatro auxiliū ferebat: occurrūt: eiusq; copiis cōminutis ipsum interficiūt. Perdica uero bellū Ariarato Cappadocū regi itulit: eūq; uicit: ī qua uictoria nil præter uulnera & picula cōqsuit: nā omnes ante irruptionē urbis suæ: succensis domib⁹ suis: se suaq; oīa cōcremauerāt. Post hæc bellū iter Antigonū & Perdica oritur: grauissime multis puinciis & isulis ob auxilia uel negata: uel præstita dilaceratis Diu deliberatū: utrū in Macedonia belluz transferret: an in Asia gereret: nouissime ipse perdica Aegyptū cū ingenti exercitu petit. Sic Macedonia in duas partes discurrētibus ducibus in sua uiscera arma. Ptolemæus Aegypti uiribus & Cyrenēlibus copiis istruēt⁹ occurrēt bello Perdica parat. Inter hæc Neoptolem⁹ & Eumenes cruētissimo iter se proelio digladiati sunt. Victus Neoptolemus ad Antipatꝝ fugit: quem ut Eumenē de insperato opprimat: purget: quod Eumenes futuruz ratus: insidiātes isidiis capit: in eo bello Polypercon occidit. Neoptolemus & Eumenes mutuis sunt uulneribus cōfossi: sed Neoptolēus interiit: Eumenes uictor euasit: Perdica cū Ptolemæo acerbissime bello cōgressus: amissis copiis ipse quoq; interfectus ē. Eumenes Pithō & Illirius & Alcea

frater Perdica a Macedonibus hostes p̄nunciant: bellūq; aduersum eos ab Antigono decernit. Itaq; Eumenes & Antigonus collatis aduersū se maximis copiis conflixerūt: Eumenes uictus ī quoddā castellū munitissimū fugit: unde auxilia Antipatri tunc potētissimi p̄ legatos poposcit: quo nūcio territus Antigonus ab obsidione discessit. Sed nec sic Eumeni spes firma aut salus certa. Quare ultimo cōsilio Argyraspidas ob arma de argentata sic dictos: hoc ē milites q; sub Alexādro militauerāt: in auxiliū rogat. Qui fastidiose ducē in disponēdo bello adeuntes ab Antigono uicti: castrisq; priuati & uxores & liberos: simulq; omnia quæ sub Alexandro acq̄siuerāt: pdiderūt: q̄ postea turpiter p̄ legatos reddi sibi quæ pdiderāt: uictorē rogāt. Antigonus autē se redditurū pollicet: si sibi uinctum Eumenē p̄traherent. Ita illi spe recuperationis illecti dedecorissima pditiōe ducē suū: cuius signa paulo ante secuti fuerāt: captiui ipsi captū catēatūq; duxerūt: & mox cū foedissima ignominia in exercitu Antigoni dispersi sunt. Interea Eurydice Aridei regis Macedonū uxor multa sub nomine uiri nefaria egit p̄ Cassandꝛ: quē flagitiose cognitum ad summum fastigium per omnes honorum gradus prouexerat: q̄ ex libidine mulieris multas Græciæ ciuitates afflixit. Tunc Olympias mater Alexandri regis horatē Polyperconte cū ab Epiro ī Macedoniā prosequente Eacida rege Molossoꝝ uēiret & ab Eurydice finibus prohiberetur: adnitentibus Macedōibus Arideū regē & Eurydicē iussit occidi: q̄q; & ipsa Olympias continuo meritis crudelitatis p̄enas luit: nā cum muliebri audacia multas principum cædes ageret: audito aduentu Cassādri diffisa Macedonibus cum Rhoxane nuru sua & nepote Hercule ī urbem Pict̄h̄um cōcedit: ibiq; continuo per Cassandꝛ captā interfecta est. Filius Alexandri magni cum matre in arcem Amphipolytanam custodiendus est missus. Perdica Alceta & Polyperconte cæterisq; ducibus: quos cōmemorare longum est: diuersæ partis occisis: finita bella iter successores uidebantur: cum Antigonus ardens cupiditate dominandi liberare bello Herculem regis filium ab obsidione simulat. His cognitis Ptolemæus & Cassāder in ita cūz Lysimaco & Seleuco societate bellum terra mariq; enixe instruunt. Antigon⁹ in eo bello cum filio Demetrio uincitur. Cassander Ptolemæo in uictoria p̄iceps factus: cū Apolloniā rediret: incidit in Abderitas: qui p̄pter intolerandæ multitudinis ranas & mures relicto patrio solo & antiquis habitaculis emigrantes nouas sedes prætentā interim pace requirebant. Sed Cassander & uirtutem & multitudinē gentis agnoscens ne adacti necessitate Macedoniam bello quaterent atq; inuaderent: recaptos in societatem in ultimis Macedoniæ finibus collocat. Inde cum iam Hercules Alexādrī filius. xiiii. esset annorum timens ne eī Macedones quasi legitimū regem præoptarent occidēdū tacite cum matre curauit. Ptolemæus iterum cum Demetrio nauali proelio cōflicxit: & cum pene omnem classē atq; exercitum perdidisset: uictus ī Aegyptum refugit. Hac uictoria elatus Antigonum regem se cum Demetrio filio appellari iubet: quod exēpluz omnes secuti: regium nomen sibi dignitatēq; sumpserunt. Igitur Ptolemæus & Cassāder cæteri q; factiōnis duces: cum decipi se ab Antigono sigillatim uiderēt: per epistolas seinuicem confirmantes coeundi in unum tempus locumq; condicunt: & belluz aduersus Antigonum cōmunibus uiribus instruunt. Cassander finitimorū bellis implicitus Lysimacum clarissimum inter omnes ducem cum ingenti manu pro se sociis in auxiliū misit. Seleucus quoq; ex Asia maiore descēdens nouus Antigono hostis accessit. Hic siquidē Seleucus plurima per oriētē inter socios regni Macedonici bella gessit. Principio Babylonem bello expugnauit & caput. Bractianos nouis motibus assurgētes perdomuit. Transitum deinde in Indiam fecit: quæ post mortem Alexādrī: ueluti detracto excussoq; a ceruicibus iugo præfectos ei⁹ occiderat: Sādrocotto quodam ad uindican-

dam libertatē ducere: q̄ postea crudeliter i ciues agēs: quos de extrēa dānatiōe defēderat ipse seruitio p̄mebat. Cū hoc ergo Sādrocotto Seleuc⁹ quis multa & graua bella gessisset nouissime firmatis regni cōditiōib⁹: & pacta pace discessit. Adūatis itaq; copiis Ptolemei sociorūq; ei⁹ pugna cōmittit: cui⁹ quāto potētior apparat⁹ tāto grauior ruina fuit: nā in ea tūc toti⁹ pene Macedōici regni uires cōciderūt. In ip̄o bello Antigon⁹ occis⁹ ē: sed finis belli hui⁹ initiū alteri⁹ fuit: nā cū uictorib⁹ de praeda nō conuenisset: itez in duas factiōes deducūt. Seleuc⁹ Demetrio: Ptoleme⁹ Lysimaco iūgit. Cassādro defūcto fili⁹ Philippus succedit. Sic q̄si ex itegro noua Macedonia bella nascunt. Anti pater Thesalonicē matrē suā Cassādri uxorē: quis miserabiliter p̄ uita precātē: māu sua trāsuerberauit. Alexāder frater ei⁹ dū bellū aduersū fratrē ob ultionē matris instruit a Demetrio: cui⁹ auxiliū petierat: circūuēt⁹ occidit. Lysimach⁹ cū Doricetis regis Thra: cū ifestissimo bello urgeret: aduers⁹ Demetriū pugnare nō potuit. Demetri⁹ argumēto Græciæ & toti⁹ Macedoniae elat⁹ i Asiā trāsire disposuit. Ptolemæ⁹ at & Seleuc⁹ & Lysimach⁹ expti priore certāne: q̄tā uires essēt cōcordiæ: itez societate facta: adūatisq; exercitib⁹ bellū i Europā trāsferūt aduers⁹ Demetriū. His se cōitē & belli sociū Pyrrh⁹ rex Epiri iūgit: sperās Demetriū Macedōia posse depelli: nec spe frustrat⁹ fuit: q̄ppe exercitu ei⁹ corrupto: ipsoq; i fugā acto regnū Macedōiæ Pyrrus iuasit. Deinde Lysimachus genex suū Antipatrū isidiātē sibi iterfecit: filiūq; suū Agatoclē ultra hūanū morē posus occidit: q̄bus qdē dieb⁹ Lysimasia ciuitas formidolosis terramotib⁹ euersa: oppressoq; populo suo crudele sepulchr⁹ fuit. Lysimachū at assiduis se parricidiis cruentāte: oēs socii deseruerūt: & ad Seleucū se deferētes p̄nū iā æmulationē regni: ut bellū Lysimacho iferret hortati sūt. Res foedissimi spectaculi erat: duos reges: quorū Lysimachus ānos nat⁹. lxxxiiii. seleuc⁹ at. lxxvii. de eripiēdis regnis alterutq; cōcurrere: in acie stare: arma gerere. Vltimū hoc qdē bellū Alexādri cōmilitonū fuit: sed quod ad exēplū miseræ hūanæ fuerit reseruātū: q̄ppe cū orbē terrarū extinctis iā. xxxiii. ducib⁹ Alexādri soli possiderēt: angustissimos senectutis ac uite suæ terminos nō aspiciēs āgustos eē ip̄eritio suo toti⁹ mūdi terminos arbitrabant. In eo bello Lysimachus uel amissis uel iterfectis pri⁹ atē hāc pugnā. xv. liberis postrem⁹ occis⁹ ē. Sic Lysimach⁹ solutio pugnae Macedoniae fuit. Sed nec Seleucus qdē tāta uictoria ip̄une ē lætat⁹: nā neq; ipse post. lxxviii. ānos q̄tē naturalis mortis iuenit: sed extortā sibi ifeliciter uitā: uelut imatura morte finiuit: quippe isistere Ptolemæo: cui⁹ sororē Lysimachus i matrimōio habuerat isidiis circūuent⁹ occisus ē. Hæc sūt iter parētes & filios fratres & socios cōsanguinitatis societatisq; cōmercia. Tāti apud illos diuīa atq; hūana religio pēdebat. Erubescāt sane de recordatiōe præteritorū: q̄ nūc iteruētū soli⁹ fidei christiāe: ac medio tātū iuratiōis sacramēto uiuere se cū hostib⁹: nec pati hostilia sciūt: q̄b⁹ idubitatissime pbat⁹: q̄ nō sicut illi ātea cæsa iungebāt foedera porca: sed quia nunc iter Barbaros ac Rōanos creatorē eis dominū: suū cōtestātes: tātū fide adhibita i sacramētū seruāt euāgelia: quātum tunc nec iter parētes ac filios potuit seruare natura. Nunc at finis Macedōici belli: finis ēt libri fiat: præsertim cuz iā abhīc Pyrrhi bella icipient: & mox Punica cōsequantur.

Pauli Orosii in quartum librum præfatio.

IXISSE Aeneā Virgili⁹ refert: cuz post picula sua suorumq; naufragia residuos ægre socios solaret. Forsitā & hæc oli meminisse iuuabit. Hæc sententia semel apte ficta semp uim suā triplicē diuersissimis effectibus refert: cuz & præterita tāto gratiora habēt i uerbis: quāto grauiora referunt i gestis: & futura dū desiderabilia fastidio plentiū fiūt: semp meliora credunt: iplis autē præsentibus ob hoc i nulla parte miseriarū iusta cōparatio adhibe-

ri pōt: quia multo maiore molestia afficiūt: quātulacumq; sint ista: quæ sunt: q̄ illa quæ siue transacta siue uentura & si magna dicuntur iterim omnino nō sūt: ueluti si quis nocturnis pulicibus titilatus atq; ex eo uigiliis anxius alias forte quas ex ardentissimis febribus diu sustinuit uigilias recordet: p̄culdubio ipatientius feret istorū inquietudines: q̄ illarū recordationē. Sed quāuis apud omniū sensus p̄ captu tēporū ita uideri queat: nūq̄ tamē aliq; existet q̄ uel ī ipsa anxietate p̄nūciat grauiores pulices esse q̄ febres: aut acerbius accipiat se uigilarē sanū q̄ dormire potuisse moriturū: Quæ cū ita sint delicatis istis & querulis nostris utcūq; cōcedo ut hæc quibus nunc quia sic expedit iterdū admo uemur sentiendo graua putēt. Non tamē cōniueo: ut etiā asserant cōparādo grauiora: quēadmodū si quis molissimis estratis cubiculoq; p̄cōmodo matutinus egrediēs nocturno gelu lacunariū dorso obriguisse herbasq; incanuisse prospiceret: & iopinato uisu admonit⁹ diceret: frigus ē hodie: hic mihi nequaquā reprehēdendus uideretur: quia uel cōmuni usu uel proprio sensu locutus esset. At si trepidus ī cubiculū recurrēs stratisq; sese adoperiens uel magis abdēs clamaret tantū omnino frigus esse quātum nec in Apēnino aliquādo fuerit: cū Hanibal elephātos equos plurimāq; exercitus sui partē: niuibus clausus atq; oppressus amisit: hūc ego puerilibus licētis nausēatē: nō modo dicētē ista non ferrē: sed etiam ab ipsis stratis oculi sui testibus in populū publicūq; p̄traherē: eiq; foras producto infātes in eo atq; ex eo gelu ludētes iocūdātes sudātesq; mōstrare: ut uerbosa nugacitas delicatis uiciata nutrimētis nō ī tēpore uolentiā: sed ī se esse signi ciē doceret: & in cōparatiōe rerū diiudicāda nō maiores parua tolerasse: sed se nec parua tolerare sufficiētē p̄barēt. Quod euidēt⁹ ipsis ī memoriā reuolutis præteritorū cladi bus approbabo. Pyrrhi bello ī primis sicut ordo ē p̄dito: cuius causa & origo hæc fuit.

De Pyrrho rege qui multa bella intulit Romanis.

Cap. I.

Anno ab urbe cōdita. cccc. lxxiii. Tarētini Romanā classē forte prætereūtē e spē etaculo theatri prospectā hostiliter inuaserūt quinq; tantū nauibus uix per fugā elapsis: cætera retracta in portū classis & profligata ē: præfecti nauium trucidati: omnes bello utiles cæsi: reliqui p̄cio uēditi sūt. Cōtinuo missi Tarētū a Romāis legati ut de illatis quererentur iniuriis: pulsati ab eisde auctas insuper iniurias retulerūt. His causis bellū ingēs exortū ē. Romanos qui quantiq; hostes circūstreperēt p̄metientes: ultima adegit necessitas Proletarios quoq; in arma cogere: hoc ē eos qui ī urbe sufficiendæ semper prolis causa uacabant militiæ ascribere: quippe cū frustra de prole cura sit nisi rebus præsentibus cōsulatur. Itaq; irruit ī uniuersos Tarētinos fines cū Leuino consule Romanus exercitus: igni ferroq; uastat omnia: plurima expugnat oppida iuriā isolēter accēptā crudeliter uideat. Cōtinuo Tarētinos plurimis finitimorū præsiidiis fultos maxime Pyrrhus auxit: qui etiā in se ob magnitudinē uiriū cōsiliorūq; sūmā belli nomēq; traduxit: nā Tarētū utpote ex Lacedæmoniis cōditā cognatāq; Græciæ ciuitatē uindicaturus totas uires Epiri Thesaliæ & Macedoniæ elephantē usq; ī id tēp⁹ iuissos Romāis numero. xx. in Italiā prim⁹ iuexit: terra mari uiris eqs armis belluis ad potremū uiribus suis dolisq; terribilis: sed Delphici illius uanissimi spiritus & mēdacissimi nebulonis: quē uatē magnū ipsi ferūt: responso circūuētus ambiguo: exitū fecit qualez nō putabat illū cōsuluisse. Itaq; apud Heracleā Capæiæ urbē fluuiūq; Lirim prima iter Pyrrhū regē & Leuinū cōsulē pugna cōmissa ē. Cōsumptus ē grauisimo certāine dies utrinq; omnibus mori intētis: fugere nesciis. Introductos autē iter cōcurrētia agmina elephātos: forma truces: odore graues: molle terribiles: ut uideri Romāi nouo pugnādi genere circūuētī & territi: equis maxime pauitātibus diffugerūt. Sed postq̄ Minutius quartæ legionis primus hastat⁹ protētā in se manū belluæ gladio defecuit: & cōturba

tam dolore uulneris auerti bello: atq; in suos sæuire cōpulis: eiusq; imoderato discursu p
 turbari: ac permisceri cœperūt: finis pugnae etiā beneficio noctis impositus ē. Victos fu
 isse Romanos turpis fuga prodidit: quorū tūc cecidisse peditū referuntur. xi. M. dccc.
 .lxxx. capti autē. ccc. & .x. Eqtes uero cæsi. cc. xlv. capti. dcccii. signaq; amissa. xxii. nam
 quantus e diuerso numerus sociorū Pyrrhi fuerit extinctus: memoriæ non est tradituz
 maxime q̄a scriptorū uetereꝝ mos est ex ea pte quæ uicerit: occisorū nō cōmemorare nu
 merum: ne uictoriæ gloriā maculent damna uictoris: nisi forte cum adeo pauci cadunt:
 ut admirationē terrorēq; uirtutis augeat paucitas pditorum: sicut ī prima belli Persici cō
 gressionē apud Alexandrū Magnū fuit: cui iter. cccc. fere milia hostiū īterfecta: nouem
 tātū modo ī exercitu eius pedites defuisse referunt. Sed Pyrrhus atrocitatē cladis: quā
 hoc bello excæperat: diis suis hominibusq; testatus est: affigens titulū ī tēplo Tarētini
 Iouis: ī quo hæc scripsit. Qui antehac fuere iuicti uiri pater optime Olympi: hos ego ī
 pugna uici: uictusq; sum ab eis dē. Et cum a sociis īcreparet: cur se uictum diceret: qui ui
 cisset: respōdisse fert. Ne ego si iteruz eodē modo uicero: sine ullo milite Epirū reuertar.
 Interea Romanus exercitus postq̄ uictus clam fugit e castris: miserabilē belli cladē gra
 uioribus monstris auctā accumulataq; persensit: nam pabulatores forte progressos: ue
 lut hostilis quædā oborta tēpesta cum horribili fragore cœli correptos diris fulmini
 bus exulit: quippe. xxxiiii. eorū quidam turbo pstrauit. xxii. semineces relictū: iumenta
 exanimata & capta q̄ plurima: ut merito cōtigisse non in signum uastationis futuræ: sed
 uastatio ipsa referat. Secunda iter Pyrrhum & Romanos cōsules pugna ī Apuliæ fini
 bus fuit: ubi clades belli ad utrosq;: sed maxime ad Pyrrhum: uictoria ad Romanos cō
 cessit: nā cum diu obnixē cunctis in mutuā cædē ruentibus anceps illi pēderet euentus
 Pyrrhus transfixo brachio saucius prior cessit e proelio. Sed & Fabritius legatus tunc
 uulneratus est. Elephantī prima pugna uulnerati: atq; ī fugā cogi posse deprehēsi: dein
 de subiectis iter posteriora ac mollia ignibus exagitati: ardentes īsuper machias furore
 trepido circumferētes exitio suis fuere. Cæsa sunt in ea pugna. iiii. M. Romanorū: de ex
 ercitu uero Pyrrhi uiginti millia pstrata sunt. Regis signa ablata quadraginta tria. Ro
 manorū undecim amissa sunt. Romanorum miseria nullis cessat īduciis. Cap. II.

Pyrhus bello fractus Agathocle mortuo rege Syraculāo ad Sicilia accersitus
 imperiū Syracusas cōcessit: sed & Romanorū miseria nullis cessat īduciis. Cō
 sumit morborū malis ītercedo belloꝝ: & cū foris cessat a proelio: agit ītrorsū
 ira de cœlo: nam Fabio gurgite itereꝝ Gaio Genutio Clepsina cōsulibus pestilētia grauis
 urbē ac fines eius īuasit: quæ omnes tum præcipue mulieres pecudesq; corripies: neca
 tis ī utero foetibus futura ple uacuauit: & imaturis partibus cū piculo matrum extorti
 abortus piiciebant: adeo ut defectura successio: & defuturū animantiū genus adempto
 uitalis partus legitimo ordine crederet. Interea reuersum ex Sicilia Pyrrhū Curius con
 sul excæpit: tertiuq; id bellū cōtra Epirotas apud Lucaniā ī Aurusinīs cāpis gestū ē. Itaq;
 primo cōcursu: cū Pyrrhi milites Romanorū īpressiōe trepidaret: circūspectatesq; fugā
 bello cedere molirent: Pyrrhus elephātos ex subsidiis iussit īduci. Romani affueti iā pu
 gnare cū belluis: cū malleolos stupa iuolutos: ac pice oblitos: uncis īsup & aculeis tena
 ces præparauissent: eosq; flāmatos ī terga belluarū turreq; uibraret: nō difficile furētes
 ardētesq; belluas ī eorū excidia: quorū subsidia fuerāt: retorserūt. Octogita nanq; milia
 peditū ī illo proelio habuisse regē dicūt: eqtū uero sex. M. Ex his cæsa referunt. xxx. M.
 capti autē. ccc. Pyrrhus q̄nto decimo āno: quo uenerat: ab Italia uictus aufugerat: qui
 post multa grauissimaq; bella quæ gessit ī Græcia apud Argos Achaia florētissimā ur
 bē Spartani regni auiditate seductus saxo ictus īterit. Tūc quoq; apud Romāos Sex

tilia uirgo uestalis conuicta: dānataq; incesti ad portā Collinā uiua defossa est.

Cōperta morte pyrrhi Tarentini noua arma sollicitāt.

Cap. III.

ANno ab urbe condita. cccclxxvi. Tarentini Pyrrhi morte cōperta iterum noua aduersus Romanos arma sollicitāt. Carthaginēsiuz auxilia poscūt per legatos atq; accipiūt. Conferto proelio uicere Romani: ubi iā tunc Carthaginēses quīs nōdū hostes adiudicati: uinci tamē a romanis se posse senserūt. Sequenti anno magna uiscerū suorū partem seueritas Romana cōcidit: nā aduētate dudum Pyrrho octaua legio diffidens Romanæ spei: nouū scel⁹ auxit. Rhegynos oēs: qbus subsidio præerat: interfecit: prædā sibi omnem atq; ipsū oppidū uēdicauit. Hoc facinus in tā sceleratos defectores puniēdū Genutio cōsuli uisum ē: qui obsessa Rheginorū urbe captisq; oibus ipse quidē in reliquos perfugas: & latrones exercuit digna supplicia. Romanos uero milites ī tegræ legionis Romā misit: q; populi iussu medio foro uirgis cæsi: securiq; pculsi sūt. Visū sibi ē tunc Romā uicere cum legionem suā integrā occidit: quæ sine dubio uicta fuisset: si eā hostili proelio prodidisset.

Obscœna & dira prodigia uisa sunt Romæ.

Cap. IIII.

ANno ab urbe condita. cccclxxvii. obscœna & dira prodigia uel uisa Romæ: uel nūciata sūt. Aedes salutis ictu fulminis dissoluta: ps muri sub eodē loco de cœlo ut dicūt tacta ē. Lupi tres ante lucē ingressi urbē semesū cadauer intulerunt sparsumq; mēbratim in foro ipsi strepitu hominum exterriti reliquerūt. Apud Phormias multis ictibus fulminum mœnia undiq; ambusta & dissoluta sūt. Apud agrum Calœnū repēte flāma scisso hiatu terræ eructata tribus diebus & tribus noctibus terribiliter exæstuat: qnq; agri iugera exhausto pētus succo ubertatis in cinerē extorruit ita: ut nō fruges solum: sed & arbores cum imis stirpibus absumpsisse referat. Sequēti ab hīc āno Sēpronius consul aduersus Picentes duxit exercitum. Et cum directe intra iactuz reli utraq; acies constitisset: repente ita cum horrendo fragore terra tremuit: ut stupore miraculi utrūq; pauefactum agmen hebesceret. Diu attoniti utrinq; populi hæsitauerūt. Præiudicata incesti cōsciētia tādē procurso cōcito iniere certam. Triste adeo id bellū fuit: ut merito dicat: tantū sāguinē humanuz suscepturā etiā cū gemitu horrifono tūc terrā tremuisse. Romani qui pauci admoduz eo proelio euasere uicerunt.

Inter multa pdigia sāguis terra: lac uisū ē emanare de cœlo.

Cap. V.

ANno ab urbe condita. cccclxxx. inter pdigia: sanguis e terra: lac uisuz manare de cœlo: nā & plurimis locis scaturiens e fōtibz cruor fluxit: & de nubibus guttatim ī speciē pluuiæ lacte demisso: diris: ut ipsis uisuz ē: terrā imbrib⁹ irrigauerunt. Eo tpe Carthaginēses dato aduersum romāos auxilio Tarentinis: euz a senatu p legatos arguerent: turpissimā rupti fœderis labē psumptā accumulauere periurio. Tūc etiā Vulciniēses Hetruscorū florentissimi: luxuria pene periire: nā cū licētia ī cōsuetudine prorogata: seruos suos passim liberos facerēt: cōiuiuis alligarēt: cōiugiis honestarēt: libertini ī ptem potestatis recepti plēitudinē p scelus usurpare moliti sūt: & liberati seruitutis iugo ābitu dominatiōis arserūt: & quos dominos subditi eq̄nimitē dilexerūt: eos iā liberi quos domios fuisse meminerāt: execrati sūt. Itaq; cōspirantes ī facinus libertini: quorū tāta man⁹ fuit: ut sine cōtrouersia ausu potirēt: correpta urbē suo tātū generi uēdicāt patrimonia cōiugiacq; dominorū sibi p scelus usurpāt: extorres dominos pcul abigunt: q; miseri: exules egentesq; Romā deferunt: ubi ostētata miseria: querelaq; defleta p romanorū seueritatem & uidicati sunt & restituti. Anno ab urbe condita. cccc. lxxx. primo pestilētia īgens apud Romā cōflagrauit: cuius atrocitatē significare cōtentus sū: quā uerbis īplere nō possū. Si enī spaciū tpris: quo māsit īgrit: ultra biennium uastando por

Painefatio i.

Libertini

Conspirantes

Nimia familiaritas.

Darius Pung

recta ē: si depopulatio quā egerit: census iudictus est: q̄ nō q̄tū hominū deperisset: sed q̄
 tū sup̄fuisz: iqreret: si uiolētia qua id fecerit: sibyllini libri testes sunt: q̄ eam cœlesti ira i-
 positā respōderunt. Sed ne quēq̄ quasi tentatio cauillatiōis offēdat: quod cū Sibylla ira
 tos deos dixerit: nos iram cœlestem dixisse uideamur: audiat & itelligat: q̄ hęc & si plē-
 rūq; per aereas potestates fiūt: tñ sine arbitrio oīpotētis dei omnino nō fiūt: Eodē tēpo-
 re Capparonia uirgo uestalis icesti rea suspēdio periit: corruptor eius cōscīq; serui sup-
 plicio afflicti sunt. Ecce cōtinuatī quæ & quāta numeramus: accidisse ānis singulis plu-
 rima: iter quos certe raro aut pene nullo nihil triste gestuz ē. Et hoc cū iudez scriptores p-
 posito sibi magis laudādi negotio cauerent numerositates miseriāz: nec eosde; quib; q̄
 hęc & de q̄bus scribebant onderent: auditoresq; suos exēplis p̄teritorz terrere potius: q̄
 istruere uiderent. Porro autē nos i ultimo tēporz positi mala Romanoz scire nō pos-
 sumus: nisi p̄ eos: q̄ laudauere romanos. Ex quo itelligi dat: quāta illa fuerit: quæ studio
 p̄pter horrorem ip̄ressa sunt: cuz tanta inueniantur q̄ tenuiter iter laudes emanare po-
 tuerunt.

Bella Punica successerunt.

Cap. VI.

Quonia ex hoc iam Punica bella succedunt res ipsa exigat ut de Carthagine
 quæ āte urbē Romā duos & .lxx. ānos ab Elisa cōdita iueit: deq; eius cladib;
 ac domesticis malis sicut Pōpeius Trogus & Iustin; expriment: uel pauca re-
 ferant. Carthaginenses uelut uernaculū atq; itestīnū semp̄ iter se malū habuer̄ discordi-
 am: qua ifeliciter exagitāte: nulla unq̄ tempora uel foris p̄spera uel domi geta duxerūt.
 Sed cū iter cætera mala etiā pestilentia laborarent: homicidiis p̄ remediis usi sunt: quip-
 pe homines ut uictimas imolabāt: atatemq; ipuberem: quæ etiā hostiū misericordiam
 puocaret: aris admouebāt. De quo sacroz: imo sacrilegioz genere qd̄ potissimū discuti-
 endū sit: nō iuenio. Si enī huiusmodi ritus aliq̄ dæmones præcipere ausi sunt: ut morti-
 bus hominū occisiōe hominū satisfieret: itelligēdū fuit se oparios atq; adiutores pestilē-
 tiæ cōducī: ut ipsi: quos illa nō corripuisset: occiderēt: sanas enim atq; icorruptas offerri
 hostias mos ē: ita ut illi nō sedarēt morbos: sed p̄uenirent. Itaq; Carthaginenses aduer-
 sis diis p̄pter istiusmodi sacra: sicut Pōpeius Trogus & Iustinus fatent: sicut etiā apud
 nos cōstat p̄pter præsumptiōe ipietatēq; ipsorz irato deo cū i Sicilia diu ifeliciter dimical-
 sent: translato i Sardinia bello itez ifelicid̄ uicti sunt: p̄pter qd̄ ducē suū Mezeū & pau-
 cos q̄ sup̄fuerāt milites exulare iusserunt. Exules ueniā p̄ legatos petētes repulsi patriā
 bello & obsidione cinxerūt: Ibi tunc Mezeus dux exulū Chartalonē filiū suū sacerdotē
 Herculis: q̄ sibi uelut insultans purpuratus occurrerat: i crucē sub oculis patriæ ut erat
 dignus: cū purpuris ifulisc; suspēdit. Post paucos aut̄ dies urbē ipsā caput: q̄ cū iterfectis
 plurimis senatorz cruēte dominaret: occisus ē. Hęc tēporibus Cyri Persaz regis gesta
 sunt. Post hęc uero Hamilcho rex Carthaginēsiuz cū i Sicilia bellū gereret: repēte hor-
 ribili peste exercitū amisit. Nec mora: morbis populo cateruatī cadēte: cito quisq; corre-
 ptus mox mortuus iā nec sepeliebāt: cuius mali nūcius cū attōitā tam repentino luctu
 Carthaginē repleuisset: nō sec; ac si capta eēt: turbata ciuitas fuit. Oīa ululatib; p̄sona-
 bāt clausæ ubiq; ianuæ: cūcta priuata publicaq; officia dānata: uniuersi ad portū currūt:
 egrediētēsq; de nauib; paucos q̄ cladi sup̄fuerāt de suis percunctabātur. Postq̄ de clade
 suoz dicētibus illis uel gemētibus miseri intelligūt: tūc toto littore plāgentiū uoces: tūc
 infeliciū matrū ululat; & flebiles querelæ audiebātur. Inter hęc exiēs procedit & ipse
 de nauī sua imperator sordida & seruili tunica discictus: ad cuius cōspectū plāgētia iun-
 gunt agmina. Ipse quoq; manus ad cœlū tendens nunc suā: nūc publicā infelicitatē ac-
 cusat & deflet: ad postremū uociferās per urbē: tadē ingress; domū cūctos qui lachry-
 mantes persequebātur: ultimo dimisit alloquio: ac deinde obseratis ianuis exclusis etiā

Carthago an vrbe
 con: 72 an:

Ut concordia res
 parit crescit,
 Sic discordia dila-
 tum; m̄m;

filiis gladio dolorē uitāq; finiuit. Hæc Darii temporib; gesta sūt. Post hæc Hāno uir q̄
 dā Carthaginēsis priuatis opibus Reip. uires superās: inuadendæ domiatiōis hausit cu
 piditatez. Cui rei cōsiliū utile rat; ē: ut simulatis unicæ filiæ nuptiis oēs senatores quoz
 dignitatē obstitutā inceptis suis arbitrabat: iter pocula ueneno necaret. Quæ res p̄ mi
 nistros pdita: sine uliōe uitata ē ne in uiro potenti plus negocii res faceret cognita: q̄ co
 gitata. Hoc cōsilio elusus Hāno alio machinamento faciūs aggredi parat. Seruitia cōci
 rat: quibus repente icautā urbē opprimeret. Sed cū ante statutā cædibus diē proditū se
 præuētūq; itellexisset: castellū quoddā cū uigiti milibus seruorum armatus occupat: ibi
 dū Aphros regēq; Mauroz cōcitāt: capt; est: ac priō uirgis cæsus: deinde effossis oculis
 & manibus cruribusq; fractis: cū a singulis mēbris poena exigeretur: in cōspectu populi
 necatus ē. Corp; uerberibus laceratū crucifixū ē: filiū cognatq; oēs supplicio traditi: ne
 quis eū eiusde; familiæ unq; aut imitari: aut ulcisci meditare. Hæc tpibus Philippi ge
 sta sūt. Post hæc Carthaginēses cū Tyz urbez autorez originis suæ: ab Alexandro ma
 gno captā euerſaq; didicisset: tientes trāsītū ei; i Aphricā futur;: Hamilcharē quēdā co
 gnometo Rhodanū uir; faciūdia solertiaq; p̄cipuū ad perſcrutādos Alexandri actus di
 rexerunt: qui per Parmenionē quali trāsfuga exceptus: dehinc in militiā regis admitt;.
 omnia ciuib; suis p̄ tabellas scriptas: & post cæra superlitas enunciabat. Hūc mortuo
 Alexandro Carthaginē reuerſū: q̄si urbez regi uēdicasset: nō ingrato tantū aīo: ue; et
 crudeli inuidia necauerūt. Deīde cū assidua: nec unq; satis p̄spera aduersus Siculos bel
 la gererēt: & Syracusas urbē Siciliae tūc florētissimā obsidione cinxissent: per Agatocle
 Siciliae regē miro circūuēti ingenio usq; ad extrema desperationis addacti sūt: nāq; Aga
 tocles cum apd Syracusas a Carthaginēſibus obsideretur: ac se neq; bello parē istructu
 copiarū: neq; obsidionis patientem stipendioz sufficientiā uideret: bene p̄uiso: ac meli
 us dissimulato cōsilio in Aphricā cū exercitu transiit: ibi suis quid moliatur: aperit: dein
 de quid facto opus sit: docet. Ilico unanimiter naues primum: i quibus uenere incēdūt
 nequa spes refugiendi foret. Deinde cū oīa in quæ direxisset: prosterneret: uillas castella
 q; incenderet: Hannonem quendam cum. xxx. M. Pœnorum obuiū habuit: quē cum
 duobus. M. suorū interfecit. Ipse autē duos i eo bello tantum perdidit. Quæ pugna &
 Aphrorū animis incredibiliter fractis & suorū i immēsum auctis urbes castellaq; expu
 gnat: prædas igētes agit: hostiū multa milia trucidat. Castra deīde ad quintum lapidem
 a Carthagine statuit: ut damna rerum opulentissimarum uastationemq; agrorum & i
 cendia uillarum de muris ipsius urbis specularētur. Adicit præſētibus malis tristior fa
 ma: nā & apud Sicilia deletus cū impatore Aphroz exercitus nūciat: quē reuera incau
 tū ac pene ociosū Andro Agatoclis frater oppreſſerat. Hoc p̄ totā Aphricā rūor̄ dispo
 nō tributariæ tātuz urbes ab his: ue; etiā socii reges deficiebāt: iter quos rex quoq; Cy
 renaz Apellas pactus est cū Agathocle cōmunionē belli: dū regnum Aphricæ ardēter
 affectat. Sed postq; i unū exercitus & castra iunxerunt: p̄ Agatocle blādimentis & isidi
 is circumuentus occisus est. Carthaginēſes cōtractis undiq; copiis i bellum exarsere.
 Quibus Agatocles habens secum Apellæ copias cōgredit: eosq; magno utriusq; ex
 ercitus sāguine & graui proelio superat. Hoc certaminis discrimine tāta desperatio pene
 illata est: ut nisi i exercitu Agathoclis orta seditio fuisset: trāsfugiturus ad eū Hamilchar
 dux Pœnoz cū exercitu fuerit. Ob quā noxā i medio foro iussu Carthaginēſiū patibu
 lo affixus crudele spectaculum suis præbuit. Deīde cum post mortem Agathoclis Car
 thaginēſes Sicilia istructa classe uastarent: a Pyrrho rege Epiri ab Italia accersito: ter
 restri naualq; certamiē sæpe superati: nouissime ad romana bella cōuersi sunt. Prohdo
 lor: legunt ne ista de ueteribus: q; de recentibus cōquerunt: imo legūt: & ea non ægrate

Hanno

Elido

Pena malj

Horatij
Fortes creant
fortibus et bonisDuo milia interse
erunt xxx

sed æmulatione cōiiciunt. Maximo enī illo & ineffabili: quē nec ipsi discernunt: stimulo cōpūgunt: nō ppter tēpora mala: sed propter tēpora christiana: & deriuatio est iūdi ulceris: ut qcqd agit: sub execrabili: atrocius esse uideat: sicut etiā iter nos sæpe inimicorū oculis uideri solet eos: quos execrant: nihil nō prauū: nihil nō turpe: nihil nō obscœnū: nihil nō uulnerosum dicto factoue agere: & hoc tamē simpliciter: in tantū enī captum cor obliquat iūdia: ut rectū natura n̄ uideat: de quorū numero sunt isti. Sed multo miseresiores: q̄a inimici dei ac peride inimici ueritatis: de quibus flentes hæc dicimus: & quos misericorditer: si patient arguimus: ut sanemus: q̄ uitioso oculo hæc uident: atq; ideo duplicia illis uident: quæ uident: & cōfusi caligine neqt̄iæ ī id cadunt: ut minus uidēdo plus uideat: cū tamen id quod est: ita ut est uidere non possint: q̄ grauiora arbitrant flagella patris q̄ hostis icendia: q̄ acerbiorē uocat blandientē: admonentē: & redimentē deū: q̄ psequentez: dōminātem trucidantemq; diabolu: q̄q̄ si de parte itelligerent: de castigatiōe gauderēt: & si præuideret fructus eruditionis: eēt disciplina tolerabilis: ac ppter spēz: q̄ nunc gētibus data ē: atē uero nō fuerat: leuiora ducerēt: & si grauiora paterent: q̄q̄ cōtēptus miseriarū possunt etiā a suis discere: apud quos sūma mala p sūmis bonis existimata sūt tātū: ut gloriā famæ coclebrē atq; illustrē cōsequerent: p quos colligi dat: quāta nobis: q̄b̄ æternitas beata pmittit: sint tolerāda p uita: cū illi tāta potuerit tolerat p fama.

Quod Romani Siculos & Pœnos uicerunt: & Regulus haud procula flumine Bragada serpentem miræ magnitudinis interfecit. Cap. VII.

Anno ab urbe condita. cccc. lxxxiii. Appio Claudio & Quinto Fabio consulibus: Mamertinis: quorum Messana nobilis Siciliae ciuitas erat: auxilio contra Hieronem Syracusanum regem: & Pœnorum copias Hieroni iunctas Appium Claudium consulem cum exercitu misere Romani: qui tam celeriter Syracusanos Pœnosque superauit: ut ipse quoque rex rerum magnitudine perterritus ante se uictū q̄ congressum fuisse prodiderit: qui ex infractis uiribus amissaque fiducia: cum pacem supplex rogaret. cc. argenti talentis iussu consulum mulctatus: accēpit. Consules itaque Agrigentum Siciliae ciuitatem adeuntes: ibi præsidia Pœnorū operibus ualloq; cinxerūt. Cūq; iclus ea obsidiōe senior Hānibal iperator Pœnorū ad sūmā egestatē redactus eēt: Hāno iperator nouus Carthaginēsiū cū equitibus. M. d. &. xxx. peditū milibus. xxx. etiā elephātis ex iprouiso itercellit: expugnationemque ciuitatis paulisper distulit: sed continuo ciuitas capta ē. Pœni maximo bello uicti & profligati. xi. elephāti in potestātē redacti. Agrigētini sub corona omnes uēditi sūt. Hānibal senior facta cū paucis eruptione diffugit. Gneo Cornelio Asina: & Gaio duilio consulibus: cū Hānibal senior orā Italiae maritimā instructa. lxx. nauū classe uastaret: Romani & ipsi classem fabricari atq; instrui præcipiūt: quod Duilius consul celeriter impleuit: nā intra. lxx. diez quae arbores caesæ erāt. c. xxx. nauū classis deducta in ancoris stetit. Cornelius Asina consul alter cū. xvi. nauibus Liparā insulā petit: ubi ab Hānibale: quasi ad colloquiū pacis euocato: Punica fraude captus: atq; in uinculis necatus ē. Quod ubi Duilius alter cōsul audiuit: cum. xxx. nauib̄ aduersus Hānibalē profect̄ ē. Cōmisso nauali proelio Hānibal amissa nauī: qua uehebat scapha subductus aufugit. xxx. naues eius & una captæ. xiii. mersæ. iii. M. hoīum occisa. vii. M. capta referunt. Postea carthaginēses Gaius Aquilio Floro & Lucio Cornelio Scipiōe cōsulib̄: Hānonē ī locū Hānibalis subrogatū p Sardis Corsis defēsādis: nauali proelio præfecerūt: q̄ a Scipione cōsule uictus: amisso exercitu ipse cōfertissimis hostibus se imiscuit: ibiq; itersectus ē. Eodē anno. iii. M. seruoꝝ & .iiii. M. naualiū sociorū in urbis Romæ excidiūz cōiurarunt: & nisi maturata proditio cōsiliū præuenisset: destituta præsidio ciuitas seruili manu periisset. Anno ab hoc proxi

mo Calatin⁹ consul Camera⁹ Siciliae urbē petēs temere in angustias deduxit exercitū: quas Poenoz⁹ copiae iadudum prastruxerāt. Cui cū oīno nulla uel obsistēdi uel euadēdi facultas eēt: Calphurnii flāmae uirtute & ope liberatus ē: qui lecta. ccc. uiroz⁹ manu ī fessū ab hostibus tumultū occupauit: & in se Poenos oēs pugnādo cōuertit: donec Rōanus exercitus obsessas āgustias hoste nō urgēte trāsiret. Cæsi sūt ī eo proelio oēs. ccc. solus Calphurnius quī multis cōfossus uulnerib⁹ & cadaueribus obtectus euasit. Hānibal senior a Carthaginēsis⁹ itez⁹ classi p̄positus infeliciter cū Romāis nauali proelio cōgressus & uictus ē: ab exercitu suo seditione orta lapidib⁹ cooptus īterit. Attili⁹ cōsul Liparā Melitāq⁹ insulas Siciliae nobiles peruagatus euertit. Cōsules ī Aphricā iussi trāsferre bellū cū. ccccxxx. nauib⁹ Sicilia petierūt: quibus Hamilchar Poenoz⁹ imperator & Hāno classi praefectus occurrit. Cōserto nauali proelio Carthaginēses in fugam uersi. lxiii. naues pdiderūt. Victores consules in Aphricā cōuersi sūt: primāq⁹ omniū Clipeā urbē in deditiōne recaperūt. Inde Carthaginē petētes. ccc. aut eo ampli⁹ castella populati sūt: infestiq⁹ carthagini signa circūtulerūt. Māilius cōsul ab Aphrica cū uictrici classe decedēs. xxvii. M. captiuoz⁹ cū ingētibus spoliis Romā reuexit. Regulus bellū Carthaginēse sortitus: itez⁹ cū exercitu faciēs haud p̄cula flumine Bragada castra cōstituit: ubi cū plurimos militum aquādi uecessitate ad flumen descēdentes serpēs mirā magnitudinis deuoraret: Regul⁹ ad expugnandam bestiā cum exercitu profectus ē: sed nihil in tergo eius proficientibus iaculis atq⁹ omni telorum ictu irritō: quā per horrēdā squamāz cratē quasi per obliquam scutorum testudinē labebātur: mirūq⁹ modū ne corpus laederēt ab ip̄o corpore pellebāt: cū īsup magnā multitudinē morfu comminui: īmpetu ptoteri: halitu etiā pestifero exanimari uideret: balistas deferri imperauit: per quas saxū murale spinā eius īcussū cōpagem toti⁹ corporis dissoluit. Talis liquidē ē natura serpentis: ut cū pedibus carere uideat: costis tñ & squamis quas a sūmo gutture usq⁹ ad imam aluū parili modo dispositas habet: ita īstruat ut squamis: q̄si unguibus: costis quasi cruribus innitat. Non. n. ut uermis: cui spināz rigor non est. & ī directū corpusculi sui p̄tes gradatim porrigēdo cōtractas: cōtrahēdo porrectas motū explicat: sed alternis itēta conatibus latera linuosa circūfert: ut p̄ exteriorē spināz curuaturā rigentē costāz acie tendat: costis autē natura ad sūmū rectis squamāz ungulas figat: quod uicissim & celeriter agēdo nō solū plana perlabit: sed etiā cōuexa cōscendit: tot uestigiis īstructa: quot costis Huius itaq⁹ rei causa ē: ut si ī q̄libet corporis pte ab aluo usq⁹ ad caput ictu aliquo collidatur: debilis reddita cursū habere nō possit: q̄a ubicūq⁹ illi ictus iciderit: spinā soluit: p̄ quā costāz pedes & motus corporis agebāt: unde etiā hic serpens q̄ tādiu tot iaculis īuulnerabilis obstitit: ad unius saxi ictu⁹ debilis cessit: ac mox circūuentus telis facile oppressus ē. Coriu⁹ aute⁹ eius Romā deuectuz⁹: qđ fuisse. cxx. peduz⁹ spatio ferunt: aliquādiu cunctis miraculo fuit. Regulus aduersus tres ip̄atores idest Hasdrubales duos & accitū ex Sicilia Hamilcarez⁹ atrocissimuz⁹ belluz⁹ gessit: ī quo cæsa sūt Carthaginēsiū. xvii. M. capta at. v. M. elephantū. x. & viii. abducti: oppida. lxxxii. ī deditiōnez⁹ cessē Romanis. Carthaginēses fracti bellis: & cladibus exinaniti pacē a Regulo poposcerunt: sed cū itolerabiles & duras cōditiones pacis audissent: tutius rati sese armatos mori q̄ miseros uiuere: p̄cio nō soluz⁹ Hispanoz⁹ uel Galloz⁹ auxilia: q̄ iā dudum pluriā habebāt: sed etiā Græcoruz⁹ cōparāda duxerunt. Itaq⁹ Xanthippū Lacedæmonioz⁹ regez⁹ cuz⁹ auxiliis acritum duce⁹ bello p̄fecerunt. Xantippus īspectis Poenoz⁹ copiis atq⁹ ī cāpu⁹ deductis: lōge in melius mutato apparatu: pugnam cum Romanis īseruit. Ingens ibi ruina uirum Romanarum fuit: nam. xxx. M. Romanorum militum ī illa tunc cōgressiōne prostrata sunt. Regulus ille dux uis nobilis cuz⁹. d. uiris capt⁹ ē: & ī catenas cōiectus: decio

Hæmũ año Punicĩ belli nobilẽ triũphũ Carthaginẽsibus p̄buit. Xantippus taz audacis
 facti cõsciũ rerum istabiliũ mutatione; timens ilico ex Aphrica migravit i Græciã. Igi
 tur Aemilius Paulus & Fulvius nobilior cõsules audita captiuitate Reguli & clade ex
 ercitus Romani trãsire i Aphricã cum classe. cc. nauũ iussi Clipeã petunt. Eo Cartha
 ginenses cũ pari classe cõfestim uenerunt; nec differre potuit nauale certamẽ. ciiii. naues
 Carthaginensium demersã. xxx. cũ pugnatoribus captã; præterea. xxxv. M. militum
 cãsa sunt. Romanorũ autẽ nouẽ nauibus deprehẽsis. M. c. periere milites. Cõsules autẽ
 Clipeã castra posuerũt. Duo Hãnones ipatores Pœnorũ eo rursus cũ exercitu magno
 cõuenerunt; prælioq; cõmisso. ix. M. militũ pdiderunt. Sed & tũc apd Romanos nũq̄
 diuturna felicitas erat; & qualescũq; successus magnis continuo malorũ molibus obrue
 bant. Cũ itaq; Romana classis ad Italiam prædis onusta remearet; infando naufragio
 euersa ẽ: nã ex. ccc. nauibus. ccxx. perierunt. lxxx. uix abiectis oneribus liberatã sunt.
 Hamilcar dux Pœnorũ cũ exercitu i Numidiã Mauritanĩãq; miss⁹: postq̄ hostiliter cru
 ente; i uniuerfos egit; q̄ Regulum libenter suscepisse dicerent. M. argenti talẽtis. & xx
 M. boũ reliquos cõdemnauit. Principes autẽ omniũ populorũ patibulo suffixit. Tertio
 anno sicut semper idomitus furor cito periculorũ obliuiscit: Serulius Capio & Sem
 pronius Blesus consules. cclx. nauibus i Aphricam trangressi uniuerfam oram mariti
 mam: quã circa Syrtes iacet depopulati sunt: atque in superiora progressi: captis euer
 sisque ciuitatibus plurimis ingentem prædam ad classem deuexerunt. Inde cum ad Ita
 liam redirent: circa Palinuri pmontoriũ: quod a Lucanis montibus in altum excurrit:
 illisi scopulis. c. l. naues onerarias nobilemque prædam crudeliter acquisitam infelicitè
 perdiderunt. Vicit aliquando apud Romanos improbissimam cupiditatem enormi
 tas miseriarũ: nã patres: quibus nauticã rei iam pertesum erat: decreuere ne amplius q̄
 .lx. nauũ classis ad subsidiũ haberetur Italia: quod quidem decretũ cõtinuo adacti ido
 mita cupiditate ruperũt. Præterea Cotta cõsul in Sicilia trãsgressus plurimis præliis ad
 uersus Pœnos & Siculos terra mariq; pugnavit: & p totã Sicilia partĩ hostiũ: partĩ etiã
 sociorũ inhumanas strages reliquit. Lucio Cæcilio Metello Gaius Furio Placidio cõsuli
 bus Hasdrubal nouus carthaginẽsium imperator cũ elepãtis. c. xxxiii. & equitum: pedi
 tũq; amplius. xx. M. Lilybeũ uenit ex Aphrica: & cõtinuo cũ Metello consule apud Pa
 normũ pugna cõseruit. Sed Metellus uim magnã belluarũ timẽs pri⁹ eas magno us⁹
 cõsilio uel in fugã: uel i mortẽ egit: & sic facile quĩs magnã uim hostiũ supauit. xx. M.
 Carthaginensiu; i eo prælio cãsa sunt. Elephantũ quoq; xxvi. interfecti. ciiii. capti. & p
 Italiã ducti maximũ Italis gentibus spectaculũ præbuerũt. Hasdrubal cũ paucis Lily
 beum pfugit: atq; absens a Pœnis capite damnatus est.

Quod Carthaginẽses de uicti pacẽ a Romãis petierũt nec ipetrauerũt. Cap. VIII.

 Quod hæc fessli tot malis Carthaginẽses pacẽ esse petẽdã a Romãis decreuerũt:
 Ad quã rẽ Attiliũ Regulũ atea ducẽ romanũ: que; iã p quinq; annos capti
 uũ detinebãt: iter cãteros legatos p̄cipue mittendũ putauerunt: quẽ nõ pe
 trata pace ab Italia reuersum: resectis palpebris illigatũ i machia uigilando necauerũt.
 Alter deide Attilius Regulus & Manlius Vulscus ambo bis cõsules cuz classe. cc. nauĩ
 um & .iiii. legionibus Lilybeũ profecti sunt: qd oppidũ i promõtório situ; Rõani ob
 sidere conati: supueniente Hannibale: q̄ Hamilcharis fuit filius uicti: maiore exercit⁹ sui
 parte pdita: ipsi ægre euaserunt. Post hos Claudius cõsul cuz classe. cxx. nauĩũ ad Dre
 pani portũ cõtra hostẽ pfectus: ibiq; mox exceptus classe Pœnorũ supatus est. Et ipẽ
 qdẽ; cuz. xxx. nauibus Lilybeum i castra confugit: reliquã oẽs: hoc ẽ. lxxxx. aut captã
 aut demersã fuerunt. yiii. M. militum cãsa. xx. M. capta referuntur. Gaius quoq; iue

nior collega Claudii uniuersas classes naufragio asit. Anno etiā consequēti classis Punica i Italiā trālit: cuiusq; plurimas ptes lōge lateq; uastauit. Interea Lucretius cū classe. cc. nauū in Sicilia trāsuect: duz apd Drepanū ciuitatē pugna inter p̄mores Siciliae cietet trāfixo foemore ægerrie: cuz iā obrueret: erectus ē. Porro autē Pœni cuz. cccc. nauib; magnisq; copiis ad Sicilia dūce Hānone cōcurrunt. Nec tamen Lucretius segnior: imo cōsilia Pœnoꝝ celeritate mira prāuēit. Postq̄ proxime sibi utrorūq; classes apud Aegades insulas: p totā noctem intertextis ppemodum ancoris constiterunt: orta luce prior Lucretius signuz bello dedit. Crudescēte pugna uict; Hāno nauē auertit: & dux fugæ p̄m; fuit. Aliquāta cuz eo ps exercit; sui Aphricā petunt: alii cōfugere Lilybeum: sexaginta tres Punicae naues captæ sunt. cxxv. demersæ. xxxii. M. hoīum capta. cæsa. xiiii. M. fuere. Romanoz autē. xii. naues demersæ sunt. Lucreti; deide ad Ericinā ciuitatē quā Pœni tenebant: uēit: ibiq; duo. M. Carthaginēsiū cōserta pugna interfecit.

Carthaginēses Romā mittūt: & pacē petūt: cōditōibusq; añ p̄positis cōsequūt. Cap. IX

Vnc Carthaginēses p̄cipiti festiatiōe ad Lucretiū cōsulē: ac deide Romā mittūt: orāt pacē: quā cōditōib; añ p̄positis ilico cōsequunt. Cōditōes at erāt: ut Sicilia Sardiniaq; decederēt: p q̄ ip̄elis bellicis puri argenti. iii. M. talētoꝝ Euboicoz: æqs portōib; p̄ ānos. xx. p̄derēt. Hui; pacis cōditio hīta p̄ añ. iii & xx. ex quo bellū punicū p̄mū fuerat ichoatū. Quis rogo duaz ciuitatū unū belluz per annos. xxiii. gestum fando explicet: quot reges Carthaginēsiū: quot cōsules Romanoz: quot agmina exercituū: quātū numez nauium contraxerit: profligarit: opp̄serit: & tum demū. si illa ad plenum p̄pensa uideant: de præsētib; iudicet. Anno ab urbe cōdita. dyii. repentina subuersio ip̄ius Romæ prāuenit triūphum romanorum. neq; enim temere dixerim: quādo non uel modicam lætitiā Romæ supueniēs repēte q̄ grauissim; luctus opp̄serit. Si q̄dem Quinto Lucretio: Catulo Aulo Mālio consulibus diuersæ ignium aquarūq; clades pene absumplere urbē: nam Tyberis isolitū auctus imbribus: & ultra op̄ionē uel diuurnitate uel magnitudie redūdās oīa Romæ ædificia in plāo posita deleuit. Diuersæ qualitates locoz ad unā conuenere perniciem: quoniā quæ segnior redundatio tenuit: madefacta dissoluit: & quæ curs; torrētis inuenit: ip̄ulsa deiecit. Aquaz grauissimā cladē grauior ignis secuta uastatio ē: q̄ ignis incertum unde surrexerit plurimas ciuitatis partes puagat; cū hoīum domozq; miserabilem stragē fecisset: tum etiā tātum opum uno incēdio cōsumpsit: q̄tū plurimæ & p̄grinæ uictoriæ cōferre nō possent. Dehīc cū oīa in circuitu fori popularet: adē Vestæ corripuit. Et nec sibi si q̄dem diis subueniētibus ignē illum qui æternus putabat: temporarius ignis opp̄sisset: unde etiā Metellus dum arsuos deos eripit: uix brachio semiusto ablatum aufugit. Tito Sempronio graccho & Gaio Valerio Fulcone cōsulib; cum Phaliscis bellauere romani. eoꝝ p̄coelio q̄ndecim millia Phaliscoꝝ interfecta sunt.

Galli Cisalpini noui hostes bellum romanis intulerunt. Capi. X.

Hodem anno Galli cisalpini noui extitere hostes: aduersū quos uaria sorte bellatum ē: nā in primo cōflietu Valerio cōsule. iii. M. d. cecidere romanorum: secundo. xiiii. M. gallorum cæsa. ii. M. capta sunt: sed ob priorem cladem triumphus consuli denegatus est. Tito Manlio Torquato: Gaio Attilio Bubulco consulib; Sardinia insula rebellauit: auctorib; Pœnis: unde mox Sardi subacti & oppressi sunt. Carthaginensibus autē uiolatoribus pacis: quam ipsi poposcissent: inferri belluz decretum est. Contra Carthaginenses pacem suppliciter poposcerunt: & cū hi missis legatis nihil profecissent: post etiā. x. principibus bis æque supplicatibus nec ip̄petraret: nouissime Hānonis hoīs minimi inter legatos oratiōe meruerūt. Hoc āno porta Iani gemini

clausa est: quia nusq̄ eodē anno bellū erat: quod sub Numa solū Pōpilio rege prouenerat. Hic demū nobis tacendum ē: & quia tēpora q̄dem cōferri nostra nullo modo p̄nt: silentio trāsmitti expedit: ne obrectatores dieꝝ uitæ suæ ad insultandū potius sibi hoc strepitu suscitemus. Ecce portæ Iani clausæ fuerunt: foris bellum romanorum nō fuit omnem sobolem suam in gremio suo conq̄scentē Roma cōtinens nō superauit.

Post primū punicum bellum Roma uno āno post. cccc. annos quieuit. Cap. XI.

Hoc quādo: post primū bellum punicum: post quantum temporis: post annos quadringētos sexaginta: quādiu: anno uno: & quid altero subsecutus ē: ut de cæteris taceam: bellum Gallicū: & Hānibal cum bello Punico secundo. Heu mihi cognouisse hæc & denudasse. Quinetiam me pudet pax ista unius āni: uel magis umbra pacis: lenimētum miseriæ: an incētiuum malorum fuit: stillicidiū istud olei in mediū magnæ flāmæ cadens extinxit fomitem tanti ignis: an aluit: Paruꝝ aquæ frigidæ ardētissimis haustu in febribus sanauit ægrotum: an potius incendit: p̄ annos prope. dcc. idest ab Hostilio Tullo usq̄ ad Cæsarem Augustū: una tantūmodo æstate romana sanguinē uiscera nō sudarunt: & inter plurimas magnorū sæculorū ætates misera ciuitas: uere misera mater: uix uno tempore a timore luctuū: ut n̄ dicā ab ipsis luctibus cōquieuit. Hoc si quisquā hominū tam pax in uita sua quietis habuisset: nunquid uel uixisse diceret? Aut si quisquā per totū ānū doloribus & cruciatibꝫ angat: medio autem anni ipsius spatio unū tātū diē tranq̄llū: & sine cōflictatiōibus trāsigat: nunqd̄ ex eo die leuamentū malorū accipiet: ac nō totū annū miseriis deputabit? Sed illi inq̄t hūc annū pro glorioso signo infatigabilis uirtutis collocauerunt: atq̄ utinam pro obliuioe calamitatis continuæ præterissent: nam sicut in corpe hominis ita demum dignoscitur lepra: si uariatim inter sanas cutis partes color diuersus appareat: at si ita se ubiq̄ diffundat ut oīa uniꝫ coloris: quīs adulterari faciat: perit illa discretio: ita si labor cōtinuꝫ æq̄li tolerantia: sine respirādī appetitu perfluxisset: intētio uoluntatis & electio cōsuetudinis diceret. Cum autē in hoc pauxillū ocii tantope uel maiorum gaudia: uel minorum studia reclinātur: profecto discernitur: & quā iucunditatem habuerit hæc breuitas: & quā amaritudinem illa prolixitas: hoc est: q̄s illa q̄ grata fuisset: si diuturna māisset: & hæc inceffabilis miseria q̄ etiā uitanda fuerit: si uitari quacunq̄ potuisset. Anno ab urbe cōdita. dcxliiii. Hamilchar dux Carthaginensium ab Hispanis in bello: cum aliud bellum aduersus romanos clam pararet: occisus est.

Legati romāorū ab Illyriis interfecti sūt: p̄ q̄bꝫ atrocissimū bellū gestū ē. Cap. XII.

Sequenti āno legati romanorū ab Illyriis interfecti sunt. Post cum ipsis Illyriis atrocissimū bellum gestum ē: in quo multis oppidis: populisq̄ deletis: reliq̄ se Fuluio Posthumioq̄ cōsulibus dederunt. Tertio deinceps anno miserā ciuitatem sacrilegis sacrificiis male potētes funestauere pōtificates: nāq̄ decēuiri consuetudinē priscae sup̄stitiōis aggressi Gallū uirꝫ & Gallam foeminā cū muliere simul Græca i foro boario uiuos defoderūt. Sed obligamētū hoc magicū in cōtrariuz continuo uersum est: nāq̄ diras illis: quas fecerāt externorū mortes foedissimis suorum cædibus expiauerunt: siquidēꝫ Lucio Emilio Catulo Gaio Attilio Regulo cōsulibus magna formidine consternatus senatus defectione Cisalpinæ Galliæ: cum etiā ex ulteriore Gallia ingens aduentare exercitus nunciaretur: maxime gestatorū: quod nomen non gentis sed mercenariorum Gallorum est. Itaq̄ p̄moti consules totius Italiæ ad præsidū imperii cōtrahere uires. Quo facto in utriusq̄ consulis exercitu. dccc. M. armatorū fuisse referunt: sicut Fabius historicus: qui eidē bello interfuit: scribit. Ex quibus romāorū & Campanorū fuerunt peditum. ccclxyiii. M. equitum uero. xxyi. M. dc. cætera mul-

titudo sociorum fuit. Commisso proelio apud Arretium Attilius consul occisus est. lxxx. M. Romanorum: nec saltē tanta: quanta eos terre debuit: caesa sui parte fugerūt: nā. iiii. M. eorum tūc interfecta historici tradūt: quod ideo ignominiosius turpiusque est: tā paucis amissis tanta agmina diffugisse: quia se in aliis uictoriis nō uiribus aiorum praeualuisse: sed bellorum prouentibus prodiderunt. Quis enim rogo in exercitu romanorum crederet numerum istum fuisse saltem: nō dico fugisse: Post haec secundū cum gallis proeliū gestū ē: i quo plāe. xl. M. trucidata sunt Gallorum. Sequenti āno Manlius Torquat⁹ & Fuluius Flacc⁹ cōsules p̄mi trās Paduā romanas duxere legiōes. Pugnatum ē ibi cum Insubrib⁹ gallis: quorum interfecta sunt. xxiii. M. v. M. capta. Eo deīde āno: quod huic pxim⁹ fuit: dira miserā urbē terruere prodigia. Miserā utiq; quod huic fremitu hostiū: idē neqtia daemonum terrebat: nāq; i Piceno flumīe sanguis effluxit: & apud Tuscos coelum ardere uisus ē: & Arimini nocte multa lucē claram effuluisse: ac tres lūas distātib⁹ coeli regionib⁹ exortas apparuisse. Tunc quoq; magno terrāmotu Achaia & Rhodus insulae adeo concussae sunt: ut labentibus uulgo tectis īgens ille quoq; Colossus rueret. Eodē anno Flaminius cōsul cōtemptis auspiciis: quibus pugnare prohibebat: aduersus Gallos confligit: & uicit. In quo bello octo milia Gallorum caesa: decem & septem milia capta sunt. Post hoc Claudius consul gessatorum triginta milia deleuit: ubi etiam ipse Viridomarus regem in primam aciem progressus occidit: & inter multa Insubrum quos ad deditiōē coegerat oppida: Mediolanum quoq; urbem florentissimam cepit. Deinde Istri noui hostes excitati sunt: quos Cornelius Minutiusq; consules multo quidem romanorum sanguine subegerunt. Emergit hic paululum antiquius illae Romanorum improbae laudis etiam de parricidiis appetitus: nam Fabius censor Fabium Buteonē filiū suum furti insimulatum interfecit: dignum se facin⁹: quod pater uel parricidio plectēdum duceret: quod ne leges quēdē: nisi multa pecuniae aut sumū exilii circa quēlibet hoīum cēsuerūt.

Hannibal Imperator Pœnorum inimicitias fecit cum Romanis.

Capi. XIII.

ANno ab urbe cōdita. dxxxiiii. Hannibal Pœnorum imperator Saguntū florentissimam Hispaniae ciuitatem: amicam populi romani primum bello petitam: deinde obsidiōe cinctam: & fame excruciatam: omniaque fortiter contemplatione fidei: quam romanis deuouerant: digna indignaque tolerantem. viii. demum mense deleuit. Legatos romanorum ad se missos iniuriosissime etiam a conspectu suo abstinuit. Exinde odio romani nominis: quod patri Hamilcari: cum esset. ix. annos natus: fidelissime: alias infidelissimus ante aras iurauerat: Publio Cornelio Scipiōe & Publio Sempronio Longo consulibus: Pyreneos montes transgressus inter ferocissimas Gallorum gentes ferro uiam aperuit: & nouo demum die a Pyreneo ad alpes peruenit ubi dum montanos Gallos repelleret ab ascensu: obnitētes bello superat: atque inuias rupes igni ferroq; rescindit: qua triduum commoratus quanta demum die cum maximo labore ad plana Italiae puenit. Fuisse tunc exercitū ei⁹ cētū milium peditum & .xxx. M. equitum definiūt. Scipio cōsul Hānibali p̄m⁹ occurrit: commissoq; p̄lio apud Ticinum ipse grauiter uulnerat⁹ p̄ Scipionē filium admodum p̄textatum: quod post African⁹ cognominatus ē: ab ipsa morte liberat⁹ euasit. Caes⁹ est ibi pene oīs romāus exercit⁹. Pugnatum ē: deīde eodem cōsule ad flumē Trebiā: iterumq; romāi pari clade supati sunt. Sempronius cōsul cognito collegae casu a Sicilia cum exercitu rediit: quod similiter apud eundem flu. cōgressus aīllo exercitu pene solus euasit. In eo tñ p̄lio etia; Hānibal sauciat⁹ ē: qui postea cum i Hetruriam p̄mo uere trāsiret: i summo Apēnino tēpestare correptus biduo cōtinuo imobiler cum exercitu niuib⁹ conclusus & onustus obrigit: ubi magnus hominum numerus: iumenta quae plurima: elephantum autē pene oēs frigoris acerbi

late perierunt. At uero alter tunc Scipio frater consulis Scipionis in Hispania plurima bella gessit. Magonem quoque poenorum ducem bello uicit & cepit.

Multa prodigia uisa sunt in caelo.

Capi. XIII.

Iris tunc etiam romani prodigiis territi sunt: nam & solis orbis minui uisus est: & apud Arpos parmæ in caelo uisæ: sol quoque pugnasse cum luna: apud Capenas intra diebus duas lunas ortas: in Sardinia sanguine duo scuta sudauisse: in Phaliscis caelum scindi: uelut magno hiatu uisum: apud Antium metentibus cruentas spicas in corbeis decidisse. Igitur Hannibal sciens Flaminiū consulem solus in castris esse: quo celeriter imparatum obrueret: primo uere progressus arripuit propiore: sed palustrem uiam & tum forte Sarnus late redundans pedulos & dissolutos campos reliquerat: de quibus dictum est. Et quæ rigat æquora Sarnus: in quos cum exercitu Hannibal progressus nebulis maxime quæ de palude exhalabant prospectum auferentibus: magnam partem locorum iumentorumque perdidit. Ipse autem uni elephanto qui solus supererat: super sedens uix difficultatem itineris euasit: sed oculum: quo dudum iam ægrotauerat uolentia frigoris & uigiliarum ac laboris amisit. Vbi uero proximus castris Flaminiū consulis fuit: uastatione circumiacentium locorum Flaminiū in bellum excitauit. Hæc pugna ad Thrasumenum lacum facta est: ubi exercitus romanus infelicissime arte circumuentus Hannibalis funditus trucidatus est. Ipse quoque consul occisus. xxiii. M. romanorum in eo proelio cæsa: sex. M. capta referuntur. De exercitu uero Hannibalis. ii. M. ceciderunt. Famose hoc apud Thrasumenum lacum certamen fuit tanta clades romana: maxime cum ita intensus pugnantium ardor extiterit: ut grauissimum terræ motum: qui tunc forte tam uehemens factus est: ut urbes diruisset: montes transulisset: discidisset rupes: & flumina retrorsum coegisset referat: pugnaentes omnino non senserunt. Facta ad Thrasumenum ruina: sequitur pugna Cænensis: quæ Fabii Maximi dictatoris tempus medium fuerit: quæ impetum Hannibalis cunctatio tardauit.

Apud Cænas pugnatum est cum Hannibale: & uicti sunt romani.

Capi. XV.

anno ab urbe condita. d. xl. Lucius Aemilius Paulus & Publius Terentius Varro consules contra Hannibalem missi impatientia Varronis consulis infelicissime apud Cænas Apuliæ uicum omnes romanæ spei uires pene perierunt: nam in ea pugna. xliiii. M. romanorum interfecta sunt: quæque & de exercitu Hannibalis magna pars cæsa est: nullo tamen punico bello romani adeo ad extrema internitionis adducti sunt. Perit enim in eo consul Aemilius Paulus: consulares autem & prætorii uiri. xx. interfecti sunt: senatores uel capti uel occisi sunt. xxx. nobiles uiri. ccc. pedestrium militum. xl. M. equitum. iii. M. d. Varro consul cum. l. equitibus Venusium fugit. Nec dubium est ultimum illum diem romani status futurum fuisse: si Hannibal mox post uictoriam ad peruadendam urbem contendisset. Hannibal in testimonium uictoriæ suæ tres modos annulorum aureorum Carthaginem misit: quos ex manibus interfectorum equitum romanorum senatorumque detraxerat. Usque adeo autem ultima desperatio Romanæ reipublicæ apud residuos romanos fuit: ut senatores de relinquenda Italia: sedibusque querendis consiliis ineundum putarint. Quod auctore Cæcilio Metello confirmatum fuisset: nisi Cornelius Scipio tribunus tunc militum: idem qui postea Aphricanus fuit: districto gladio deterruisset: ac potius pro patriæ defensione in sua uerba iurare coegisset. Romani ad spem uitæ: quasi ab inferis respirare ausi dictatorem Decium Iunium crearunt: qui delectu habito ab annis decem & septem immaturæ: in ordinataque militiæ qua tuor legiones undecunque contraxit. Tunc etiam seruos spectati roboris ac uoluntatis: uel oblatos: uel si ita opus fuit: publico precio emptos sub titulo libertatis sacramento militiæ adægit. Arma quæ deerant templis detraxerunt: egesti ærario

priuata opes refusæ sunt. Ita equester ordo: ita plæbs trepida: oblita studioꝝ in cõmũe cõsuluit. Iunius quoq; dictator antiquũ romæ miseriam factum recolens pro supplemento exercitus edicto: uel ut a sylo patefacto homines: quicũq; sceleribus ac debitis obnoxii essent: impunitate permiffa militiæ mancipauit: quorum numerus ad sex. M. uiuorum fuit. Campania uero uel potius omnis Italia ad Hannibalem desperata penitentiæ romani status reparatione defecit. Post hoc Lucius Posthumius prætor aduersum Gallos pugnare iussus cum exercitu cæsus est. Deinde Sempronio Graccho & Quinto Fabio Maximo consulibus Claudius Marcellus ex prætore procõsul designatus Hannibalis exercitum prælio fudit: primusque post tantas reipublicæ ruinas spem fecit: Hannibalem posse superari. Scipiones autem in Hispania Hasdrubalem Pœnorum imperatorem ad Italiam exercitum comparantem: grauiissimo bello oppõserunt. Nax xxxv. M. militum de exercitu eius uel cæde: uel captione minuerunt. Celtiberos milites: cum primum externam manum Romani in castris habere cœperunt: precio sollicitatos ab hostium societate in castra sua duxerunt. Sempronius Gracchus proconsul ab hospite suo Lucano quodam ductus in insidias occisus est. Centenius Penula centurio decerni sibi ultro bellum aduersum Hannibalem petiit: a quo cum octo. M. militum: quos in aciem eduxerat: cæsus est. Post hunc Gneus Fuluius prætor ab Hannibale uictus amisso exercitu uix euasit. Pudet recordationis: quid eniꝝ dicam improbitatem magis: an miseriam romanorum: immo uerius uel improbam miseriam: uel miseram improbitatem? Quis credat eo tempore: quo ærarium populi romani egenam stipem priuata collatione poscebat: miles in castris: nõ nisi aut puer: aut seruus: aut sceleratus: aut debitor: & ne sic quidem numerus idoneus erat: senatus in curia omnis pene nouitijs uidebatur. Postremo cum ita imminutis fractisque omnibus desperaretur: ut consilium de relinquenda Italia subiretur: eo tempore cum unum domesticum bellum: ut diximus: ferri uix ullo modo posset: tria insuper transmarina bella quis credat fuisse suscepta: unum in Macedonia contra Philippum potentissimum Macedonia regem: Alterum in Hispania contra Hasdrubalem Hannibalis fratrem: Tertium in Sardinia contra Sardos: extra hoc quartum Hannibalis: quo in Italia premebantur: & tamẽ fortis in alterutrum desperatio in meliora profecit. nam in his omnibus desperando pugnarunt: pugnando uicerunt: ex quo euidenter ostenditur nec tempora tunc fuisse tranquilla: sed homines miseris fortiores. Anno ab urbe cõdita. d. xliiii. Claudius Marcellus Syracusas opulentissimam urbem Siciliae secunda oppugnatione uicæpit: quam cum iam pridem obsedisset: Archimedis syracusani ciuis admirabili ingenio præditi machinis repulsus expugnare non potuit.

Hannibal usq; ad Anienem flumẽ deuenit tertio lapide ab urbe Roma. Cap. XVI.

Decimo anno postq; Hannibal in Italiam uenerat Gneo Fuluius & Publius Sulpitio consulibus Hannibal de Campania mouit exercitum: & cum ingenti clade omnium per Sidicinum Sinuessanumq; agrum uia Latina profectus ad Anienem fluium tribus milibus ab urbe cõsedit: incredibili totiũ ciuitatis metu: cum senatu populoq; diuersis curis trepido: matronæ quoq; amentes pauore propugnacula currerent: & cõuehere in muros saxa: primæq; pro muris pugnare gestirent. Ipse autem cum expeditis equitibus usq; ad portam Collinam infestus accessit: deinde omnes copias in aciem direxit. Sed & consules Fuluius & Publius non detrectauerunt pugnam: At ubi expositæ utrinq; acies constiterunt: in cõspectu Romæ præmium uictoriæ futuræ tantus subito se imber e nubibus grandine mixtus effudit: ut turbata agmina uix armis retentis in sua se castra colligerent. Deinde cum serenitate reddita in campum

copiae atque in aciem rediissent: rursus uiolentior fusa tempestas maiore metu mortalium audaciam coercuit: territosque exercitus in tentoria refugere coegit. Tunc conuersus in religionem Hannibal dixisse fertur: potiunda sibi Roma modo uoluntate non dari modo potestate. Respondeant nunc mihi obtrectatores ueri dei hoc loco: Hannibali a capeffenda subruendaque Roma utrum romana restitit fortitudo: an diuina miseratio: an forsitan conseruati isti dedignantur fateri: quod Hannibal & uictor extimuit: & cadens probauit. At si istam diuinam tutelam per pluuia de caelo uenisse manifestum est: ipsam autem pluuia opportunis & necessariis temporibus non nisi per christum: qui est uerus deus ministrari: etiam ab huiusmodi hominibus satis certo sciri: nec negari posse existimo: maxime nunc: quando ad documentum potentiae eius cum siccitate turbante: pluuia poscere assidue contingit: & alternis uicibus nunc gentiles: nunc christiani rogant: nec unquam etiam ipsis testibus factum est: ut optati imbres superueniant nisi in die: quo rogari christum & christianis rogare permittitur: proculdubio constat urbem Romam per hunc eundem uerum deum: qui est Christus Iesus ordinantem secundum placitum ineffabilis iudicii sui & tunc ad futurae fidei credulitatem seruata fuisse: & nunc pro parte sui incredulam castigatam. At uero in Hispania ambo Scipiones a fratre Hasdrubalis interfecti sunt. In Campania Capua capta est a Quinto Fulvio proconsole: principes autem Campanorum ueneno mortem sibi consciuerunt: Senatum omnem Capuae etiam prohibente senatu romano Fuluius supplicio necauit. Interfectis in Hispania Scipionibus cum omnibus incusso pauore cunctantibus Scipio se admodum adolescens ultro obtulisset: & pudenda penuria esset aerarii Claudio Marcello & Valerio Leuino auctoribus: qui tunc consules erant: aurum argentumque signatum ad quaestores palam omnes senatores in publicum contulerunt: ita ut nihil praeter anulos singulos: bullasque sibi ac filiis: & deinde filiabus uxoribusque singulas tantum auri uncias: & argenti non amplius quam singulas libras relinquerent.

Scipio in Hispania imperium proconsulare sortitus est. Cap. XVII.

Scipio annos natus. xxiiii. impium in Hispania proconsulare sortitus: ultionem patris praecipue & patriuam intendens Pireneum transgressus primo impetu Carthagine nouam cepit: ubi stipendia maxima: praesidia ualida: copiae auri argenti que magna Poenorum habebantur: ibi etiam Magonem fratrem Hannibalis captum cum caeteris Romanis misit. Leuinus consul ex Macedonia rediens Agrigentum urbem Siciliae expugnauit: ibique Hannonem Aphroem ducem cepit. xl. ciuitates in ditionem accepit. xxvi. expugnauit. Hannibal in Italia Gneum Fuluium proconsule. praeterea tribunos. xi. & .vi. milium interfecit. Marcellus consul cum Hannibale triduum continuum dimicauit. Primo die parua pugna discessum est. Sequenti uictus consul: tertio die uictor octo. milia hostium interfecit: ipsumque Hannibalem cum reliquis fugere in castra compulit. Fabius consul maximus Tarantum: quae a Romanis desciuerat: iteque expugnauit: & cepit: ibique ingentes copias Hannibalis cum ipso duce eius Carthalone deleuit. xxx. milia hominum captiuorum uendidit: praedia in fiscum rettulit. Sequenti anno in Italia Claudius Marcellus consul ab Hannibale cum exercitu occisus est. Scipio in Hispania Poenorum ducem Hasdrubalem uicit: & castris exiit. Praeterea. lxxx. ciuitates: aut ditione: aut bello in potestatem redegit. Aphris sub corona uenditis sine precio dimisit Hispanos. Hannibal utrumque consulem Marcellum & Crispinum insidiis circumuentos interfecit. Claudio Nerone & Marco Liuiio Salinatore consulibus cum Hasdrubal Hannibalis frater ab Hispaniis per Gallias ad Italiam ueniret: iussusque a Carthaginiensibus ut fratri cum copiis iungeretur: magna secum auxilia Hispanorum Gallorumque deduceret: cum maturato aduentu descendisse iam ex alpidibus consulibus perditus fuisset: ab exercitu romano ignorante Hannibale prauectus cum omni exercitu suo interfectus est. Diu quidem incer-

tus belli euentus fuit: elephātis maxime Romanā ifestātibus aciem: q̄ a militib⁹ Rōā
 nis occisi sūt: quos a uolitādo uelites uocāt: quod genus militiæ paulo ante fuerat rep-
 tum: ut lecti agilitate iuuenes cū armis suis post terga eq̄tum sederent: & mox cum ad
 hostem uentum esset: eq̄s desilirent: & continuo pedites ipsi ex alia parte equitibus p̄
 quos aduecti fuerāt: dimicātibus: hostem perturbarent. Ab his ergo uelitis elephā-
 ti retroacti: cum regi iā a suis non possent: fabrili scalpro itra aures adacto necabant. Id
 genus occidendæ cum opus esset: belluæ idem dux Hasdrubal primus inuenerat. Fuit
 hoc prælio Pœnis Metaurus flumen: ubi Hasdrubal est uictus: quasi Thrasumenus la-
 cus: & Cessana Piceni ciuitas: ut uicus ille Cānensis: nam. lxxiii. M. de exercitu Hasru-
 balis ibi occisa sūt: capta sūt. v. M. cccc. Quatuor. M. ciuiū Romanorū iter eos reperta
 atq; reuocata sunt: q̄d uictoribus consulibus solatio fuit: nam & ab exercitu eorū. viii.
 M. ceciderunt. Hannibali caput patris sui Hasdrubalis ante castra proiectum est. Quo
 uiso & simul clade Pœnorum cognita: anno. xiii. q̄ i Italiam uenerat: refugit i Brutios.
 Post hæc anno continuo iter Hānibalem & Romanos q̄es a tumultu belloꝝ interces-
 sisse uisa est: quia inquietudo morboꝝ i castris erat & grauissima pestilentia utriq; exer-
 citus angebant. Interea Scipio uniuersa Hispania a Pireneo usq; ad oceanum i provin-
 ciam redacta: Romā uenit. Consul cum Lycinio Crasso creatus in Aphricam transiit.
 Hānonem Hamilcharis filiuꝝ ducem Pœnoꝝ iterfecit: exercitumq; eius partim cæde
 partim captiuitate dispendit: nā. xl. M. Pœnorum eo prælio occidit. Sempronius con-
 sul cum Hānibale cōgressus & uictus Romam refugit. Scipio i Aphrica aggressus hy-
 berna Pœnoꝝ atq; alia Numidaz: quæ utraq; haud procul ab Utica erant: nocte con-
 cubia fecit icendi. Pœni trepidi cū casu accidisse ignem putarent: iermes ad extinguen-
 dum concurrunt: quare facile ab armatis superati sunt uel oppressi. In utrisq; castris
 xl. M. hominum igni ferroq; cōsumpta sunt: capta. v. M. duces ipsi miserabiliter am-
 busti ægre effugerunt. Hasdrubal i perator Carthaginē pfugus uenit. Itaq; Siphax &
 Hasdrubal mox plurimuꝝ reparauere exercitū: atq; iteꝝ cū Scipione congressi sunt: ui-
 ctisq; fugerūt. Siphacē fugietē Læli⁹ & Massinissa capunt. Cætera multitudo Cyrthā
 cōfugit: quā Massinissa oppugnata i deditioneꝝ recæpit. Siphacē ad Scipionē cathenis
 uictū deduxit: quē Scipio cū igētib⁹ spoliis plurimisq; captiuis Romā pducēduꝝ Lælio
 tradidit. Hānibal reuersus est: ut fessis Carthaginē sib⁹ subuēret. Cap. XVIII.

Annibal i Aphricaz redi i iussus: ut fessis Carthaginē sib⁹ subueniret: flens
 reliq; Italiam: omnibus Italici generis militibus q̄ seq̄ nollent interfectis: cui
 cum ad Aphricanum littus p̄p̄quantū iussus esset quidam de nauticis ascende-
 re in arborem nauis atque inde speculari: quam regionem teneret: sepulchrum diru-
 tum se p̄spexisse respōdit. Abominatus dictum Hannibal: deflexo cursu Ad Leptim
 oppidum: copias exposuit: ubi cōtinuo resecta multitudine Carthaginem uenit: dein-
 de Scipionis colloquium petiit. Ibi cuꝝ diu se attoniti mutua admiratione duo clarissi-
 mi duces suspexissent: infecto pacis negocio præliuꝝ cōsertuꝝ est: quod diu magnis du-
 cum artibus dispositum: magnis copiæ molibus gestū: magnis militū uiribus consu-
 matum Romanis uictoriam contulit. Octogita elephantū ibi uel capti uel occisi sunt.
 Carthaginensium iterfecta sunt. xx. M. d. Hannibal omnia & ante prælium & in præ-
 lio expertus: cum paucis: hoc est uix. iiii. eq̄tibus inter tumultum elapsus Andrumetuꝝ
 cōfugit: postea Carthaginē post. xxx. & sex annos q̄ inde paruus cum patre exierat: ue-
 nit: consultantiq; senatui nullā esse spem residuā: nisi i petēda pace persuasit. Gaius Cor-
 nelio Lentulo Publio Aelio Peto consulibus Carthaginensibus pax per Scipionem
 uoluntate senatus populi concessa est. Naues tamen plus q̄. d. in altum productæ

in conspectu ciuitatis incensæ sunt. Scipio iam tunc cognomento Aphricanus triumphans urbem ingressus est: quem Terentius qui postea comicus ex nobilissimis Carthaginensibus captiuus pileatus: quod indultæ & libertatis insigne fuit: triumphantez post currum secutus est.

Scdm Punicuz bellum finitum est & Macedonicū successit.

Cap. XIX.

ANno ab urbe condita. d. xlyi. bellum Punicum secundum finitum est: quod gestum est annis. xvii. cui Macedonicum continuo successit: quod Quintus Flaminius consul sortitus post multa & grauissima proelia: quibus Macedones uicti sunt: pacē Philippo dedit. Deinde cum Lacedæmoniis pugnavit: uicto Nabide duce ipsorum nobilissimos obsides Demetrium Philippi filium & Armenem Nabidis filium ante currum duxit Romam captiuos: qui sub Hannibale per Græciam captiuu uenditi fuerant: uniuersi recæpti capitibus rasis ob deterfam seruitutem: currum triumphantis secuti sunt. Eodem tempore Insubres Boii atq; Cenomani contra Etis in unum uiribus: Hamilchare Pœnorum duce: qui in Italiam remanserat Cremonam Placentiamq; uastantes difficillimo bello a Lucio Fulvio prætor superati sunt. Postea Flaminius proconsul Philippum regem & cum eo Thracas Macedonas Illyrios multasq; præterea gentes: quæ in auxilium eius uenerāt: bello subegit. Victi Macedones castra amiserunt. viii. M. hostium eo die caesa. v. M. capta Polybius scribit. Valerius dicit. xl. M. trucidata. Claudius uero. xxxii. M. interfecta commemorat. Sed hæc uarietas scriptorum utiq; fallacia est. Fallaciæ autem causa profecto adulatio est: dum uictoris laudes accumulare uirtutemq; apprime extollere uel præsentibus uel posteris student: alioquin inquisitus non fuisset numerus: nec qualiscunq; fuisset expressus: q; si gloriosum est duci & patriæ plurimos hostium peremisse: q̄to magis lætum patriæ est duci beatum posse uideri: suorum uel nullos uel paucissimos perdidisse. Ita lucidissime patet: q; simili impudentia mentiendi qua occisorū hostium numerus dicitur: sociorum quoq; amissorum damna minuūtur: uel etiam omnino reticentur. Igitur Sempronius Tuditanus in Hispania citeriore bello oppressus cum omni exercitu Romano interfectus est. Consul Marcellus in Hetruria a Boiis oppressus magnā partem exercitus perdidit: cui postea Furius consul alter auxilio accessit: atq; ita uniuersam Boiorum gentem igni ferroq; uastantes propemodū usq; ad nihilū deleuerūt. Lucio Valerio Flacco Porcio Marco Catone cōsulibus Antiochus rex Syriæ bellū cōtra populū Romanū istruēs i Europā transiit ex Asia. Tūc etiā Hānibal ppter excitandi belli rumores: q; de eo apud Romanos ferebant: exhiberi Romæ a senatu iussus clā ex Aphrica profectus ad Antiochū migravit: quē cū apud Ephesū iuenisset: mox cunctantem in bellum impulit. Tunc etiam lex quæ ab Oppio tribuno plæbis lata fuerat: ne qua mulier plus q̄ semunciam auri haberet: neue uersicolori uestimento: nec uehiculo p urbē uteret: post. xx. annos abrogata est. Publio Scipione Aphricano iteruz & Tito Sēpronio Lōgo cōsulibus apud Mediolanū. x. M. Galloz caesa: sequēti autem prælio. xi. millia Galloz. Romanoruz uero. v. M. occisa sunt. Publius digitius prætor in Hispania citeriore pene omnē amisit exercitū. Marcus Fuluius prætor Celtiberos cum pximis gētibus uicit: regēque eoz cæpit. Minutius a Liguribus i extremum periculum adductus & isidiis hostium circumuētus uix Numidaz equitum industria liberatus est. Scipio Aphricanus iter cæteros legatus ad Antiochum missus etiā cum Hannibale colloquum familiare habuit: Sed infecto pacis negotio ab Antiocho discessit. In utraq; Hispania p Flaminiū Fuluiūq; prætores bella multum horrida cruentaq; utriusq; populi gesta sunt. Porro Publio Cornelio Scipione & Marco Acilio Glabrio

oñe cōsulibus Antiochus quīs Thermopylas occupasset: quaz̄ munimine tutior p̄o-
 pter dubios belli euētus fieret: tamē cōmisso bello a cōsule Glabrione supatus: uix cum
 paucis fugit e proelio: Ephesumq; puenit. Is habuisse fert̄ armatorū. lx. M. ex quibus
 .xl. M. caesa: capta autem plus q̄. v. M. referunt̄ fuisse. Alter cōsul Scipio cum Boiorū
 gēte cōfligit: i quo proelio. xx. M. hostium iterfecit. Sequēti anno Scipio Aphricanus
 habēs i auxilio Eumenen Attali filium aduersus Hānibalē: q tunc Antiochi classi prae-
 erat: bellum nauale gessit. Antiochus uicto Hānibale & in fugā acto: simulq; omni
 exercitu amisso pacē rogauit: filiūq; Aphricani: quem utrū explorāter: an i proelio capis-
 set: incertum est: ultro remisit. In Hispania ulteriore Lucius Aemilius proconsul a Lu-
 sitanis cum uniuerso exercitu caesus interiit. Lucius Bebius in Hispaniam proficiscēs
 a Liguribus circumuentus cum uniuerso exercitu occisus est: unde ne nuncium qui-
 dem superfuisse constat: ut internitionem ipsam Romae Massilienses nunciare cura-
 uerint. Consul Fuluius de Graecia in Gallograeciam: quae nunc est Galatia transue-
 ctus ad Olympum montem peruenit: ad quem uniuersi Gallograeci cum coniugi-
 bus & liberis confugerant: ibique acerbissimum bellum gessit: nanque de superiori-
 bus locis sagittis & saxis grandibus caeterisque telis Romani grauit̄ contriti tandem
 usque ad congressum hostium proruperunt. xl. M. Gallograecorum eo proelio inter-
 fecta referuntur. Martius consul aduersus Ligures profectus: superatusq; quatuor
 millia militum amisit: & nisi uictus refugisset celeriter in castra: eandem internitionis
 cladem: quam Bebius dudum ab eisdem hostibus accēperat: pertulisset. Marco Clau-
 dio Marcello Quinto Fabio Labeone consulibus: Philippus rex: qui legatos popu-
 li Romani interfecerat: propter Demetrii filii sui: quem legatum miserat: uerecundis-
 simas preces: ueniam meruit: eundemq; cōtinuo uelut Romanis amicū: suiq; p̄ditorez
 fratre quoq; ipsius ad parricidiū fratris ministro: nihil de utroq; miserū mali suspicātem:
 ueneno necauit. Eodē āno Scipio Aphricanus ab īgrata sibi urbe diu exulās apud Lin-
 terniū oppidū morbo p̄iit. Iisdē etiā diebus Hānibal apud Prusiā Bithyniae regez cū a
 Romanis reposceretur: ueneno sese necauit. Philopomenes dux Achiuorū a Mesani-
 is captus occisus est i Sicilia. Tunc Vulcani īsula: quae ante nō fuerat: repente mari aedi-
 ta cū miraculo omniū usq; ad nūc manet. Quintus Fuluius Flaccus praetor i citerio-
 re Hispania maximo proelio. xxiii. M. hominū fudit: quattuor millia cepit. Tiberius
 Sempronius Gracchus in Hispania ulteriore. c. l. oppida uacuata quassataq; bellis ad
 deditiōē coegit. Eadē tēpestate & Lucius Posthumius i citeriore Hispania. xl. M. ho-
 stiū bello iterfecit. Gracchus praetor ibidem itez. cc. oppida expugnauit & cepit. Lepi-
 do & Mutio cōsulibus. Basternaz̄ gēs ferocissima auctore Persa Philippi filio: praeda-
 rum spe sollicitato: & trāsēūdi Istri fluminis facultate: sine ulla pugna uel aliquo hoste
 deleta est: nam tunc forte Danubius: q & Ister crassa glacie supstratus pedestrem facile
 trāsitū patiebat̄. Itaq; cum iprouide toto & maximo simul agmine inæstimabilis homi-
 num: uel equorū multitudo trāsiret: enormitate pōderis & cōcussione gradiētium con-
 crepans gelu & glatialis crusta dissiluit: uniuersumq; agmē: qd̄ diu sustinuerat mediis
 gurgitibus uicta tadē & cōminuta destituit: atq; eadē rursus fragmētis īpediētibus su-
 perducta submersit. Pauci ex oī populo p̄ utraq; ripā uix d̄cisis euasere uisceribus. Pu-
 blio Lycinio Crasso & Gaio Cassio longino cōsulibus: macedonicū bellum gestum
 est: merito iter maxima bella referendū: nam in auxilio Romanorū tota primum Italia:
 Deide Ptolēmaeus rex Aegypti: & Ariarates Cappadociae: Eumenes Asiae: & Masinisa
 Numidiae fuerunt. Persen & macedonas secuti sunt Thraces cum rege Cothe: &
 uniuersi cum rege Genitio Illyrii. Itaq; aduēienti Crasso consuli Perses occurrit: cōmis-

soq; proelio miserabiliter uicti fugere Romani. Sequenti pugna pene pari clade partis utriusq; i Hyberna discessum est. Deinde Perfes profligato multis proeliis exercitu Romano in Illyriū trāsgressus Sulcanū oppidum defensum praesidiis Romanis pugnan- do caput: ubi magna Romanorum praesidioꝝ multitudinē partim occidit: partim sub corona uendidit: partim secū i Macedonia duxit. Postea cum eo Lucius Aemilius Pau- lus cōsul dimicauit: & uicit: nam. xx. M. peditum i eo proelio iterfecit. Rex cum eqtatu subterfugit: sed cōtinuo captus atq; i triumpho cum filiis ante curruꝝ actus: post apud Albā i custodia defecit. Filius eius iunior fabricā arariā ob tolerādā inopiam Romae di- dicit: ibiq; cōsumptus est. Plurima praeterea & satis diuersis puentibus bella multarum ubiq; gentium gesta sunt: quae breuitatis causa praetermissi.

Bella in Hispania gesta.

Cap. XX.

ANno ab urbe condita. dc. Lucio Lycinio Lucullo & Aulo Posthumio Albino cōsulibus: cum oēs Romanos igēs Celtiberorū metus iuasisset: & ex oibus nō esset: q; ire i Hispaniam uel miles uel legatus auderet: Publius Scipio q; postea Aphricanus est dictus: ultro sese militaturū i Hispaniā obtulit: cū tamē i Macedoniam sorte iā deputatus eēt. Itaq; pfectus i Hispaniā magnas strages gentium dedit: saepius etiā tā militis q; ducis usus officio: nā & barbarum puocatē singulariter congressus occi- dit. Sergius autē Galba praetor a Lusitanis magno proelio uictus est: uniuersorū exer- citu amisso ipse cum paucis uix elapsus euasit. Eodē tēpore cēsores theatrum lapideum in urbe cōstruicēseuerunt: qd̄ ne tunc fieret: Scipio Nasica grauissima oratione obsti- tit: dicens inimicissimum hoc fore bellatori populo: ad nutriendam desidiam: lasciuiaꝝ q; commentum: adeoque mouit senatum: ut non solum uendi omnia teatro compa- rata iusserit: sed etiā subelia ludis poni phibuerit. Quāobrem intelligant nostri qui- bus qcq; extra oblectamentum libidinis occurrit: offensio est: ppter hoc q; se infirmi- ores esse hostibus suis ipsi sentiūt: & fateant̄ theatra accusanda non tempora: nec bla- sphemandū deū ueꝝ solū: q; usq; nunc ea phibet: sed abominādos deos: uel dāmones suos q; ista petiuerunt: profundo siqdē satis malignitatis suae argumento: tale sacrificiꝝ flagitātes: quo nō magis fuso cruore pecudū: q; pfligata uirtute hominum pascerētur nā utiq; tunc nec hostes: nec fames: nec morbi: nec prodigia deerant: imo tūc plurima erāt: sed theatra non erāt: i q; bus qd̄ incredibile dictu est: ad aram luxuriā uirtutum uicti- mae trucidantur. Carthaginensibus aliquando uisum est homines imolare: sed male praesumpta persuasio breui peætermissa est: a Romanis uero exactum est: ut semetip- sos perditioni ipēderent. Factū esse sic fatent: & clamant: ut fiat: q; p mactanda gregis sui pecude fortasse offenderētur: & p interficiēda cordis sui uirtute lætantur: quin po- tius Nasica erubescāt: q; christianis exprobandū putant: & nō nobis de hostibꝝ quos semper habuerunt: sed illi de teatro: qd̄ haberi phibuerat: conquerant. Igit in Hispania sergius Galba praetor Lusitanos citra Tagū flumē habitantes cuz uoluntarios i dedi- tionē recēpisset: p scelus interfecit: simulans enim de cōmodis eorū se acturū fore: a cir- cūpositis militibus cūctos inermes incautosq; pstrauit: q; res postea uniuersae Hispaniæ propter Romanorū perfidiam causa maximi tumultus fuit.

Iterum bellum terribile ortum est in Hispania.

Capi. XXI.

ANno ab urbe cōdita. dc. ii. Lucio Censorino & Marco Manlio consulibus ter- tiū Punicū bellū exortū est. Igit cuz senatus delendam Carthaginē censuisset profecti i Aphricā consules & Scipio tunc tribunus militū ppe Vticam maio- ris Aphricani castra tenuerunt. Ibi Carthaginensibus euocatis: iussisq; ut arma & na- ues traderēt: nec moratis tāta uis armorū repēte tradita est: ut facile tota ex his Aphri-

ea potuisset armari. Sed Carthaginenses postq̄ arma tradiderunt & relicta urbe secedere p̄cula mari. x. M. passuū iussi sunt: dolorem ad desperationē contulerūt: aut defēsurū ciuitatē: aut cū ipsa p̄ ipsam sepeliendū: ducesq; sibi duos creauerūt Hastrubales: armaq; primum facere aggressi æris ferriq; iopiam auri & argenti metallis suppleuerunt: cōsules oppugnare Carthaginē statuūt: cuius situs huiusmodi fuisse dicitur. Vigintiduo millia passuū muro amplexa tota mari pene cingebat absq; faucibus: quæ. iii. M. passuū aperiabant. Is locus muræ. xxx. pedes latū habuit saxo quadrato in altitudine cubitoꝝ. xl. Arx: cui Byrsæ nomen erat: paulo amplius q̄. ii. M. passuum tenebat. Ex una parte murus cōmunis erat urbis & Byrsæ imminens mari: quod mare stagnū uocabāt: quoniā obiectu protentæ linguæ tranq̄llat. Cōsules igit̄ quis aliquantam muri partem quassatam machinis diruissent: tamen a Carthaginensibus uicti ac repulsi sunt: quos fugientes Scipio repulso intra muros hoste defendit. Censorinus in urbem rediit. Mālius omiſsa Carthagine ad Hastrubalem arma conuertit. Scipio Masinissa mortuo inter Masinissæ filios tres Numidiæ regnum diuisit: quo circa Carthaginem reuerso Manlius Terzagam urbem expugnauit atque diripuit. Duodecim. M. ibi Aphrorum cæsa. sex. M. capta sunt. Hastrubal Pœnorum imperator Masinissæ nepos subſeliorum fragmentis in curia a suis propter suspicionem proditiōis occisus est. Iuuenius prætor in Macedonia aduersus Pseudo Philippum congressus cum maxima clade totius Romani exercitus interfectus est.

Tertium bellum punicum actum est.

Cap. XXII.

Ab urbe cōdita. dc. vi. idest anno. l. post bellū Punicū secūdū Gneo Cornelio & Lentulo Lucio Mummio consulibus Publius Scipio superioris anni cōsul deleſ Carthaginē suprema sorte molitus Cothonē igreditur: ubi dū sex continuis diebus ac noctibus pugnat: ultia Carthaginēſes deſpatio traxit ad deditiōnē petētes: ut quos belli clades reliquos fecit: saltē seruire liceat. Primū agmē mulierū satis miserabile: post uiroꝝ magis deforme descēdit: naz fuisse mulierū. xxv. M. uirorum xxx. M. memoriæ traditū ē. Rex Hastrubal se ultro dedit. Transfugæ: q; Aesculapii tēplū occupauerāt uoluntario præcipitio dati igne consumpti sunt. Vxor Hastrubalis se duosq; filios secum uirili dolor & furore fœmineo ī mediū iecit icēdiū: eūdē nūc mortis exitū faciens nouissima regina Carthaginis: quē quondā prima fecisset. Ipsa autēz ciuitas decē & septē diebus continuis arsit: miserūq; spectaculum de uarietate conditionis humanæ uictoribus suis præbuit. Diruta est autem Carthago omni mirabili lapide in puluerē cōminuto. dcc. post anno quo cōdita erat. Multitudo omnis captiuorū exceptis paucis p̄cipibus uenundata est. Ita. iiii. postq̄ cœptum fuit anno: bellum Punicum tertium terminatum est. Sed mihi quālibet studiose quærenti: ueruntamen homini tardioris igenii nusquā omnino causa belli Punicī tertii: quā intantum Carthago accenderit: ut iuste euerſi decerneretur: eluxit. Illudq; me uel maxime mouet: q; si ita: ut in superioribus bellis euident in assurgentem causa & dolor accendebat: cōsultatione non opus erat. At uero cum alii Romanorum propter perpetuam Romæ securitatem delendam esse decernerent: alii uero propter perpetuam Romanæ uirtutis curam: quam sibi semper ex suspitione æmulæ urbis impenderent: ne uigor Romanus bellis semper exercitus in languidam segniciem securitate atq; ocio solueretur incolumen Carthaginem statui suo permittendam esse censerent: causam non ex iniuria laceſſentium Carthaginensium: sed ex inconstantia torpescentium Romanorū ortam inuenio. Quod cum ita sit: cur christianis temporibus imputant hebetationem ac rubiginem suam: qua foris crassi: intus exeli sunt: qui porro ante. dc. fere an

nos: sicut sui timentes prudentesque prædixerant eotem illam magnam splendoris & acuminis sui Carthaginem perdidierunt. Itaque finem uolumini faciam: ne forsitan collidendo uehementius; discussa ad tempus rubigine: ubi necessarium acumen clare non possum: superuacuam asperitatem inueniam: quæ obuiantem asperitatē nequaquam expauescerem: si interioris spem acuminis inuenirem.

Pauli Orosii in quintum historiarum librum præfatio.

Cio aliquantos post hæc deinceps permoueri posse quod uictoria Romana multarum gentium & ciuitatum strage crebescunt quæ si diligente rappendant: plus damni inuenient accidisse: quæ commodi: neque enim paruipendenda sunt tot bella seruilia: socialia: ciuilia fugitiuorum: nullorum utique fructuum & magnæ tamen miseriarum. Sed conuiueo: ut quæ admodum uolunt: ita fuisse uideat: unde arbitror esse dicturos. Ecquid his temporibus beatius: quibus continui triumphus: cælebres uictoria: diuites prædæ: nobiles pompæ: magni ante currus reges: longo ordine uictæ gentes agebantur? Quibus breuiter respondetur: & ipsos de temporibus solere causari: & nos pro eisdem temporibus instituisse sermonem: quæ tempora non uni tantum urbi attributa: sed orbi uniuerso constat esse communia. Ecce quæ feliciter Roma uincit: tamen infeliciter quicquid extra Romam est uincit. Quam tamen igitur pædæda est gutta hæc laboriosæ felicitatis: cui ascribitur unius urbis beatitudo in tanta mole infelicitatis: per quam agit totius orbis euersio? Aut si ideo felicia putantur: quia unius ciuitatis opes auctæ sunt: cur non potius infelicissima iudicetur: quibus miserabili uastatione multarum ac bene institutarum gentium potentissima regna ceciderunt? An forte aliud tunc Carthagini uidebatur: cum post annos. c. xx. quibus modo bellorum clades: modo pacis conditiones perhorrescens: nunc rebelli interitum: nunc suppliciter bellis pacem: nunc pace mutabat bella nouissimeque miseris ciuibus passim se in ignem ultima desperatione iacentibus: unus rogo tota ciuitas fuit: cui etiam nunc situ parua: moenibus destituta pars miseriarum est audire: quod fuerit. Acedat Hispania sententiam suam: cum per annos. cc. ubique agros suos sanguine suo rigabat: importunumque hostem ultro hostiatim inquietate: nec repellere poterat nec sustinere: cum se quique diuersis urbibus ac locis fracti: cæde bellorum obsidionum fame exinaniti: interfectis coniugibus: ac liberis suis ob remedia miseriarum concursu misero ac mutua cæde iugulabant. Quid nunc de suis temporibus sentiebat: ipsa postremo dicat Italia: cur per annos. cccc. Romanis utique suis contradixit: obstitit: repugnauit: si eorum felicitas: sua infelicitas non erat: Romanosque fieri regum dominos bonis communibus non obstabat. Non regro de innumeris diuersarum gentium populis diu antea liberis: tunc bello uictis: patria abductis: precio uenditis: seruitute dispersis: quod tunc sibi maluerint: quod de Romanis opinati sint: quod de temporibus iudicarent. Omitto de regibus magnarum operum: magnarum uirium: magnæ gloriæ diu potentissimis: aliquando captis: seruiliter catenatis: sub iugum missis: ante currum actis: in carcere trucidatis: quorum tam stultum est exquirere sententiam: quam dux non dolere miseriam. Nos: nos inquam ipsos uitæque nostræ electionem: cui acquiescimus: consolamur. Maiores nostri bella gesserunt: bellis fatigati pacem petentes tributa obtulerunt. Tributum precium pacis est. Nos tributa pendimus: ne bella patiamur: ac per hoc in portum ad quem illi tandem pro euadendis malorum tempestatibus confugerunt: nos consistimus: & manemus. Igitur nostra tempora uiderimus: utrum felicia: certe feliciora illis ducimus: quam: quod illi ultimo delegerunt: nos continue possidemus. Inquietudo enim bellorum: qua illi attriti sunt: nobis ignota est: in ocio autem: quod illi post imperium Cæsarum: natiuitatemque Christi tenuiter gusta-

uerunt: nos nascimur: & senescimus: q̄ illis erat debita p̄sio seruitutis: nobis est libera collatio defensionis: tantumq̄ interest inter pr̄terita p̄sentiaq̄ tempora: ut quod Roma in usum luxuriæ suæ ferro extorquebat a nostris nunc in usum cōmunis reipublicæ conferat ipsa nobiscum. Aut si ab aliquo dicit: tolerabiliores parētibus nostris romanos hostes fuisse: q̄ nobis Gothos esse: audiat & intelligat: quanto aliter q̄ circa seipsuz agitur: sibi esse uideatur. Olim cum bella toto orbe feruebant: quæque prouincia suis regibus: suis legibus: suisque moribus utebatur: nec erat societas affectionum: ubi diffidebat diuersitas potestatum. Postremo solutas & barbaras gentes quis tandem ad societatem adduceret: quas diuersis sacrorum ritibus institutas etiam religio separabat? Si quis igitur tunc acerbitate malorum uictus patriam cum hoste deseruit: que tandem ignotum locum ignotus adiit? Quam gentem generaliter hostem hostis orauit? Cui se congressu primo credidit: non societate nominis inuitatus: nō communiōe iuris adductus: non religionis unitate securus? An parum exempli dederunt Busris in Aegypto peregrinorum infelicitur incurrentium impiissimus imolator? Crudelissimaq̄ circa aduenas Dianæ Tauricæ litatura: sed magis crudelia sacra Thraciæ cum Polynestore suo usq̄ ad p̄pinquos hospites scelerata. Et ne antiq̄tatibus uidear imorari: testis est Roma de Pompeio interfecto: testis ē Aegyptus de interfecto Ptolemæo. Mihi autē prima qualescūq̄ motus pturbatione fugiētis: de cōfugiendi statione securo ubi q̄ patria: ubiq̄ lex & religio mea ē: nūc me Africa tā libenter accēpit: q̄ cōfidenter accessi: nūc me in q̄ ista Africa pace simplici excēpit: sinu proprio iure cōi: de qua aliquādo dictū: & uere dictū est. Hospitio prohibemur harena: Bella cient: primaq̄ uetāt consistere terra: nunc ultro ad suscipiēdos socios religionis & pacis suæ: beniuolum late gremium pandit: atq̄ ultro fessos quos foueat: inuitat.

Per fidem christianam ubiq̄ securum esse peregrinum.

Cap. I.

Latitudo oriētis septentrionis copiositas: meridiana diffusio magnæ insulæ largissimæ tutissimæq̄ sedes mei iuris & nois sunt: quia ad christianos & Romanos romanus & christianus accedo: non timeo deos hospitis mei: non timeo religionem eius nece mea: nec habeo talem quem ptimescam locū: ubi & possessori liceat perpetrare quod uelit: & peregrino nō liceat adhibere: quod conuēit ubi sit ius hospitis: quod meū non sit. Unus deus q̄ tpibus q̄bus ipse innotescere uoluit: hanc regni statuit unitatē: ab omnibus & diligitur & timet. Eadem leges quæ uni deo subiectæ sunt ubiq̄ dñant: ubicūq̄ ignot⁹ accessero: repētina uim tanq̄ destitutus non pertimesco. Inter romanos: ut dixi: romanus. Inter christianos: christianus. Inter homines homo: legibus imploro rempublicam: religione conscientiam: cōmunionem naturam. Vtor tēporarie omni terra quasi patria: quia quæ uera est: & illa quam amo: patria ī terra penitus non ē. Nihil pdidi: ubi nihil amaui: totumq̄ habeo quod do. Quem diligo mecum ē: maxime quia & apud omnes idē est: qui me nō modo notum oibus: uerū & p̄ximū facit: nec egentē deserit: quia ipius ē terra & plenitudo eius: ex qua oibus oia ius sit eē cōmunia. Hæc sunt nostrorū tēporū bona: quæ in totū: uel in tranquillitate p̄ntium uel in spe futuroꝝ: uel in p̄fugio cōmuni nō habuere maiores: ac per hoc incessabilia bella gesserūt: quia mutandarū sedium cōmunionem non libera p̄sistēdo in sedibus suis aut īfelicitur necati sunt: aut turpiter seruiērūt. Quod clarius promptiusq̄ ipis uetere gestis p̄ ordinē explicatis apief. Anno ab urbe cōdita sexcētesimo sexto: hoc ē eodez anno: quo & Carthago deleta ē: Gneo Cornelio Lētulo & Lucio Mūmio consulibus: rui nam Carthaginis euersio Corinthi subsecuta est: quarum potentissimarum urbium paruo unius tēporis īteruallo p̄ diuersas mundi partes miserabile colluxit incendium: nam

tum Metellus p̄ter achæos Boetiosq; duobus bellis: hoc ē primo apud Thermopylas iterum in Phoeis deuicisset: quoz̄ priore bello occisa esse. xx. M. secundo. vii. M. cæsa Claudi⁹ hi storicus refert. Valerius Antias in Achaia pugnatum eē & xx. M. Achæorū cū duce suo Dieuo cecidisse cōfirmat. Polybius uero Achiu⁹: quis tunc in Africa cū Scipiōe fuerit: tamē q̄a dōestica cladē ignorare nō potuit: semel in Achaia pugnātū Critolao duce asserit. Dieuū uero adducētē ex Arcadia milites ab eodem Metello p̄tore oppressum cum exercitu docet. Sed de uarietate discordantium historicorum aliquanta iam dixim⁹: quorum sufficiat detecta hæc & male nota mēdacioz̄ nota: quare parz̄ credendum esse in cæteris euidenter ostēdūt: q̄ in his quoq; quæ ipi uiderūt diuersi sunt. Igit̄ post exticta toti⁹ Achaiaz̄ p̄sidia: destitutaz̄ urbium euerfionez̄ Metello p̄tore meditate cōsul Mūmius repētinus cū paucis uenit in castra: q̄ dimisso statim Metello Corinthū sine mora expugnauit: urbē toto tunc orbe oīum opulētissimam: quippe quæ uelut officina oīum artificū atq; artificioz̄: & emporium cōe Asiæ atq; Europæ: p̄ multa retro sæcula fuit. Permissa crudeliter etiā captiuis p̄dandi licentia: sic omnia cædibus ignibusq; cōpleta sunt: ut de muroz̄ ambitu quasi e camino in unū apicem coartatum exundaret incēdium. Itaq; plurima p̄te populi ferro flāmifq; consumpta: reliq; sub corona uendita ē. Vrbe incensa muri fundit⁹ diruti sunt. Muralis lapis in puluerez̄ redactus. Præda ingens erepta ē. Sane cum p̄pter multitudinem & uarietatem statuaz̄ simulachrorūq; i illo ciuitatis: incendio p̄mixta i unū auri argēti atq; æris oīa simul metalla fluxissent: nouū gen⁹ metalli factū ē: unde usq; i hodiernū diē: siue ex ip̄o: siue ex imitatione eius æs Corinthium: sicut memoriaz̄ traditum ē: & Corinthia uasa dicuntur.

Iterum bella grauiā surrexisse in Hispania.

Cap. II.

Idem cōsulibus Viriatus i Hispania genē Lusitanus homo pastoralis & latro p̄mum infestādo uias: deinde uastādo puincias: postreō exercitus p̄toz̄ & cōsulū romāoz̄ uicendo fugādo subiiciendo maxio terrori romanis omnib⁹ fuit: siq̄dē Iberum & Tagum maxima & diuersoz̄ locoz̄ flumina late transgredienti: & puaganti Gaius Vecilius p̄tor occurrit: cōtinuo cæso usq; ad internitionez̄ pene omni exercitu suo: uix ipse p̄tor cū paucis fuga lapsus euasit. Deinde Gaium Plautium p̄torem idē Viriatus p̄liis multis fractum fugauit. Post etiā Claudius Vnimānus cum magno apparatu belli instruct⁹ contra Viriatū missus: quasi pro abolenda superiore macula turpiorem auxit ipse infamiam: nam congressus cum Viriato uniuersas: quas secum deduxerat: copias: maximasq; uires romani exercitus amisit. Viriatus trabeas fascas: cæteraq; insignia Romana in montibus suis trophea p̄fixit. Eodem tempore ccc. Lusitani euz. M. Romanis in quodam saltu contraxere pugnam: in qua. lxx. Lusitanos: romāos autem. ccc. xx. cecidisse Claudius refert. Et cum uictores Lusitani sparsim securi abirent: unus ex his longe a cæteris segregatus cum circumfusis equitib⁹ pedes ipse deprehensus: unius eorum equo lancea perfollo ipsius equitis ad unum gladii ictum caput defecuisse: ita omnes metu perculit: ut prospectantibus cunctis: ipse contemptim atq; ociosus abscederet. Appio Claudio Quinto: Cæcilioque Metello consulibus Appius Claudius aduersus Salascos Gallos congressus: & uictus decem. M. militum perdidit. Reparata pugna. v. M. hostium occidit: sed cum iuxta legem: qua constitutum erat: ut quisquis quinque millia hostium peremisset: triumphandi haberet potestatem. Iste quoque cum triumphum expectasset: propter damna uero superiora non impetrauisset: infami impudentia atque ambitione usus priuatim: cum tribus triumphauit. Lucio Cæcilio Metello & Fanio Maximo Seruiliano consulibus ter cætera prodigia Androginus Romæ uisus: iussu Haruspicum in mare merfus

est: sed nihil impiæ expiationis procuratio profecit: nam tanta subito pestilentia exorta est: ut ministri quoq; faciendorum funerum primuz non sufficerent: deinde non essent. Itaq; magnæ domus uacua uiuis plene mortuis remanserunt. Largissimæ introrsum hæreditates: & nulli penitus hæredes. Deinde iã nō solū in urbe uiuēdi: sed etiam appropinquādi ad urbē negabat facultas. Tã sœui p totā urbē tabescētū sub testis: atq; in stratis suis cadaueꝝ putores exalabant. Expiatio illa crudelis: & uia mortibꝝ hoium morte hois instruens: tãdem Romanis inter miseras erubescētibus: q̄ misera & uana esset innotuit. Ante enim in suffragium pueniendæ cladis ē habita: & sic pestilētia subsecuta est: quæ tamē sine ullis sacrificioꝝ satisfactiōibus tātummodo secundū mēsuraz arcani iudicii expleta correptiōe sedata est: quā si artifices illi circumuentiōnū aruspices sub ipsa: ut assolēt: declinatiōe morborum forte celebrassent: proculdubio subsidiis: & ritibus suis reductæ sanitatis gloriā uendicassēt. Ita misera & ad sacrilegia male religiosa ciuitas mēdaciis: qbus liberari nō poterat: eludebat. Igitur Fabius cōsul cōtra Lusitanos & Viriatū dimicās Baccīā oppidum: quod Viriatus obsidebat: depulsis hostibꝝ liberauit: & in deditiōē cū plurimis aliis castellū recēpit. Fecit facinus etiā ultimis barbaris Scythiæ: nō dicā romanæ fidei & moderationi execrabile. Quingētis enim principibus eoz quos societate inuitatos deditiōnis iure susceperat: manus præcidit. Pompeius sequētis aīi consul fines numātinorum ingressus: accepta maxima clade discessit: non solū exercitū pene omni profligato: ueꝝ etiam plurimis nobiliū: q̄ eius militiæ aderāt: interēptis. Viriatus autē cum p. xiiii. ānos romanos duces atq; exercitus p̄triuisset: insidiis suoꝝ interfectus ē: in hoc solo romanis circa eū fortiter agētibꝝ: q̄ percussores eiꝝ indignos p̄mio iudicārūt. At ego nō mō nunc: ueꝝ etiā sæpe itertexere orientis illa inextricabilia bella poterā: quæ raro unq̄ nisi sceleribꝝ aut incipiūt: aut terminantur sed romanoz: cū quibus nobis actio ē tanta sunt ut iure fastidiant aliena. Mithridates tunc siquidē rex Parthoz sextus ab Arface: uicto Demetrio præfecto: Babyloniam urbem: finesq; eius uniuersos uictor inuasit. Oēs præterea gentes: quæ inter Hidaspē fluiuium & Indum iacent: subegit. Ad Indiā quoq; cruentū extendens imperiū Demetriū ip̄m sibi secūdo bello occurrentē & uicit & cæpit: quo capto Diodorus qdam cum Alexandro filio regnū eius & regiū nomen usurpauit: q̄ postea ipsum Alexandrum filiū quē participem piculi i puadēdo regno habuerat: ne in obtinēdo cōsortē haberet: occidit. Marco Aemilio Lepido & Gaio Hostilio Mācino cōsulibus prodigia apparuere diuersa: & quantum in ip̄is fuit ex more curata sunt: sed non semper aucupatoribꝝ euentuum & structoribꝝ fallaciæ haruspicibus opportuni casus suffragantur: nanq; Mancinus cōsul: postq̄ a Popilio apud Numantiā suscepit exercitum: adeo prælia infeliciter cuncta gessit: atq; in id suprema desperatione perductus est: ut turpissimum foedꝝ cum numantinis iisdem facere cogeretur: quibus & Pompeius iam aliud æque infame foedꝝ cum iisdē numantinis paulo ante pepegisset. Senatꝝ dissoluit foedus. & Mācinum tradi p̄cepit numantinis: q̄ nudato corpe: māibus post tergū reuinctis ante portas numantino rum est expositus: ibiq; usq; in noctē manens: a suis desertus: ab hostibus autem nō susceptus lachrymabile utrisq; spectaculum præbuit.

Quod falsa numina sibi usurparunt Romani.

Cap. III.

Exclamare hoc loco dolor exigit: cur falso uobis romani magna illa numina iustitiæ ac fidei fortitudinis & misericordiæ uendicatis? A numantinis hæc uerius discite. Fortitudine opus fuit: pugnādo uicerūt. Fides exigebatur: credētes aliis secundum se: quos occidere potuerant: pacto foedere dimiserunt. Iustitiā pbanda erat: pbauit eā uel tacitus senatus: cū iudē Numantini per legatos suos aut inuiolatam

pacē solā: aut oēs quos pignore pacis accēpto uiuos demiserāt: repositēbant. Misericordiā examināda uidebat: satis documēti dederūt uel emitēdo ad uitā inimicum exercitū: uel ad poenā nō recipiendo Mācinū. Mācinus ne rogo dedendus fuit: q̄ uicti exercitus ipēdētem trucidationē prætētū boni pacti fœderis dispulit: Qui periclitantes patriæ uires in meliora tēpora referuauit: At si displicuit fœdus quod pactum est cur miles hoc pignore redemptus: aut cum reuertēret recēptus est: aut cum repeteret redditus nō est: At si placuit seruati militis qualiscunq; puissio: cur Mancinus q̄ hoc pepigit solus deditus fuit: Nup̄ Varro. ut p̄propera pugna iniret: collegā Paulū obluētē impulit: trepidantē præcipitauit exercitū: infelices copias apud infames illas romāis cladibus Cānas nō dispulit certamini: sed opposuit morti plus q̄. xl. M. ibi militum romanorū sola ipatiētia sua: de qua sibi uictoriā iam dudū Hannibal p̄sumebat: amisit. Collega etiā Paulo: quo tandē uiro pdito nouissime in urbez pene solū impudentissime redire ausus meruit impudentiæ suæ p̄m̄ium: nā gratiā ei: q̄ de republica non desperass̄: quam tamen ipse fecerat desperatam: publicæ in senatu actæ sunt. Porro autē Mancinus qui sorte bellica circumuentum exercitum ne perderet: laborauit: ab eodē senatu deditōne damnatus est. Scio Romanis & illud in Varrone displicuisse: sed temporī concessum est: & hoc in Mancino placuit: sed secundū tēpus p̄sumptum est: atq; ideo ab initio p̄fecistis: ut nec ciuis cōsulat cōueniēter igratis: nec hostis fideliter credat infidis. Interea Brut⁹ in interiore Hispāia. lx. M. Gallogræcorū: q̄ Lusitāis auxiliō uenerāt: a primo bello & difficili: quāuis incautos circūuenisset: opp̄ssit: quorū in eo plio. l. M. occisa. sex. M. capta referunt: pauci fuga euaserunt. In citeriore Hispaniā Lepidus pro cōsul Vaceos innoxia gentem & supplicem: & senatu phibēte pertinaciter expugnare tentauit. Sed mox accēpta clade grauissima improbæ ptinaciæ poenas luit. sex. M. q̄pe romanorū in hoc iniusto bello iustissime cæsa sunt: reliqui exuti castris: armis etiam pditis euaserunt. Nec minus turpis hæc sub Metello clades: q̄ sub Mancino fuit: quā nunc sibi hæc tēpora loco felicitatis ascribant: non dico Hispani tot pulsati fatigatiq; bellis: sed ipsi romani tā cōtinuis subacti cladibus: totiensq; superati: ut nō exprobrē quot prætores eorū: quot legati: quot cōsules: quot legiōes: quātiq; exercit⁹ cōsumpti sunt. Illud solū reuoluo: quāta fuerit timoris amētia. Miles Romanus hebetatus: ut iā nec ad expimentum q̄dem belli cohibere pedē: atq; affirmare aīum posset: sed mox conspēcto Hispano specialiter hostem diffugiens: uinci se pene prius crederet: q̄ uideri. Quo argumento patet apud utrosq; misera illa tēpora iudicata: euz & Hispani & si uincere poterant: inuiti tamē desererent oia sua dulcia: & bella externa tolerarent: & romani q̄to impudentius alienæ q̄eti sese ingererent: tanto turpius uincerentur.

In urbe Roma puerum nātum nouum monstrum: & in Sicilia montē Aetnam uastos ignes eructasse.

Cap. III.

Seruius Fuluius Flacco: & Quinto Calpurnio Pisone cōsulibus: Romæ puer ex ancilla natus est quadrupes: quadrimanus: oculis. iiii. auribus totidem: natura uirili duplex. In Sicilia mons Aetna uastos ignes eructauit: ac fudit: q̄ torrentum modo per p̄cipites prona: proxima quæq; corripientibus exusse flammas longinquiora autem fauillis calidis cum uapore graui late uolitantibus torruerūt: q̄d Siciliæ semper uernaculum genus monstri non portendere maluz affolet: sed inferre. In Bononiēsi agro fruges in arboribus natæ sunt. Igit̄ in Sicilia bellū ciuile ortū est: q̄d adeo graue & atrox multitudine seruorū tunc ad arma instructorum copiaq; & magnitudine uirium fuit: ut non dicam prætores romanos: quos penitus profligauit: sed cōsules quoque terruerit. nam septuaginta milia seruorum: tum in arma conspiran-

tium fuisse referunt: excepta urbe Melana: quæ seruos liberaliter habitos in pace continuit. Cæterum Sicilia in hoc quoq; inferior est: quia insula: & nunq̄ erga pactū suum iuris idonea: nunc tyrānis subiecta: nunc seruis: uel illis dominatu improbo exigētibus seruitutem: uel istis præsumptione puerſa cōmutantibus libertatez: maxime quia clausa undiq; mari egerere foras nō facile potest intestinū malum. Viperinam q̄ppe conceptionem pditionis suæ aluit sua libidine auctā: sua morte uicturam. In hac autē seruilis tumultus excitatus: quanto rarior cæteris: tanto truculentior est: quia intentione commouetur libera multitudo: ut patriam augeat: seruilis ut perdat.

Scipio consul creatus Numantiam deleuit.

Capi. V.

Nno ab urbe cōdita. dc. xx. cū maior pene infamia de foedere apud Numantiam facto: q̄ apud Caudinas quondā furculas pudorez romanæ frontis oneraret: Scipio Africanus consensu omniū ex tribuno consul creatus: atq; ad expugnandā Numantiam cū exercitu miss⁹ ē. Numantia autē citerioris Hispāiæ haud pcul a Vacceis & Catabris in capite Gallatiæ sita: ultima Celtiberorū fuit: hæc p annos. xiiii. cuz solis. iiii. M. suorū. xl. M. romanorū nō solū sustinuit: sed etiaz uicit: pudendisq; foederib⁹ affecit. Igit̄ Scipio African⁹ Hispaniā ingressus: non ilico se ingessit hostibus: ut quasi incautos circūuēret: sciēs nunq̄ id gen⁹ hoīuz adeo in oeciū corpe atq; animo resoluit: ut nō ipsa qualitate habitudinis suæ apparatus aliorū pcelleret: sed aliquādiu militez suum in castris uelut in scholis exercuit. Et cū partim æstatis totāq; hyemē: ne attentata quidē pugna trālegisset: sic quoq; parē propemodū hac p̄fecit industria: nanq; ubi copia pugnadi facta ē: exercitus romanus opp̄sus impetu numantinorum terga conuertit: sed increpatioe & minis obiectantis sese consulis: manuq; retinentis tādē indignatus in hostem rediit: & quem fugiebat: fugere compulit. Difficilis in relatu fides numantinos effugauere: & fugientes uidere romani. Vnde quis Scipio: quia præter spem acciderat: letatus & gloriatus esset: tamen ultra bellum aduersus eos audendum nō esse professus est. Itaq; Scipio insistendū inopinatis prouētibus censuit: urbē ipsam obsidione cōclusit: & fossa circūdedit: cui⁹ latitudo pedib⁹ .x. altitudo. xx. fuit. Ipsum deinde uallū sudib⁹ præstructū crebris turrib⁹ cōmuniuit: ut si qua ab erūpente hoste i eū tētaret irruptio: iā nō quasi obsessor cū obsesso: sed uersa uice obsessus obsesso repugnet. Numantia autē in tumulo sita haud pcul a flumine Durio tria. M. passuum ambitu muri amplexabat: quis aliqui asserant eam & puo situ & sine muro fuisse. Vnde credibile est: cum hoc spatii cura alendorū custodiendorūq; pecorū: uel etiam exercendi ruris cōmodo: cum bello premerētur incluserint ipsam arcem paruam natura munitam obtinētes. Alioquin tantam paucitatem hoīum: tam amplum urbis spatium nō munire magis q̄ prodere uidebat. Igitur conclusi diu numantini: & fame trucidati deditio nem sui obtulerunt. Si tolerabilia iuberentur: sæpe etiam orantes iustæ pugnae facultatem: ut tanquam uiris moriliceret. Ultimo omnes subito duabus portis eruperūt: larga prius portione usi non uini: cuius ferax is locus non est: sed succo tritici per artem cōfecto: quē succū a calefaciēdo celiā uocāt. Suscitāt enim illa ignea uis germinis madafactæ frugis: ac deinde siccāt: & post in farinam redacta molli succo admiscet: quo fermento sapor austeritatis & calor ebrietatis adiicit. Hac igitur portione post longam famem recalescētes bello sese obtulerunt. Atrox diu certamen: & usq; ad piculum romanorū fuit: iterūq; romāi pugnare se aduersum numantinos fugiendo probauissent: nisi sub Scipiōe pugnant. Numantini interfectis suorū fortissimis bello cedunt: cōpositis tamē ordinib⁹: nec sicut fugiētes in urbē reuertunt corpora intersectorum ad sepulturaz oblata accipere noluerūt. Nouissima spe despatis in mortē oēs destinati clausaz urbem

ipsi introrsum succēderunt: cūctiq; pariter ferro ueneno atq; igne cōsumpti sunt. Romani nihil ex his penitus habuere uictis præter securitatē suam: neq; n. euerſa Numantia uicisse se magis numātinus: q; euasisse duxerūt: unū numātinū uictoris catēa nō tenuit unde triūphū dederit Roma non uidit. Aurum uel argentum: quod igni supereē potuisset: apud pauperes non fuit. Arma & uestes ignis absumpsit.

Deleta Numantia cæteras gentes pacem petiisse. Cap. VI.

Gitur ea tēpestare cū hæc apud Numantiā gesta sunt: apud Romā Gracchorū seditiōes agitabant. Scipio aut̄ cum deleta Numantia cæteras Hispāiæ gentes pace cōponeret: Tiresum quēdam Celticū principē cōsuluit: qua ope res Numantina aut prius inuicta durasset: aut post fuisset euerſa. Tiresus respondit. Concordia inuicta discordia exitio fuit: quod romani tanq̄ sibi ac de se dictū exempli loco accēperunt. q̄ppe quibus iam de seditiōe discordātis totius urbis nunciabat. Carthagiē Numantiaq; deleta oriē apud romanos utilis de prouisiōe collatio: & oriē ifamis de ambitione contentio. Gracchus tribunus plæbis iratus nobilitati: q; inter auctores numantini fæderis notatus esset: agrū a priuatis eaten⁹ possessum populo diuidi statuit. Octauro tribuno plæbis obsistenti ademit impium: & successorem Numitium dedit. His causis senatū ira: populum supbia inuasit: ac tunc forte Attalus Eumenis filius moriēs testamento populum romanum imperio Asiæ hæredem succedere iusserat. Gracchus gratiam populi precio appetens legem tulit: uti pecunia: quæ fuisset Attali: populo distribueretur. Obsistente Nasica etiam Pompeius spondit: se Gracchum cum primum magistratum adiisset: accusaturum.

In urbe ortam seditionem grauem: & in Sicilia seruilem cōtagionem. Cap. VII.

Gracchus cum niteret: ut ipse tribunus plæbis subsequēte anno permaneret cūq; comitiōe die seditiōes populi accederet: auctore Nasica inflāmata nobilitas fragmentis subseliōrū plæbē fugauit. Gracchus per gradus q̄bus itur sup Calphurniū fornicē detractō amiculo fugiēs ictus fragmēto subselii corruit. Rursusq; assurgens alio ictu clauæ cerebro impactæ exanimatus ē. Ducenri p̄terea in ea seditiōe interfecti: eorumq; corpora in Tyberim piecta sunt: ipsius quoq; Gracchi inhumatū cadauer extabuit. Orta p̄terea in Sicilia belli seruilis cōtagio: multas late infecit prouincias: nā & Minturnis. cccc. l. serui in crucē acti: & Sinuessæ ad. iiii. M. seruorū a Quinto Metello & Gneo Seruilio capione oppressa sunt. In metallis quoq; Atheniensiuꝝ idē tumultus seruilis ab Heraclito p̄tore discussus est. Apud Delon & serui nouo motu intumescens oppidāis p̄uenientibus pressi sunt absq; illo primo Siciliensis mali fonte: a quo iste uelut scintillæ emicantes diuersa hæc incendia seminauit. In Sicilia enim post Fuluiū cōsulē Piso cōsul Mamerciū oppidū expugnauit: ubi octo. M. fugitiuorū interfecit: quos aut̄ capere potuit patibulo suffixit: cui cum Rutilius consul successisset idem quoq; Taurominiū & Aetnā firmissima fugitiuorū refugia bello recēpit: ubi amplius q̄. xx. M. tunc seruorū trucidata referunt. Misera p̄fecto talis belli & inextricabilis causa. Pereundū utiq; dominis erat: nisi insolescentibus ferro obuiā iretur. Sed tamen in ipsis quoq; infelicissimis damnis pugna: & infelicioribus lucris uictoriæ: quanti perire uicti: tantum perdere uictores.

Attalum regem Asiæ testamento Asiā reliquisse romanis. Cap. VIII.

Anno ab urbe cōdita. dcxxii. Publius Lycinius Crassus cōsul & pontifex maximus: aduersus Aristonicū Attali fratrem q̄ traditā testō romanis Asiam puaserrat: cū instructissimo ē missus exercitu. Præterea magnis regibus: hoc est Nicomede Bithiniæ: Mithridate Ponti & Armeniæ: Ariarathe Cappadociæ: Phillo-

mene Paphlagoniæ: eorūq; maximis copiis adiutus: conferto tamē bello uictus est: & cū exercitu post plurimāz cædem in fugam acto: ipse iā circūuētus ab hostibus: & pene captus esset: uirgā: qua erat usus ad equū i oculū Thracis ipegit. Barbarus autē cū ira & dolore exarsisset: latus Crassi gladio transuerberauit. Ita ille excogitato genere mortis effugit: & dedec⁹ & seruitutē. Perpēna cōsul: q; Crasso successerat: audita morte Crassi & clade exercitus Romani raptim in Aliam peruolauit: Aristonicum recenti uictoria furiantem improviso bello adortus: nudatum omnibus copiis in fugam uertit. Cū q; Stratonicem urbem: ad quam ille confugerat obsidione cinxisset: trucidatum fame ad deditiōem coegit. Perpenna consul apud Pergamum correptus morbo diē obiit. Aristonicus uero ductus ad urbem Romam iussu senatus in carcere strangulatus est. Eodem anno Ptolemæi Alexandrinorum regis uita misera miseriozem uitæ exitum dedit. Is enim sororem suam stupro cognitā: ac deinde in matrimonio recēptāz turpius q̄ duxit: abiecit. Priuignam uero suam: hoc est filiam sororis & coniugis: coniugem asciuit: filiumque suum: quem ex sorore susceperat: nec non & filium fratris occidit. Quamobrem; tantis incestis parricidiisq; execrabilis ab Alexandrinis regno pulsus est. Iisdem temporibus Antiochus non contentus Babylonia atq; Hecharbana totum Mediæ imperium aduersus Pharaathē Parthorū regē cōgressus uictus est: qui cum in exercitu suo. ccc. M. armatorum habere uideretur. c. M. & amplius calonum & lixarūz immixta scortis & histrionibus trahebat. Itaq; facile euz uniuerso exercitu suo Parthorum uiribus oppressus interiit. Gaio Sempronio Tuditano & Marco Acilio consulibus Publium Scipionem Africā pridie pro concione de periculo salutis suæ cōtestatum: quod sibi pro patria laboranti ab improbis & ingratis denūciari cognouisset: alio die mane exanimem in cubiculo suo repertum non temere inter mala Romanorū maxima recensuerim: præsertim cum tantum in ea urbe Africani uigor & modestia ualeret: ut facile uiuo eo neq; sociale neque ciuile bellum posse existere crederetur. Hūc quidam uxoris suæ Sempronix: Gracchorum autem sororis dolo necatum ferunt: ne scelerata: ut credo: familia: atque in perniciem patriæ suæ nata: iter impias seditiones uirorum non etiam facinoribus mulierum esset immanior.

Iterum Aetnam uasto tremore exundasse igneis globis.

Cap. IX.

Arco Emilio & Lucio Oreste consulibus: Aetna uasto tremore concussa exundauit igneis globis. Rursusq; alio die Lypara isula & uicinum circa eaz mare intātū efferbuit: ut adustas quoq; rupes dissoluerit: tabulataq; nauiaz liquefactis cæris extorruerit: exaniatos pisces supnatates excoxerit: hoies quoq; nisi q; lōgius potuere diffugerēt: reciprocatō anhelitu calidi aeris adustis introrsū uitalibus suffocauit.

Vbi in Aphrica a bellorum excidiis cessatum est: horribilez & inusitatam perditionem locustarū secutam.

Cap. X.

Arco Plautio Isæo & Marco Fuluio Flacco cōsulibus uix dum Aphricam a bellog; excidiis q̄scēntem: horribilis & inusitata perditio consecuta est: nanq; cum per totam Aphricam immensæ locustarū multitudines coaluissent: & non modo iam spem cūctam frugū abrasissent: herbasq; omnes cū parte radicū & folia arborū cum teneritudine ramorū consumpsissent: uerū etiā amaras cortices atq; arida ligna profissent: repentino arreptæ uēto: atq; i globos coactæ: portataq; diu per aerem Aphricano pelago immersæ sunt. Harū cum immensos aceros longe undis urgentibus fluctus p̄ extenta late littora ppulissent: tetæ nimis atq; ultra opinionem pestiferū odorem tabida & putrefacta congeries exhalauit. Vnde omnium pariter animātium tāta pestilētia cōsecuta est: ut auium pecudum ac bestiarū corruptiōe aeris dissolutarūz

putrefacta passim cadauera uitium corruptiois augerent. At uero quanta fuerit hominum lues: ego ipse dum refero: toto corpore phorresco: siquidem in Numidia i qua tunc Micipsa rex erat. dccc. M. hominum: circa oraz uero martimaz quæ maxime Carthaginensi atq; Vticensi littori adiacet: plus q̄. cc. milia pisse traditum est. Apud ipsaz uero Vticã ciuitatē. xxx. milia militum: quæ ad præsidium totius Aphricæ ordinata fuerant exticta atq; abrafa sunt. Quæ clades tã repētina ac uiolenta istitit: ut tunc apud Vticã sub una die p unã portã ex illis iunioribus plus q̄. M. d. mortuos elatos fuisse narretur. Veretamē pace & gratia omnipotentis dei dixerit: de cuius misericordia & in cuius fiducia hæc loquor: quis & tēporibus nostris exoriatur aliquãdo hæ diuersis partibus locustæ: & plarumq; etiam: sed tolerabiliter lædât: nunq̄ tamē temporibus christianis tanta uis inextricabilis mali accidit: ut pnicies locustaz: quæ nullo modo ferri uiua potuisset: mortua plus noceret: & quãdiu uiuente peritura erant omnia: ea perdita pereuntibus magis omnibus optandum fuerit: ne periret.

Post euersam Carthaginem iterum iussum est eam restitui.

Capi. XI.

ANno ab urbe condita. dc. xxxvii. Lucio Cæcilio Metello & Quinto Tito Flaminio consulibus Carthago i Aphrica restitui iussa. xx. & secūdo demū āno: q̄ fuerat euersa: deductis ciuiū romanorū familiis: quæ eã incolerent: restituta & repleta ē: magno āte pdigio præcedēte: nam cū mēsores ad limitādū Carthaginensem agrum missi stipites terminorum indices fixos: nocte a lupis reuullos mordēus: corrososq; reperissent: aliq̄diu hæsitātū ē: ut Rōmanæ paci expediret: Carthaginez reformari. Eodem anno Gaius Gracchus Gracchi illius: qui iam occisus in seditione fuerat frater: tribunus plæbis per tumultum creatus: magna reipublicæ pernicies fuit: nam cum sæpe populum Romanum largitionib⁹ promissisq; nimis in acerbissimas seditiones excitauisset: maxime legis Agrariæ causa: pro qua etiam frater eius Tiberius Gracchus fuerat occisus: tandem a tribunatu Minutio successore decessit. Minutius tribunus cum maxima ex parte decessoris sui Gracchi statuta conuulsisset: legesq; abrogasset: Gaius Gracchus cum Fuluio Flacco igēti stipatus agmine Capitolium: ubi concio agitabat: ascēdit. Ibi maximo tumultu excitato: quidã præco a Gracchanis interfectus: uelut signū belli fuit. Flaccus duobus filiis armatis cinctus: comitante etiã Graccho togato: breuēq; gladiū sub sinistra occultante: quis & præconē frustra præmississet: q̄ seruos ad libertatez uocaret: Ianū tanq̄ i arce occupauit: cōtra quē Decius Brutus uir cōsularis a cliuo publico cum igēti certamine irruit. Ibi diu obstinatissime dimicauit Flaccus. Gracchus postq̄ in tēplū Mineruæ successerat: gladio icūbere uolēs iteruētū licōris retētus est. Itaq; cū diu anceps bellum agitare: tādē sagittarii ab Opimio missi cōsertā multitudinē disturbauerunt. Duo Flacci pater filiusq; cū p adē Lunæ i domū priuatā desiluisset: foresq; obiecisset: rescisso craticio pariete: cōfossi sūt. Gracchus pro se amicis pugnatibus ac peuntibus ægre ad pōtē subliciū puenit: ibiq; ne uiuus caperetur: ceruicē seruo suo præbuit. Caput Gracchi excisū consuli allatū ē: corpus ad Corneliaz matrē Missenū oppidū deuectū est. Hæc autē Cornelia Aphricani maioris filia Missenum post prioris filii mortem secesserat. Bona Gracchi publicata sunt. Flaccus adolescens in robore necatus est. Ex factione Gracchi. cc. l. homines in Auētino mōte cæli referuntur. Opimius cōsul sicut i bello fuit fortis: ita in quæstione crudelis: nam amplius q̄ tria .M. hominū suppliciis necauit: ex qbus plurimi ne dicta qdē causa innocentes iterfecti sūt. Iisdē tēporibus Metellus Baleares insulas bello puagat⁹ edomuit: & piraticā ifestationē: quæ ab iis dē tūc exoriebatur plurima icolaz cæde cōpressit. Gneus quoq; Domitius proconsul Allobroges Gallos iuxta oppidum Vindalium grauissimo bello uicit.

maxime cum elephantorum noua forma equi hostium hostesq; conterriti diffugisset. xx. M. ibi Allobrogum caesa referuntur. iii. M. capta sunt.

Aetnam ultra solitum exarsisse.

Cap. XII.

Eodem tempore Aetna mons ultra solitum exarsit: & torrentibus igneis superfusis lateq; circumfluentibus Catinam urbem finesq; eius oppressit: ita ut tecta aedium calidis cineribus prausta & praegravata corruerent: cuius leuandae cladis causa senatus. x. annorum uestigialia Catinensibus remisit.

Galli a Fabio uicti penes Rhodanum: & a Matio circa alpes. Cap. XIII.

Anno ab urbe condita. dc. xxviii. Fabius consul Bitinto regi Arneruoz Galliae ciuitatis bellum maximo instructu comparati adeo cum paruo exercitu occurrit: ut Bitintus paucitate Romanorum uix ad escam canibus: quos in agmine habebat: sufficeret posse iactaret: quod cum sibi ad transferendas copias unum potest Rhodani fluminis parum esse intellexeret: alium cum paucis litribus catenisq; conexum supstratis confixisq; tabulis struxit. Conserta pugna: & diu grauer agitata uicti Galli: conuersisq; in fugam dum quisq; sibi timet: coacervatis inconsulte agminibus praepro transitu potius uicula ruperunt: ac mox cum ipsis litribus merisunt. c. lxxx. M. armatorum in exercitu Bitinti fuisse traduntur: ex quibus. c. l. M. uel caesa uel merfa sunt. Quintus Martius consul Gallorum gentem sub radice alpium sita bello aggressus est: quod cum se Romanis copiis circumspectos uiderent: belloq; ipares fore intelligerent: occisis coniugibus ac liberis in flammis sese piecerunt. Qui uero praecipue occupantibus Romanis peragenda tunc mortis suae copiam non habuerant: captique fuerant: alii ferro: alii suspendio: alii abnegato cibo sese consumplerunt: nullusq; omnino uel paruulus superfuit: qui seruitutis conditionem uitae amore tolerare.

Iugurthae Numidarum regi bellum consensu romani populi indicit. Cap. XIII.

Anno ab urbe condita. dc. xxxv. Publio Scipione Nasica & lucio Calphurnio Bestia consulibus Iugurthae Numidarum regi bellum consensu populi Romani senatus indicit. Sed ego de Iugurtha ordinis tamen loco & causa commemoratiois breuiter perstrinxi: quia ut de natura eius uaria atque intolerabilis: ita & de rebus tam dolose: quam strenue gestis: per optimam scriptorum luculentiam satis sufficiens apud omnes noticia est. Igitur Iugurtha Micipsa Numidarum regis adoptiuus: haeresq; inter naturales eius filios factus primus cohæredes suos: id est Hyepsalæ occidit: Adherbalæ bello uictus: Africa expulit: Calphurnius inde consulem aduersum se missum pecunia corrupit: atq; ad turpissimas conditiones pacis adduxit. Praeterea cum Romam ipse uenisset omnibus pecunia aut corruptis: aut atterritatis seditiones dissensionesq; permiscuit: quam cum egrederetur: infami satis notauit eulogio: dicens. O urbem uenalem & mature perituram: si emptorem inueneris. In sequenti anno Aulum Posthumium Posthumii consulis fratrem: quem is. xl. M. armatorum exercitui praefecerat apud Calamam urbem thesauris regis conditis inhiantem bello oppressit: cui uicto ignominiosissimum foedus exegit: uniuersam pene Africam a Romanis deficientem regno suo iunxit. Postea tamen Metelli consulis integritate & disciplina coercitus: duobus etiam proeliis uictus uidit praesente se & uastam Numidiam suam & non posse defendi: a quo in deditioem coactus. ccc. obsides dedit: frumentum atq; alios commeatus persoluturum sese spondit. iii. M. amplius perurgarum reddidit. Exin cum incertus in pace improbos non prohiberet excursus: Gaii Marii consulis quod non minore pene quam ipse praeditus erat astutia: Romanisque uiribus fractus est: maxime postquam Marius urbem Capsam ab Hercule Phoenice: ut ferunt conditam: regis tunc thesauris fertillissimam dolo circumuenit & cepit. Diffidens deinde propriis rebus & uiribus Iugurtha societatem cum Boccho maurorum rege fecit:

cuius equitat⁹ in immensum auctus marianum exercitū cēberrimis incursionibus fatigauit. Postremum apud Cyrtham urbem antiquam Masinissæ regiam aduersum Romanos expugnationem eius parantes. lx. milia equitum instructus occurrit. Nunquā ulla Romano militi tumultuosior pugna & terribilior fuit: adeo ut discursu & fremitu circumcursantium & impetentium equitum suscitatus puluis coelum subtexuerit: diem ademerit: noctemq; obduxerit: tantus autem telorū nimbus ingruerit: ut nulla pars corporis esset ab ictu tuta: quippe quibus & uisus ad prospiciendum impedimento caliginis: & expeditio ad cauendum compressione multitudinis deerat. Nec laborabat eques Maurus ac Numida: ut bene collocatum hostem opportuno teli impetu rimaretur: sed potius in incertum pila mittebant: certi:q; uulnera incerta non esset. Ita coacti in unum Romani equites: in unum pedites densabantur. Intercapedini tanti periculi nox interueniens finem dedit. Eadem postera die & belli & periculi facies erat erumpere in hostem: quibus stricto miles gladio non ualebat ferire: eminus enim iaculis repellebatur: fugere non poterat: undiq; enim uelocior ad persequendum eques incluserat. Iam tertia dies: & nullū undecūq; suffragiū: dira uēdiq; mortis facies obiciebat: tandem Marius consul forti desperatione spei uiam fecit: & cum uniuerso simul agmine prorupit e uallo: cāpoq; sese simul e proelio dedit. Et cū iterū circūfusi hostes non solū agminis extrema laniarent: uerū etiaz media excussis pcul telis cederēt: turbatosq; Romanos isup etiaz aestu solis: itolerātia sitis: mortis circūstātia: usq; ad extremū desperationis fatigaret: subito notū illud Romanorū aduersus Aphros tempestatūz imbriumq; suffragium cœlo missum insperatæ salutis fuit: siquidem repentina pluuia sitientibus Romanis & æstuantibus refrigerium potumq; præbuit. Porro autē Numidis hastilia telorū: quæ manu itorquere sine armentis solent: lubrica ac phoc inutilia reddidit. Scuta etiam: quæ elephanti corio extento atq; durato habilia & tuta gestabant: cuius ea natura est: ut acceptum imbrem: tanq; sponsia ebibat: ac per hoc intractabile repentino pondere fiat: quia circumferri non poterant: defendere nequuerunt. Ita ex insperato conturbatis destitutisq; Mauris ac Numidis: Bocchus & Iugurtha fugerunt. Post hoc. l. M. armatorum nouissimo bello ab iisdem regibus obiecta hæc quoque usq; ad internitionem Romanis uincensibus cæsa referuntur. Ex eo Bocchus spem belli abiiciens pacem petiuit: atq; in precium pacis Iugurthā dolo captum cathenisq; obrutum per Syllā legatum misit ad Mariū: q; in triumpho ante currū cum duobus filiis suis actus: mox in carcere strāgulatus ē. Iisdem diebus obscœnum pdigium ac triste uisum est. Lucius Aelius eques Romanus euz uxore & filia Roma i Apuliā rediens tēpestare correptus est: qui cum filiā cōsternatā uideret: ut citius ppioribus tectis succederēt: relictis uehiculis: arreptisq; eqs filiaz uirginēz equo insidentem in medium agmen accepit. Puella uero ictu fulminis exanimata est. Sed omnibus sine scissura aliqua uestimentis ademptis: ac pectoris pedumq; uinculis dissolutis: monilibus etiaz annulisq; discussis: ipso quoque corpore illæso: nisi quod obscœnum in modū nuda: & lingua paululum exerta iacuit: equus quoque ipse quo utebatur: straturis frenis & cingulis dissolutis passim ac dispersis exanimis procul iacuit. Post hoc paruo intercessu temporis Lucius Vesturius eques Romanus Aemiliam uirginem Vestalem furtiuo stupro polluit. Duas præterea uirgines Vestales eadem Aemilia ad participationē icesti sollicitas cōtubernalibus sui corruptoris exposuit ac tradidit. Indicio pseruū facto supplicium de omnibus sumptum est. Iisdem præterea Iugurthini belli temporibus Lucius Cassius cōsul i Gallia Tigrinos usq; ad oceanum psecutus: rursumq; ab eisdem insidiis circūuentus occisus est. Lucius quoq; Piso uir cōsularis legatus Cal

sui cōsulis interfectus. Gaius Publius alter legatus: ne reliqua exercitus portio quæ in castra cōfugerat: deleret: obsides & dimidiã partē reꝝ omnium Tigurinis turpissimo fœdere dedit: q̄ Romæ reuersus a Cælio tribuno plæbis die dicta eo q̄ Tigurinis obsides dederat: i exiliũ pfugit. Scipio p̄cōsul capta urbe Galloꝝ: cui nomē ē Tolosa. c. M. ponderis auri: & argēti. cx. M. e tēplo Apollinis sustulit: qđ cū ad Massiliã amicã populo Romano urbē cū p̄sidiis misisset: interfectis clā: sicut qđã cōtestant: qb̄ ea custodiēda & p̄uehēda cōmiserat: cūcta p̄ scel̄ furat̄ fuisse narrat: unde magna q̄stio post Rōã acta ē.

Multas gentes in unum conspirasse: ut Romanũ nomen delerent. Cap. XV.

Anno ab urbe condita. dcxlii. Gaius Manilius & Quintus Capius proconsules aduersus Cimbroꝝ & Teutones Tigurinos & Ambronas Galloꝝ gentes: quæ tūc: ut iꝑerium Romanum extinguerent: cōspirauerāt: missi puincias sibi Rhodano flumine medio diuiserūt: ibi dum iter se grauissima inuidia & contentione disceptant cum magna ignominia & periculo Romani nominis uicti sunt: siquidem in ea pugna Marcus Aemilius consularis captus atq; interfectus est. Duo filii consulis cæli. lxxx. M. Romanorū sociorūq; ea tempestate trucidata. lx. M. calonum atq; lixarū interfecta Antias scribit. Ita & ex omni penitus exercitu. x. tātummodo homines: qui miserum nuncium ad augendas miseras reportarent: superfuisse referuntur. Hostes: binis castris atq; ingenti præda potiti noua quadam atq; insolita execratione cunctaq; cæperant: pessum dederunt. Vestis discissa & proiecta est: aurum argentumq; in flumen abiectum est: loricae uiroꝝ cōcisæ: phalerae quoq; equoꝝ dispersitæ: equi ipsi gurgitibus immerisi: homines laqueis collo iditis ex arboribus suspensi sūt: ita ut nihil prædæ uictor: nihil misericordiae uictus Agnosceret. Maximus tūc Romæ nō solū luctus: ueꝝ etiam metus fuit: ne cōfestim Cimbri alpes trāsgraderent: Italiamq; delerent. Iisdem temporibus Quintus Fabius Maximus filium suum adolescentem ruri relegatum cum duobus seruis parricidii ministris interfecit: ipsosq; cōtinuo seruos i precium sceleris manumisit. Die dicta: Gneo Pompeio accusante damnatus est. Igitur Marius quarto cōsul: cum iuxta Isaram Rhodanumq; flumina: ubi i sese cōfluūt: castra posuisset: Teutones Cimbri & Tigurini & Ambrones: postq̄ cōtinuo triduo circa Romanorum castra pugnarūt: si quo pacto eos excuterent uallo: atq; in equum fūderent: tribus agminibus Italiã petere destinarūt. Marius post digressū hostiū castra mouit: & colle occupauit: q̄ campo & fluuio: ubi hostes sese diffuderant: iminebat. Cūq; exercitui eius aqua ad potādū deēt: querelis omniū coarguerēt: aquã qđ in conspectu esse respōdit: sed eã ferro esse uēdicādã. Primis itaq; calonibus cū clamore in pugnam ruentibus subsecutus exercitus: mox iusto certamine cōpositis ordinibus bellatū est: & uice re Romani. Quarto die rursus p̄ductæ utrinq; i cāpum acies usq; ad meridiem pene pari pugna uere discrimine. Post ubi i calescēte sole fluxa Gallorum corpora in modum niuium distabuerunt: usq; in noctem cædes potius q̄ pugna p̄tracta ē. Ducēta milia armatorū in eo bello interfecta sūt. lxxx. M. capta. uix .iii. M. fugisse referunt. Dux quoq; eorum Teutobechus occisus ē. Mulieres eorum constantiore animo: q̄ si uicissent: petierunt a cōsule: ut sibi iuiolata castitate: uirginibus sacris ministrare fas esset: quo uita sibi reseruarēt: quã rē cum nō impetrassēt: paruulis suis ad saxa illis cunctæ sese ferro ac suspendio peremerunt. Hæc Tigurinis & Ambronibus gesta sunt. Teutones autē & Cimbri i tēgris copiis alpiū niues emēsi Italiæ plana p̄uaserūt: ibiq; cum rigidum gen̄ diu blandioribus aureis cibis poculis ac lauacris moliret: Marius quintus consul & Catulus aduersus eos missi: die ad pugnã & campo dato: Hānibalis secuti ingenium in nebula disposuere: pugnã in sole pugnauerūt. Prima siq; deꝝ pturbatio galloꝝ fuit: q̄

Romanā acie prius offendere dispositam: q̄ adesse senserunt. Cūq; ilico uulnerati equi
tes retro ī suos cogere: totāq; multitudinē idisposite adhuc aduētātē cōturbarent: &
sol cum uento ortus ex aduerso emicuisset: uisus eorū puluis oppleuit: & splendor hebe
tauit. Ita factum est: ut tanta ac tam terribilis multitudo: minima Romanorum clade
sua ultima internitione caderetur. Centum. xl. M. eorum tunc in bello cæsa. xl. M. ca
pta dicuntur. Mulieres grauiorem pene excitauere pugnam: quæ plaustris in mo
dum castrorum circumstructis: ipsæ autem desuper propugnantes diu prope repule
re romanos. Sed cum ab his nouo cædis genere terrerentur: abscissis enim cum crine
uerticibus inhonesto satis uulnere turpes relinquebantur: ferro qđ ī hostem sumpse
rant: ī se suosq; uerterūt: nanq; aliæ cōcursim mutuo iugulatae: aliæ apprehēsis inuicem
faucibus strāgulatae: aliæ funibus per equorū crura confertis: ipsiq; equis extimulatis:
q̄bus equorū crura nexuerāt: indidere ceruices: quousq; ptractæ atq; exanimatae sunt:
aliæ laqueo de subiectis plaustrorum temonibus pependerūt. Inuenta est etiaz quædā
quæ duos filios traiectis per colla eorū laqueis ad suos pedes uinjerit: & cum seipsam
suspendio morituram dimisisset: secum traxerit occidendos. Inter hæc multa & mise
rabilia mortis genera. Reguli quoq; duo strictis ī se gladiis concurrisse referuntur. Lu
cius & Boiorix reges in acie ceciderūt. Claudius & Cesorix capti sūt. Ita in his duobus
proeliis. ccc. l. M. Galloꝝ occisa. & c. xl. M. capta sūt absq; innumera mulierū multitudie:
q̄ se suosq; paruulos foemineo furore: ui aut uirili necauerunt. Cap. XVI.

Post triūphū Marii incredibile facinus & nunq̄ antea Romanis cognitū perpetrātū fuisse.
Gitalem Marii triūphū Romanamq; uictoriam incredibile facinus: & nunq̄
antea Romanis cognitū Romæ subito perpetratum: uersa ī horrorē ac mo
rorem tota urbe fulcauit. Publitius qdam malleolus seruis anitētibus matrem
suam interfecit. Dānatus parricidio: insutusq; e culeo in mare proiectus est: impleue
runtq; Romani facinus & poenaz: de qua re Solon atheniensis discernere nō ausus fue
rat: dum fieri posse non credidit: & Romani qui se ortos a Romulo scirent: etiam hoc
fieri posse intelligentes supplicium singulare sanxerunt. Anno ab urbe condita. dcv.
post Cimbricum & Teutōicum bellum & quintum marii consulatum: quo status im
perii romani iure conseruatus iudicatur: consulatu sexto eiusdem Gaii marii ita labefa
ctatus est ut pene usq; ad extremum itestina clade conciderit. Euoluere ac percurrere
mihi discordiarum ambages & inextricabiles seditionum causas incommodum simul ac
lōgum uidef: sane breuiter strinxisse sufficiat: quod primus Lucius Apuleius saturnin⁹
excitati tumultus auctor extiterit: quinto Metello Numidico uiro sane primario acer
rimus inimicus: qui eum censorem creatum protractum domo: atq; in Capitolium fu
gientem armata multitudine obsedit: unde equitum romanorū indignatione deiectus
est: plurima ante Capitolium cæde facta. Anunium deide competitorum suum satur
ninus & Glaucia: fraude Maii Marii consulis occiderūt. Subsequente anno marius sex
tū cōsul & Glaucia prætor: & Saturninus tribunus plæbis conspirauerunt: metellum
Numidicum in exilium quacunque ui agere. Die dicta a suppositis eiusdem factionis
īfamibus ausibus contionem domi suæ habuit: ibiq; ab aliis rex: ab aliis imperator est
appellatus. Marius manipulatum plæbe descripta alterum consulem cū præidiis in col
le disposuit: ipse portas communiuit. In foro proelium commissum est. Saturninus a
marianis foro pulsus in Capitolium confugit: marius fistulas q̄bus eo aqua deduceba
tur: incidit. Bellum deinde ī aditu Capitolii horridum satis actum est: multiq; circa Sau
feniū & Saturninū cæsi. Saturninus palā clamitans mariū auctore cē omniū molitio
nū suarū cōtestatus ē. Cū aut ipse Saturninus & Saufenius & Labienus cogēte marios

curia confugissent: p equites romanos effractis foribus occisi sunt. Gaius Glaucia extra
ctus e domo Claudii trucidatus e. Furius tribunus plebis bona omniu publicanda decre
uit. Gneus Dolabella Saturnini frater p foris olitorium fugiens cum Lucio Leganio i
terfectus e. Itaq; auctoribus tate seditiois occisis: quies populo fuit. Tunc Cato atq; Po
peius rogatione de reditu Metelli numidici totius urbis gaudio promulgarunt: qd ne
perficeret: Marii consulis & Furii tribuni plebis factionibus intercessum est. Rutilius
quoq; uir integerrimus: adeo fidei atq; innocetiae constancia usus est: ut die sibi ab accusa
toribus dicta usq; ad cognitione neq; capillum barbamue sum miserit: neq; sordida ueste
humiliue habitu suffragatores conciliaret: inimicos pmulserit: iudices temperarit: ora
tionemq; a praetore concessam nihilo summissiorem q animum habuerit. Cum euide
ti oppugnaret calumnia & opinione bonorum omnium iure absoluendus putaret: per
iurio iudicium codenatus est: qui Smyrna comigrans litterarum studiis contentus consenuit.

Moesiam urbem prodigia terruerunt.

Cap. XVII.

ANno ab urbe condita. dc. lix. Iulio Caesare & Lucio Marco Philippo consulibus
intestinis causis sociale bellum totaq; comouit Italiam: siquidem Liuius Dru
sus tribunus plebis Latinos omnes spe libertatis illectos cum placito exple
re non posset: in arma excitauit: quo accessit: ut moestas urbem prodigia dira terreret: na
sub ortu solis globus ignis a regione septentrionis cum maximo coeli fragore emicuit.
Apud Aretinos cum panes per conuiuia fragerentur: cruor e mediis panibus: qsi e uul
neribus corporum fluxit. Praeterea per septem continuos dies grando lapidum: immi
xtis etiam testarum fragmentis terram latissime uerberauit. In Sannitibus uastissimo
hiatu terrae: flamma prorupit: & usq; in coelum extendi uisa est. Complures praeterea in
itinere uidere romani globus coloris aurei coelo ad terram deuolui: maioremq; factum
rursus a terra in sublime ad orientem solem ferri: ac magnitudine sua ipsum solem ob
texisse. Drusus tantis malis anxius domi suae incerto quide; auctore interfectus e. Igitur
Picentes & Vestini Marsi Peligni Marrucini Sannites & Lucani: cum adhuc occultam defe
ctione meditarent: Gaium Seruius praetorem legatum ad se missum apud Asculum oc
ciderunt: statimq; clausa ciuitate omnes ciues Romanos in dicta caede iugularunt. Co
tinuo atrocissimam perniciem infamissima praeselere prodigia: namq; omnium generum
animalia: quae manus hominum perpeti: atq; inter homines uiuere solita erant: relictis
stabulis pascuisque cum balatu hinnitu mugituque miserabili: ad siluas montesque fu
gerunt. Canes quoq; quorum natura e extra homines esse non posse: lachrymosis ulu
latibus uagiluporum ritu oberrarunt. Igitur Gneus Pompeius praetor cum Picentibus
iussu senatus bellum gessit: & uictus est. Postq; sibi Sannites Papium Mutilium imperato
rem praefecerant: Marsi autem Agamemnonem archipiratam praepoptauerant: Iulius Cae
sar Sannitum pugna uictus caelo fugit exercitu. Rutilius consul Marium propinquum
suum legatum sibi legit: quem assidue submonentem: moram bello utilem fore: & pau
lisper in castris exerceri militem oportere Tironem: dolo id eum agere ratus contempsit:
sefeq; in insidias marforum: & uniuersum agmen exercitus sui incautus iniecit: ubi & ipse
consul occisus: & multi nobiles interfecti: & octo. M. romanorum militum caesa sunt. Ar
ma & corpora interfectorum in conspectu Marii legati Telonius Flavius ptulit: atq; in testionum
eladis euexit. Marius raptis continuo copiis uictores inspatu oppressit: octo milia & ipse
marforum interfecit. Caepio autem a Vestinis & marsis deductus in insidias cum exercitu tru
cidatus e. Iulius Caesar postq; apud Eserniam uictus aufugerat: contractis undiq; copi
is aduersus Sannites & Lucanos dimicans multa hostium milia interfecit. Cumq; ab exer
citu impator appellatus e: Romanumq; nuncios pro adeptam uictoria misisset: senatus sagum

hoc est uestem moeroris: quā exorto sociali bello sumpserat: hac spe arridēte deposuit: atq; antiquū togæ decorem recuperauit. Marius deīde sex milia marsoꝝ cecidit: septē milia armis exiit. Sylla cum. xxiiii. cohortibus Eserniā missus: ubi arctissima obsidiōe romani ciues & milites p̄mebant: maximo bello: & plurima cæde hostium urbē sociosq; seruaui. Gneus Pōpeius picentes graui prælio fudit: qua uictoria se natus latos clauos & cætera dignitatis insignia recæpit: cū togas tātummodo de uictoria cæsaris p̄mū respirāte sumpisset. Porcius Cato prætor & Plotius legat⁹ Hetruscos & Vmbros plurimo sanguine ipenso difficillimo labore uicerunt. Gneo Pōpeio & Portio Catone cōsulibus: Pōpeius diu obsedit Asculū ciuitatē: nec tamē expugnauiisset: nisi populum ī campū prorumpentē grauissima oppressione uicisset. Decē & octo milia marsoꝝ in ea pugna cū Franco suo impatore cæsa sunt: capta. iiii. milia. Quattuor milia autem itali corum uiroꝝ ex ea cæde profugorum: iugū montis coacto in unū agmine forte cōscēderant: ubi opp̄ssi exanimatiq; niuibus miserabili morte rigerunt: & uisebant: nec ullum erat procul intuētibus mortis indicium: nisi diuturna imobilitas: quā nullo mō humanæ uitæ uegetatio diu p̄peti potest. Eadem die Picentes uicti sunt: quorum dux Iudacilius cōuocatis principib⁹ suis: post magnificas epulas: largaq; pocula cūctos ad exēplum sui puocās hausto ueneno consumptus ē: cunctis factū eius laudantibus: sed nemine subsequēte. Anno ab urbe cōdita. dc. lxi. cū ad obsidēdos Sānites Pōpeius & romanus iisset exercitus: & Posthumius Albinus uir consularis tunc Lucii Syllæ legat⁹ itolerabili supbia oīum in se militū odia suscitasset: lapidibus occisus ē. Sylla consul ciuilem cruorē nō nisi sanguine hostili expiari posse testatus ē: cuius rei consciētia permot⁹ exercitus ita pugnā adorsus ē: ut sibi unusquisq; pereūdū uideret: nisi uicisset: xviii. Sānitum. M. illo prælio cæsa sunt. Iuuentiū quoq; Italicum ducē & magnū ipsius populum p̄secutus occidit. Porcius Cato consul marianas copias habēs: cū aliquāta strenue gessisset: gloriatus ē: Gaiū Mariū non maiora fecisse: & ob hoc cū ad lacū Fucinū cōtra Marlos bellū gereret: a filio Gaii Marii in tumultu belli: quasi ab incerto auctore p̄stratus est. Gaius Gabinus legat⁹ in expugnationē hostiliū castroꝝ interfectus ē. Marrucini Vestiniq; Sulpitio legato Pōpeii persequente uastati sunt. Popedius & Obsidi⁹ Itali impatoris ab eodē Sulpitio apud flumen Theanum horribili prælio opp̄ssi & occisi sunt. Pōpeius Asculū ingressus: p̄fectos & cēturiōes: cunctosque principes eorū uirgis cecidit: securiq; pcussit: seruos p̄dāq; oēm sub hasta uendidit: reliquos liberos q̄dem nudos & egētes abire p̄cepit. Et cū de hac p̄da opitulationē aliquā in usum stipēdiū publici senatus fore speraret: nihil tamē ex ea Pōpeius egenti ærario contulit: nāq; eodē tpe cum penitus exhaustū esset ærariū: & ad stipendiū frumenti deesset expēsa: loca publica quæ ī circuitu Capitolii pōtificib⁹: auguribus: decēuiris & Flaminibus in possessionem tradita erant: cogente inopia uenditi sunt: & sufficiens pecuniæ modus q̄ ad tempus inopiæ subsidio esset: accēpt⁹ est. Eodē in sinū tūc ipsi⁹ ciuitatis euersarū oīū urbium: nudatarūq; terrarū abraçæ undiq; opes cōgerebant: cū ipsa Roma turpis adigente inopia p̄cipuas sui ptes auctiōnabat. Quāobrē consideret tunc tēpora sua: cum quasi inexplebilis ueter cūcta cōsumēs & semp̄ esuriēs cunctis urbibus: quas miseras faciebat: ipsa inferior nihil relinquēs: nihil habebat: & stimulo domesticæ famis ad cōtinuationem bellicæ inquietudinis trudebatur. Iisdem uero temporibus rex Sothimus cum magnis Thracum auxiliis Græciam ingressus: cunctos Macedoniae fines depopulatus est. Tandemque a Gaio Sentio prætore infeliciter superatus: redire in suum regnum coactus est.

Bellum Mithridaticum & bella ciuilia coepere pene simul.

Nno ab urbe cōdita. dc. lxxii. nondū finito sociali bello: Romæ primum belluz
 ciuile cōmotum ē: eodēq; anno mithridaticū bellū: & si minus infame: non ta-
 men minus graue coeptum ē. Equideꝫ de mithridatici belli spatio uarie tradi-
 tum ē: utrū abhinc coepit: an tunc ꝑcipue exarserit: maxime cū alii. xxx. alii. xl. annis ge-
 stum ferāt. Sed quīs iisdē temporibus gesta ꝑplexis coaceruata malis exarserint: a me
 tamen speciatiim: & si breuiter singula proferent. Marius: Sylla consule contra Mithri-
 datem in Asiam cū exercitu ꝑfecturus: ī Cāpaniā tamen ꝑpter socialis belli reliquias cō-
 sistentes affectauit septimū consulatum: & bellum suscipere mithridaticuz. Quo Syl-
 la cognito impatiēs reuera iuuenis: intempataq; ira percitus cum. iiii. legionibus ꝑmuꝫ
 ante urbem consedit: ubi Gratidium Marii legatum: q̄si primam uictimam belli ciuilib
 occidit: mox urbem cum exercitu irrupit: faces ad inflāmandā urbem poposcit. Omni-
 bus metu addictis ꝑ sacram uiā cito agmine in foro uenit. Marius cum ꝑmouē nobili-
 tatē: inflāmare plæbē: equestrē deinde ordinē ꝑ mare aduersꝫ Syllam frustra tentasset
 postreō seruis spe libertatis & prædæ ad arma sollicitatis: nec quicq; repugnare ausis: tā-
 dem in Capitoliū cōcessit. Sed cum eo syllanæ cohortes irruissent: magna suorum cæ-
 de diffugit. Ibi tunc Sulpitiū Marii collega seruo suo prodente prostratus est. Seruū
 uero ipsum: q̄ hostem indicauerat: manumitti: q̄ uero dominum prodiderat: saxo Tar-
 peio deiici consules decreuerunt. Marius fugiens cum persequentium instantia circū-
 septus eēt: in minturnēsium paludibus sese abdidit: de qbꝫ infelicitè luto oblitꝫ: igno-
 miniosq; ꝑtractꝫ: turpi autē spectaculo Minturnas deductꝫ: cōtrususq; in carcerē ꝑcul-
 forem ad se missum solo uultu exterruit. Deinde lapsꝫ e uinculis: ī Aphricā transfugit:
 sollicitatoq; ex Utica filio: ubi is custodia obseruat: continuo Romam regressus: Cin-
 næ cōsuli societate scelexꝫ coniunctus est. Igitur ad confligandam uniuersam rēpubli-
 cam: exercitū sibi in quattuor ptes diuiserunt. Tres sigdem legiōes Mario datæ: ꝑti co-
 piarū Gneus Carbo præpositus ē: partem Sertorius accæpit: ille scilicet Sertorius iam
 hinc ciuilib belli incentor & particeps: qui etiam hoc finito aliud post in Hispania bellū
 excitauit: quod per multos annos maximis Romanorum cladibus traxit. Cætera ue-
 ro exercitus portio Cinnam secuta est. Porro autem Gneus Pompeius qui a senatu cū
 exercitu accersitus: ut reipublicæ opitularetur: & diu sese nouarum rerum aucupatiōe
 suspenderat: contemptus a Mario uel Cinna: ad Octauium consulem sese contulit: &
 mox cum Sertorio conflixit. Infelicem pugnam interuentus noctis diremit. Sexcen-
 ti ex utraq; parte milites trucidati sunt. Postera die cum permixtim corpora ad sepultu-
 ram discernerētur: miles Pompeianus fratris sui: quem ipse interfecerat: corpus agno-
 uit: in transcursu enim utrinq; cognitionem uultus: & galeæ considerationē furor ade-
 merat: quīs parum sit culpæ circa ignorantiam: ut uideatur nescisse de fratre: quod n̄
 ambigitur scisse de ciue. Itaque uictor uicto infelicior: ubi & fratris corpus agnouit: &
 parricidium suum: execratus bella ciuilia: illico pectus suum gladio transuerberans: si-
 mulque lachrymas & sanguinem fundens: super fraternum sese cadauer abiecit. Et qd
 hoc profuit ad confusionem crudelis incepti: quod in primo statim bellorum ciuiliuz
 exordio infamis fama percrebuit: concurrisse ignaros quidem fratres: sed conscios ci-
 ues: petiisse fratrem scelere uictorem fratris occisi spolia: ac mox tantæ imanitatis reuz
 eodem gladio: atq; eadem manu per suam necem parricidium: quod admiserat: uindi-
 casset: Nūquid in tatarum aiositate partium tam triste mouit exemplum? Nūquid apd
 quenq; periculū sceleris repulit terror erroris? Nunquid hæc quæ cōmunis est etiā cuz
 belluis pietas & reuerētia naturæ: quod unus perimēdo ac pereundo cōmisit: quod in
 se agi posset intremuit: seseq; ab huiusmodi incepto cōscientia uictus remouit? Q uin

potius anis fere. xl. cōsequētib⁹ in tātū cōtinuata sunt bella ciuilia: ut magnitudo laudis appetenda ex magnitudine sceleris putaret. Omnes enim post tale documētum in tali malitia parricidiorum pericula refugissent: nisi parricidia ipsa uoluissent. Igitur Marius coloniam Hostiensem ingressus oīa ibi genera libidinis: auaritiæ & crudelitatis exercuit: Pompeius fulmine afflatus interiit: exercitus uero eius pestilentia correptus pene totus absumptus est: nam. xi. M. uirorum de castris Pompeii mortua: sex. M. autē de parte Octauii consulis subtracta sunt. Marius Antium & Ariciam ciuitates hostiliter irrupit: cunctosque in his præter proditores interfecit: bona suis diripienda permisit. Post Cinna consul cum legionibus: & Marius cum fugitiuis urbē ingressi nobilissimos quosque e senatu: & plurimos consulares uiros interfecerunt. S; quota hæc portio ostentatæ miseræ est: uno uerbo definisse cædem bonorum: cuius fuit tanta numerositas: tanta diurnitas: tanta crudelitas: tantaq; diuersitas. Verumtamen æquius est me aliquid utilitatis subtraxisse cā: q̄ tantuz horroris ingessisse notitiæ: siue peritis hæc siue imperitis obiiantur. De patria siquidem de ciuib⁹ & de maioribus nostris hæc loquimur: qui his excogitati malis tam abominanda gesserunt: de quibus etiam auditis posterī perhorrescant: qui profecto nolunt ista nimium exaggerari: aut sufficientis notitiæ moderatiōe: si sciunt: aut misericordis reuerentiæ contēplatione: si nesciūt. Igitur Marius cum interfecto r̄ ciuium capita illata conuiujs: oblata Capitolio: collocata Rostris: spectaculum ornatumq; congereret: ac septimum consulatum cum Cinna tertiu consulē pualisset: i exordio cōsularis impij sera tādē morte præptus est. Cinna bonorū neces malorum cæde suppleuit: nam cum introducta per Marium fugitiuoruz manus infatigabilis prædandi eēt: nullamq; partē auctoribus prædæ cōsulibus ministraret: i forum quasi stipēdij causa sollicitata: militibusq; circūdata: inermis extincta ē. Cæsa sunt illa die in foro urbis octo. M. fugitiuorum: idemque Cinna quartum consul ab exercitu suo interfectus est. Interea residui senatorum: qui potentiam Cinnæ & Marii crudelitatem: i sania Fimbriæ: Sertoriūq; audaciā fuga euaserant: transuecti in Græciam coegere precibus Syllam: ut periclitanti: imo iam pene perditæ patriæ opez ferret. Igitur Sylla mox ut Campanum littus attigit: Norbanum consulem prælio oppressit: septem milia tunc romanorum Romani interfecerunt: sex milia eorundem ab iisdēz capta sunt. c. xxiii. de Syllana parte ceciderunt. Fuluius uero Hadrianus: cui imperium pro prætore erat: regnum Aphricæ seruorum manu affectans: a dominis eorum apud Vticam: congestis sarmentis: cum omni familia incensus est. Damasippus p̄tor incensore Mario consule Quintum Scæuolam: Gaium Carbonem: & Lucium Domitiuz Publium Antistium: in curiam quasi ad consultandum uocatos crudelissime occidit. Corpora interfectorum per carnifices unco tracta: atque in Tyberim missa sunt. Eodem tempore Syllæ duces plura prælia aduersus marianas partes infelicissima felicitate gesserunt: nā & Quintus Metellus Chariatis copias cecidit: & castra pualit: & Gn. Pom. Carbōis eq̄tarū grauiter trucidauit. Syllæ etiā & Marii adolescētis maximū tūc præliuz apud Sacriportū fuit: in quo de exercitu Marii cæsa sunt. xxv. milia: sicut Claudius scribit. Pompeius Carbonem etiam castris exiit: fugientemq; insecutus: nunc cædēdo: nunc ad deditiōē cogendo: plurima exercitus partē priuauit. Metellus Norbani agmē opp̄ssit: ubi. ix. M. marianæ partis occisa sunt. Lucullus cū a Quintio obsideret: erupit: & repētia pugna obsessorē deleuit exercitū: nam plus q̄. x. milia ibi tunc cæsa referuntur. Sylla deinde cum Cāpaninio Sānituz duce & Charinatis reliquis copiis atē ipsaz urbē portaq; Collinā ad horam diei nonā signa contulit: grauissimozq; prælio tandem uicit. lxxx. milia hominum ibi fusa dicunt. xi. milia sese dediderunt: reliquā multi

tudinem in fugam uersam insatiabilis uictorum ciuium ira consumpsit.

Sylla urbem intrauit: multosq; interfecit & proscripsit. Cap. XIX.

Sylla mox ut urbē uictor intrauit. iiii. milia hoīum qui se per legatos dediderāt: cōtra fas: cōtraq; fidē datā inermes securosq; interfecit. Plurimi tunc quoque ut nō dicā innocētes: sed etiā ipsius Syllanæ ptis occisi sunt: quos fuisse plus q̄ ix. millia ferūt: ita libere p urbē cædes pculsorib⁹ passim uagantibus ut quemq; uel ira uel præda sollicitabat: agitabatur. Igit̄ cunctis iam quod singuli timebant: aperta frōte timentibus: Quintus Catulus Syllæ dixit. Cum quibus tandem uicturi sumus: si in bello armatos: in pace inermes occidimus? Tunc Sylla auctore Lucio Fursidio primi- pilari primus infamem illam tabulam proscriptionis induxit.

Sylla dictaturam adeptus est.

Cap. XX.

Prima proscriptio. lxxx. M. hominum fuit: in qbus quattuor consulares erāt Carbo Marius Norbanus & Scipio: iterq; eos Sertorius tūc maxie ptimescē dus. Itē alia cū. d. noibus proposita est: quā cū Lollius qppe securus: nihilque sibi cōsciū legeret: ubi suum repente nomē offendit: dū se trepidus adoperto capite fo ro subtrahit: interfectus est. Sed ne in ipsis qdē tabulis fides ac finis malorum uidebat̄ nanq; alios: quos proscriperāt: iugulabāt: alios aut̄ postquā iugulauerāt: proscribebāt: nec ipsius mortis erat uia simplex: aut una cōditio: ut in nece ciuiū saltem ius hostiū ser uaretur: q nihil uictis pter uitā exigūt. Marcū Mariū: siqdem de caprili casa extractum uinciri Sylla iussit: ductumque trans Tyberim ad Luētatorum sepulchrum: effossis oculis: membrisq; minutatim defectis: uel etiam fractis trucidari. Post hunc Publius Lectori⁹ senator & Venuleius triumuir occisi. Marci Marii caput Præneste ē missum. quo uiso Gaius Marius ultima desperatiōe correptus: ubi a Lucretio obsidebatur: ne ī cideret in inimicōꝝ manus cum Telesino mutua morte concurrat. Dūq; uiolētius ipse in cōcurrentē māus adegit: circa suū uuluus manū percutiētis hebetauit: Ita eo interfe cto ipse leuiter uulneratus ceruicem seruo suo p̄buit. Charinatem prætorem romanū Sylla iugulauit. Inde Præneste profectus: omnes Marianæ militiæ principes: hoc ē le gatos: quæstores: præfectos: & tribunos iussit occidi. Pompeius Carbonem a Cossu- ra insula in Aegyptum fugere conantem: in Siciliam ad se retractum: & complures cū eo socios eius occidit. Sylla dictator creatus ē: ut dānationis & crudelitatis libido hone sti præcipuiq; nominis reuerentia & amaret̄ & uelaretur. Pompeius in Aphricā trans gressus: eruptione circa Vticam facta. x. & nouem. M. hominum interfecit: quo bello Domitius dux Marianus: dum inter primores pugnat: occisus est. Idemq; Pompeius Hiertā Numidiæ regē persecutus: fugientē ab Vgode Bocchi Maurorū regis filio spo liari oībus copiis fecit: quē cōtinuo Bullā reuersus tradito sibi oppido interfecit.

P⁹ bella ciuilia sonātib⁹ ūdiq; belloꝝ fragorib⁹ q̄ttuor bella exurrexisse. Cap. XXI.

Reatis itaq; Publio Seruilio & Oppio Claudio consulibus: Lucius Sylla est tandem priuatus. Hoc sine conclusa sunt duo bella funestissima: sociale italicū & Syllanū ciuile. Hæc per annos decem tracta plus q̄. c. l. M. Romanorū cō sumpserunt: tantumque lectissimorum uirorum uernaculorumque militum hoc ciui- li bello Roma perdidit: quantum in ea superiori tempore: cum se iam aduersum Ale- andrum magnum circumspiceret: indiscretis ætatibus census inuenit. Præterea uiros consulares. xxiiii. prætores sex: ædilicios. lx. senatores fere ducētos: absq; innumeris to- tius Italiæ populis: qui passim sine consideratione deleti sunt. Quo modo neget quisq; si ualet: quin eodem damno suo uicerit Roma: quo amisit Italia. Proh pudor. Nunqd nam & hic comparatione ambigua egent tempora? Immo uel maxime inquirunt: nam

quid tam apte: quàm bellis ciuilibus bella ciuilia comparant? An forte dicetur: etiam in his temporibus bella ciuilia non fuisse: quibus a nobis respondebitur. Iustus quidem socialia uocari oportere: sed nobis proficere: si ciuilia noientur. Tunc enim causis uocabulisque ac studiis paria docentur omnia: dum sibi in his tanto plus uindicat reuerentia christianae religionis: quanto minus praesumpserit ira uictoris: nam cum plerumque improbi tyranni temere inuadentes Rempublicam: usurpatoque regio statu: Romani imperii corpus abruperint: atque ex eo bella: uel per se iniusta importarint: uel in se iusta commouerint: Britannis Gallisque populis erecti & instructi. Haec bella quantum externis proxima: tantum longinqua ciuibus: quid nisi socialia iure uocentur: cum ipsi Romani Sertorii quidem: aut Perpennae: aut Crassii: aut Spartaci bella ciuilia uel iam nominarint. In tali ergo defectu: uel duellione sociorum minore nunc utique inuidia laboraret: si fortassis existeret uel grauis pugna: uel cruenta uictoria. Verumtamen cum in hisce temporibus omnia plus necessitatis afferant & minus pudoris: hoc est causa: pugna: uictoria. uel extinguenda insolentia tyrannorum: uel pro cohibendo sociorum defectu: uel pro inurendo ultionis exemplo: cui tandem dubium est: quanto nunc mitius: quantoque clamentius excitata: ut dicunt: bella ciuilia geruntur: imo reprimuntur. Quis enim unum ciuile bellum per decem annos his temporibus agitarum audierit? Quis uno bello. c. l. M. hominum uel hostium ab hostibus: ut non dicam ciuium a ciuibus caesa meminerit? Quis illam quam explicare longum est: optimorum atque illustrium uirorum multitudinem trucidari in pace cognouerit. Postremo qui illas infames interficiendorum tabulas tenuerit: legerit: senserit: ac non potius omnibus notum sit: una cunctos pace compositos: atque eadem salute securos: uictos uictoresque pariter communi exultasse laetitia: ac etiam in tantis totius imperii Romani prouinciis: urbibus: ac populis: uix paucos aliquando extitisse: quod iusta ultio inuito etiam uictore damnarit: Et ut uerbis uerba non onerem: non temere dixerim tanta: uel in bello saltem extinctam modo fuisse gregariorum militum manum: quanta tunc caesa est in pace nobilium. Igitur Sylla mortuo Lepidus Mariam partis assertor aduersus Catulum Syllanum duces surgens rediuiuos bellorum ciuiliu: cineres suscitauit. Bis tunc acie certatum est. Plurimi romanorum iam ipsa paucitate miserorum: & adhuc illo furore insipientium caesi sunt. Albanorum ciuitas obsidione oppugnata atque excruciatam fame: ultima miserabiliu religarum deditio seruata est. Ibi tunc Scipio Lepidi filius captus atque occisus est. Brutus in Cisalpinam Galliam fugiens: plequente Pompeio apud Regium interfectus est. Ita hoc bellum ciuile non magis clamentia Catuli: quam tudio Syllanum crudelitatis: ut ignis in stipula eadem caeleritate qua exarsit: euauit. Anno ab urbe condita. dc. lxxiii. sonantibus undique bellorum fragoribus: quorum unum in Hispania erat: aliud in Pamphilia: in Macedonia tertium: quartum in Delmatia: exanguis adhuc atque exhausta intestina pernicie: tanquam febris Romana respublica: propulsare armis occidentis: septentrionisque fortissimas gentes cogebatur. Sertorius siquidem uir dolo atque audacia potens: cum partium Marianarum fuisset: Syllam fugiens ex Africa dilapsus in Hispaniam bellacissimas ferocissimasque gentes in arma ex armis excitauit. Aduersus hunc: ut breuiter definiam: duo duces missi Metellus & Domitius: quorum Domitius ab Hirtuleio Sertorii duce cum exercitu oppressus est. Manilius proconsule Gallia in Hispaniam cum tribus legionibus & .M. d. equitibus transgressus: iniquam cum Hirtuleio pugnam conferuit: a quo castris copiisque nudatus: in oppidum Hilerdam pene solus confugit. Metellus autem multis proeliis fatigatus: per deuia oberrans hostem mora fatigabat: donec Pompeii castris confociaretur. Pompeius uero contracto

apud Polentiam exercitu Lauronem ciuitatem: quam tunc Sertorius oppugnabat: frustra conatus defendere: uictus aufugit. Sertorius superato fugatoque Pompeio Lauronem captam cruentissime de populatus est: reliquum agmen Lauronensium: quod cædibus super fuerat: miserabiliter in Lusitaniam incaptiuitatē traduxit. Pompeium autem hoc est illum Romanorum ducem a se uictum fuisse gloriatus est: quem magna præditum fiducia ad hoc bellum non pro consule: sed pro consulibus Roma misisset. Fuisse tunc Pompeio. xxx. milia peditum & mille equites Galba scribit. Sertorium autem. lx. milia peditum: octo milia equitum habuisse commemorat. Postea uero Hirtuleius cum Metello congressus apud Attalicam Bethycæ urbem. xx. M. militum perdidit: uictusque in Lusitaniam cum paucis refugit. Pompeius Belgidam nobilem Celtiberiæ urbem cepit. Sertorius cum Pompeio deinde congressus. x. M. militum eius interfecit. Ex alio cornu uincente Pompeio tantundem pene ipse perdidit. Multa inter eos præterea proelia gesta sunt. Memmius quæstor Pompeii idemque uir sororis eius occisus est. Hirtuleii fratres interfecit. Perpenna: qui se Sertorio iunxerat comminutus est. Postremo ipse Sertorius. x. demum anno belli inchoati: iisdem: qui bus & Viriatus suorum dolis interfectus finem bello fecit: Romanisque uictoriam sine gloria dedit: quis Perpennam postea pars exercitus eius secuta sit: qui a Pompeio uictus cum uniuerso exercitu suo interfectus est. Ciuitatibus uero cunctis ultro ac sine mora per deditiōem receptis: duæ tantum restiterunt: hoc est Vximia & Caliguræ quarum Vximiam Pompeius euertit: Caligurum Afranius iugi obsidione cōfectas: atque ad infames escas miseranda iopia coactâ ultimo cæde incendioque deleuit. Percussores Sertorii præmium ne petendū quidē a Romanis esse duxerūt: quippe qui meminissent antea Viriati percussoribus denegatum. Et quis nullo tunc præmio patrauerint Romanâ securitatē: tamē fide fortis ac uiribus semper Hispania: cū optimos iuictissimosque reipublicæ dederit: nullū unquam tyrānorū ab initio usque in hodiernū diē uel de se æditus misit: uel in se extrinsecus incurrentem uiuum: potentem uel dimisit.

De bello Macedonico.

Capi. XXII.

Cludius sortitus uarias gentes quæ Rhodopeiis montibus circumfusæ sūt: ac tunc Macedoniā crudelissime populabāt: bello petiit nam iter cætera dictu audituque horrida: quæ in captiuos agebāt: raptis: cū poculo operiret: Romanorū capitū ossibus: cruētis capillatisque adhuc: ac præteriores cauernas male effosso cerebro oblitis: auide ac sine horrore: tanquam ueris poculis utebant: quorum cruētissima atque imanissima corda sciuerāt. Has itaque ut dixi: Claudius Macedoniae pellere finibus bello attentauit: magnisque se malorum molibus obiecit: unde cum hæc animo gereret curis circumseptus morbo isuper correptus interiit. Huius successor Scribonius attemptatarum superiore bello gentium uim declinans: in Dardaniam arma conuertit: eamque superauit.

De suscepto bello orientis.

Capi. XXIII.

Publius uero Seruilius ex consule Ciliciā & Pamphiliæ crudelissime adortus dum subdere studet: pene deleuit. Lyciā & urbes eius obsessas: oppressasque cepit. Præterea Olympū montem puagatus Phasidē euertit: Corycū diruit: Tauri quoque montis latera in Ciliciā uergētia: perferutatos Isauros bello contractos in deditiōnem redegit: primusque Romanorum: per Taurum duxit exercitum: ac limitem itineris fecit. Triennio emenso: quo bellum gestum est: Isaurici nomen assumpsit. Cosconius proconsul sortitus Illyricum: protrita subactaque Delmatia: Salonas urbem florentissimam post biennium: tandem expugnauit & cepit.

Gladiatores Capuæ a ludo Gnei Lentuli diffugisse.

Capi. XXIII.

Nno ab urbe condita. dc. lxxix. Lucullo & Cassio cōsulibus gladiatores. lxxiii. Capuæ a ludo Gnei Lētuli diffugerūt: q̄ continuo ducibus Crisso & Inomao Gallis: & Sparthaco Thrace: Vesuuiū mōtē occuparūt: unde erūpentes Clodii prætoris: q̄ eos obsidione cīcerat: castra: expugnarūt: ipsosq̄ i fugā acto cūcta in prædā uerterūt. Inde p̄ Cōscētīā & Metapōtū circūducti īgētia breui agmina collegerunt nam Crisso. x. M. multitudo: Sparthaco autē triplex tūc numerus fuisse fert̄. Inomao enim iā superiore bello fuerat occisus. Itaq̄ cū cædibus icēdiis rapinis stuprisq̄ oīa miserēt: i exeqis matronæ captiæ: quæ se dolore uiolati pudoris necauerat: munus gladiatorū ex. cccc. captiuis scilicet: qui spectādi fuerant: spectaturi: utpote lanistæ gladiatorū potius q̄ militū p̄cīpes ædiderūt. Deinde cōsules Gelius & Lētulus aduers⁹ eos cū exercitu missi: quorū Geli⁹ Crissū acerrime pugnātē proelio oppressit: Lētulus a Sparthaco superatus aufugit. Post etiam collatis frustra ambo cōsules copiis: accepta graui clade fugerunt. Dehinc Gaium Cassium procōsulem idem Sparthacus: oppressum bello interfecit. Itaq̄ exterrita ciuitate non minore propemodum metu: q̄ sub Hannibale circa portas fremente trepidauerat: senatus Crassum cum legionibus consulum nouoq̄ supplemento militum misit. Is mox: ut fugitiuorum pugnā iniit. sex. M. eorū interfecit: dccc. uero cæpit. Inde prius q̄ ipsum Sparthacū ad Caput Silari fluminis castra metantem bello aggredere: Gallos auxiliares eius Germanosque superauit: e q̄bus. xxx. milia hominū eūz ipsi ducibus occidit. Nouissime uero ipsum Sparthacū disposita acie cōgressum: & maximas eūz eo fugitiuorū copias perculit: nam. lx. M. eorū cæsa: sex milia capta referuntur. iiii. M. ciuiū Romanorū recæpta sunt. Cæteri q̄ ex hoc bello lapsi oberrabant per complures duces frequēti īdagine attriti sunt. At ego iterū ac sæpius repeto: nunquid nā & hic cōparatione aliqua egēt tēpora? Quis rogo audire nō horreat: nō dicā bella talia: sed uel nomina tanta bellox̄ externa: ciuilia: socialia: ciuilia fugitiuorū: quæ nec sic saltē sese ut cōmoti maris fluctus: quibus molibus magis sequūtur: sed undiq̄ diuersis causis uocabulis: formis malisque excitata: coaceruataq̄ cōcurrūt. Ut e pximo repetā: & ifame illud seruire prætereā Iugurthinūz bellum nōdū adhuc ab Aphrico detonuerat: & iā Cimbricū a Circio flulminabat. De Cimbricis illis nubibus adhuc fœdi uastiq̄ torrentes effusi sanguinis agebant: & iam socialis belli nebulas ī magna cōtinuo malorūz nubila coituras misera exhalabat Italia. Adhuc uero post infinitā crebrāq̄ Italici belli tempestate: discurre tuto per Italiā minime poterat. Ita omnes absq̄ illis periculosissimis inimicæz urbium uoraginibus dissoluta ac lubrica pace titubabāt. Iam sibi Marianū atq̄ Syllanum Roma parturiebat excidiū: & aliud e diuerso oriens atq̄ aquilo: hoc est Mithridaticum minabatur: quod quidem Mithridaticum a superioribus cœptum: porro in ulteriora porrigitur. De Mariana face rogo Syllanæ cladis accensus est. De isto rogo funestissimo Syllani & ciuilibus belli per plurimas terrarum partes ardentes sudes sparsi sunt: multaq̄ incendia ex uno fomite diffuderunt: nam Lepidus & Scipio in Italia: Brutus in Gallia: Domitius Cinnæ gener ī Aphrica: Carbo in Cossura & Sicilia: Perpenna in Liguria: & post cum Sertorio in Hispania: Omniumque atrocissimus Sertorius in eadem Hispania hæc tunc ciuilia: uel quo alio dicenda sunt nomine bella excitantes: de uno multa: de minimo magna fecerunt absq̄ illis tribus uastissimis bellis: quæ tunc externa uocabātur hoc est Pamphilico: Macedonico atq̄ Delmatico: dissimulato etiaz magno illo Mithridatico longe oīum diuturnissimo: īfestissimo: ac formidolosissimo: deinde adhuc Hispaniēsi sertoriano nōdū finito: imo adhuc ipso uiuēte Sertorio hoc fugitiuorū: & ut ueri-

us dicā gladiatorū bellū ihorruit: iā nō spectādū paucis: sed ubiq; metuēdum. Quod q̄ fugitiuorum bellum dicitur: nemini uile habeatur ex nomine. Sæpe in eo singuli & aliquando simul cum agminibus frustra iunctis ambo consules uicti sunt: plurimique nobiles trucidati: ipsi autem fugitiui plusq̄. c. M. fuere: quæ cæsa sunt. Ex quo admone mus: ut ipsa consoletur se Italia de uexatione externorum præsentium per recordatio nem præteritorum. Exeatque in seipsam: nec putet se incomparabiliter crudelius dilacerari. Quamobrem huic quinto uolumini iam finem fecerim: ut bella ciuilia externis ubiq; permixta uel quæ dicta sunt: uel etiam quæ sequuntur: quia sic sibi serie temporū & malis sequacibus cohæserunt: libri saltem termino separentur.

Pauli Orosii uiri doctissimi in sextum historiarum librum prologus.

MNES homines cuiuslibet uel sectæ: uel patriæ: uel uitæ: ita semper ad prospectum prudentiæ naturali bono eriguntur: ut oblectamento corporis: rationale mentis: & si non actu præferant: iudicio tamen præferendum sciant: Quæ mens ratione duce illustrata in medio uirtutum: quibus genuino fauore: quamuis uitii inclinetur: assurgit: scientiâ dei quasi arcem prospicit. Deum enim quilibet hominum ad tēpus contemneret potest: nescire i totū nō potest. Vnde qdā dū i multis diis credūt: multos indiscreto timore finxerūt. Sed hinc iā uel maxime cū auctoritate ueritatis operātes: tunc etiā ipsa ratione discutiente discessum est. Quippe & philosophi eorū: ut de nostris sanctis sileā: dū itēto mētis studio quærūt: scrutāturq; oīa: unū deū auctorē oīū repperierūt: ad quē unū oīa referūtur: unde etiā nūc pagani: quos iam declarata ueritas de cōtumacia magis q̄ de ignorantia cōuincit: cū a nobis discutiunt: non se plures deos sequi: sed sub uno deo magno: plures ministros uenerari fatent. Restat igit̄ de intelligentia ueri dei p̄ multas intelligendi suspensiones confusa dissensio: quia de uno deo omnium pene una opinio ē. Hucusq; humana scrutatio tametsi cum labore patuit: at ubi ratiocinatio deficit: fides subuenit. Nisi enim crediderimus: non itelligemus. Ab ipso audias: ipsique deo credas: quod uerum uelis scire de deo.

Hic dicit: quō Deus ex nihilo fecit impium Romanū id est ex pastorib⁹. Cap. I.

TAq; idē unus & uerus deus: in quē oīs: ut diximus: & si ex diuersis opinionibus secta cōcurrit: mutās regna & disponēs tempora: peccata quoq; puniens: quæ infirma sunt mūdi elegit: ut cōfundat fortia: Romanūq; iperū assūpto pastore pauperrimi status fundauit. Hoc p̄ reges & cōsules diu prouectum postq̄ Asiæ Aphricæ atq; Europæ potitū est: ad unū iperatore eūdēq; fortissimū cūcta sua ordinatione cōgessit. Sub hoc iperatore: quē oēs fere gentes amore & timore permixto: iuste honorarēt: deus uerus: q̄ superstitione sollicita ab ignorātibus colebat: magnū illum itelligētix suæ fonte aperuit: p̄mptiusq; per hominē docturus homines: filiū suū misit operantē uirtutes: quæ præcellerent hominē: coarguētēq; dæmonas: quos aliqui deos putauissent: ut quia ipsi tanq̄ homini nō credidissent: operibus tanq̄ dei crederent: deinde ut in magno silētio ac pace latissima ioffense & celeriter noui nominis gloria: & annūciatæ salutis uelox fama percurreret: uel etiā ut discipuli eius per diuersas gentes euntibus: ultroq; per cūctos salutis dona offerentibus obeūdi ac disserēdi: q̄ppe cū Romanis ciuib⁹: iter ciues Romanos esset tuta libettas. Quod ideo cōmemorādū putauit: quia hic sextus libellus usq; ad Cæsarē Augustū: de quo hæc dicūtur: extēdit. Quod si aliqui hanc lucidissimam rationem irritam putant: suisque diis potius assignant: quos primum prudentia elegerint: dein præcipuo cultu inuitarint: ut si per eos amplissimum hoc pulcherrimumque imperium concederetur. Sic enim iactitant: quod ipsi

optimo genere sacrorum meruerint præcipuum deorum fauorem: quibus ademptis uel prætermiſſis diſceſſerint omnes aditis ariſque relictis dii: quibus imperium hoc ſteterat. Vnde quis reuerentia ſanctitatis tuæ multa fortiffime ueriffimeque diſſeruerit: tamen & mihi locus exigit: ut pauca ſubiiciam. Si Romani colendo deos emeruerunt fauorem deorum: & non colendo amiſerunt: ut ipſe Romulus parens Romæ inter tot mala ab ipſo ortu ſuo ingruentia ſaluus eſſet: colendo quis meruit? An Amulius auus qui eum expoſuit ad necem? An pater: qui incertus fuit? An Rhea mater ſtupri rea? An Albani parentes: ipſa quoque ab initio Romani nominis germina perſequentes? An tota Italia: quæ per. cccc. annos dum audere potuit: excidio eius inhiavit? Non inquit: ſed dii ipſi: quia ſe colendos ſciebant: futuros cuſtodiere cultores. Ergo præſcii ſunt. Si ergo præſcii ſunt: cur hoc imperium iter tot annorum ſæcula eo potiſſimū tēpore ad ſummā potētiae arcē pduxerūt: quo ille naſci iter hoies atq; agnoſci ut homo uoluit: poſt cuius nomen & ipſi pro nihilo cōtēpti ſunt: & cū uniuerſo mūdo etiā illi quos ipſi puexerant cucurrerūt? Sed humiliter obrepiſit iquiūt & latēter itrauit. Latētis & humilis unde tā celebris fama? Tā idubitata fides? Tā manifeſta potētia? Signis quibuſdā & uirtutibus mentes hoīum ſuſtitōe ſollicitas cæpit & tenuit: Adhæc ſi potuit homo: dii magis poſſe debuerūt. An quia ille hanc potētiam a patre ſibi traditā prædicabat: puētū eſt aliquando ad itelligētiam illius noti & ignoti dei: quam apprehendere: ut dixi: nemo niſi ꝑ ipſum poteſt? Nec quicquid poteſt: niſi qui toto ſe deſpecto: ac ꝑſpecto conuerſus ad ſapiētiam dei oēm quærēdi ratiocinationem trãſtulerit ad credendi fidē. Verūtamen breuiter diſcutio. Dii iſti: quos tātos ferūt ut Romanā rēpublicā & ꝑꝑicii puexiſſe: & aduerſi afflixiſſe uideant: eo certo tēpore: quod palam conſtat: quo naſci chriſtus uoluit: & annūciari gētibus cœpit: deuotiſſime atq; itētiffime colebātur. Ita illi cōſulētes & ſibi & cultoribus ſuis: nō potuerunt repellere: uel reprimere ſuperſtitionē eius: ꝑꝑter quā ſpernendos ſe cultoreſq; ſuos deſtituēdos uiderēt: quā ſi ab iuitis dāda uenia: nec deſperādi fuerunt: ſi a uoluntariis ſeruāda præſciētia: nec prius fuerant adiuuādi. Hoc factum eſt inquit: nam excitauimus gētes: accēdimꝰ reges: iſtituimꝰ leges: diſpoſuimus iudices: præparauimus ꝑcenas ſuppliciiſ & crucibus: orbes totum ſcrutati ſumus: ſiquo modo tadē chriſtianū nomē & cultus de uniuerſo mūdo poſſet abradi. Hoc eatenus eſt factū: donec fœcūda crudelitas eouſq; iter tormenta ac per tormenta ꝑficeret: quādiu ipſum regiuꝝ culmē per quod ſoluꝝ ꝑhiberi potuerat: occuparet. Et quod poſtea cōſecutū eſt: Imperatores iquiunt chriſtiani ceſſare ſacra: & claudi templa iuſſerunt: atq; ideo exceſſere oēs aditis: ariſq; relictis dii: quibus imperium hoc ſteterat. O quanta & quā ioffenſa lux ueritatis ē: ſi nō aduerſus eā ultro leſe offerētē ibecilli ifeliciter oculi clauderentur. Si chriſtiana fides per multa retro tempora ſæuientibus undiq; aduerſum ſe gentibus: regibus: legibus: cædibus: cruciatibus: ac mortibus reprimi nullo modo potuit: immo ut dixi: inter hæc & per hæc creuit: cultus autem idolorum iam quodammodo ex ſe deſiciens ac ſibi erubescens ad unam clæmentiffimam iuſſionem ſine ullo ꝑcnali terrore ceſſauit: cui dubium eſt: hoc per iſtius intelligentiæ demonstrationem de creatore ſuo tandem innotuiſſe creaturæ: quem illa eatenus per uarias ratiocinatiōes mētis intentæ quibuſlibet aliis offuſcata quæſierit: ac per hoc ſtatim amoris eius: quem etiam ignorās dilexerat: inhæſiſſe. Nec igitur mirum eſt: ſi i magna familia inueniunt aliqui ſerui: quos cōſuetudine: laſciuiæq; ſeductorū aſſuefacti: patiētia domini ſui ad contemptum ipſius abutantur: unde & merito Deus uel ingratos: uel incredulos: uel etiā contumaces uariis correptionibus arguit. Quod ſemper utique fatendum eſt: tunc tamen præcipue quando adhuc per uniuerſum mundum nulla erat

ecclesia: quæ interuentu fidelium precum meritas mundi poenas: iustumque iudicium dei exorata ipsius clæmentia temperaret: unde etiam hæc: quæ mala hominibus uidentur: qualiacunque sint grauiora: sine dubio omnia fuerunt: sicut ipso ordine: quo cepta sunt probabuntur. Bellum Mithridaticum: uel ut uerius dicam: belli Mithridatici clades multas secum inuoluens prouincias: tracta & protenta per .xl. annos fuit: nam. dc. lxi. ut dixi anno ab urbe condita: quo etiam primum ciuile bellum coeperat inardescere: consulatu uero Ciceronis & Antonii: ut uerbis poetæ optimi loquar: barbarico uix cõsumata ueneno est. Sed i his tēporibus. xxx. gerendi belli iueniuntur anni. Qualiter autem. xl. a plærisq; dicti sunt: non facile discernitur.

Hic dicit de Mithridate rege Ponti atque Armeniæ.

Capi. II.

Mithridates rex Põti atq; Armeniæ postq̃ Nicomedem Bithyniæ regem amicum populi Romani regno p̃uar̃ molitus est: atq; a senatu monitus: si facere tentaret bellũ sibi a populo Romano ferẽdũ fore: iratus Cappadociam cõtinuo puasit: atq; expulso ab ea Ariobarzane rege cũctã puinciam igni ferroq; uastauit Bithiniam deinde periclade corripuit: Paphlagoniam simili exitu afflixit: pulsus ex ea Philomene & Nicomede regibus. Post cum uenisset Ephesuz: crudeli p̃cepit edicto ut per totam Asiã quẽq; iuẽti essent ciues Romani sub una die oēs necarent: & factũ e Nec explicari aut cõprehendi ullo modo uerbis potest: quæ tũc multitudo Romanorũ ciuium cæsa sit: q̃s moeror plurimarũ puiciarũ: q̃s gemitus occidendorũ pariter atq; occidẽtium fuerit: cum singuli quicq; aut p̃dere inocetes hospites: & amicos: aut ipsi periclitari poena hospitem cogentur. Archelaus quoque dux Mithridatis cum. cxx. M. peditum atque eq̃tum in Achaiam præmissus: Athenas cunctãque Græciã partim uis: partim deditioe obtinuit. Sylla cui post cõsulatum Mithridaticũ bellũ obuenerat: Archelaum apud Pyraẽ Atheniensiu portũ septẽplici muro cõmunitũ diu obsedit: ipsam Atheniensiu urbem uis cepit: ac postea iusto proelio cũ Archelao cõfligit. Cẽtuz & .x. milia de exercitu Archelai interfecta: uix. x. milia superfuisse referũtur. Comperta clade Mithridatis lectissima. lxx. M. militũ Archelao i subsidiũ misit ex Asia. Secũdo proelio ex his. l. M. interfecta sunt: ibiq; Diogenes Archelai filius trucidatus e. Tertio bello omnes copiarũ quas Archelaus habebat extictæ sunt: nam. xx. M. militũ eius i paludẽ pulsa cuz Syllæ fidẽ iplorarẽt: i satiabili uictoris ira interfecta sunt: totidẽq; alia in flumẽ coacta ac necata: reliqui miserorũ passim trucidati sũt. Porro aut Mithridates i Asia nobilissimarũ urbium principes occidere: bonaque eorum publicare animo intenderat. Cumq; iam. M. dc. ita interfecisset Ephesiu exemplum uerentes excluso præsidio ei portas obiecerunt. Similiter Smyrnæi: Sardi: Colophonii: Trallianiq; fecerunt. Perturbatus Mithridates per Archelaum ducem suum cum Sylla de pace pepigit. Interea Fimbria Marianorum scelerum satelles homo omnium audacissimus: Flaccuz cõsulẽ: cui legatus ierat apud Nicomediã occidit: ac mox arrepto exercitu: Mithridatis filium ex Asia ad Miletopolim fugans: stationem regis inuadit: ipsumque Pergamo pellit: fugientemque insecutus apud Pitanam obsedit: & profecto cepisset: si Lucius Lucullus ciuilibus discordiis curam reipublicæ prætulisset. Cumque eum mari coartare obiecta classe uoluisset: ab Illiensibus repulsus est. Inde Fimbria Illiensibus iratus: a quibus pro Syllanæ partis studio obiectu portarum repulsus uidebatur: ipsam urbem Ilium antiquam illam Romæ parentem funditus cæde incendioque deleuit. Sed eam Sylla continuo reformauit. Idem Fimbria apud Thiatyram cum ab exercitu Syllæ obsideretur: desperatione adactus: in templo Aesculapii manu sua interfectus est. Fannius & Magnus de exercitu Fimbriæ profugi, Mithridati sese adiunxerunt: quorum

hortatu Mithridates cum Sertorio per legatos in Hispaniam missos: foedus pepigit. Sertorius uero ad eum Marcum Marium firmandi foederis causa misit. Quem rex apud se retentū breui ducem fecit in locum Archelai: qui se ad Syllam cum uxore liberisq; cōrulerat: Mari⁹ & Eumachus duces a Mithridate aduers⁹ Lucullū missi: magno exercitu breui congregato: cū Publio Rutilio apud Calcedoniā congressi sunt: eūq; cū pluria exercitus ipsius parte cæciderūt. Lucullus Mithridatē Cyzicenos obsidētē fossa cinxit: eumq; quod faciebat pati cōpulit: atq; ad ipsos Cyzicenos: ut bono animo essēt nuncium misit unum ex militibus nandi peritū: q; duobus utribus suspēsus medi⁹ ipse regulā tenēs: plantisq; subremigās septē millia passuuz trāsmeauit. Mithridates inopia laborans partē copiaz instructā armis domū abire præcepit: quā Lucullus excipiēs uni uersam disperdit: nā amplius quindecim millia hoīum tūc interfecisse narratur. Tūc etiā Fannius q; se Mithridati iunxerat & Metophanes regius prætor a Mamercho uicti cū duobus. M. eqtū ī Mesiam profugerūt: atq; inde ī Hiconiā digressi: ī colles cāposq; & ī eremos inciderūt: ubi nō solū mōtes usti: uel saxa quasi quadā fuligine offuscata cernūtur: uerū etiā campi ambusto solo squalidi per quinquagita passuum sine ullo ignis uel fornacis indicio & pēdulo in profūdū cinere putres iacēt. Tribus etiā locis torridæ uoragines ostendūtur: quas græci phisas uocāt: in quibus dum oberrantes inopinatis tandem periculis redempti sunt: & clam ī regis castra uenerūt. Deiotarus rex Gallogræciæ præfectos regis bello trucidauit. Interea Mithridates apud Cyzicū eadē mora: qua obsidebat: obsessus in magnā penuriā pestilētiāq; exercitū suū coartauit: nā plus q; trecenta millia hominū fame & morbo in eadem obsidione amisisse fertur: ipse cū paucis arrepta nauī clā fugit e castris. Lucullus icruētō milite spectator cladis alienæ nouū genus uictoriæ adeptus est: moxq; Marium adortus uicit atq; fugauit. In quo proelio plus q; undecim millia Marianorū militū interfecta referuntur. Lucullus postea cū eodez mariano nauali proelio congressus. xxx. & quinque naues regias: & cōplures onerarias aut demersit aut cepit. Multi ibi ex his quos Sylla proscriperat: interempti sunt. marius postera die de spelūca ubi latebat extract⁹: īmeritas hostilis animi poenas luit. Eodem uero Lucullus īpetu Apameā uastauit: & sub mōte Olympo prius Athan munitissimā ciuitatē captā expugnatāq; diripuit. mithridates aduersus Byzantiū instructa classe nauigans tēpestate correptus. lxxx. rostratas naues pdidit. Ipse cū quassata iā nauī mergeretur ī myoparonē Seleuci piratæ: ipso pirata iuuate trāsiliuit. Inde Sinopen: ac postea misō cū magna difficultate puenit. Hic dicit de Catilīa ubi de incesto accusat⁹. Cap. III.

Odē āno apud Romā Catilīna incesti accusatus: q; cū Fabia uirgīe uestali stuprum cōmisisse arguebatur: Catuli gratia fultus euasit. Lucullus Sinopen expugnatur⁹ obsederat. Hāc Seleucus archipirata & Leocares spado: q; præsidii causa præerat: expoliatā atq; incēsā reliquerūt. Lucullus miserorū hostiū intestina clade permotus celeri occurso immisū restinxit icendiū. Ita misera ciuitas uersa uice hostium sociorūq; unde defendenda dispersa: & unde disperdēda seruata est. At uero Marcus Lucullus q; Curioni ī macedonia successerat: totā Bessarum gētez bello petitam in ditionem recæpit. Eodem tempore metellus p̄tor Sicilia: cū foedissima illa Gaii Veris prætura Sicilia afflictam iuenisset: maxime Pergamenone archipirata nefariis prædis & cædib⁹ dilaceratē: qui pulsa classe Romana: Syracusanū portū obtinuerat: mox eum nauali terrestriq; proelio cōminutū Sicilia decedē cōpulit. Præterea Lucullus trāsgress⁹ Euphratē & Tigrī apud Tigranocertam urbē cū mithridate & Tigrane cōgressus: paruissima suorum manu magnum hostium numerū occidit: nā. xxx. millia hominum ī eo bello cæsa referūtur. Tigranes uix. cl. equitibus comitatus aufugit: diadema

paruissima

te & tiara ne ignoscere tabeētis. Tūc ad Lucullū toti⁹ pene oriētis supplices uenerūt lega-
ti. Imminēte hyeme p̄ Armeniā ī Mesopotamiā regress⁹: Nisibin urbez illis ī locis tūc
īclytā expugnauit: & cepit. Hic dicit ubi p̄ oīa maria piratæ se diffuderūt. Cap. III.

Misdē dieb⁹ piratæ p̄ oīa sp̄li maria: et non tm̄ intercipiētes nauiu⁹ cōmeatus: s̄
et insulas puinciasq; uastātes īpunitate sceleris: & auiditate p̄dæ uulgo sese af-
sociantes in īmensum augebant: quos Gneus Pōpeius post multā qdē uasta
tionē: quā terra mariq; diu egerant mira tandē celeritate comp̄ssit. Eodē tpe Cretā īsu-
lam p̄ bienniū Metell⁹ euertit: diurnoq; bello domitā in p̄tātē redegit: legesq; Mino-
is romāis legibus p̄mutauit. Pōpei⁹ postea successor Luculli ī mīori Armēia iuxta mō-
tē Dastracū castra regis obsidiōe conclusit. Rex cū oībus copiis: eruptiōe p̄ noctē facta
īn sup̄ etiā p̄sequētes bello repellere statuit. Pōpei⁹ fugiētes p̄seq̄ intēdit. Itaq; bellu⁹ no-
ctē cōmissum ē. Luna tūc orta a tergo romāis erat. Regiū longitudie umbræ proximi-
tatē hostiū rati: cūcta in irritū tela fuderūt. Romāi ueluti inermes postea aggressi sine
labore uicerūt: nāq; de exercitu regio. xl. M. cæsa uel capta sunt. Romāi uulnerati. M.
uix aut. xl. interfecti. Rex inter tumult⁹ belli fuga lapsus adiutus ē bñficio sublustris
noctis euasit: relictusq; ab oībus aīcis philosophis: scriptoribus rez̄ uel carminū: ac me-
dicis: solus p̄ deuia equū māu trahēs: atq; ad oēs nocturnos strepit⁹ trepidās ī quoddā
castellū diuertit: atq; ide in armeniaz prexit. Pōpeius regē īsecuturus iter duo flumīa
quæ ab uno mōte diuersis specubus exoriunt: hoc ē Euphratē & Araxē urbē Nicopo-
lim senibus lixis & agris uolētibus condidit. Orāti Tigrani ueniā dedit. Exercitū He-
rodis Albanorū regis: p̄fectosq; eius ter plio uicit: postea epistolas Herodis & munera
cū albāis īnstaūrāda libenter accēpit. Artacē regē Hiberiæ bello fudit: totāq; Hiberiaz
īn deditiōē accēpit. Inde cū Armeniā: Colchos: Cappadociā & Syriaz ordiatis rebus
cōposuisset: p̄mouens de Ponto in Parthiā ad Hecbatanā urbē caput parthici regni. l.
die uenit. In Bosphoro Mithridate cerealīa sacra celebrante: terræmot⁹ adeo grauis re-
pente exortus est: ut magna clades ex eo urbiū atq; agroꝝ secuta narret. Eodē tpe Ca-
stor Mithridatis p̄fect⁹: q̄ panagorio p̄erat: interfectis aīcis regis arceꝝ occupauit: & q̄t-
tuor Mithridatis filios ad p̄sidia romana trāsmisit. Mithridates accēsus ira ī scelera exar-
sit: nā cōplures tūc aīcos suos: & Exipodrū filiū suū interfecit: cū ātea iā aliū Homocha-
rē parricidio trucidasset. Pharnaces alter filius eius exemplo fratrū territus: exercitum
ad p̄sequendū se missum sibi cōciliauit: & mox aduersus patrem duxit.

Hic dicit de fine uel exitu Mithridatis.

Cap. V.

Mithridates diu ex altissimo muro filium p̄catus: ubi ī exorabilē uidit: moritur⁹
exclamasse fert. Quoniam Pharnaces: inqt me mori iubet. Vos si estis dii pa-
trii p̄cor ut qñq; & ip̄e hāc uocē a liberis suis audiat. Statimq; descēdēs ad uxo-
res pellices: ac filias suas: uenenū oīb⁹ dedit. Quod cū ip̄e nouissim⁹ hauiss̄: nec tm̄ p̄-
pter remedia: qbus uitalia sua aduersus noxios succos sæpe obstruxerat: ueneno cōfici
posset: frustra q; sp̄atiaret: si quo tādē mō infusa pestis p̄ uenas uegetatōe corpis acti dis-
curreret. Gallū quendā militē iā fracto muro discurrentē inuitauit: ei q; iugulum p̄buit
Hunc exitum mithridates habuit uitæ: nobisq; sententiæ suæ fortissimū argumentu⁹
reliquit: homo oīum: ut fertur superstiosissimus: ānos natus. lxxv. habens secū semp̄
philosophos: oīumq; artium peritissimos. Si estis: inquit dii patrii. Ita ille diu colendo:
ac diu quærendo persenserat: hos non eē certos deos: qui esse putabantur. Rex multæ
experientiæ atq; æuo grauis uerz̄ deū: ad cuius notitiā nō nisi auditu per fidem uenitur
non intelligebat: hos autem falsos esse rationis ipsius luce præuiderat: aliud cōsuetudi-
nis aliud menti suæ tribuens. Si estis: inquit dii: hoc dicere est: ego sentiens sup̄ hoīez eē

potentiorē ipō hoīe potestate; p̄candi necessitate mot⁹ cōmendo diligentiaz; & excuso ignorantia meam. Inuoco qui est; dum cōuenio qui non ē. Quapropter cum dolore & timore considerandum: qua poena: quoue iudicio digni erunt: qui contra interdictū iam p̄palatā & publicā ueritatis eos sectant; & colunt deos: de quibus etiam illi iam tūc dubitare poterant: qui adhuc p̄ter eosdem scire nihil poterant. Verūtamen breuiter cōsulo: qualia tūc toto orienti tēpora uidebant; cū per. xl. annos miserā nationes alternis rātorum ducum uastationib⁹ terrebant; cū quāq; ciuitas tantis concursibus inedia inuitabiliter periclitabatur: inde accēsura alter; unde alteruz temperasset: hoc mox habitura supplicii: quod remedii ad tēpus habuisset: cum trepidā diuersarum prouinciarū legationes inter succedentes Romanoz duces; & truculentiorē notitiam Mithridatē alternis ad utrūq; put quāq; sors belli attollebat; & incertis satisfactiōibus transferebantur: augēdo picula quā sanabāt. Nūc qd continuo Pōpeius: hō Romanoz moderatissim⁹ p̄ plurimas ptes oriētis finito mithridatico bello egerit: paucis proferam. De Pōpeio dicit: q cū audisset mortuū Mithridatē multa fecit bella ī oriēte. Cap. VI.

ANno ab urbe cōdita. dcc. lxxxix. Marco Tullio Cicerōe; & Gaio Antōio consulibus: Pōpeius occisi Mithridatis nūcio accēpto Syriam & Phœnicē bello aggressus Ithyreos p̄mū Arabesq; p̄domuit: urbēq; eoz: quā Petram nominant: cepit. Hinc ad Iudeos qbus Aristobolus expulso fratre Hircano p̄mus ex sacerdote rex p̄erat: atq; ad Hierosolymā urbē eorum Gabinū cum exercitu mittit. Ipse continuo subsecut⁹: & a patribus urbe suscepius: sed a plēbe muro templi repulsus expugnationem eius intendit. Id non solū natura loci: uerum etiam ingenti muro: fossaque maxima munitum: cum alias aliis legiones dies: noctesq; succedere sine requie cogeret uix tertio mēse expugnauit. xiii. milia ibi Iudeoz cæsa narrantur: cætera multitudo ī fidem uenit. Pōpeius muros ciuitatis euertit; æquariq; solo imperauit: & cum aliquantos Iudæorum securi percussisset: Hircanum sacerdotio restituit. Aristobolum captiuum Romam duxit. Hoc bellum orientis cum uiginti & duob⁹ regibus sese gessisse ipse Pōpeius p̄ contione narrauit. Interea cōiuratio Catilinæ aduersus patriam per eosdē dies in urbe habita ac p̄dita: in Hætruria uero ciuili bello extincta est. Romæ uero conscii cōiurationis occisi sunt: sed hanc historiā agente Cicerone; & describēte Salustio: satis oībus notā: nūc a nobis breuiter fuisse p̄strictā sat ē: motus etiā a Pelignis ort⁹ a Marcellis p̄re & filio p̄ Luciuū uectiū proditus: patefacta Catilinæ cōiuratione: quasi succisa radice comp̄ssus ē: & de utroq; p̄ Bibulū ī Pelignis: p̄ Ciceronē ī Brutiis uīdicatū est.

Hic dicit de Heluetiorum gente fortissima: & gentibus galloz: euz quibus pugnauit Cæsar; & uicit. Capi. VII.

ANno ab urbe condita. dclxxxiiii. Gaio Cæsare & Lucio Bubulo cōsulibus lege uatinia Cæsari tres puincia cū legionibus septem in qnquenniū data. Gallia Transalpina & Illiricū. Galliā comatā postea senatus adiecit. Hanc historiā Suetonius Tranqllus plenissime explicuit: cui⁹ nos cōpotes portiūculas decerpsumus. Heluetioz aīos fortissimæ galloz oīum gētis: eā uel maxia cā: q; p̄petuo pene cum germanis bello altercabant: a qbus Rheno tm̄ flumie dirimūtur: Orgētorix qdā p̄nceps gētis spe totas iuadendi Gallias in arma accēderat. Quo cæteri optimates correpto: & ad mortē coacto cohibere tamē semel animatas in p̄dam plēbes nequiuērūt. Qui cōiuratione facta ac die dicta exustis uicis ac domib⁹ suis: ne quod desideriu ex spe reuertendi foret: profecti sunt. Quos cū apud Rhodanuꝝ flumen obuicos Cæsar habuisset: magno difficultiq; bello bis uicit: uictosq; ad deditiōem coegit. Horuz fuit: cum primū progressa est oīs multitudo Heluetioz: Turringorum & Baioruz utriusq; sexus

ad. clvii. milia hoīum. Ex his; xlvii. milia in bello ceciderunt: cætera in terras pprias remissa sunt. Postea Cæsar contra Ariouistū regē excitantem iuehentēq; secū incredibiles germanorū copias: qb⁹ nup̄ uniuerfos galliarū populos subegisse iactabat: apud Sequanos uicit. Cuz at̄ diu exercit⁹ Cæsarīs germanorū multitudīe & uirtute p̄terit⁹ pugna detrectasset. Ariouist⁹ in Germaniā arrepta nauicula Rhenuz transuect⁹ effugit: uxores uero eius duæ: totidēq; filia captæ sunt. Fuerunt autē in exercitu Ariouisti: Arudes Marcomanes: Triboci: Vangiones: Nemetes: Edures: & Sueui. Pugna maxie grauis ex Phalange germanorū fuit quā: coacto in unum agmine: scutisque supra capita contextis ad irrūpendā romanorū aciem tuti undiq; pstruxerint. Sed postq̄ aliqui romanorum milituz agilitate audaciaq; isignes supra obductā saliere testudinē: scutisq; sigillatū uelut squamis reuulsis desup nudos dephēsorū detectorumq; humeros pfoderunt: terri hostes nouo mortis piculo terribilē dissoluere cōpagem. Exinde in fugam uersi p̄ l. M. passuum insatiabiliter cæsi sunt: neque conici potuit numer⁹ germāorū: uel q̄t⁹ fuerit occisorū. Post hæc Belgarū gens quæ tertia ps galliarū ē: aduersus Cæsarē exarsit. Quoꝝ distributim copia hæc fuit. Bellouagi qui cæteris numero & uirtute p̄stare uiderentur habuere lectissima. lx. M. armatorū. Suesones ex duodecim oppidis. l. milia Neruii: quoꝝ adeo indomita feritas p̄dicabatur: ut nunq̄ in id tēporis mercatores ad se admiserint: uina cæteraq; uēalia deferri: qbus inducta iucūditas torporē uirtutis afferret: habuerunt similiter. l. milia Atrabates: etiam & Abiani. x. milia: Morini. xxv. milia: Menappii decem milia: Galeti decem milia: Velocasses & Veromandui æque decem milia. Atuatici decem & nouē milia: Condrusi: Eburones: Cerceti: Cenomāi: q uno nomine germāi uocant. xl. milia: & ita fuisse referūtur. cclxxxv. milia armatorū lectissima. His repēte silua erūpentib⁹ exercitus Cæsarīs pturbatus: atq; in fugam actus: plurimis suorū amissis: tandē hortatu ducis restitit: uictoresq; aggressus usq; ad internitionē pene deleuit. Igitur Cæsar magnis in Gallia rebus gestis: cū in Italiaꝝ pficisci decreuisset: Galbā cum legiōe. xii. ad Veragrados Edunorū misit. Qui cum hyemandicā in uico Veragradorū: cui nomen erat Octodorus: consedisset: mediamq; oppidi partem: quæ torrente diuidebatur accolis concessisset: quadā die eosdē discessisse per noctē ac proximo ī sedisse colli uidet. Quipe illi paucitatē uix mediæ legiōis despectui habentes: ultroneam sibi p̄dā nullā cessurā negotio arbitrabant: finitimorūq; suos in hanc cædis ac prædæ societate uocauerunt. Igitur Galba tam p̄sentibus piculis circūæpto ac trepido inter uarias consultationes certi consilii: incerto repente galli descensu mōtis effusi ea castra imp̄fecta circūdant: rarosq; per uallum ppugnatores saxis telisq; onerant. Cumq; iaz castra irrūperētur: Pacuui primipilaris & Voluseni tribuni consilio cuncti Romani portas eruperunt: incautosque subito aggressi hostes primū perturbauerūt: deīde in fugā uersos miserabili strage fuderunt: nā amplius q̄ triginta milia barbarorū tunc cæsa referūtur. Igit̄ Cæsar cū iā pacatas uniuerfas galloꝝ gentes putaret: ad nouū & maximum bellū retractus ē: nāq; dum Publius Crassus adolescēs cū legione septima oceanotē⁹ apud Andegauos hyemat: Veneti cæteriq; confines repente in arma cōiurant: legatos Romanorū uincunt: eosq; ita demū se reddituros: si obsides suos recipiant: Romāis indicāt: socios sibi ad id bellū Ossissimos: Leuxouios: Namnetes: Ambibaritos: Morinos Diablites: & Menapios assiscunt: auxilia quoq; a Britānia accersunt. Cæsar p̄ Crassum de rebelliōe deditarū gentiū certior fact⁹: quis intelligeret q̄ta ineūdi belli difficultas eēt tamē rē tāti negotii nō negligendā eē ratus: ne cæteris exēplo eiusmōi audēdi licentia laxaret. Itaq; terrestrī p̄lio p̄seq; hostes frustra aggressus: qppe cum hostes p̄ interfusa ex oceāo æstuaria: atq; inaccessos recessus tutis terrarū finib⁹ munirētur: naues lōgas ædi-

ficari in Ligere fluuio iubet: p̄ quē in oceanū deductæ constiterūt. Moxq; ut ab hostibus uisæ sunt: cōtinuo. ccxx. naues eorū paratæ atq; oī generū armorū instructissimæ p̄gressæ in portu ex aduerso steterunt. Bruto circūspiciente ip̄arē longe nauū eē conflētū: q̄a barbarorū naues solido robore itextæ: saxorū mō adactos rostratæ: ictū retūdebāt. Hoc p̄mū auxilio fuit: q̄ falces acutissimas non p̄tinaciter cūctis p̄fixas: funibus at̄ subnexas parauerat: q̄bus cū opus eēt: app̄hēsos eminus rudētes: subductis hastilibus p̄ funē falcē retrahendo succiderent. His cæleriter expeditis dirūpi hostilium antēnarū armamēta p̄cæpit. Ita antēnis ruētibus cōplures illico naues uelut captas imobiles reddidit. Alii hoc piculo territi: exp̄sis uelis qua uētus intēderet fugerē conati: cessāte mox uēto destituti ludibrio fuere romāis. Itaq; incēsis oībus nauibus: interfectisq; his q̄ pugnauerant: galli reliqui sese oēs dederunt. Sed Cæsar maxie ob iniuriā legatorū: & ut genti ad oīa consilia mobili terribilis exēpli notā inureret: cūctis p̄ncipibus p̄ tormenta interfectis: reliquos sub corona uēdidit. Iisdē dieb; Titurius Sabinus Aulercos Eburo nes Luxouiosq;: qui primates suos: q̄ auctores belli resuscitādū esse nollent: interfecerāt: eruptiōe facta incredibili cæde deleuit. Publius uero Crassus cū in Aquitaniā puenisset: bello excæpt; ē: nāq; sociato magno equitatu pedestribusq; copiis p̄ualidis romāos ad orti diu grauiter turbauerunt. Post uicti: atq; in oppidū sociatū coacti: obsessiq; cū se ex pugnari uiderent: armis traditis in deditiōe recepti sunt. Aquitāi clade p̄moti undiq; exercitū contrahūt: de citeriore quoq; Hispāia auxilia accersunt: duces bello maxie eos p̄ficiunt: qui cū Sertorio militauerāt. Hi oēs dū obsidionē Crasso parant: in castris suis Crasso obruēte deleti sunt: nā ex Aquitāis & Cātabris: quorū. l. milia tūcin auxiliū uenerant. xxxviii. milia cæsa referunt. Cæsar germāos qui Rhenū cū immēsis copiis trāsmiserāt: simul & totas Gallias subiicere sibi parabat: belloq; adort; usq; ad internitionē cecidit. Quorum fuisse numeꝝ ad. cccc. l. milia fuerunt. Tunc Cæsar in Germaniā factō pōte transgrediens Sycambros & Vbios obsidione liberat.

Hic dicit qualiter Cæsar Gallias subiecit: & transiit in Britanniam. Capi. VIII.

Seuos maximā & ferocissimā gētē: quorū eē. c. pagos & populos: multip̄dit; re: totaq; germaniā aduētū suo terret: moxq; ī galliā rescisso pōte concedit. Inde ad Morinos uēit: unde in Britāniā p̄xim; & breuissim; trāsitus ē. Nauib; circiter onerariis atq; actuariis. lxxx. p̄paratis ī Britāniā trāsuehit. Vbi acerba p̄mu; pugna fatigat;: deinde aduersa tēpestate corrept; plurimā classis ptē: & nō puā militū: equitū uero pene oēs dispdit. Regress; in galliā legiōes in hyberna dimisit: ac. dc. naues utriusq; cōmodi fieri impauit. Quibus iteꝝ in Britannia primo uere transuectis: du; ip̄e ī hostē cuz exercitū p̄git: naues in ancoris stantes: tēpestate correptæ: uel collisæ inter se: uel harenis illisæ ac dissolutæ sunt. Ex quibus. xl. perierunt: cæteræ cū magna difficultate repatæ sunt. Cæsar equitat; p̄rio congressu a Britānis uict;: ibiq; Labienus tribunus occisus est. Secundo p̄lio cū magno suorū discrimine uictos Britānos in fugā uertit. Inde ad flumen Tamesim p̄fectus est: quē uno tm̄ loco uadis transmeabilē ferunt. In huius ulteriore ripa Cassouelauno duce imensa hostiū multitudo confederat: ripaq; flumis ac pene totū sub aqua uadū acutissimis sudibus p̄struxerat. Quod ubi a romanis dephensuz ac uitatū est: barbaræ legiones nō ferētes siluis sese abdider;: tūde crebris eruptionib; romanos grauiter ac sæpe lacerabant. Interea Trinobantū firmissima ciuitas cū Androgorio duce datis. xl. obsidibus Cæsari sese dedit. Quod exēplum secutæ urbes aliæ cōplures in fœdus romāorū uenerūt: iisdēq; demōstrantibus Cæsar oppidū Cassouelanum inter duas paludes situm: obtentu insuper siluarum munitum: omnibusque rebus confertissimum tandem graui pugna cæpit.

Reuerso Cæsare a Britannia itere galli rebellauerunt: & uicti sunt. Cap. IX.

IX in Cæsare a Britanis reuersus in Gallia postquam legiones in Hiberna misit: repente in bello tumultibus undique circumuentus & conflictatus est: namque Ambiorix cum Eburonibus & Atuatibus conspirans aiatu Treuorum consilio Cottam & Sabinum legatos apud Eburonas cum tota funditus legione insidiis circumuentos interfecit. Ambiorix hac uictoria elatus Atuaticos & Neruios plurimosque alios raptim in arma contrahit: atque ad Ciceronem legatumque similiter tunc legionem in hybernis perat: contedit. Multitudo hostium ex hoc colligi potuit: cum in obsidione castrorum uallum circumdandum esse a captiuis Romanis diceret: & instrumenta ruralia non haberent: gladiis concidendo terram: & sagulis exportando: uix tribus horis uallum pedum. x. & fossam pedum. xv. p. milia passuum. xv. in circuitu profecerunt. Præterea. c. xx. turres miræ altitudinis extruxerunt. & cum septem dies noctesque succidui hostium cunei pugnarent: ac uetus subito plurimum exortus esset: testas fundis feruentes intorsere: flammataque tela focus: ac mox concepto igne rutilantia intra castra iecerunt: quo facto per cuncta culmia rapti uentus insistentis sparsus aiauit incedunt. Sed nec sic quidem Romani cum undique obruerent uulneribus: laboribus: uigiliis: ieiuniis: inceduntue cesserunt. Tamen Cæsari nuntiatus est: unam deletam esse legionem: alteram iam pene confectam. Aduertente uero cum duabus legionibus Cæsare deseruere hostes obsidione: atque in eum cuncti raptis copiis ruunt. Cæsare paruissimis castris consulto contedit: equibusque permixtis: ut fugam fingerent: ipe rauit: ut ad transitum uallis que media erat: sibi que piculosa uidebat: hostes contemptu sui inuiteret. Quibus aduertantibus insuper obstrui portas precepit. Quo uiso galli quasi iam uicissent: ad obducendum extrinsecus uallum conuersi sunt. Cæsare totis repente portis paratum effudit exercitum: uersosque in fugam gallos uastissima caede confecit: namque. lx. milia fuisse tunc referunt: e quibus pauci per paludes inuias euaserunt. Induciomarus Treuorum princeps magnas armatorum copias habens: postquam de consensu Galliarum totius certior redditus est: Labieni castra: legionemque cuius preerat: quod facile factu arbitratus: delere statuit: ac deinde Eburonibus Neruiisque coniunctus ad opprimendum Cæsarem pergere. Labienus quibus potest artibus simulat tiorum: atque ita Induciomarum negligentioem cum insultantibus copiis per uallo oberratam repentina eruptioe perstrauit. Hac uictoria Labieni reliqui gallo conatibus repulsi sunt: & Cæsare paulo quetior reliqua parte hyemis fuit. Sed intelligens sibi maiora belli superare negocia: maxime quia plurima parte exercitus aissa: aliisque grauiter sauciis: ne ad sustinendum quod sibi idoneus: ne dicam ad comprimendum gallo impetum uideret: Gneo Pompeio consule conscribi legiones: sibi que in auxilium mitti petit. Itaque ante exactam hyemem tres ad eum legiones uenerunt. Igitur Cæsare prius quam in unum hostium copiam coiret: in eunte uere aggredi trepidos & opprimere ipsos in finibus suis parat. Primum itaque Neruiorum fines diripit: perdam uero que copiosissima erat: exercitui permittit. Deinde Menappios que sibi perperam immensas paludes atque impeditissimas siluas munitissimi uidebantur: tribus agminibus inuadit: nimiamque caede uulgo agitata residuos supplices in ditionem recæpit. Labienus sequenti proelio omnes Treuorum copias interfecit: arte in bellum puocatas: prius quam Germanis aduentantibus iungeretur: & continuo ipsam ciuitatem capit. Cæsare ulcisci mortem Sabini & Cottæ legatorum uolens in Ambiorigem & Eburones deletæ legiois auctores: postquam in Arduenam siluam refugisse compit: que silua totius Galliarum maxima est: atque a ripis Rheni finibusque Treuorum ad Neruios usque pertingit: & in longitudinem plus quam. l. M. passuum patet: permetiens rem sui maximi piculi foris: si per obstructas spatiosasque siluas ignoti diuiderent: hostemque locis notissimum quærerent: omnes Galliam per nuncios inuitat ut quæ secundum placitum suum recedat in Arduenam siluam perdas quærat: diripiatur. Quo facto Gallis utrinque morientibus: maximas Romanorum iniurias sine cuiusque Romani discrimine uindicauit. Ita hoc tutissimo uincendi gene-

re securus in Italiā rediit. Igitur Cæsare in Italiā reuerso Gallia rursus in arma cōiurat: mul-
 tiq; simul populi coeūt. Dux his Vergētorix fuit: cuius consilio statim oēs galli ciuitates su-
 as ultro icēderūt: p̄ma a suis incēsa Bicurigo. Inde ad Cæsare q magnis itinerib; p nar-
 bonēsem puiciā clā ad exercitū recurrerat: ipetū faciūt. Cæsar tunc oppidū noīe Cēna-
 pum obsidiōe cōcluserat: quod diu oppugnatū tandē post multas romāorū clades plu-
 uio die cum hostiliū machinarū augmēta: Neruiq; elanguerent: applicitis turribus ca-
 ptum atq; deletum ē. xl. ibi hoīum milia fuisse referunt: e qbus uix. lxxx. p fugā lapsi ad
 p̄xima galloꝝ castra uenerunt. Præterea Aruerni cæteri q; cōfines sollicitatis etiā ad se
 Heduis multis aduersus Cæsare p̄lis bellauerunt. Qui cū se pugnādo fatigati in quod-
 dā castellū recēpissent: milites p̄dæ inhiantes ad expugnationē oppidi aiuz icēdūt: fru-
 stra Cæsare de loci iniquitate causante. Itaq; ibi Cæsar erūpētibus desup hostibus p̄st;
 multa exercitus sui pte p̄dita uictus aufugit. Dū hæc ad Chaiestā geruntur: Vergēto-
 rix: quē oēs consensu pari regē p̄optauerant: suadet uti ex tota gallia oēs qui arma ferre
 possent: huic bello p̄sto sint. Hoc. n. esse unū bellū: quo aut p̄petua libertas: aut æterna
 seruitus: aut mors omnium consequat. Itaq; absq; eo numero quez infinitum ante cō-
 traxerat: equitum circiter octo milia peditum. ccl. milia contracta sunt. Dehinc duo
 colles sibi inuicem obuersos: romani gallicque cæperunt. Vnde multis sæpe eruptioni-
 bus & uariis prouentibus præliantes: tandem romani præcipua germanorum equitū
 quos sibi iam dudum amicos nunc in auxilium acciuerant uirtute uicerunt. Vergē-
 torix alia die congregatis oibus: qui fuga euaserant: dixit se auctore bona fide defendē-
 dæ libertatis atq; rūpendi foederis fuisse: & nunc siue romanis sese ad mortē omnes of-
 ferant: siue solū pro oibus dedant: paratū aiō fore. Itaq; galli uoluntatē: quā pudor aliq;
 diu texerāt: quasi ex cōsilio regis assumerēt: illico sibi ueniam p̄cantes: euz solū uelut au-
 ctorem magni sceleris dediderūt. Bellouagi oibus finibus galloꝝ gentis ipsorūz opi-
 nione fortiores habebātur. Hi Correo duce bellum instaurant: sibi q; in hanc suscepti
 belli societatem Ambianos Aulercos Velocasses Athrabatesque coniungunt: & locuz
 quēdā cinctū atq; impeditū undiq; paludibus capiūt: cōmissioq; p̄lio magnā Remorūz
 manū: quæ auxilio romāis erat: trucidāt. Deinde cū opportunū sibi locuz insidiis proui-
 sum occupassent: atq; hoc compto romani ad insidiarū locuz instructi ordinatiq; uenif-
 sent: cōmissio p̄lio gallos fugiētes eisdē locorum munitiōibus qbus clausi fuerāt: incluse-
 runt: cunctosq; ad internitionē ceciderunt. Ibi Chorreus uel fugā uel deditiōem detre-
 ctans romāos: ne uiu; capet instāter occidēdo: ut occideret: coegit. Igitur cū pacatā eē uni-
 uersam Gallia Cæsar: neq; aufurā fore ad aliquos aspirare mot; arbitraret: legiōes i Hy-
 berna dimisit: ip̄e tñ Ambiorigis fines q tot bella excitauerāt: horrēda hoīuz strage ua-
 stauit. At uero Gaius Caninius legatus bellū apud Pictonas inuēit: ubi magna hostium
 multitudo ipeditā itinere legiōne circūdedit: atq; ad extremūz discriminē adduxit. Porro
 Fabius alter legatus: acceptis Caninii litteris in Pictonas p̄ficiscitur: ibiq; a captiuis de
 oppottunitate locoꝝ certior fact; inopinantes hostes opp̄mit: magnisq; stragib; factis
 plurimas p̄das agit. Deinde cū Caninio signū aduētus sui dedisset: Caninius totis castris
 subito exiliēs sese iniecit hosti. Ita Fabio ex alia parte: & Caninio ex altera insistēte ma-
 ximo & diuturno bello innumeræ galloꝝ copię trucidatæ sunt. Inde Fabius in Tarnu-
 tes profectus ē. Sciebat. n. Dommacū ducem antiquissimū rebellionis otius incentorez
 ab hoc bello elapsū: si a Remoricis gētibus adiunctus eēt: maximos iteꝝ tumultus i
 Gallia eē motur; sed adhuc eos ip̄a nouitate trepidantes mira uirtute & celeritate p̄do-
 muit. Interea Draptes unaq; Literi;: cū adesse Caniniū & legiōes eē in finib; suis uide-
 rent: undiq; collectis copiis oppidū intrāt: qd̄ in æditissima mōtis arce pendens duabus

partibus p abrupta latera nō paruo flumine cingebat: medio deinde descēsu largissimo fōte securum: plurimaq; in trorsum copia frumētū tutuz: irritos procul discursus hostiū despiciēbat. Caninius qd̄ solum Romana prouisiōe potuit: ambos duces cū parte copiā plurima in cāpum euocatos maximo proelio superauit: nā uno e ducibus iterfecto alter cū paucissimis fugit. Nullus ī oppiduz rediit: sed ad id oppugnādū Cæsare opus fuit. Itaq; certior p nuncios factus Cæsar accurrit: circūspectisq; oibus: uidet: si expugnārui moliat: ludo & spectaculo hostiū delēdū eē exercitū suum: hoc solum eē præsidium si quoquo mō hostes aqua arceāt. Sed & hoc quoq; nisi Cæsar nemo potuisset: siqd̄ fōs quo ad potū utebāt: mediō deuexi mōtis latere fūdēbat. Cæsar ad pximū fōtis admo- ueri uīneas turrēq; extrui iubet: sit magnus illico cōcursus ex oppido. Quibus sine piculo proeliātib⁹: Romani quis ptinaciter obsisterent: crebriusq; succederēt: cōplures tamē trucidātur. Igitur extruīt agger: & turris pedū. lx. cuius uertex æquare ad fōtis locum posset: ut uel ex æquo tela conici queant: uel præcipitata desuper saxorum uolumina non timeri. Oppidani autem ubi exanimari siti non solum pecora sua: uerum eēt ifirmiores hoīum ætates uident: cupas pice seuo & singulis repletas: ac deinde imisso igne in prona præcipitant: eaq; ipsi toto oppido effusi subsequunt. Ardentibus machinis cum graue proeliuz suis Cæsar ac piculosum uideret iminere: cohortes ī circuitu oppidi ire uelociter p occultum imperat atq; undiq; subito uastū clamorē attollere. Quo facto: cōsternati oppidani: dū recurrere ad muniendū oppidū uolunt: ab oppugnatione turris uel demolitiōe aggeris recesserunt. Illi tamē q ad icidēdas fontis uenas sub obtentu aggeris tuti cuniculos pfodiebāt: repertos ī abstruso aquarū meatus: p multa diuidēdo tenuari in semetipsis: cōsumiq; fecerunt. Oppidani fōte siccato ultīa desperatiōe correpti deditiōe sui faciunt. Cæsar at oibus q arma tulerant manus sustulit: & uitā relinquit: quo testatior eēt etiā posteris pœna iproboꝝ. Multū enī ad coercēdā audaciaꝝ ualet ppositū punitionis: exēpluz cū ipsa miseri præsens forma uiuentis & ad recordationem admonet conscios: & ad sciscitationem cogit ignaros.

Hic dicit quando Galli exhausti & domiti sunt.

Capi. X.

EXhaustis atq; edomitis Gallis Cæsar securus cū legiōibus in Italiam rediit: nullos post se Gallorū motus pertimescens: certo se sciens minime aliquos: q uel moueri audeant: uel si moueant: timendi sunt: reliquisse: cōstitui nūc ante oculos uelim exanguē defœtāq; Galliam post illas ardētissimas febres internosq; æstus uitaliū molliora torrentes: ut sese habebat: q̄ta macie: q̄toq; pallor affecta sit: q̄ demissa ac resoluta iaceat: q̄ ipsos quoq; necessarii officii mot⁹: ne eūdē incursum malorū reuocēt: p̄timeat. Irruit enim ī eam repētino ipetu Romanus exercitus: ueluti fortissimo corpori fortior lues: quæ rāto grauius accendit: quāto ipatiētius tolerat ur. Sitebat misera: cū istāte gladio p̄fiteri spōsionē seruitutis æternæ: auulsis isup obsidibus: cogere. Sitebat ut dixi: notā illā oibusq; suauissimā uelut aquæ gelidæ dulcedinē libtatis: quātoq; eā magis subtrahi itelligebat: tātō auidius desiderabat. Hinc illā tā frequēs cōtra uetita præsumptio iuadebat: & p defēdēda libertate: iportūa libtas: præreptaq; isatiabiliter potiūdi licētia: q̄ male cōceptā perniciē restringere uidebat: angebat. Hic romanus exercitus ante pugnā insidiator argutior: hic ipugna hostis ifestior: hic post pugnā uictor imitior: hic oīa ad domādā ipatiētīā crudescētia: hic iā nec remediis credebat. Itaq; si iterrore polle hāc: de qua loq̄mur nationē: qd̄ tūc: cū hęc ipsa sustinebat: de illis tpibus iudicaret: respōderet: ut arbitrō: dicens. Sic me illa tunc febris exanguē reddidit ac frigidā fecit: ut etiam hęc: quæ oēs pene p̄strinxit: feruefacere uel cōmouē nequiuert: atq; ita me Romani inclinauerunt: ut nec ad Gothos surgaz. Sed ne ipsa qdem Roma clades q̄s itulit

omp:

euertit. Exercitæ nãq; diu actæq; sũt p̄ totos m̄undi cardines potētia ducum: uiresq; legionum: quæ í sese cõcurrentes eius dãno uincerent: cuius periculo uincerentur.

Victorem scilicet a Gallia Cæsarem reuersũ ciuilia bella sequunt: & Crassus cõsul p̄ uinciam sortitus est in Parthos. Capi. XI.

AM uictorem Cæsarem de Gallia reuersum ciuilia bella comitata sunt: aliq; grauissima mala: interfecti apud Parthos Crassi & trucidati exercitus præcesserunt. Anno ab urbe condita .dc.lxxxvii. Crassus in consulatu collega Pompeii prouinciam sortitus in Parthos: homo inexplabilis cupiditatis: audita í Hiero solymis tẽpli opulẽtia: quã Põpeius itactã reliquerat: í Palestinã diuertit: Hierosolymã adit: tẽplum íuadit: opes diripit. Inde p̄ Mesopotãmiã tẽdẽs í Parthiã q̄cũq; iter habuit sociis ciuitatibus auxilia ídixit: precia exegit: moxq; ut Euphratẽ tránsit: illico Abegesẽ legatũ ab hærode rege Parthorũ ad se missũ obuiũ habuit: a quo uehemẽter ícrepit: & contra fœdus Luculli Põpeii auaritia inductus Euphratem transierit. Quãobrez sine mora futurũ: ut p̄ auro Parthico serico ferro oneraret. Itaq; cum prope Caras uentum esset: Parthi subito ígruẽtes cũ Sucena & Sylacea præfectis: sagittis opp̄flere Rõanos Cæcidere ibi plurimi senatores. aliqui et cõsulares & p̄torii uiri. Crassus quoq; filiũ Crassilectissimũ iuuenis í acie occisus ẽ. Præterea quattuor cohortes cũ Vargunteio legato medijs dephensæ cãpis íterfectæ sunt. Surenas rapto eq̄tatu Crassus p̄sequi intendit. eũq; circũuentũ ac frustra colloquiũ eiũ petẽtẽ íterfecit: quĩs uiuũ auferri maluissẽ. Pauci noctis bñficio liberati Caras cõfugerũt: cognita clade romãorũ multæ oriẽtis puiciã a societate & fide populi romãi defecissent: ni Cassius collectis ex fuga militib; paucis í tumescentẽ Syriã egregia aĩ uirtute ac moderatiõẽ p̄ssisset. Qui & Antiochũ copiasq; eius ingentes p̄lio uicit & íterfecit: Parthosq; quoq; ab Herode í Syriã missos. Iamq; ingressus Antiochiam bello expulit: ducemq; eorum Osagem íterfecit.

Narrat hic de Romano exercitu q̄liter ut oceanus crescit & minuit. Cap. XII.

Gitur romãi status agit temp̄ alterna mutatio. & uelut forma oceãni maris quæ oĩ die dispar nunc succiduis per septẽ dies attollit incremẽtis: nũc cõsequen tibus totidem diebus naturali damno & defectu interiorũ subducit. Vt. n. de p̄ ximis ordiar: Cimbris Tigurinib; uincensibus cũ apud Rhodanũ flumen Romanus exercitus p̄iit: & arctissimas Roma sensit agustias: refusa cõtinuo clade cymbroꝝ magis elata prouentibus priorum oblita defectuum est. Hanc deinde recentissimæ prosperita tis iactantiam Italicũ bellum & dilaceratio Syllana castigat. Rursus post hanc domesti cã intestinãq; perniciem: quæ usq; ad medullas pene euiscerata & exesa est: paribus p̄pe modum spatijs tempoz non solũ reparata: ueꝝ etiam extenta ẽ: cũ Lucullus Asiaz Põ peius Hispaniã: Cæsar Galliam perdomuit: Romanũq; imperiũ usq; ad extremos p̄pe modũ terræ terminos propagatum est. Hanc nũc amplissimã dilatationẽ uastissima ru ina consequitur. Apud parthos enim cõsul Romanus occiditur: exercitusq; delet: atro cissimũ illud Pompeii & Cæsaris bellũ ciuile conscribitur & inter hæc Roma ipsa repẽti no correpta incendio cõcrematur. Anno siquidem ab urbe condita. dcc. incertum unde concretus plurimã partem urbis ignis íuasit. neq; unq; atea tãto correpta ac uastatã ci uitatez ferũt: naz. xiiii. uicos cuz uico iugatio cõsũptos m̄oriaz p̄ditũ ẽ. Hinc iam ciuile bellũ cõmittit: qd̄ magnis iãdudũ dissensiõibus ac molitiõibus parabatur.

Hic de bello ciuili dicitur inter Cæsarez & Põpeiuꝝ: & de incendio urbis. Cap. XIII.

Am rediẽs Cæsar uictor de Gallia decerni sibi absenti alterũ cõsulatũ poposcit. Cõtradietuz ẽ a Marcello cõsule adnitente Pompeio: deide decretum est a sena tu: ut in urbem Cæsar nisi dimisso exercitu ueniret: & ex Marcelli cõsulis au

storitate ad legiones quæ apud Nucëriam erant Põpeius cum imperio missus est. Cæsar Rauennam sese contulit. Marcus antonius & Publius Cassius tribũ plæbis p cæsare intercedentes: intercedente Lætulo cõsule curia foroq; prohibiti ad Cæsare pfecti sũt: curiõe Cœlioq; simul cõitãtib⁹. Cæsar Rubicõe flumie trãsmeato mox ut Ariminũ uenit v. cohortes: quas tũc solas habebat: cũ qbus: ut ait Liius: orbẽ terrarũ adort⁹ ẽ: qd fco opus eẽt edocuit. Deplorãt aut iniurias suas: cãm belli ciuilib⁹ p restituẽdis i priã tribũis eẽ testatus ẽ. Inde p Antoniũ septẽ cohortes: quæ apd Salonẽ morabant a Lucretio recæpit: tresque legiões: q Domitio apud Corphiniũ erãt ad partes suas traduxit. Põpei⁹ atq; ois senatus crescentibus Cæsaris uirib⁹ trepidi: taq; Italia pulsũ: Græciã transuecti Durachiũ gerẽdi belli sede; delegerunt. Cæsar Romã uenit: negatãq; sibi ex ærario pecuniã fractis foribus iuasit: ptulitq; ex eo auri põdera. iiii. M. cxxxv. argenti põdera p. pe. dcccc. M. Inde digressus Ariminũ ad legiones: mox alpes trãsuect⁹ Massiliã uenit: ad quã oppugnandã q recæptus nõ esset: Treboniũ cũ tribus legionibus relinquẽs ad Hispanias contendit: quas Lucius Afranius & Marcus Petreius & Marcus Varro Põpeiani duces cũ legionibus obtinebãt. Ibi multis proeliis Petreius Afraniũq; superatos cõposita pactione dimisit. In ulteriore uero Hispania duas legiões a Marco Varrõe suscepit: similiter & duces eius. Post hæc Curio Catonẽ Sicilia expulit: Valerius Cottã Sardinia: Tuberonem Africa Varrus eiecit. Cæsar Massiliã rediens obsidione domitam uita tantum & libertate cõcessa: cæteris rebus abrafit. At uero Dolobella ex pte Cæsaris i Illyrico p Octauiũ & Libonẽ uict⁹: copiisq; exutus ad Antoniũ fugit. Basilus & Salustius parantes singulas legiones: quibus præerat similiter & Antonius. Hortensius q; ab ifimo mari cum classe concurrentes: omnes pariter aduersus Octauiũ & Libonẽ pfecti & uicti sũt. Antonius cũ se Octauiõ cũ. xv. cohortib⁹ dedisset: oes ad Põpeium a Libone deducti sũt. Curio ex Sicilia i Africã cũ exercitu transgressus ẽ. Que; Iuba rex cõtinuo excæptus cũ oibus copiis trucidauit. Octauius Salõas oppugnare conatus oes pene copias quas duxit: amisit. Cælius desciuit a Cæsare: ac se Miloni exuli iũxit. Cũq; ambo seruorum manu Capuam oppugnare molirẽt: occisi sũt. Bibulus apud Corcyrà pudore uictus: qd custodiã eius quã pelago & oppido prætebat hostis illuserat: iedia se se uigiliisq; cõfecit. Appius Claudius cælorinus: q iussu Põpeii Græciã tuebatur: iã abolitam poetici oraculi fidem uoluit expiri: quippe ab eo uates adactus descendere in specum respondisse fertur de bello cõsulẽti. Nihil ad te hoc Romãe bellũ ptinet. Euboicæ coela obtinebis. Coela autem uocant euboicum sinũ. Ita Appius pplexa incertus sorte discessit. Admonet nos aliquid obtrectatoribus nostris cõsultor iste cõsulere. Querebãt utiq; fide christianorũ sibi sacra interdicia cærimonia; q; sublata: & ob hoc ideo maxime: q; extis uaticinisq; cessãtib⁹ futuræ clades: q; sciri nequeunt: nõ uitant. Cur ergo lõge ate ipiũ cæsaris natiuitatẽq; Christi: sicut ipsoꝝ auctores attestantur: abolita fuerit poetici oraculi fides: abolita autẽ ideo: q; cõtẽpta: porro autẽ quare cõtẽpta: nisi q; uel falsa: uel uana: uel dubia: Vnde prudẽter poeta pmonuit. Incõsulti abeunt sedẽq; odere Sibyllæ. Et ne forte id puipeã: qd cõtẽptu abolitũ atq; atiquatũ fuit: hoc ẽ aut nomen: aut sedẽ: Apollo ille Phythius erat: quẽ ferũt magno illo Phytone serpente iteferẽto: totius uaticinationis auctore & principẽ: hæredem & sedis & diuinationis & nominis extitisse: ibiq; eum reddere elegisse responsa: ubi orta cum auctore ipsa diuinationis uidebatur. Præterea quæ p alias quoq; terrarum partes spumantibus buccis: rabidoq; discursu omnis furiatorum ruẽtat insania: ad quem plurimi terrarum reges: quasi ad uiuam uocem consulti numinis cucurrerunt: cui sæpissime ipsi Romani quoque opulentissima dona miserunt. At si Apollo iste Phythius paulatim discernente experien-

tia contemptus relictus atque abolitus est: quid uiuum de mortua pecude: quid ue-
 rum de amente muliercula sperari potest? Quid postremo: inflauit cum pinguis ebur
 Tyrrhenus ad aras: expositis opimæ pecudis intestinis non finxit esuriens: nam sicut
 ipsi fatentur: uel obscura uel falsa dicendo ipse Apollo seducit. Quamobrem æquo
 animo ferant: si imitari interim nolūt: nos id ueritatis iudicio etiā phibere: qđ potuerūt
 maiores eorum uel experiēdo contemnerē. Interea apud Durachium multi orientis re-
 ges ad Pompeium cum auxiliis conuenerunt. Quo cuz Cæsar uenisset: Pompeium
 obsidione frustra cixit: ipse terrā. xv. M. passuū fossa præstruēs: cū illi maria paterēt: Pō-
 peius castellū quoddā p̄pinquū mari: qđ Marcellinus tuebat: euertit: præsidiaq; Cæsa-
 ris: q̄ ibidē morabā occidit. Cæsar Torquatū legionēq; unā: ut expugnaret: aggressus
 ē. Hoc piculo sociorū Pompeius cognito: oēs eo copias contraxit: in quez se illico Cæsar
 ommissa obsidiōe cōuertit. Torquatus autē e uestigio prūpens auersuz insecutus est. Ita
 Cæsar's milites ancipiti piculo territi ipso Cæsar frustra oblistēte fugerūt. Pōpei⁹ uero
 Cæsar's quoq; testimōio uictor p̄sequētē reuocauit exercitū. xxiiii. M. militū Cæsar's:
 centuriones. xxxii. eq̄tesq; Romāi cōplures ī eo prælio cæsi sūt. Cæsar inde citato agmi-
 ne p̄ Epizē ī Thessaliā prexit. Pōpeius uero cū maximis copiis secut⁹: bellū cōmissū est.
 Itaq; instruitur utrinq; acies. Pompeius. lxxxviii. cohortes triplici ordine locauit. Fue-
 rūt autē peditū. xl. M. equites ī sinistro cornu. dc. ī dextro. d. præterea reges multi sena-
 tores: equitesq; Romani plurimi: absq; leuiū armaturarū magna copia. Cæsar similiter.
 lxxx. cohortes triplici ordine disposuit: cui fuerunt minus q̄. xxx. M. peditū. eq̄tes. M.
 Videre ibi & gemere erat contractas Romanorū uires ī cāpis Pharsalicis ad occisionem
 mutuā cōstitisse: quas si cōcordia rexisset: nulli populi: nulli reges ferre potuissent. Pri-
 ma cōgressione eq̄tatus Pōpeii pulsus sinistra latera nudauit. Deinde cū diu utrinq; du-
 bia sorte cederent: atq; ex alia pte Pōpeius iter hortādum diceret: parcite ciuibus: nec ta-
 mē faceret: ex alia uero Cæsar hoc faceret: qđ urgeret: dicēs: miles faciem feri: parce. ciui-
 bus: tādē uniuersus Pōpeii fugit exercitus: castraq; direpta sūt. Cæsa sūt ī eo prælio pō-
 peianorū. xv. M. cēturiones. xxxiiii. Hic exitus pugnae ad Paleopharsalū fuit. Pōpeius
 fugiēs in ostio Penei amnis onerariā nauē naēt⁹ ī Asiā trāsiit. Inde p̄ syzē ī Aegyptū uēit
 ibiq; mox ut littus attigit iussu Ptholemæi adolescētis ī grām Cæsar's uictoris occis⁹ ē.
 Pōpeii uxor filiiq; fugerūt. Cætera Pōpeiana classis direpta ē: oibus q; ī ea erāt crudelissi-
 me trucidatis: ibiq; & Pōpeius Bithynicus occisus ē. Lētulus uero uir cōsularis apud pe-
 lusiū interfectus ē. Cæsar cōpositis apđ Thessaliā rebus Alexādriā uenit: platoq; ad se ac-
 uiso Pōpeii capite: anulorūq; fleuit. Cūq; se ī regiā recēpisset: eludebat a tutoribus: quo-
 minus pecuniā acciperet: tēpla sua astu spoliātib⁹: ut & regio thesauros uacuos esse ostē-
 derent: & ī iuidiā Cæsar's populū cōcitarent. Præterea Achilles dux regius: imbutus se-
 mel Pompeii sanguine Cæsar's quoq; necem meditabatur: nā iustus exercitum dimit-
 tere cui præerat. xx. M. armatorum: non modo spreuit imperium: uerum & aciem dire-
 xit. In ipso prælio regia classis forte subducta iubetur incendi. Ea flāma cū partē quoq;
 urbis inuasisset. cccc. M. librorū p̄ximis forte ædibus condita exussit: singulari p̄fecto
 monumentum studii: curæq; maiorum: qui tot tantaq; illustrium īgeniorum opera cō-
 gesserant: unde quālibet hodie: quæ in templis extāt: quæ & nos uidimus armaria libro-
 rum: quibus direptis exinanita ea a nostris hominibus nostrisq; temporibus memorē-
 tur: quod quidem uerum est: tamen honesti⁹ creditur: libros alios fuisse quæsitos: qui
 pristinas studiorum curas æmularentur: q̄ aliam ullam fuisse tunc bibliothecam: quæ
 extra. cccc. M. librorum fuisse ac p̄ hoc euasisse credatur. Cæsar postea insulā ubi phar-
 rus est: cepit. Eo achillas cum Gabinianis militibus uenit: ingens pugna commissa est:

magna ibi Cæsarianorum militum multitudo cæcidit: omnes etiam interfectores Põpeii interfecti sunt. Cæsar uero insistentium hostium pressus scapham ascendit: quæ mox potere subsequenti grauata acmersa per centum passus ad nauem una manu eleuata: quæ chartas tenebat nata do puenit: mox nauali certamine pulsatus magna facilitate classis regiam depressit & cepit.

Potentibus Alexandrinis regem reddidit Cæsar.

Capi. XIII.

Alexandrinis petentibus regem reddidit: mortuum: ut magis amicitiam Romanam quam arma experiri studeret: quæ tamē ut liber fuit: ilico bellum intulit: sed continuo cum toto exercitu suo & ipse deletus est: nam. xx. M. hominum in eo bello cæsa referuntur xii. M. cum. lxx. longis nauibus dedita. v. naues ex uictoribus cecidisse referunt. Rex ipse adolescens scapha excæptus ut fugeret: multis insiliens merfus necatusque est. Corpus eius ad littus deuolutum iudicio lorice aureæ cognitum fuit. Quæ cæsar Alexandria præmissa Alexandrinos omnes ad deditonem desperatione compulit: regnumque Aegypti Cleopatram dedit. Inde Syriam peragatus Pharnacem in Ponto uicit: posteaque Romam uenit: dictator & consul creatus: in Africam transiit: & apud Tapsum cum Iuba & Scipione pugnauit: maximamque hominum multitudinem ibi interfecit. Castra utriusque direpta sunt. lx. elephanti capti. Cato sese apud Uticam occidit. Iuba percussori iugulum precio dato præbuit. Petreius eodem se gladio perfodit. Scipio in nauibus: qua ad Hispanias fugere contendens uento coactus in Africam redierat: semetipsum iugulauit: in eadem nauibus etiam Titus Torquatus occisus est. Cæsar Põpeii magni nepotes: filiosque Põpeii: simulque cum his Faustum Syllam & Afranium & Petreius filium iussit occidi. Inde quattuor triumphis urbem ingressus: disposito: recuperatoque reipublicæ statu continuo in Hispanias contra Pompeios Põpeii filios profectus. xvii. quæ egressus ab urbe fuerat: die Saguntum puenit: statimque aduersus Põpeios duos & Labienum atque Actium Varum multa bella & uaria sorte gessit. Vltimum bellum apud Mundam urbem gestum est: ubi tantis est uiribus dimicatum: tantaque cædes acta: ut Cæsar quoque ueteranis etiam suis cedere non erubescens: cum cedi cogit: aciem suam cerneret: præuenire morte futurum uicti dedecus cogitavit: cum subito uersus in fugam Põpeiorum cessit exercitus. Et quod die eo hoc bellum actum est: quo Põpeius præ ab urbe Hellum gesturus aufugerat. iiii. quæ annis hoc ciuile bellum indefinens toto orbe totum. Titus Labienus & Actius Varus in acie cæsi sunt. Gneus Põpeius cum. c. equibus aufugit. Frater eius Sextus Põpeius contracta celeriter non parua Lusitanorum manu cum Cæsar congressus est uictus: fugiensque interfectus est. Munda ciuitas cum imensa hominum cæde Cæsar oppugnate uix capta est. Qualiter in curia a seatu interfectus sit cæsar. Ca. XV.

Cæsar Romam rediit: ubi dum reipublicæ statum contra exempla maiorum clamenter instaurat: auctoribus Bruto & Cassio: conscio etiam senatu plurimo in curia xxiiii. uulneribus confossus interiit. In qua coniuratione fuisse amplius quam. lx. conscios ferunt. Duo Bruti & Gaius Cassius alique socii strictis pugionibus in Capitolium secesserunt. Diu deliberatum est utrum Capitolium cum auctoribus cædis oporteret incendere. Corpus. n. raptum populus dolore instimulatus in foro fragmentis tribunalius ac subsejorum cremauit. Percensuit latitudinem regni sui Roma cladibus suis: atque in suam conuersa cædem singulas quasque gentes ibidem: ubi domuit: uindicauit. Asia Europæ atque Africæ non dico tribus mundi partibus: sed totis trium partium angulis addidit gladiatores suos: feriatisque inimicis spectaculum miseræ ultionis ingessit. Nec tamē sufficit ipsas quoque cum auctoribus causas fuisse consumptas: recidua semina in eodem agro germinauerunt: magna continuo metentibus malorum incrementa cum magno sudore factura. Victor ciuilem bellum a ciuibus Cæsar occiditur: in cædem unius trahuntur agmina consciorum. Certum enim erat: quod Cæsar indigne peremptus plures posset habere ultores. Plurima nobilitas una simul cathena sceleris copulatur: ne fore tanta

malorum materia non belli magnitudine suppleatur: sed uindictæ breuitate tenuetur. Medeam illâ fabulæ ferunt: dentes quôdam seuisse serpētis: e quibus quasi competentes semini segetes armati hoies terra emerferūt: seseq; mox iuicē pugnâdo pstrauerūt. Eqdē hoc poetarū cōmēta finxerūt. Nra aut Roma: Cæsare occiso: q̄ta de cinerib⁹ ei⁹ agmina armata parturiit: q̄ta bella i testimoniū miseræ seccūditatis nō legenda pueris: sed spectanda populis excitauit: & tamen horū omniū malorum initium superbia est. Inde surrexerunt bella ciuilia: inde iterum pullularunt. Non ergo iniusta cædes est eoz qui eam iniuste insectatur: si ambitionis æmulatio per ipsos & i ipsis & agitur & puni: donec q̄ detrectauere collegiū discant ferre dominatum: sūmaq; imperiū totius ad unū redacta: longe aliud omnes homines uiuendi genus subeant: ut omnes humiliter place re studeant: nō isolenter offender: sed ad tā salubreꝝ humilitatis doctrinā magistro op⁹ est. Itaq; oportuē cōpositis rebus Augusti Cæsaris tpibus: natus ē dominus Christ⁹: q̄ cū i forma dei esset: formā serui humiliter assūpsit: ut tūc demū aptior fieret humilitatis institutio: quando iam per totum mundum poena superbiæ omnibus esset exēplo.

De potentia & uirtute Augusti Cæsaris.

Cap. XVI.

ANno ab urbe cōdita. dccx. interfecto Iulio Cæsare: Octatius qui testamento Iulii Cæsaris auunculi, & hæreditatem & nomē assūpserat: idēq; postea reruz potitus Augustus est dictus: simul ut Romam adolescens admodum uenit: i dolem suam bellis ciuilibus uouit: nam ut breuiter coaceruationem malorum explicē bella ciuilia quinq; gessit: Mutinense: Philippense: Perusinum: Siculum: Actiacum: e q̄ bus duo: hoc est primum: & nouissimum aduersus Marcum Antonium: secūdum aduersus Brutum & Cassium: tertium aduersus Luciū Antonium: quartū aduersus Sextuz Pompeium Gnei Pompeii filium confecit. Antonius a senatu hostis pronunciat⁹ Deciū Brutū apd Mutinā obsidiōe. Cōcluserat: cōsules Hircius & Pāsa: & cū his Cæsar ad liberādū Deciū Brutū expugnandumq; Antoniū misli. Pansa primo ueniens excæ ptus insidiis inter suoꝝ elades: ipse quoq; pilo grauiter uulneratus ab eodē uulnere iterpositis diebus ē mortuus. Hircius auxiliū collegæ ferens magnas Antonii copias uasta strage deleuit. Cæsar eatenus castra custodiuit. Secunda illa aduersū Antoniuz pugna: magnæ utrinq; strages actæ sunt: nanq; tunc ibi Hircius consul occisus est: uictus fuit Antonius: Cæsar uictoria potitus est: cui Decius Brutus de coniuratiōe occisi Iulii Cæsaris confessus preces poenitentia fudit. Dolobella Trebonium unū ex interfectoꝝ Cæsaris Smirnae interfecit. Dolobellam senatus hostē pronunciauit: consiliū occisoꝝ uterq; exercitus Cæsari paruit. Postea Decius Brutus i Gallia a Sequais captus & occisus est. Basilus autem æque unus de percussoribus manu seruorum suorum necatus est. Lepidus satis agente Cæsare Antoniū rexpit in gratiam: atque ob fidem reconciliatæ gratiæ filiam eius matrimonio fortitus est. Inde cum ad urbem accessissent: ac rumor de futura proscriptione ortus esset: Caius Toranius uir prætorius nihil tñ metuens: in cursu militum domi sue interfectus est: aliiq; complures trucidati sunt. Itaq; ne latius atq; effrenatius proscriptorum cædes ageretur. cxxxii. senatorum nomina i tabula proposita sunt: primum Lepidi pcepto & nomine: deinde Antonii: tertio Cæsaris. Ibi Antonius Tulliū Ciceronē inimicū suuz: ibi Lucium Cæsarem auunculum suū: & qd exaggerādo sceleri accessit: uiuam matrem proscripserat: ibi Lepidus Lucium Paulū fratrem suum. In eodem proscriptorum numero triginta eqtes Romani: multæ diu & uariæ cædes actæ: domus proscripτοꝝ direptis omnibus dirutæ sūt. At Dolobella i Syria multa cū Cassio bella gessit: a quo uictus ipse se iterfecit. Brutus & Cassi⁹ magnis exercitibus comparatis apud Athenas cōtinerunt: totaq; Græciā depopulati sunt. Rhodi

os cassius terra mariq; oppugnatos ad deditiōē coegit: qbus p̄ter uitā nihil reliqt. Igitur Cæsar & Antonius eosdē ī Macedonia magnis belloꝝ apparatib⁹ persecuti ad mortem cōpulerūt: q̄uis māifestissime illa tūc pugna: nō uirtute ptis Antōii: sed Cæsaris felicitate cōfecta sit. Cæsar enim tunc æger: cū se in castris capiendæ quietis causa teneŕ stauisset: hortatu & precibus medici sui: q̄ per somnuꝝ admonituz sese fatebatur: ut ea die castris Cæsarem salutis ipsius causa educeret: in campum: agre inter copias egressus est ac mox castra eius ab hostib⁹ capta sūt: sed rursus cæsariāi milites Cassii castra cæperūt. Quare ad despationē adacti Brutus & Cassius imaturam sibi mortem ante belli terminū cōsciuerūt: nā inuitatis percussoribus Cassius caput: Brutus latus præbuit. At Romæ Fulvia uxor Antonii: socrus Cæsaris domiatum: ut mulier agitabat: incertū in hac mutatiōe cōsularis regiūq; fastigii: utrū deficiētis potētiae ultima: an incipiētis prima nominanda: certe etiam in eos insolens: per quos: ut insolesceret: agebatur: nam & cæsares reuersum apud Brundisium contumeliis: factionibus: insidiisq; petiit. A quo propulsa ta ad Antonium cōcessit in Græciā. Sextus Pompeius postq̄ se in proscrip̄toꝝ numerū relatū compit: cōuersus in latrocinia oēm oram Italiæ cædibus rapinisque uastauit. Sicilia præpta: cōmeatibusq; impeditis Romam fame affecit. Mox cum eo pacem triumuiri: ut non dicam tyrāni: id est Lepidus: Cæsar: Antoniusq; fecerunt. Sed cōtinuo cū cōtra pactum Pōpei⁹ fugitios delegeret: ut hostis habitus est. Moena libertus Pompeii cū. lx. nauium classe ad Cæsarem defecit: eidemq; classi ipse iussu cæsaris præfuit. Idem q; cōtinuo cum Statilio Tauro aduersus Menecratum Pōpeianum ducē nauale belluz gessit. Deinde ipse cæsar aduersus eosdem pōpeianos cruentissimuz bellum gessit: nauale confecit: sed cōtinuo uicticem classē pene uniuersam apud Syllaceum naufragio amisit. Ventidius Persas & Parthos in Syriam irrumpētes tribus bellis maximis fudit regemq; eoz Pacoz in acie interfecit: ea scilicet die qua crassus a parthis fuerat occisus. Antonius uno uix castello expugnato pacē cum Antiocho fecit: ut ipse tātā rē cōsumasse uideret: Vētidū Syriæ p̄fecit: iussitq; ut Antigono bellū iſferret: q̄ Iudæos tunc forte debellauerat: captisq; Hierosolymis tēplum spoliauerat: regnūq; Herodi dederat. Quē continuo uictum in deditiōem recæpit. Moena libertus cum sex nauibus ad Pompeiū rediit: a quo clémenter recæptus Cæsaris classē incendit: quīs nuper Cæsar alteram secundo naufragio perdidisset. Idēq; Moena postea ab Agrippa nauali proelio circumuentus cum sex triremibus ad Cæsarem transiit. Sed hunc Cæsar tertio transfugaz indulta tantum uita segnē reliquit. Deinde Agrippa inter Milas & Liparas aduersus Democham & Pompeium nauale bellum gessit: ac uicit: ibiq; tunc naues. xxx. aut demersit: aut cæpit: reliqs laceratis. Pōpeius deniq; Mesanam confugit. Cæsar interea Tauro meniam traiecerat: quem repētino impetu Pōpeius afflixit. Vnde multis diuersis nauibus suis ac magna multitudine suorum militum perdita in Italiam cæsar aufugit: nec iterueniēte mora in Siciliā rediit: ibiq; Lepidum ex Aphrica aduentantē obuium habuit: summas sibi ptes terrore: minis ac superbia uendicantem. Post dies paucos Agrippa iussu cæsaris a littore cum acie instructa prospectans atrocissime nauali proelio aduers⁹ Pompeium conflixit & uicit: nam. clxiii. naues aut demersit: aut cæpit. Pompeius cum x. & .vii. nauibus uix elapsus euasit. Lepidus magna. xx. legionum insolentia tumēs cū Messanā militibus permissam diripisset: ipsum Cæsarem ad se uenientēz semel atque iterum spreuit: ac potius telis appeti iussit. Quæ ille collecta in leuum brachium lacerana repellendo uitauit. Mox immisso equo ad suos reuersus instructo exercitu aduers⁹ Lepidū ueniens plurimas legiones Lepidi: paucis interfectis: transire in suam partēz cōpulsit. Lepidus tamen intelligēs: quo uanitas sua tēder et: deposito paludamento: assum

praecipue ueste pulla supplex Caesari factus uita & bona impetrauit: perpetuo quidem multatus exilio. Taurus caesaris praefectus totam pene Siciliam ferro pertentatam: conterritamque in fidem recepit. xliiii. legiones sub unius tunc imperio Caesaris erant. Milites multitudine ferociore quosdam pro accipiendis agris tumultus excitauerunt.

De Antonio uicto & mortuo.

Cap. XVII.

Sed Caesar animo ingens. xx. M. militum exauctorauit. xxx. M. seruorum dominis restituit. vi. M. quorum domini non extabant: in crucem egit. Ouans urbem ingressus: ut in perpetuum tribunitiae potestatis esset: a senatu decretum est. His diebus trans Tyberim e taberna meritoria fons olei terra exundauit: ac per totum diem largissimo riuo fluxit. Antonius uero postquam Araxem transiit: omnibus undique malis circumuentus: tandem Antiochiam cum paucis rediit: nam cum multitudine equitum & sagittariorum ab omnibus praesidiis: quae plura tetrauit uictus effugeret: tum praeterea incertis & ignotis locis impeditus grauissima fame ad nefandos cibos coactus est: plurimique militum sese hostibus dederunt. Inde in Graeciam transiit: iussitque Pompeium qui uictus a Caesare exercitum bellumque reparabat cum paucis ad se uenire. Pompeius fugiens a Tito & Formo Antonianis ducibus saepe terrestri naualique bello uictus & captus: ac post paululum interfectus est. Caesar Illyricum & Pannoniam: partemque Italiae bellis subegit & domuit. Antonius Artabanem Armeniae regem prodicione & dolo cepit: Quae uergete cathedra uinctum ad confessionem tesaurorum regionum coegit. Expugnatoque oppido in quo conditos esse prodiderat: magnam uim auri argenti que abstulit. Quae elatus pecunia: denunciari bellum caesari atque Octaviae sorori caesaris & uxori repudium iudici iussit: & Cleopatram sibi ex Alexandria occurrere imperauit. Ipse Actium: ubi classem constituerat profectus: cum prope tertiam partem remigum fame absumptam offendisset: nihil motus: remi inque modo salui sint: nam remiges non deerunt: quoad gratia homines habuerit. Caesar. cxxx. rostratis nauibus a Brundisio in Epirum profectus est. Agrippa uero praemissus a Caesare multas onerarias naues frumento atque armis graues ab Aegypto Syria Asiaque ad subsidium antonio uenientes cepit. Peragratoque peloponnesium sinu Methonam urbem ualidissimo antoniano praesidio munitam expugnauit. Inde Coreyam cepit: fugientes nauali proelio persecutus profligauit: multisque rebus cruentissime gestis ad caesarem uenit. Antonius defectu & fame militum suorum commotus bellum instituit maturare: ac repetere instructis copiis ad caesaris castra processit: & uictus est. Tertio post fugam die: castra Antonius ad Actium transtulit nauali proelio dimicare paratus. cxxx. rostratae fuere caesaris naues: & xxx. sine rostris: triremes uelocitate liburnicis pares: & octo legiones classi superpositae absque cohortibus. v. praetoriis. Classis Antonii. clxx. nauium fuit: quantum numero cedens: tantum magnitudine praecellens: nam. x. pedum altitudine a mari aberat. Famosum & magnam hoc bellum apud Actium fuit. Ab hora quinta usque in horam septimam: incerta uincendi spe grauissime utrinque caedes actae: reliquam diei cum subsequente nocte in uictoriam Caesaris declinauit. Prior regina Cleopatra cum. lx. uelocissimis nauibus fugit. Antonius quoque detracto insigni praetoriae nauis fugientem secutus uxorem est. Illucescente iam die uictoriam caesar consumauit. xii. M. ex uictis cecidisse referuntur. vii. M. uulnerata sunt: e quibus. M. intercuradum defecerunt. Antonius & Cleopatra coes liberos cum parte regiae gazae ad rubrum mare praemittendos cesauerunt: ipsi praesidiis circa duo Aegypti Pelusium Parethoniuque dispositis classem & copias instaurando bello parauerunt. Caesar sextum imperator appellatus: & quartum ipse cum Marco Lycinio Crasso consul Brundisium uenit: ibique orbis terrarum praesidia diuisis legionibus composuit. Inde in Syriam: mox Pelusium adiit: ubi ab Antonianis praesidiis ultro susceptus est. Interea Cornelius Gallus praemissus a caesa

re. iiii. legiões: quas Antōius apud cyrenas p̄sidii loco cōstituerat: suscepit in fidem: atq; iude Parethoniuz p̄mā Aegypti a Lybia p̄te ciuitatē: uictō cepit Antonio: ipsumq; cōtinuo ap̄d Phayz uicit. Antōius equestre aduers⁹ cæsarem belluz iniit: in eo quoq; miserabiliter uictus aufugit. kalēdis sextilibus p̄ma luce Antōius cū ad instruendā classē i portuz descenderet: subito uniuersæ naues ad cæsare trāsierunt. Cumq; unico p̄sidio spoliatus eēt: trepidus se cuz paucis recēpit in regiā. Deinde iminēte cæsare: turbataq; ciuitate idem Antonius sese ferro transuerberauit: ac semianimis ad cleopatrá in monumentum: in qđ se illa mori certa cōdiderat: perlatus est. Cleopatra postq; se ad triumphū seruari intellexit: uoluntariā mortem petens: serpentis: ut putatur: morsu: in sinistro tacta brachio: exanimis inuenta est: frustra cæsare etiā p̄sillos admouente: q; uenena serpentium e uulneribus hoium haustu reuocare atq; exugere solent. Cæsar Alexandria urbe oīum longe opulētissima & maxima uictor potitus est: nam & Roma in tantuz opib⁹ eius aucta est: ut propter abundantiam pecuniarum: duplicia q; usq; ad id fuerant: possessionum aliarumque rerum uenaliū precia statuerentur. Occisi sunt iussu Cæsaris maior Antonii filius & Publius Caninius infestus semper Cæsari: sed & Antonio infidus: & Cassius parmensis ultima uiolati patris Cæsaris uictima: & Quintus Quinius ob eam maxime notam: q; obscœnissimæ lanificio textrinoc; reginæ: senator populi romani p̄esse ñ erubuerat. Dehinc cæsar pedestribus copiis in Syriam uenit: deinde i Asia ad hiberna concessit: ac post per Græciam Brundisium peruectus est.

Hic Cæsar primum imperator Augustus est salutatus.

Cap. XVIII.

Nno ab urbe. dccxxvi. ipso impante Cæsare Augusto & Lucio Appuleio cōsulibus: cæsar uictor ab oriēte rediēs octauo idus Ianuarii urbē triplici triumpho ingressus ē: ac tum p̄mum ipse Iani portas: sopitis oibus: finitisque bellis ciuilib⁹ clausit. Hoc die p̄mū August⁹ cōsalutatus ē. Quod nomē cūctis atēa iuiolatū: & hucusq; cæteris iaulū dñis: tm̄ orbis licite usurpatū apicē declarat impiū: atq; ex eodē die summa rex ac potestatum penes unum cepit esse: & mansit: qđ græci monarchiam uocāt. Porro autē hūc eē eundem diem: hoc ē octauo idus Ianuarias: quē nos epiphaniam: hoc ē apparitionē siue māifestationem dñici sacramēti obseruamus: nemo credētū siue etiā fidei cōtradictū nescit. De quo nostræ ipsius fidelissimæ obseruatiōis sacramēto uberius nūc dicere: nec ratio nec locus flagitat: ut & quærentibus reseruasse: & negligentibus nō ingessisse uideamur. Hoc autē fideliter cōmemorasse ideo par fuit: ut p̄ oīa uēturi Xpi gratia præpatum cæsaris imperiū comprobet: nā cum primum Gaius Cæsar auūculo suo interfecto ex Apollonia rediēs urbem ingrederet: hora circiter tertia repente liquido ac puro sereno circulus ad speciem cœlestis arcus orbē solis ambiit: quasi unum eum ac potissimū in hoc mundo: solumq; clarissimū in orbe mōstraret: cuius tpe uēturus eēt: q; ipsum solum: solus: mūdumq; totum & fecisset & regeret.

Augustus

De restoratione seruatorum dominis.

Cap. XIX.

Einde cū secūdo in Sicilia recæptis a Pōpeio & Lepido legiōibus. xxx. seruorū.

M. dñis restituisset: & .xlvi. legiões solus impio suo ad tutamē orbis terrarum distribuisset: ouāsq; urbē ingressus: oīa sup̄iora populi Romāi impatori dedita donanda litterarū etiā monumentis nedum aboleri censuisset. In diebus ipsis fons olei largissimus: sicut superius expressi de taberna meritoria p̄ totum diem fluxit. Quo signo qđ euident⁹ q; in diebus Cæsaris toto orbe regnātis futura Xpi natiuitas declarata est: Xps enim lingua gentis in qua & ex qua natus est: unctus interpretatur. Itaq; cum eo tempore quo Cæsari p̄petua tribunitia potestas decreta est: Romæ fons olei per totum diē defluxit sub p̄ncipatu Cæsaris Romano imperio per totū diem: hoc est per oē

Romani tempus impii: Xpm & ex eo christianos. i. unctum: atq; ex eo unctos de meritoria taberna: hoc est de hospitali largaq; ecclesia affluenter atq; incessabiliter processuros: restituendosq; p Cæsarem omnes seruos: qui tamen cognoscerent dominum suum cæterosq; qui sine domino inuēirētur: morti supplicioq; dedēdos: reitēdaq; sub Cæsare debita peccatorū in ea urbe: in qua spōtanē fluxisset oleū: euidētissima his: q; pphe tarū uoces nō audiebāt: signa ī coelo & terra pdigia pdiderunt. Tertio at cū urbez triumphans gntū cōsul ingressus ē: eo. s. die quez supra nominauimus: cū & Ianū post. cc. annos primum ipse clausit: & clarissimū illud Augusti nomen assumpsit: qd fideli ac uerius credi: aut cognosci potest: cōcurrentibus ad tantā manifestationē: pace: noie: die: quā hunc occulto quidē gestoz ordine ad obsequium præparatiōis eius pdestinatū fuisse: qui eo die quo ille manifestāus mundo post paululū erat: & pacis signuz ptulit: & potestatis nomen assumpsit? Quid autem in quarto reditu cum finito cantabrico bello: pacatisque omnibus gentibus: Cæsar urbem repetiit: ad contestationem fidei: quam exprimimus actum sit: ipso ordine melius proferetur.

Hic dī ubi Cæsar ī Hispāia uti gētes legib⁹ suis phibēs Iani portas apuit. Cap. XX.

Anno ab urbe cōdita. dccxxvi. imperatore Augusto Cæsare sexies: & bis Marco Agrippa consulib⁹: Cæsar parum in Hispania p ducentos annos actum intelligens: si Cantabros atq; Astures duas fortissimas gentes Hispaniæ suis uti legibus lineret: aperuit Iani portas: atq; in Hispanias ipse cum exercitu profectus est. Cantabri & Astures Gallatiæ prouinciæ portio sunt: qua extētuꝝ Pyrenei iugū haud procul secundo oceano sub septentrione deducitur. Hi non solum propriam libertatē tueri parati: uerum etiam finitimorum præripere ausi: Vaceos & Gurgonios & Aurigonas assiduis eruptionibus populabantur. Igitur Cæsar apud Segissamam castra posuit: tribus agminibus totam pene amplexus cantabriam. Diu itaq; fatigatus frustra atq; in piculū sæpe deducto exercitu: tandē ab Aqtanico sinu per oceanū icautis hostib⁹ admouere clasē: atq; expōi copias iubet. Tunc demū cātabrisub mœnib⁹ belgiæ maximo cōgressu belli eucti ī Vinniū mōtē natura tutissimū cōfugerunt: ubi obsidiōe famis ad extremū pene cōsūpti sunt. Aracillū deide oppidū magna ui ac diu repugnās postremo captū ac dirutū est. Præterea ultiores Gallatiæ ptes: quæ mōtibus siluisq; cōsitæ oceāo terminant: Antistius & Firmi⁹ legati magnis grauibusq; bellis perdomuerūt nā & Meduliuz mōtē Minio flumini īminentē: in quo se magna multitudo hoīum ruebat per. xv. M. passuū fossa circūseptum obsidiōe cixerunt. Itaq; ubi se gēs hoīuz trux natura & ferox: neq; tolerādæ obsidiōi sufficiētē: neq; suscipiēdo bello parem itelligit: ad uoluntariā mortē seruitutis tiorē cōcurrit: nā se pene oēs certatī igne: ferro: ac ueneno necauerunt. Astures uero poitis castris apud Asturā flumē: romāos: nisi pditi: præuentiq; eēt: magnis cōsiliis uirtutibusq; oppssissent. Tres legatos cū legiōib⁹ suis in tria castra diuisos trib⁹ æque agmibus obruere moliti repente suoz pditiōe detecti sunt. Hos postea caris⁹ bello exceptos: nō parua etiā romāoz clade supauit. Pars eoz prælio elapsa Lanciā cōfugit. Cūq; milites circūdatā urbē icēdio adoriri pararēt: dux carisius: & suis cessationē iperauit icēndii: & a barbaris uoluntatē deditiōis exegit. Studiose. n. nitēbas integrā atq; incolumē ciuitatē uictoriæ suæ testē relinquere. Cāabricæ uictoriæ hunc honorē detulit cæsar: ut tunc quoq; belli portas claustro cohiberi iuberet. Ita tūc scdo p cæsare q̄rto p⁹ urbez oditā clau⁹ est Ian⁹. Post hoc claudi⁹ Drusus puign⁹ cæsaris galliā R. hētiāq; sortit⁹ maxias fortissimasq; gentes germāiæ armis subegit: nā tunc ueluti ad cōstitutum diez pacis festiarent: ita oēs ad expientiam belli: decisionemue foederis undatim gētes cōmouebant: aut suscepturæ conditionem pacis: si uincerentur

aut usuræ quæta libertate: si uincereñt Norici: Illyrici: Panonii: Delmaræ: Moesii: Thra-
ces & Daci: Sarmatæ plurimiq; & maximi germaniæ populi p diuersos duces uel supa-
ti uel repssi: uel et obiectu maxioꝝ fluminū Rheni Danubiiq; seclusi sunt. Drusi in Ger-
mania pmo Susiperes: deinde Tencateros & Catos pdomuit. Marcomanos pene ad in-
ternitionē cecidit. Postea fortissimas nationes: & qb⁹ natura uires: cōsuetudo expientiaz
uiriū dabat: Cheruseos: Sueuos & Sycābros piter uno bello: sed et suis aspo superauit
Quoꝝ ex eo cōsiderari uirtus ac feritas pōt: q; mulieres quoq; eoz siquādo pūetu ro-
manoz iter plaustra sua cōcludebātur: deficientib⁹ telis: uel qualibet re: qua uelut telo
uti furor possit: puos filios collisos humi in hostiū ora iaciebāt: in singulis filioꝝ necib⁹
bis parricidæ. Tūc et in Aphricā Vfulanos & getulos lati⁹ uagātes: Coss⁹ dux Cæsaris
arctatis finib⁹ coercuit: atq; romāis limitibus abstinere metu compulit. Interea Cæsa-
rem apud Tarraconē citerioris Hispāiæ urbē legati Indoꝝ & Scythaz toto orbe trans-
missi: tādē ibi iuenerūt ultro qd̄ iā quærere nō possent. Refuderūt in Cæsare Alexātri
magni gloriā: quē sicut hispanoz gallorūq; legatio i medio oriēte apud Babylonē con-
tēplatione pacis adiit: ita hunc apd̄ Hispaniā in occidētis ultio supplex cū gētilico mune-
re Eous: Indus: & Scythā: Bore⁹ orauit: Cātabrico bello p quinꝝ annos acto: totaque
Hispāia in æternā pacē cū quadā respiratiōe lassitudis reclinata ac reposita: Cæsar Ro-
mam rediit. Quibus etiam diebus multa per se: multaque per duces & legatos bella
gessit: nā inter cæteros & Piso aduersum Videlicos missus ē. Quibus subactis uictor
ad Cæsare Lugdunū uēit. Pānonios nouo motū intūescētes Tyberius priuignus Cæ-
saris cruētissima cæde deleuit. Idēq; cōtinuo germāos bello arripuit: e qb⁹ .xl. milia ca-
ptiuos uictor adduxit. Quod reuera bellū maximū & formidolosissimū. xv. legioib⁹
p triēniū gestum ē: nec fere ullū maius bellū: sicut Suetoni⁹ attestat post punicū fuit.
Sub eodē uero tpe Quintili⁹ Varus cū trib⁹ legioibus a germāis rebellantib⁹ mira su-
pbia atq; auaritia in subiectos se agēs: fundit⁹ deletus ē. Quā Reipu. cladē Cæsar Au-
gustus adeo grauitè tulit: ut sæpe p uim doloris caput parieti collidēs clamaret. Quin-
tili Vare redde legioes. Bosphoranos uero Agrippa supauit: & signis Romāis: quæ illi
quondā sub Mithridate sustulerant: bello recuperatis uictos ad deditiōez coegit. Par-
thi quasi toto terraz orbe uel domito uel pacato oium oculis signarent: atq; in se solos
oīs uigor romāi imperii uertēdus eēt: qppe quos pristina ulciscēdæ Crassianæ cædis cō-
scientia mordebat: ultro signa: quæ Crasso interfecto abstulerāt: ad Cæsare remiserūt:
regiisque obsidibus traditis: firmū foed⁹ fideli supplicatiōez eruerūt. Anno ab urbe cō-
dita. dcclii. Cæsar augustus ab oriente in occidētē: a septentriōe in meridiē: ac per totuz
oceanī circulū cunctis gentibus una pace cōpositis Iani portas tertio ipse clausit. Quas
æuo. p. xii. fere ānos qetissimo semp obseratas ocio ipsa etiam rubigo signauit: nec p̄us
unq; nisi extrēa senectute Augusti pulsata Athēsiū seditiōe & Dacoz cōmotiōe patue-
rant. Clausis igitur Iani portis: rēpub. quā bello quæsiuerat pace enutrire: atq; amplifi-
care studens: leges plurimas statuit: p quas humanum genus libera reuerentia discipli-
næ morē gereret. Domini appellationē ut hō declinauit: nā cū eodem spectāte ludos p-
nunciatū eēt a quodā mīmo: o dñm æquū & bonū: uniuerisq; quasi de ipso dictū eē ex-
ultates approbauissent: statī qdē manu uultuq; idēcoras adulationes repssi: & in sequē-
ti die grauissimo corripuit ædicto: dñmq; se post hoc appellari ne liberis qdez aut nepo-
tibus suis uel serio uel ioco passus ē. Igit eo tempore. i. eo anno quo firmissimam uerissi-
māq; pacem ordiatiōe dei Cæsar cōposuit: natus ē Xps: cuius aduentui pax ista famula-
ta est: in cuius ortu audientibus hoibus exultantes angeli cecinerunt. Gloria in excelsis
deo: & in terra pax hoib⁹ bonæ uolūtatis: Eodemq; tpe hic: ad quē rex oīuz sūma con-

cesserat: dñm se oīum appellari nō passus ē: imo nō ausus: q̄a uerus dominus totius generis humani inter hoīes natus erat: eodēq; āno tunc p̄mū idē Cæsar: quē his tātis mysteriis p̄destinauerat deus: cēsū agi singularū ubiq; prouinciaruz: & censerioēs homines iussit: quando & deus homo uideri & esse dignatus est. Tunc igitur natus est Christus: Romano censui statim ascriptus est. Hæc est prima illa clarissimāq; professio: quæ Cæsarem omniū principem: Romanosq; dominos reruz sigillatim cunctorum hominum adita ascriptione signauit: in qua se & ip̄e: qui cunctos homines fecit: inueniri hominem ascribi inter homines uoluit. Quod nunq; penitus ab orbe condito atq; ab exordio generis humani in hunc mundū: ne Babylonio qdē uel macedonico: ut nō dicaz minori cuiq; regno cōcessum fuit: nec dubiū: qn oīum cognitiōi fidei inspectioniq; pateat: q̄ dñs nr̄ Iesus xp̄s hanc urbē nutu suo auctā defensamq; ī hūc rez apicem puexerit cuius potissime uoluit eē: cū uēit dicēdus: utiq; ciuis Romāus census p̄fessione romani Quamobrem q̄a ad id t̄pis peruentum ē: quo & dominus Christus hunc munduz p̄mum aduētū suo illustrauit: regnūq; Cæsari tranquillissimuz dedit: hunc quoque sextū libellum hoc sine concluderī: ut germinātia tēpora christiana magisq; inter rep̄mentū minus crescentia: & quæ adhuc in prouectu posita: horz ip̄oz: quibus hæc respondere cogimur insectatiōe: mordentur: septio libello: si tamen adiuuāte domino suffecerim: comprehendam: ut quoniaz ab initio & peccare hoīes & puniri propter peccata nō taci: nūc quoq; quæ p̄secutiōes xp̄ianoz actæ sunt: & quæ uliōes secutæ absq; eoq; oēs ad peccādū generalitet p̄ni sunt: atq; ideo sigillatim corripiuntur: expediam.

Pauli Orosii uiri doctissimi in septimū historiæ librum prologus.

VFFicienter: ut arbitror: documenta sunt collecta: quibus absque ullo archano: quod paucorum fidelium est: probari de medio queat: unum illū & uerum deū: quē christiana fides prædicat: & cōdidisse mūdū creaturamq; eius cū uoluit: & disposuisse p̄ tēpora multa: cuz a multis ignoraretur: & confirmasse ad unuz: cum per unicum declaratus est: simulque potētiā patientiāq; eius multimodis argumentis eluxisse. In quo qdem angustas: deiectasq; mētes offendi paulisp̄ intelligo: q̄ tantæ potētiæ patientia tanta misceat. Si. n. potens erat: inquit creare mundū: cōponere pacem mundi: insinuar̄ mundo cultū ad notitiam sui: qd̄ opus fuit tanta: uelut ipsi sentiunt: & tā pernicioza patientia: ut in ultimo errorib; cladibus: laboribusq; hoīum fieret: qd̄ a principio uirtute eius quē p̄dicat: dei sic potius coepisse potuisset. Quibus quidem ueraciter respondere possem: ad hoc ab initio creatum & institutum humanum genus: ut sub religiōe cum pace & sine labore uiuens fructū obedientiæ æternitatem p̄mereret: sed ab usum bōitate creatoris: libertatem indulgētis in cōtūaciā uēisse licentiā: atq; ex cōtēptu in obliuionē defluxisse: iustāq; nūc eē patiētiā dei: & iustitiā in utrāq; p̄tez: ut nec cōtēptus disperdat in totum: cui misereri uelit: & affici laboribus dum uelit: sinat contemptus potēs. Deinde subsequēs esse: iuste semper adhibere: quīs ignorantigubernationem: cui aliquando pie restitutus sit p̄nitenti antiquæ gratiæ facultatē. Sed hæc quoniam & si uerissime fortissimeq; dicūtur: fidelem tamen atq; obedientē reqrunt: mihi at̄ si uidero aliquē ex credituris: certe nunc cū incredulis actio est: p̄opti⁹ ea p̄ferā: quæ ipsi & si probare noluerint: ip̄bare nō possint. Itaq; q̄tuz ad cōscientiā humanaz mēt iuz p̄inet: utriq; sub reuerentia religiōis & cōfessiōe: cultuq; supnæ potētiæ uiuim⁹: distatē dūtaxat fide: q̄a nostrz est fateri ex uno: & p̄ unuz deuz constare oīa: illoz tā multos deos putare: q̄ multa sunt elementa. Si potētiæ dei inquirunt: quem prædicatis fuit: ut Romanum imperiuz tā amplum ac tam sublime fieret: cur igitur patientiæ eiusdem obfuit ut ante non fieret.

Quibus sub eodem uerbo respondebitur. Si potentia deorum: quos predicatis fuit: ut Romanū imperiū tam amplū ac tā sublime fieret: cur igitur patientia eorundē obfuit ut ante nō fieret: an ipsi dii nōdū erāt: an adhuc Roma ipsa non erat: an illi nō colebant: an hęc nōdū idonea ad imperiū uidebat: Si nōdū erāt dii: aut potētia: cessat itētio. Vt qd enī iā ibi eorū discutio morā: ubi ne ipsā qdem iuenio naturam: Si autem erāt dii: aut potentia eorum: ut ipsi iudicant: aut patientia in culpa est: uel patientia si fuit: uel potētia si defuit: aut si magis suasibile uidetur eē: tūc qdē deos q̄ p̄uehere potuissent: sed nōdū extitisse Romanos q̄ p̄uehi iure possēt. Nos aut auctore reꝝ potētia: nō artificē sciētia quærimus. De diis q̄ppe ut putāt: magnis: nō de fabris uilissimis quæstio est: q̄b⁹ nisi materia accedat ars cessat. Si enim præcisse illis ac uoluisse præsto semp fuit: imo etiam subiacente præscientia: quia apud oīpotentiam de operibus dūtaxat suis hoc est præscire: qd̄ uelle: quodcūq̄ illud præsciebatur: cui uoluntas astipularetur: non expectari oportu it: sed creari maxime cum: & iuonem illum suum aceros formicarū in populos hoīūz ludo uerterē solitū ferant. Porro aut de cura cærimoniarum: nec recēsendū arbitror: quoniam inter sacra continua incessabilibus cladibus nullus finis: nulla requies fuit: nisi euz saluator mūdi Christus illuxit: cuius aduētui prædestinatam fuisse imperiū Romani pacē & si iā sufficienter ostendisse me arbitror: paucis tamen adhuc supplere conabor. Principio secūdi libelli cum tempora Romanæ conditionis stili tenore p̄stringere: multa cōuenienter inter Babyloniam urbem Assiriorū tunc principem gentium: & Romanā nunc æque gentibus dominanteꝝ cōpacta conscripsi: fuisse illud primum: hoc ultimum imperiū: illud paulatim cædens: at istud sensim conuale scēs defluxisse: illi sub uno tēpore nouissimum regem: isti primum regem fuisse. Iam deinde tunc iuadēte Cyro captā uelut in mortē concidisse: cūctam fiducialiter assurgentem: post expulsos reges: liberis uti cœpisse consiliis: præcipue cum uendicante libertatem suam Roma: tūc quoq̄ iudeorum populus: qui apud Babyloniam sub regibus seruebat: in sanctam Hierusalem recepta libertate redierit: templūq̄ domini: sicut a prophetis prædictū fuerat: reformarit. Præterea intercessisse dixeram inter Babyloniuꝝ regnum: quod ab oriēte fuerat: & Romanum: quod ab occidente cōsurgens: hæreditate orientis enutriebatur: Macedonicū africanūq̄ regnū: hoc est quasi a meridie ac septētriōe breuib⁹ uicib⁹ partes tutoris curatorisq̄ tenuisse. Orientis & occidentis regnū æque Babyloniuꝝ & Romanū iur uocitari: neminē unq̄ dubitasse scio. Macedonicum regnum sub septētriōe eē euz ipsa cœli plaga: tū Alexandri magni aræ positæ usq̄ ad nunc sub Rhyphis montib⁹ docēt Carthaginē uero uniuersæ præcelluisse Africæ: & non solū in Siciliam: Sardiniaz: cæterasq̄ adiacētes insulas: sed etiā in Hispaniam regni terminos tetendisse: historiarum simul monumenta urbiumq̄ declarant. Dictū est etiam uastatæ p̄ Medos Babylōiæ: & irruptæ p̄ Gothos Romæ: pares admodū annorū numeros cucurrisse. Nūc autē his illud adiicio: quo magis clareat unum esse arbitrum sæculorū: regnorū: locorumq̄ oīum deū. Regnum Carthaginēse a cōditione usq̄ ad euerisionem eius paulo amplius q̄. dcc. annis stetit: æque regnum Macedonicum a Carano usq̄ ad Persen paulomin⁹ q̄. dcc. utrūq̄ tamen septenarius ille numerus: quo iudicantur: omnia terminat. Roma ipsa ēt q̄uis ad aduētum domini nostri Iesu Christi perfecto proueheretur imperio: tamē paululū & ipsa in occurū numeri huius offendit.

Hic dicitur quomodo Roma graui incendio uastata est.

Capi. I.

Am. dcc. conditionis suæ anno. xiiii. uicos eius incertum unde confurgens flāma consumpsit: nec unq̄: ut ait Liui⁹: maiore incendio uastata est: adeo: ut post aliquot annos: cæsar Augustus ad reparationem eorū: quæ tunc exusta erāt:

magnā uim pecuniæ ex ærario publico largitus sit. Poterā quoq; ostendere eūdē dupli-
 catū numerū māfisse Babylōiæ: quæ post. M. cccc. & qđ excurrit ānos: ultia a Cyro re-
 ge capta ē: nisi præfetiū cōtēplatiōe reuocarer. Illđ sane libēter adiicio: qđ primū illius re-
 gū oīum Nini: q̄uis & p̄r eius Belus obscure primus regnasse referat: āno postq̄ regnā-
 cœperat. xliii. natus est ille sanctus Abraam: cui datæ sunt repromissiones: ex cuius se-
 mine repromissus ē Christus: deinde nunc primi istius imperatorum omnium Augu-
 gusti cæsaris: q̄uis & pater eius Cæsar metator iperii potius q̄ iperator extiterit. Istius
 inq̄ Cæsaris: postea q̄ iperare coepit emenso propemodū anno. xlii. natus ē Christus: q̄
 Abraā sub Nino primo rege fuerat repromissus. Natus ē aut. viii. kalēdas ianuarii: cuꝫ
 primum icremēta oīa anni ueniētis icipiunt. Ita factum est ut cū Abraaz. xliii. natus sit
 anno sub sine. xlii. natiuitatis Christi conueniret: ut iam non ipse ī parte tertij anni: sed ī
 ipso potiꝫ tertius ānus oriret. Qui ānus: q̄tis: q̄ nouis: q̄q; iusitatis bonis abūdauerit:
 satis etiā me nō p̄ferēte cōpertū haberi arbitror: toto terraz orbe una pax oīum: nō ces-
 satione: sed abolitione belloꝝ: clausæ Ianigemini portæ extirpatis: belloꝝ radicibus non
 repressis: cæsus ille primus & maximus fuit: cum in hoc unū Cæsaris nom̄ uniuersa ma-
 gnarū gētū creatura iurauit: simulq; cōmunionē cæsus unius societatis effecta ē. Igitur
 āno ab urbe cōdita. dcc. xlii. natus ē Christus salutarē mūdo afferēs fidē: uere petra me-
 dio reꝝ posita: ubi cōminueret q̄ offenderet: qui crederet saluaret: uere ignis ardēs: quē
 q̄ seq̄tur: illuminat: q̄ tētat exurit. Ipse ē Christus christianoz caput saluator bonoz:
 maloz p̄uitor: iudex oīum: q̄ formā secuturis uerbo & ope statuēs: quo magis doceret
 patiētes ī persecutionibus: quas pro uita æterna exciperent: eē oportet: mox ut uirginis
 partu æditus mūdo apparuit: a passionibus suis cæpit: nāq; cum rex Iudææ Herodes si-
 mul ut natū comperit: necare decreuit: plurimosq; tūc paruulos: dū unū īsectat occidit.
 Hic malignis iprobe icurrētibus digna punitio ē. Hinc inq̄tū trāq̄lle agit mundus: cre-
 dētū grā: inq̄tū pernitiōse inquietatur: blasphematiū pœna est: securis p̄ omnia christi-
 anis fidelibus: q̄bus aut æternæ uitæ requies in tuto: aut etiam huius in lucro ē: qđ prō-
 ptius cū per ordinē referā: ipsis rebus ostēdā. Postq̄ redemptor mundi dominus Iesus
 Christus uenit in terras: & Cæsaris censu ciuis Romanus ascriptus est: dū p. xii. ut dixi
 ānos: clausæ belli portæ beatissimæ pacis tranquillitate cohiberent: Gaiū nepotē suū Cæ-
 sar augustus ad ordinādas Aegypti Syriæq; prouincias misit: q̄ præteriens ab Aegypto
 fines Palestinæ apud Hierosolymā in templo dei tūc sancto & celebri adorare cōtem-
 pfit: sicut Suetonius trāquillus refert. Quod ut Augustꝫ cōperit: prauo usus iudicio:
 eū prudenter fecisse laudauit. Itaq; anno imperii Cæsaris. xlviii. adeo dira Romanos fa-
 mes consecuta est: ut Cæsar lanistarum familias omnesq; peregrinos: seruorum quoq;
 maximas copias: excæptis medicis & præceptoribus trudi urbe præceperit. Ita peccāte
 principe in sanctū dei: & correpto per famem populo: quantitatem offensiōis qualitas
 ultionis ostendit. Deinde ut uerbis Cornelii Taciti loquar: sene Augusto Ianus patefa-
 ctus: dum apud extremos terrarum terminos nouæ gentes sæpe ex usu: & aliquando
 cum damno queruntur: usq; ad Vespasiani durauit imperium. Hucusq; Corneliꝫ. Cæ-
 terum & tunc capta euersaq; urbe Hierosolymarum: sicut prophetæ pronunciauerant:
 extinctisq; Iudæis Titus qui ad uindicandū domini nostri Iesu Christi sanguinē iudicio
 dei fuerat ordinatus: uictor triumphans cū Vespasiano patre Ianum clausit. Igitur & si
 sub extremis Cæsaris temporibus apertus est Ianus: tamen per multa tempora ex eo:
 q̄uis in procinctu esset exercitus: nulla bella sonuerunt. Vnde etiā dominus Iesus Chri-
 stus in euangeliis cum tpibus illis in sūma tranquillitate uniuersus mundus ageret: cun-
 ctasq; gentes pax una uelaret: & a discipulis suis interrogatus esset: de conditione tem-

porꝫ subsequentiũ iter cætera sic ait. Audituri autem estis proelia & opiniones proeliõꝝ: Videte ne turbemini. Oportet enim hæc primum fieri: sed nõdum ẽ finis. Cõsurget enim gẽs i gẽtẽ: & regnum i regnum: & erunt pestilentia & fames & terremotus p loca. Hæc autẽ oia initia sunt doloꝝ. Tũc tradet vobis i tribulationẽ: & occidet vobis: & eritis odio oĩbus gentibus ppter nomẽ meum. Hoc autẽ diuina puidetia docet: & credetes pmonendo firmavit: & incredulos prædicãdo cõfudit. Anno ab urbe cõdita. dcc. lxxvii. post mortem Augusti Cæsaris. Tyberius Cæsar impiũ adeptus ẽ: māsitq; in eo annis. xxiii. Hic p semetipsum nulla bella gessit: sed ne p legatos qdẽ aliqua grauia: nisi: q; tãtũ i aliquantis locis præcogniti cito gentiũ tumores cõprimebãtur. Sane. iiii. iperũ eius anno Germanicus Drusi filius: Caligulæ pater: de Germãis: ad quos ab Augusto sene missus fuerat: triumphauit. Ipse autẽ Tyberius plurima impii sui parte cum magna & graui modestia reip. præfuit: adeo ut quibusdã p̃sidib; augẽda puincis tributa suadentibus scripserit. Boni pastoris esse tõdere pecus: nõ deglutire. At postq; passus ẽ domin; Iesus Christ; atq; a mortuis resurrexit: & discipulos suos ad prædicandũ misit. Pilatus præses Palestinæ prouiciæ ad Tyberium imperatorẽ atq; ad senatũ rettulit de passiõẽ & resurrectiõẽ Christi: cõsequẽtib; q; uirtutibus: quæ uel p ipsum factæ fuerant: uel p discipulos ipsius i noĩe eius fiebãt: & de eo q; certatĩ crescẽte plurimõꝝ fide Deus crederetur.

Hic Tyberius Cæsar rettulit ad senatũ: ut Christus Deus haberetur. Cap. II.

Tyberius cũ suffragio magni fauoris rettulit ad senatũ: ut Christus Deus haberetur. Senatus indignatione motus: q; nõ sibi prius secundum morẽ delatũ esset ut de suscipiẽdo cultu prius ipse decerneret: cõsecrationem Christi recusauit: ædictoq; cõstituit exterminãdos esse ex urbe Christianos: præcipue cũ & Seianus præfectus Tyberii suscipiendæ religioni obstinatissime contradiceret. Tyberius tamẽ ædicto accusatoribus christianõꝝ mortem cõminatus est. Itaq; paulatim imminuta est illa Tyberii Cæsaris laudatissima modestia i poenã cõtradictoris senatus: nã regi quæcunq; uolũtate faciebat: uoluntas erat: atq; ex māsuetissimo principe sæuissima bestia exarsit. nam plurimos senatorũ proseripit & ad mortẽ coegit. Viginti sibi patricios uiros cõsiliũ causa legerat. Horũ uix duos incolumes reliquit: cæteros diuersis causis necauit. Seianũ præfectum suum res nouas molientem interfecit. Filios suos Drusum & Germanicũ quoꝝ Drusus naturalis: Germanic; adoptiuus erat: manifestis ueneni signis pdidit. Filios Germanici filii sui i terfecit. Refert sigillatĩ facta eius horret aĩus: pudetq;: tãta libidinis & crudelitatis rabie efferbuit: ut q; spreuerãt christo rege saluari: rege Cæsare puniretur. Huius tamẽ iperũ año. xii. noua & icredibilis clades apd Fidẽnatiũ urbẽ accidit. Amphitheatri cauea populo gladiatorũ munus spectãte collapsa ẽ: & plus q; .xx. milia hominum occidit. Dignũ sãe posteris tãtæ correctionis exẽplũ: tũ ad spectãdas hominũ mortes: auidos homines conuenisse: quãdo pro salute hoĩum puidẽda De; hõ cẽ uoluisset.

Hic dicit ubi dominus passus ẽ: & q; terræmotus factus est p orbẽ. Cap. III.

Deĩde año eiusdẽ. xv. cũ Dominus Christus Ies; uolũtarie qdẽ se tradidit passioni: sed impie a iudæis apprehens; & patibulo suspẽs; est: maxio terræmotu per orbem facto: saxa in montibus scissa sunt: maximarumq; urbiũ plurimæ partes plus solita concussione ceciderũt. Eadẽ quoq; die ad horã diei sextã sol in toto orbe obscuratus: tetraq; nox subito obducta terris est: & sicut dictũ ẽ: ipiaq; æterna timeunt sæcula noctẽ. Vique adeo autẽ neq; lunã lumini solis: neq; nubes obstitisse manifestum ẽ: ut. xiiii. luna ea die tota cœli regione interiecta lõgissime a conspectu solis absuisset: & stellas tunc diurnis horis uel potius i illa horrenda nocte toto cœlo fulsisse referat. Quod nõ solũ sanctorũ euãgelioꝝ fides: sed et aliquãti Græcoꝝ libri attestant. Iaz hinc

post passiōez domini; quē iudæi q̄tū ī ip̄is fuit p̄secuti sūt: cōtinue clades Iudæoz; donec
 exinaniti disperisq; deficiāt: incessabiliter p̄strepūt. Tyberius siq; iuuetutē eoz; p̄ specie
 sacramenti in prouincias grauioris coeli relegauit: reliquas gētes eiusdē uel similia sectan
 tes urbe submouit sub p̄na p̄petuæ seruitutis: nisi obtēperassēt. Sane Asiæ ciuitates il
 lo terræmotu dirutas tributo dimisso p̄pria etiā libertate donauit. Hic ābiguis signis ue
 neni obiit. Anno ab urbe cōdita. dcc. lxxx. tertius ab Augusto Gaius Caligula coepit re
 gnare: māsitq; ī ip̄erio annis nō plenis. iiii. hō ante se oīum flagitiosissimus: & q̄ uere di
 gnus Romāis blasphemātibus: & Iudæis p̄secutoribus punitor adhibet⁹ uideret. Hic
 ut breuiter magnitudinē crudelitatis eius exprimā: exclamasse fert: Vtinā populus ro
 manus unaz ceruicē haberet. Sæpe etiā de cōditiōe tēporū suoz; cōquest⁹ ē: q̄ nullis ca
 lamitatibus publicis insignirent. O beata Germina temporis christiani q̄tum præualui
 stis in rebus humanis: ut etiā crudelitas hoīs magis potuerit clades desiderare: q̄ iueni^r
 Ecce de trāquillitate generali feritas ieiuna cōqueritur. Furor impius intus sæua sedēs
 sup̄ arma: & cētū uict⁹ ahenis. Post tergū nodis: fremit horridus ore cruento. Serui fu
 gitiui & rebelles gladiatores perterruere Romā: euertere italiā: Sicilia deleuere: iā pene
 uniuerso humano generi toto orbe metuēdi. In dieb⁹ at̄ salutis: hoc ē temporib⁹ chri
 stianis cōuellere q̄tē nō pōt: uel Cæsar infest⁹. Hic siq; magno & incredibili apparatu
 p̄fectus quærere hostē uiribus ociosis: Germaniā Galliāq; percurrens: in ora oceani cir
 ca prospectū Britāniæ restitit. Cūq; ibi Minocynobellinū Britānorū regis filiū: q̄ a pa
 tre pulsus: cū paucis oberrabat: ī deditiōez recēpisset: deficiēte belli materia Romā redi
 it. Iisdē at̄ diebus Iudæi: q̄ iā tūc ob passiōē Christi meritis ubiq; cladib⁹ exagitabant:
 apud Alexādriā seditione excitata p̄fligati cæde: atq; ab urbe pulsī: expromēday; quere
 lay; causa Philonez quendā uirz; sane ī primis eruditū legatū ad cæsare miserūt. S; Cali
 gula cū oībus hoībus: tū præcipue Iudæis esset ifestissimus: sp̄reta legatione Philonis:
 omnes Iudæoz; sacras ædes: atq; in primis antiquū illd̄ in Hierosolymis sacrariū p̄pha
 nari sacrificiis gētiliū: ac repleri statuis simulacrisq; ip̄erauit: seq; ibi ut deū coli præcepit.
 Pilatus at̄ præses: q̄ sniā damnationis ī Christū dixerat: postq̄ plurimas seditiones ī Hie
 rosolymis expleuit & fecit: tantis irrogante Gaio angoribus coartatus ē: ut sua se transf
 uerberās manu maloz; cōpendiū mortis celeritare quæsiuerit. Gaius uero Caligula libi
 dinibus suis etiā illud sceleris adiecit: ut sorores suas primū stupro pollueret: deinde exi
 lio damnaret. Qui post omnes simul exules iussit occidi. Ipe autez; a suis protectorib⁹
 occisus est. Duo libelli in secretis eius reperti sunt: quorum alteri pugio: alteri gladius p̄
 signo nominis ascriptus erat: ambo lectissimorum uirorum utriusq; ordinis senatorii
 & equestris nomina & notas continebant morti destinatorum. Inuenta est & archa in
 gens uariorum uenenorum pocula continens: quibus mox Claudio Cæsare iubente:
 demersis infecta maria traduntur non sine magno pisciū exitio: quos enecatos per pro
 xima littora passim æstus eiecit. Magnuz; uero idiciū miserentis dei propter suffragium
 gratiæ in populum continue ex parte crediturum: & propter iræ temperamentum ī po
 pulū tunc infideliter obstinatum: ut q̄ta multitudo hoīum præparatam mortem eua
 serit: ex multitudie iterfectoz; pisciū discerneret: oībusq; notesceret: qd̄ tāta ueneni mo
 les arte aucta agere in miserā ciuitatē potuisset: q̄ negligēter effusa: etiā maria corrupit.

Hic dicit ubi p̄mu3 uenit Romā beatus Petrus apostolus sub Claudio. Cap. IIII.

Anno ab urbe cōdita. dcc. lxxxv. Tyberius Claudius ab Augusto quartus re
 gnū adeptus ē: māsitq; ī eo annos. xiiii. Exordio regni eius Petrus apostol⁹ do
 mini nostri Iesu christi Romā uenit: & salutarē cūctis credētib⁹ fidē fidei uer
 bo docuit: potentissimisq; uirtutibus approbavit. Exī christiani Romæ eē cœperūt: sē

sitq; hoc collatū fidei suæ Roma beneficiū: nāz cū iterfecto Caligula multa mala de ab-
 rogādo īperio: ac repu. ī ātiquū ordinē restituēda: euertēdaq; penitus Cæsaz uniuersa
 familia senatus & consules decreuissent: Claudius mox ut confirmauit īperiu3: magna
 atq; adhuc Romæ icognita usus clāmētia: ne ī tātā nobiliuz multitudinē ultio si eē cœ-
 pta: sœuaret: iudiciū illud: quod ex reipu. statu īfeliciter consultatū actūq; fuerat: memo-
 riā exemit: oīumq; factorū dictorūue ī eo ueniā & obliuionē ī perpetuum sanxit. Ita illā
 præclarā & famosā Atheniēsū Amnestiā: quā qdē Romæ inducē Iulio Cæsare iterfe-
 cto: senatus: Cicerone suadente: tentauerat: sed & Octauiano & Antonio ppter ultionē
 extincti Cæsaris irrūpentibus ī irritū cesserat: hāc Claudius quāuis multo truculētiorē
 causa in cædē cōspiratorū stimularetur: ultronea clāmētia nullo expetente firmauit. Ac
 cidit etiā eodē tēpore præsentis gratiæ dei grande miraculū: siqdē Furius Camillus scri-
 bonianus Delmatiaē legatus: bellū ciuile molitus: legiones multas fortissimasq; ad sacra
 mēti mutationē pellegerat. Itaq; die dicto: ut ī unū undiq; ad nouū īperatorē conueni-
 ret: neq; aqlæ ornari: neq; cōuelli quoquomodo signa: moueriue potuerunt. Exercitus
 tanta & tam inusitata miraculi fide motus & cōuersus ī pœnitētiā: īperatorē Scribonia
 nū qnto statim die destitutum iterfecit: seseq; sacramento prioris militiæ continuit. Tri-
 stius ac perniciosius urbi Romæ nihil unq; fuisse: q̄ bella ciuilia satis notū est. Itaq; pro-
 pter aduentum apostoli Petri: & tenera christianorum germina: uix dum adhuc pauca
 ad sanctæ fidei professionē erumpentia: hanc exorientē tyrannidem & confurgēs istud
 ciuile bellū quis nā diuinitus esse cōpressum neget: qui præteritis tēporibus de compres-
 sione bellorum ciuiliū simile probarit exēplum? Claudius quarto imperii sui anno: cu-
 piens se utilem reipu. ostentare principem: bellum ubiq; & uictoriam undecunq; quæsi-
 uit. Itaq; expeditionem in Britanniam mouit: quæ excitata ī tumultum propter nō red-
 ditos transfugas uidebat: transuectusq; ī insulā ē: quā neq; ante Iuliū Cæsare: neq; post
 eum qsq; adire ausus fuerat. Ibiq;: ut uerbis Suetoniū Tranquilli loquar: sine ullo prælio
 ac sanguine intra paucissimos dies plurimam insulæ partem ī deditione3 recæpit. Or-
 chadas etiā ī insulas ultra Britāniāz ī oceano positas Romano adiecit īperio: ac sexto q̄
 profectus erat mēse Romā rediit. Conferatur nūc: si cuiq; placet īnsula & īnsula: tēpus
 & tempus: bellum & belluz: Cæsar & Cæsar: nā de fine nihil profero: quoniā hoc felicis-
 sima uictoria: illud acerbissima clades fuit: & sic demum Roma cognoscat: p̄ eius latētez
 prouidentiam: ī agendis rebus: antea se partem felicitatis habuisse: cuius agnitione su-
 scæpta: plenissima felicitate perfruitur: non tamen inq̄tum blasphemiarum offendicu-
 lis deprauatur. Eodē anno imperii eius fames grauissima per Syriam facta est: quā etiā
 prophetæ prænunciauerant: sed Christianorum necessitatibus apud Hierosolymā cō-
 uectis ab Aegypto frumētis Helena Adiabenorūz regina conuersa ad fidem christi lar-
 gissime ministravit. Anno imperii eius quinto ī Theram & Therasiā insulas de p̄fū-
 do emicuit belua. xxx. stadiorum extenta spacio. Anno eius septimo sub procuratore
 Iudææ Cumanō ī Hierosolymis tanta seditio ī diebus azimorum exorta ē: ut ī porta-
 rum exitu populo coartato. xxx. M. Iudæorūz cæde prostrata & compressione suffoca-
 ta referantur. Anno eiusdē nono expulsos per Claudium urbe Iudæos Ioseph⁹ refert:
 sed me magis Suetoni⁹ mouet: qui ait hoc modo Claudius Iudæos impulsor̄ Christo
 assidue tumultuantes Roma expulit. Quod utru3 contra Christuz tumultuantes Iu-
 dæos coerceri & comprimi iusserit: an etiam Christianos simul: uelut cognatæ religiōis
 hoies uoluerit expelli: nequaq; discernitur. Verūtāmē sequēti āno tanta fames Romæ
 fuit: ut medio foro Imperator corrept⁹ a populo cōuiciis & fragminibus. p̄is turpissi-
 me infestatus ægre per Pseudotyrum ī palacium refugiens: furorem excitatæ plæbis

euaserit. Paruo autem intercedente tempore. xxxv. senatores & ccc. simul eqtes Roma nos minimis causis interfecit: ipse autem manifestis ueneni signis mortuus ē. Anno ab urbe condita. dccc. viii. Nero Cæsar ab augusto quinto principatū adeptus est: māsitq; in eo annis non plenis. xiiii. Gaii caligulæ auunculi sui erga omnia uicia ac scelera sectator: imo transgressor: petulāciam: libidinē: luxuriam: auaritiam: crudelitatem nullo non scelere exercuit: siquidem percitus petulantia omnia pene Italiæ ac Græciæ theatra perlustrans: assumpto ēt uarii uestitus dedecore: ceritos: cytharistas: tragædos & aurigas sæpe sibi superasse uisus est. Libidinibus porro tantis exagitatus est: ut ne a matre q; uel sorore uel ulla consanguinitatis reuerentia abstinuisset referatur: uirum in uxorem duxerit: ipse a uiro ut uxor acceptus sit. Luxuriæ uero tā effrenatæ fuit: ut retibus aureis piscaretur: quæ purpureis funibus extrahebantur: frigidis & calidis lauaretur unguētis. Qui etiam nunq; minus. M. carucis confecisse iter tradit. Deniq; urbis Romæ icēdium uoluptatis suæ spectaculū fecit. Per sex enim dies septemq; noctes ardens ciuitas regio pauit aspectus. Horrea quadro structa lapide magnæq; illæ ueterū isulæ: quas discurrens adire flāma non potuit: magnis machinis quondam ad extrema bella præparatis labefactatæ atq; inflāmatæ sunt: ad monumētōꝝ bustorūq; diuersoria infelici plābe compulsa. Quod ipse ex altissima illa meccenatiana turre prospectās: lætulq; flāmæ ut aiebat pulchritudine: tragico habitu Iliadē decantabat. Auaritiæ autem tā præruptæ exitit: ut post hoc icēdium urbis: quā se Augustus ex lateritia marmoream reddidisse iactauerat: neminē ad reliq;as rex ustarū adire permiserit: cūcta quæ flāmæ quoquo modo superfuerāt: ipse abstulit. Cēties cētena millia sestertiū ad annuā impensaz a senatu sibi conferri impauit: plurimos senatorum nulla extāte causa bonis priuauit: negociatorū oīum sub una die: tormentis quoq; adhibitis omnem penitus censum absterfit.

Nero hic primus persecutus ē christianos: q; et apostolos Petrū & Paulū occidit. Ca. V.

Rudelitatis autem rabie ita efferatus ē: ut plurimā senatus partem iterfecerit equestrē ordlnē pene destituerit: sed ne parricidiis quidē abstinuit: matrē: fratres: sororē: uxorē cæterosq; cognatos & ppinquos sine hæsitatione prostrauit. Auxit hęc molē facinorū eius temeritas impietatis in deum: nā primus Romæ christianos supplicii & mortib; affecit: ac p oēs puincias pari persecutiōe excruciarī imperauit: ipsūq; nomē extirpare conatus beatissimos christi apostolos Petrū cruce: Paulū gladio occidit. Mox acruatim miserā ciuitatē obortæ undiq; clades oppressere: naz subsequēte autūno tāta urbi pestilētia increbuit: ut. xxx. M. funez; i rationē libitinae uenirēt. Britānica deinde clades euestigio accidit: qua duo præcipua oppida magna ciuiū sociorūq; clade & cæde direpta sunt. Præterea i oriētē magnis Armeniæ puiciis amissis Romæ legiōes sub iugū Parthicū missæ: ægreq; Syria retenta ē. In Asia tres urbes: hoc ē Laodicea Hierapolis: Colossæ terremotu cōciderūt. At uero Nero postq; Galbā i Hispania i peratorē creatū ab exercitu cognouit: totus aīo ac spe cōcidit. Cūq; incredibilia perturbāda: imo subruēda reipu. mala moliret: hostis a senatu pronunciatu: signominiosissime fugiēs ad quartū ab urbe lapidē sese iterfecit: atq; i eo oīs Cæsaz familia cōsumpta ē. Anno ab urbe cōdita. dccc. xxii. Galba apud Hispanias usurpauit iperiū. Qui ut Neronis mortē comperit: Romā uenit. Cūq; omni auaritia & sæuitia: segnitiāq; offēderet: Pisonē sibi nobilem idustriūq; adolescētē i filiū atq; i regnū adoptauit: cū quo septimo mēse impii sui ab Othone iugulatus ē. Luit Roma cædibus principū excitatis ciuilib; bellis recentes christianæ religiōis iniurias: & signa legionū illa: quæ sub aduētū in urbē Petri apostoli diuinitus coercita: cōuelli nullo modo ad excitandū ciuile bellū ualuerāt: quod p Scribonianā parabat. Petro i urbe iterfecto: & christiāis poenaz diuersitate laniatis:

toto se orbe soluerunt. De Hispania siquē ilico Galba surrexerat: quo mox presso: Otho Romæ: Vitellius in germania: Vespasianus in Syria imperia simul atq; arma rapuerunt. Pro bent sane ēt iuiti potentiā simul & clamētiam dei q̄ Xpianis tēporibus offendunt. q̄ta celeritate tantoꝝ incendia belloꝝ & excitata sunt & repressa: cum antea & minimis causis magnæ ac diutinæ clades agerentur: & nunc maximi undiq; constrepētes magnorū malorum fragores minimo negotio sopirent. Iam. n. erat Romæ: quīs p̄secutione uexante ecclesia: quæ iudici oīum Christo ēt pro inimicis & persecutoribus supplicaret. Igitur Otho cū Galba & Pisone Romæ interfecit: inter tu multus: cædesq; inuasisset impium: ac mox creatum impatorem in gallia per germanicas legiones Vitelliū cōperisset: bellū ciuile molitus p̄mum leuibus p̄liis: hoc ē uno apud alpes: alio circa Placētiam: tertio circa locum: quē Castoris uocant: contra Vitellianos duces congressus uictor extitisset: quarto apud Bebrycū proelio: cum animaduertisset suos uinci: mēse. iiii. q̄ imperare cōperat sese interfecit. Vitellius uictor Romam uenit: ubi cum multa crudeliter ac nequiter ageret: incredibili etiā uoracitatis appetitu hūanā uitæ p̄bris aggrauaret: postq̄ de Vespasiano cōperit: primū deponere ē molit⁹ imperiū: postea a quibusdā animatus Sabinū Vespasiani fratrem nihil mali tunc suspicantē cū cæteris flauianis i Capitoliū cōpulit: succēloq; tēplo: & mixta simul flāma ruinaq; oēs in unū pariter interitum ac tumultū dedit. Post deficiente in Vespasiani nomen exercitu suo destitutus: appropinquantibus iam hostibus trepidus: cum se in quandam cellulam proximam pallatio cōtrussisset: turpissime inde protractus: cū per uiam sacram nudus duceretur: passim cūctis simum in os ei⁹ coniectatib⁹ in forē deductus. viii. q̄ regnum præsumpserat mense apud Gemonias scalas minutissimorū ictuum crebris compunctionibus excarnificatus atq; inde unco tractus: & in Tyberim merfus etiam cōmuni caruit sepultura. Multis autem & nefariis modis p̄ complures dies a Vespasianis militibus aduersum senatū populūq; romanū indiscreta cæde sauitum est. Anno ab urbe cōdita. dcc. xxv. breui illa q̄dē: sed turbida tyrānoꝝ tempestate discussa: trāquilla sub Vespasiano duce serenitas rediit: nāq; ut paulo alti⁹ repetam: iudæi post passionem Xpi i totū destituti gratia dei cū oibus undiq; malis circūuenirent: q̄dam in Carmellū mōtez seducti sortibus: quæ portenderent: exortos a Iudæa duces reꝝ potituros fore: bellū ad se trahentes i rebellionē exarserūt. Extinctisq; romanis p̄sidiis: legatū quoq; Syriæ suppetias ferentem: rapta agila: & cæsis copiis fugauerunt. Ad hos Vespasian⁹ a Nerōe missus Titū filiū suū maiore inter legatos habuit: nā multas & uarias legiōes secum in Syriam traiecit.

Hic dī ubi Hierosolyma euersa ē a Vespasiano & Tito iudæi capti uel iteriecti s̄. Ca. VI.

Taq; cum iudæos multis eorū oppidis captis i urbem Hierosolymorū: p̄cipue ob diem festum aggregatos obsidiōe clausisset: cognita Nerōis morte hortatu plurimorū regum & ducū: maxie Iosephi iudeorū ducis sententia: qui captus cū in uī cula coniceret: cōstātissime dixerat: sicut Suetonius refert: cōtinuo se ab eodem sed imperatore soluendū: i perium adeptus est: relictoq; in castris ad procurationē obsidionis Hierosolymorū filio Tito per Alexandriam p̄fectus est Romā. S; cognita iterfectione Vitellii: paulisp̄ Alexandriæ substitit. Titus uero magna ac diuturna obsidione: iudæos p̄mens machinis: cūctisq; bellicis molib⁹ nō sine suorum multo sanguīe tadē muros ciuitatis irrupit. Sed ad expugnandā iteriore templi munitiōem: quā iclusaz multitudo sacerdotū ac p̄ncipū tuebat: maiore ui & mora op⁹ fuit: Quod tñ postq̄ i p̄tatez redactū ope & antiq̄tate suspexit: diu deliberauit: utrū tanq̄ icitamentūz hostiū icenderet: an i testimoniū uictoriæ reseruaret: sed ecclesia dei iam p̄ totum orbem uberrē germinante: hoc tanq̄ effœtum ac uacuuꝝ: nullique usui bono commodūz arbitrio deia

ferendus fuit. Itaque Titus imperator pronuntiatus ab exercitu templum in Hierosolymis icēdit ac diruit: quod a die conditiōis prima usque ad diē euerfionis ultimā manserat annis. M. cii. Muros urbis uniuersos solo adæquauit. dc. M. Iudæorum eo bello interfecta Cornelius: & Suetonius referunt. Iosephus uero Iudæus qui ei tūc bello præfuit: & apud Vespasianum propter prædictum imperium ueniā gratiæque meruerat: scribit undecies cetera. M. Iudæorum gladio & fame perisse: reliquias uero Iudæorum diuersis actas conditiōibus toto orbe dispersas: quarum numerus ad nonaginta. M. hominum fuisse narratur. Vespasianus autem & Titus impatores magnificus agentes de Iudæis triumphum: urbem ingressi sunt. Pulchrum & ignotum ante cunctis mortalibus inter. ccc. xx. triumphos qui a conditiōe urbis usque in id tēps acti erant: hoc spectaculum fuit: patrem & filium uno triumphali curru uectos gloriosissimā ab his qui patrem & filium offenderant: uictoriā reportasse. Qui cōtinuo oībus bellis ac tumultibus domi forisque compsis: pacē toti orbis pronūciauerūt: & Ianū geminū obseratis cohiberi claustris: sextū demū ipsi post urbē conditam censuerunt. Iure. n. idem honos ultioni passionis domini impetus est: quod etiam natiuitati fuerat attributū. Tūc deinde sine ullis bellorum tumultibus in imēsum respu. hūana p. uehitur: siquē Achaia: Lytia: Rhodū: Bizantiū: Samos: Thracia: Cilicia: Comagenæ: tū p̄mū redactæ in puicias: Romāis iudicibus: legibusque paruerūt. Nono autē impii eius anno tres ciuitates Cypri terræmotu corruerūt: & Romæ magna pestilētia fuit. Vespasianus autē in uilla propria circa sabinos. ix. anno principatus sui profluuio uentris mortuus est. Anno ab urbe condita. dccc. xxxiiii. Titus: segregatis a numero principū Othone & Vitellio: ab Augusto octauus biennio post Vespasianum regnauit. Cuius tanta tranquillitas in imperio fuit: ut nullus omnino sanguinē in republica admistranda fuisse referatur. Et tamē tunc Rome orto repēte incēdio plurimæ ædes publicæ cōcrematae sunt abruptum tunc etiā Vesuuii montis uerticem magna pfudisse incendia ferunt: torrentibusque flāmarum uicina regionis cum urbibus hoībusque delesse. Titus cum ingēti omnium luctu in eadem uilla qua pater eius morbo absumptus est.

Domitianus hic secundā persecutionem fecit in Xpianos. Cap. VII.

Anno ab urbe condita. dccc. xxxxy. Domitianus Titi frater ab Augusto nonus fratri successit in regnū. Qui p̄ annos. xv. ad hoc paulatim per omnes scelerum gradus creuit: ut cōfirmatissimā toto orbe Christi ecclesiā: datis ubique crudelissimæ p̄secutiōis edictis cōuellere auderet. Is in tantā supbiam prolapsus fuit: ut dominum ac deū sese uocari: scribi: colique iusserit: nobilissimos e senatu: inuidiæ simul ac p̄dæ causa: alios palam interfecit: alios in exilium misit: ibique imperauit trucidari. Libidinis intēperantia quicquid cogitari potest: fecit: plurimas urbis ædes: destructis populi romāi: p̄ priis rebus extruxit. Bellum aduersum Germanos & Dacos p̄ legatos gessit pari reip. pernicie: euz & in urbe ipse senatum populūque laniaret: & foris malum circumactū exercitum assidua hostes eade cōficerent: nam quanta fuerint Diurpanei Dacorum regis euz Fusco duce prælia: quæque romanorum clades longo textu euoluerē: nisi Cornelius Tacitus: qui hanc historiā diligētissime cōtexuit: de reticēdo interfectorum numero: & Salustius Crispus: & alios auctores quæ plurimos sanxisset: & seipsum quod potissimum elegisset dixisset. Domitianus tamen prauissima elatus iactantia sub nomine supatorum hostiū de extinctis legiōibus triumphauit. Idēque efferatus supbia: qua se deum coli uellet: persecutionem in Xpianos agi secundus a Nerone imperauit. Quo tempore etiam beatissimus Ioannes apostolus in Pathmo insula fuit: Inter Iudæos quoque acerbitate tormentorum & crudelissimæ quæstionis exquiri genū Dauid: atque interfici p̄ceptum est: dum p̄phætis sanctis & inuideat: & credit: quasi adhuc futurus esset ex semine Dauid: qui regnum posset adipisci.

Continuo tñ Domitian⁹ crudeliter in palatio a suis interfectus ē: cui⁹ cadauer populari sandapila per uespiliōes exportatū atq; ignominiosissime sepultus ē. Anno ab urbē condita. dccc. xlyi. quīs Eutropi⁹ .i. hunc eē annū scripserit: Nerua admodus senex a Petro nio pfecto ptorio & Parthēio spadōe interfecto Domitiāi impator. xii. ab Augusto creatus Traianus in regnū adoptauit: p quē reuera afflictæ reipu. diuina pūisio cōsuluit. Hic pmo edicto suo cunctos exules reuocauit: uñ & Ioānes apostol⁹ hac generali indulgētia liberat⁹ Ephesum rediit: emēsoq; āno impii sui: Nerua cōfectus morbo diem obiit.

Hic dicitur de Traiano.

Cap. VIII.

Nno ab urbe condita. dccc. xlyii. Traian⁹ gener Hispanus. xiiii. ab Augusto reip. gubernacula Nerua tradēte suscepit: ac p ānos. xix. tenuit. Apud Agrippinā Galliaē urbem insignia sumens imperii: mox Germaniā trās Rhenū in pstinus statum reduxit: trans Danubiū multas gentes subegit. Regiōes autē trans Euphratez & Tigrim sitas prouicias fecit. Seleuciā & Ctesiphontē & Babylonem occupauit. In psequendis Xpianis errore deceptus tertius a Nerone cum passim reptos cogi ad sacrificā dum idolis: ac detrectantes interfici pcepisset: plurimiq; interficerent: Plinii secundi q; inter ceteros iudices persecutor datus erat: rlatu admōit⁹: eos hoies pter cōfessionē Christi hōestaq; cōuētacula: nihil cōtrariū romanis legibus facere: fiducia sane innocētis cōfessionis nemini mortem grauē ac formidolosam uideri: rescriptis ilico leuioribus temperauit edictū. Verūtamen cōtinuo Romæ aurea domus a Nerone tot priuatis publicisq; rebus ipensis cōdita repētino cōflagrauit incēdio: ut intelligeret missa etiā ab alio psecutio in ipis potissime monumētis: a quo pmū exorta eēt: atq; in ipō auctore pūiri. Terramotu. iiii. urbes Asiaē subuersæ Helea: Myrma: Pythane: Cynic: & Græciæ ciuitates duæ Pynthorium & Orthorium. Tres Galliciæ ciuitates eodē terramotu dirutæ. Pantheon Romæ fulmine cōcrematū. Terramotus Antiochiam pene totā subruit ciuitatē Incredibili deinde motu sub uno tpe uideri: quasi rabie efferati per diuersas terraz partes exarserūt: nā & p totā Lybiā aduersus incolas atrocissima bella gesserūt: Quæ adeo tūc interfectis cultorib⁹ desolata ē: ut nisi postea Hadrian⁹ impator collectas illuc aliūde colonias deduxisset: uacua pētus terra abrafo habitatore māsisset. Aegyptū uero totaz & Cyrenē & Thebaidā cruētis seditiōib⁹ turbauerūt. In Alexādria autē cōmisso plio uicti & attriti sunt. In Mesopotāmia quoq; rebellātib⁹ iustu impatoris bellū illatū ē. Itaq; multa. M. eoz uasta cæde deleta sunt. Sane Salaminā urbē Cyprii: interfectis oib⁹ accolis deleuerunt. Traian⁹: ut qdā ferunt: apd Seleuciā Isauriæ urbē pfluuiō uentris extinctus ē. Anno ab urbe cōdita. dccc. xlyii. Adrianus cōsobrinæ Traiāi filius. xiiii. ab Augusto pncipatū adept⁹ uno & .xx. ānis impauit. Hic p Quadratū discipulum apostolorū & Aristidem Atheniensem uirum fide & sapientia plenum: & per Serenum Granium legatū libris de crastina religiōe cōpositis instructus atq; eruditus pcepit per epistolam ad Minutium Fundanium pconsulem Asiaē datā: ut nemini liceret christianos sine obiectu criminis: aut pbatiōe dānare. Idē quoq; cōtinuo pater patriæ in senatu ultra morē maiorum appellat⁹: & uxor eius Augusta. Hadrianus rēpublicā iustissimis legibus ordinauit: bellum cōtra Sauromatas gessit: & uicit. Iudæos sane perturbatiōe scelez suoz exagitados: & palestina prouinciam quōdaz suam depopulantes ultima cæde pdomuit: ultusq; est Xpianos: quos illi Cotheba duce: q; sibi aduersus Romāos non assentarent excruciabant. Præcepitq;: ne cui Iudæo introeundi in Hierosolymaz esset licentia: Xpianis tantum ciuitate permisa: quam ipse in optimum statum murorum extructione reparauit: & Aeliam uocari de prænomine suo præcepit.

Quartam hic persecutionem Xpianorum ab Antonio factaz refert: Cap. IX.

Anno ab urbe condita. dccclxxxix. Antonius cognomento Pius. xiii. ab Augusto imperator creat⁹ cū liberis suis Aurelio & Lucio. xx. & nō plenis tribus annis rempublicā gubernauit: adeo trāquille & sancte: ut merito pi⁹: & pater patriæ nominatus sit. Huius tamen temporibus Valentinus Herefiarches: & Credo magister Martionis Romam uenerunt. Verum Iustinus philosophus librum pro Christiana religione compositum Antonio tradidit: benignumque eum erga Christianos homines fecit. Antonius ad duodecimum ab urbe lapidem morbo correptus interiit. Anno ab urbe cōdita. dcccxi. Marcus Antonius Verus. xiiii. ab Augusto regnum cū Aurelio Commodo fratre suscepit: mansitq; in eo annis. xiiii. Hi primi Rempublicam æquo iure tutati sunt: bellum deinde contra Parthos admirabili uirtute & felicitate gesserunt. Annius Antonius Verus ad id bellum profectus est. Vologessus enim rex Parthorum graui eruptione Armeniam & Cappadociam: Syriamque uastabat. Sed Antonius p̄ strenuissimos duces magnis rebus gestis Seleuciā Assyriæ urbē sup̄ ydaspem fluiū sitā cū. cccc. M. hominum cepit: & cū fratre de uictoria parthica triumphauit: ac nō multo post dū cū fr̄e in uehiculo sederet: casu morbi quē apoplexiā græci uocāt: suffocatus interiit: Quo defuncto Marcus Antoni⁹ solus reipublicæ p̄fuit: s; in dieb⁹ parthici belli p̄secutiōes Xp̄ianorū. iiii. iā post Neronē uice ī Asia & in gallia graues p̄cepto eius extiterūt: multiq; scōrū martyrio coronati sunt. Secuta ē lues plurimis īfusa puinciis: totāq; Italiā pestilētia tanta uastauit: ut passim uillæ agri atq; oppida sine cultore atq; habitatore deserta in ruinas siluasq; cōcesserint. Exercituz uero romanorū: cunctasq; legiōes p̄ lōginqua late hyberna dispositas ita cōsūptas ferūt: ut marcomanicū belluz: qd̄ cōtinuo exortū ē: nō nisi nouo delectu militū: quē triēnio iugiter apd̄ Carnotū Marc⁹ Antoni⁹ habuit: gestū fuisse referat. Hoc qd̄ bellū prouidētia dei administratū eē cū plurimis argumētis: tū p̄cipue epistola grauissimi ac modestissimi impatoris aptissime declaratū est: nā cū insurrexissent gētes imāitate barbaræ: multitudie innūerabiles: hoc ē Marcomanni: Qualli: Vuādali: Sarmatæ: Sueui: atq; oīs pene Germāia: & ī Qualloz usq; fines p̄gressus exercit⁹: circūuētusq; ab hostibus p̄ aquarū penuriā: potius sitis q̄ hostis piculum sustineret ad inuocationē noīs Christi quā subito magna fidei cōstātia qdā milites effusi in p̄ces palā fecerant: tanta uis pluuiæ effusa ē: ut Romanos qdem largissime ac sine īiuria refecerit: barbaros aut̄ crebris fulminū ictibus p̄territos: p̄serti cū plurimi eorū occiderent: ī fugam coegerit. Quorū terga Romani usq; ad internitionez exdentes gloriosissimā uictoriā: & oīb⁹ pene antiquorū titulis p̄ferēdam rudi puoq; militum nūero: sed potētissimo Xp̄i auxilio reportarunt. Extare et apd̄ plerosq; dicunt̄ litteræ impatoris Antōii: ubi iuocatōe noīs Xp̄i p̄ milites christianos & sitū illam expulsaz & collatā fatefuisse uictoriā. Idēq; Antoni⁹ Cōmodum filiū suū assumpsit in regnū: p̄teriti et̄ t̄pis p̄ oēs puicias tributa donauit: oīaq; simul fiscalīū negociorū calūniosa monumenta congesta in foro iussit incēdi: seueriusq; leges nouis constitutiōibus temperauit. Postremo in Panonia constitutus repentino morbo diem obiit.

Hic dicitur de flagitiis & malis quæ gessit Commodus. Cap. X.

Anno ab urbe cōdita. dccc. xxx. Luci⁹ Antonius Cōmodus. xv. ab Augusto patri successit in regnū: māsitq; in eo ānis. xiii. & aduersus germāos bellum feliciter gessit. Cæterez per oīa luxuriæ & obscenitatis dedecore deprauat⁹ gladiatoriis quoq; armis sæpissime in ludo depugnauit: & in amphitheatro feris sese obiecit frequenter: interfecit etiā q̄ plurimos senatores: maxime quos animaduertit nobilitate industriaque excellere. Flagitia regis poena urbis insequitur: nam fulmine Capitolium ictum: ex quo facta inflammatio Bibliothecam illam maiorum cura: studioque

*Didimus nobis
q̄ gtrā nos.*

compositam: ædesq; alias iuxta sitas rapaci turbine cōcremauit. Deinde aliud incēdium postea Romæ exortum: ædem Vestæ & pallatium; plurimamque urbis partē solo coæquauit. Commodus cunctis incōmodus in domo Vestiliani strangulatus interiisse fertur: hostis generis humani etiam uiuus iudicatus. Post hunc a senatu creatus est senex Aelius pertinax. xvi. ab Augusto qui. vi. mense q̄ regnare cōperat: Iuliāi iurisperiti scelerē in pallatio occisus est. Iulianus interfecto Pertinace inuasit imperium. vi. mox a Se uero apud pontem Miluium bello ciuili uictus & interfectus est mense. vii. postq̄ cōperat imperare. Ita in Pertinacem & Iulianum unus annus consumptus est.

Quintam persecutionem hic dicit a Se uero factam.

Cap. XI.

ANno ab urbe cōdita. dcccc. xliiii. Se uerus genere Apher Tripolitanus ab oppido Lepti: qui se ex nomine impatoris quē occisum ultus fuerat: Pertinacez appellari uoluit. xvii. ab Augusto destitutū adept⁹ impiū. x. & .vi. ānis tēuit. Hic natura sæuus multis sæpe bellis laceffitus fortissime qdē rēpublicā: s; laboriosissime rexit. Pescēniū nigꝛ: q̄ ab Aegypto & Syria ad tyrānidē aspirauerat: apud Cyzicuz uicit & interfecit. Iudæos & Samaritas rebellare conātes ferro cōpescuit. Parthos & Arabas Adiabenosq; supauit. Quinta post Neronē psecutiōe Xpianos excruciauit: plurimiq; scōrū p diuersas puincias martyrio coronati sunt. Hāc pphanā in Xpianos & ecclesiam dei præsumptionem Seueri cōlestis ultio e uestigio acta subsequit: nam cōtinuo raptur: uel poti⁹ retrahit in Galliā Se uerus e Syria ad tertiū ciuile bellū. Iā. n. unū Romæ aduersuz Iulianū: aliud in Syria cōtra Pescēniū gesserat: tertiū Dodiū albin⁹ Iuliāi iocidēdo Pertinace socius: q̄ se in gallia Cæsare fecerat: suscitabat: cuius bello multū utrinq; romāi sanguinis fusum ē. Albinus tamē apud Lugdunū pressus & interfectus ē. Se uerus uictor i Britāniā defectu pene oīuz sociorū trahit: ubi magnis grauibusq; plis sæpe gestis recaptā ptē insulæ a cæteris indomitis gētibus uallo distinguendā putauit. Ita q; magnā fossam firmissimūq; uallū crebris insup turribus cōmunituz p. cxxxii. M. passuum a mari ad mare duxit. Ibiq; apud Eboracū oppiduz morbo obiit: relinquēs duos filios Bassianū & Getā. Quoꝝ geta hostis public⁹ iudicatus iteriit. Bassianus uero Antonii cognoie assumpto regno potitus ē. Anno ab urbe cōdita. dcccc. lxxvii. Aureli⁹ Antonius Bassianus: idēq; Caracalla. xviii. ab Augusto pncipatū adeptus ē: māsitq; i eo annis nō plenis septē. Vixit uero pꝛe aspior: oibus libidie intēperātor: q̄ ēt nouercā suā Iuliam uxorē duxerit. Hic cōtra Parthos bellū moliēs iter Edessaꝝ & Caras ab hostib⁹ circumuentus occisus est. Post hūc. xviii. ab Augusto Ophilus Macrinus: q̄ pfectus ptorio erat cū filio Diadumeno iuasit impium: sed emēso āno cōtinuo apud Archelaidem militari tumultu occisus ē. Anno ab urbe cōdita. dcccc. lxx. Marcus Aurelius Antonius. xx ab Augusto impiū adeptus tenuit ānis. iiii. Hic sacerdos Heliogaballi tēpli nullā sui nisi stuproꝝ & flagitioꝝ totiusq; obscœnitatis infamē satis mēoria reliqt. Tumultu at militari exorto Romæ cū mꝛe interfectus est. Anno ab urbe cōdita. dcccc. lxxiiii. Aurelius Alexāder. xxi. ab Augusto senatus ac militū uoluntate impator creatus. xiii. ānis dign⁹ eqtatus pconio fuit. Cuius mꝛ Mamea Xpiana Origenez psbyterꝝ audire curauit: naz statī expeditiōe in Persas facta Xerxem regem eoꝝ maxio bello uictor oppressit. Vlpiano usus asessorē summā sui moderationez Reipublicæ exhibuit: sed militari tumultu apud Magontiacum interfectus est.

De sexta persecutione a Maximino facta.

Cap. XII:

ANno ab urbe cōdita. dcccc. lxxxvii. Maximinus. xxii. ab Augusto nulla senatus uolūtate impator ab exercitu postq̄ bellū in Germāia psperere gesserat creatus psecutionē i Christiāos sext⁹ a Nerōe exercuit. Sed cōtinuo: hoc ē tertio q̄

regnabant āno a Pupieno Aquileiæ interfectus: & psecutionis & uitæ finez fecit. Qui maxie ppter Xpianā Alexādrū: cui successerat: & Mameæ matris eius familiā: psecutionem in sacerdotes & clericos. i. doctores: uel p̄cipue ppter Origenem p̄sbyterū miserat. Anno ab urbe cōdita. dccc. lxxxvi. Gordianus uigesimustertius ab Augusto impator creatus ē: mansitq; in eo annis septem: nam Pupienus interfector Maximini: & frater eius Albinus: qui usurpauerat imperium: in pallatio mox interfecti sunt. Gordian⁹ admoduz puer in orientē ad bellū parthicū profectus: sicut Eutropius scribit: Iani portas aperuit: quas utrū post Vespasianū & Titū aliqs clausit: neminē setipsisse meminī: cū tamen eas ab ipso Vespasiano post annū aptas Cornelius Tacitus probet. Igitur Gordianus ingētibus proeliis aduersum parthos p̄spere gestis: suorum fraude haud longe a Cyrceso super Euphratem interfectus est.

Primum hic Philippus cū filio suo ambo christiani facti sunt. Capi. XIII.

Anno ab urbe cōdita. dcccclxxxvii. Philippus: xxiii. ab Augusto impator creatus Philippū filiū suū cōsortē regni fecit: māsitq; i eo ānis. vii. Hic p̄m⁹ imperatorū oīum xpianus fuit: ac post tertiū impiū eius annū. M. a cōditione Romæ annus impletus ē. Ita ludis magnificis augustissimus oīum præteritorū hic natalis annus a Xpiano impatore celebratus est. Nec dubium ē qn Philippus hui⁹ tātæ deuotionis gratiā & honorē ad Xpm & ad ecclesiā reportarit: quādo uel ascensum fuisse ab eo Capitolium: imolataq; ex more hostias nullus auctor ostendit. Ambo tamen: quis diuersis locis tumultu militari & Decii fraude interfecti sunt.

De septima persecutione facta a Decio.

Cap. XIII.

Anno ab urbe cōdita. M. iiii. Decius civilis belli incētor & rep̄ssor: occisis Philippis. xxv. ab Augusto iuasit impiū: tenuitq; ānis trib⁹. Idē cōtinuo in quo se ēt ob hoc Philippos interfecisse docuit: ad p̄sequēdos it̄ficiēdosq; Xpianos. vii. post Neronē feralia dispersit edicta: plurimosq; scōrū ad coronas Christi de suis cruciatibus misit. Idēq; filiū suū Cæsare legit: cum quo simul continuo in medio barbarorū sinu interfectus ē: Anno ab urbe condita. M. vii. Gallus Hostilianus. xxvi. ab Augusto regnum adept⁹ uix duobus annis cū Volusiano filio obtinuit. Exoritur ultio uiolati nominis Xpiani: & quaten⁹ ad p̄fligandas ecclesias edicta Decii cucurrerunt: eaten⁹ incredibiliū morborū pestis extendit: nam nulla fere prouincia Romana: nulla ciuitas: nulla domus fuit: quæ nō illa generali pestilentia correpta atq; uastata sit. Hac sola p̄nicie insignes Gallus & Volusianus: dū contra Aemilianū nouis rebus studentē bellū civile mouerunt: occisi sunt. Aemilian⁹ tamē tertio mēse inuasæ tyrānidis extinctus est. Anno ab urbe cōdita. M. x. duo impatores. xxvii. post Augustū loco creati sunt. Valerian⁹ i Rhetia ab exercitu August⁹ est appellat⁹. Romæ autē a senatu Galen⁹ in regno ifeliciter annis. xv. subliat⁹ respirāte paulisp̄ ab illa supra solitū: iugi & graui pestilētia: hūano generi puocat p̄na suā obliuiosa malitia. Impietas. n. flagella qdē excruciatā sentit: sed a quo flagellat: obdurata nō sentit. Et ut de superiorib⁹ taceā: facta a Decio Xpianorū p̄secutiōe totū romanū impiū pestilētia magna uexauit. Mētita ē iniquitas sibi: prauo in p̄nicie suaz circūuēta iudicio: pestilētiā cōis casus eē: accidētēq; ex morbis: mortē naturæ finē eē non p̄nā. Rurs⁹ igit atq; i breui irā dei sceleratis actiōibus puocat: excepturus plagā: cui⁹ aliqn̄ memisse cogat.

De octaua p̄secutiōe facta a Valeriano. Capi. XV.

Valerianus siqdē mox: ut arripuit imperium: octaua sane Romæ persecutione uadigi per tormenta Christianos ad idolatriam: abnegantesque interfici iussit: fusos per omnem Romani regni latitudinem sanctorum sanguine. Valerian⁹ ilico nefarii auctor edicta Sapores Persarum rege captus impator populi Romāi igno-

miniosissima apud Persas seruitute cōsenuit: hanc infamis officii: cōtinuā: donec uixit: damnationē sortitus: ut ipse accliuus humi regem sēper ascensurū in equū nō manu sua: sed dorso attolleret. Et Galenus qdem tam claro dei iudicio territ⁹ tāq; misero collegæ p̄motus exemplo: pacem ecclesijs trepida satisfactiōe restituit. Sed nō cōpensat iniuriæ ultionisq; mēsuram unius impii: quīs perpetua & supra modum abominanda captiuitas contra tot. M. excruciatā scōrū: iustorūq; sanguis ad deū clamans: in eadem sese terra ubi fusus est uindicari rogat. Non enim de solo cōstitutore præcepti iusto suppliciū iudicio flagitabat: sed etiā executores: delatores: accusatores: spectatores: ac iudices: postremo qui iniustissimæ crudelitati uel tacita uolūtate, assentiebatur: q̄a deus secretorū cognitor est: & quorū maxima p̄ omnes puincias pars hominum uersabatur: eadē ultionis plaga corripī iustū erat. Soluuntur repēte undiq; p̄missu dei ad hoc circūpositæ relictæq; gētes: laxatisq; habenis in omnes Romanorū fines inuehunt. Germani alpibus Rhetia totaq; Italia penetratis Rauēnam usq; pueniūt. Alemanni Gallias puagātes etiā ī Italiā transeunt. Græcia Macedonia Pontus & Asia Gothorū inundatione deletur: nā Dacia trans Danubium in perpetuum aufertur. Quadi & Sarmatæ Pānonias depopulātur. Germāi ultiores abraſa potiunt Hispania. Parthi Mesopotāmiā auferūt: Syriāq; corradūt. Extāt adhuc p̄ diuersas prouicias ī Magnæ urbiū ruinis parua & paueres ædes: signa miseriæ: & nominū idicia seruantes: ex quibus nos quoq; ī Hispania Taraconem nostram cōsolationem miseriæ recentis ostendimus. Et ne quid forte romani corporis ab hac dilaceratione cessaret: cōspirant intrinsecus tyrāni: cōsurgūt bella ciuilia: funditur ubiq; plurimus sanguis Romanorū: Romanis barbarisq; sæuientibus sed cito ira dei ī misericordiam uertitur: & cœptæ ultionis maior forma q̄ pœna in mensuram plenitudinis reputatur. Igitur primus Genuus: qui purpuram impii sumpserat: apud Myrsam occidit. Posthumius in Gallia inuasit tyrānidem: multo quidem reipublicæ cōmodo: nam p̄ decem annos ingenti uirtute ac moderatione usus: & dominātes hostes expulit: & pditas prouincias ī pristinā faciē reformauit: seditione tamē militum interfectus est. Aemilianus apud Maguntiam: cū res nouas moliret oppress⁹ est. Post mortem Posthumii Marius ibidem inuasit impium: sed cōtinuo interfectus est. Deinde Victorinus a Gallis ultro creatus: post paululū occisus ē. Huic successit Tetricus: q̄ tūc aquitanix præsidat⁹ ministrabat officii: multasq; seditiōes militū ptulit. At uero ī oriente per Odenatum quēdā collecta agresti manu: uicti repulsiq; Persæ: defensa Syria: recapta Mesopotāmia est: & usq; ad Ctelsiphōtem rusticani Syriæ cum Odenato uicēdo uenerunt. Galenus autem cum rempublicā deseruisset: ac Mediolani libidinibus iseruiret: occisus est. Anno ab urbe cōdita. M. xxv. Claudius. xxviii. uoluntate senatus sumpsit īperiū: statimq; Gothos iā p̄ ānos. xv. Illyricum Macedoniāq; uastates bello adortus: incredibili strage deleuit: cui a senatu clypeus aureus in curia: & in Capitolio statua æque aurea decreta est: sed continuo apud Syrmīū prius q̄ ipiū expleret: morbo corrept⁹ iteriit. Claudio mortuo Quittill⁹ fr̄ eius ab exercitu impator electus: uir qdē moderatiōis unicæ: & solus fratri præferendus. xvii. ipi die interfectus est. Anno ab urbe cōdita M. xxvii. Aurelianus. xxix. ipiū adeptus qnq; ānis & .vi. mēsis tenuit: uir īdustria militari excellētissimus. Expeditionē ī Danubiū suscepta Gothos magnis plis strauit: ditio nēq; Romanā antiq; terminis statuit. Inde in orientem cōuersus Zenobiā: quæ occiso Odenato marito suo Syriā recaptā sibi uēdicabāt: proclii magis terror q̄ proelio ī ptatē redēgit. Tertiū ī Gallia minime sufficiētē sustinerē seditiōes militū Inorū: scribētēq; et: me eripe his inuicte malis: ac p̄ hoc proditorē exercitus sui sine laborē supauit. Sic orientis & aquilonis receptor magna gloria triumphauit: urbē Romam muris firmiter cixit.

De. ix. persecutione per Aurelianum in christianos facta.

Cap. XVI.

Nouissime cū psecutionē aduersū christianos agi. ix. a Herōe decerneret; fulmē ante eū magno pauore circūstātium ruit; ac nō multo post in itinere occisus ē. Anno ab urbe cōdita. M. xxxii. Tacitus. xxx. adeptus impiū sexto mēse occisus in Pōto ē. Post quē Florianus partē regni i fortē ferēs; tertio demū mēse apd Tharsum iterfectus ē. Anno ab urbe cōdita. M. xxxiii. Probus. xxxi. regnum sortitus obtinuit annis. vi. & mēsis. iiii. Gallias iā dudum a barbaris occupatas p multa & grauia proelia deletis tādē hostibus ad pfectum liberauit. Bella deinde ciuilia equidez plurimo sanguine duo gessit; unum i oriente; quo Saturninum tyrānide subnixuz oppressit & cepit; aliud; quo Proculuz & Bonosum apd Agrippinā magnis proeliis superatos iterfecit. Ipse apd Syrmium i turre ferrata militari tumultu iterfectus ē. Anno ab urbe cōdita. M. xxxix. Carus Narbonensis. xxxii. suscepit impiū; ac biennio tenuit. Qui cū filios suos carinū & numerianū cōsortes regni efficeret bello parthico; postq̄ duas nobilissimas parthoz urbes Cothē & ctesiphontem cepit; sup tigridem i castris fulmine ictus interiit. Numerianus; q̄ cum patre fuerat rediens fraude Apri soceri sui iterfectus est. Anno ab urbe cōdita. M. xli. Dioclitianus. xxxiii. ab exercitu ipator electus annis uiginti fuit. Statimq̄ ut potestatis copiā habuit; Apri interfectorem numeriani manu sua iterfecit. Carinum deinde; quem charus Cæsarem in delmatia reliquerat; flagitiose uiuētem; difficillimo bello & maximo labore superauit. Dehinc cum in gallia amandus & Aeliandus collecta rusticanoz manu; quos Vacaudas uocabāt; pnitiosos tumultus excitauisset; Maximianū cognomētō Herculiū cæsare fecit; misitq̄ i gallias; qui facile agrestiu hoium iperitā & cōfusā manū militari uirtute cōpescuit. Deinde carausius qdā genere qdē ifimus; sed cōsilio & manu pmptus; cū ad obseruāda oceani littora; quæ tūc franci & Saxones ifestabant positus; plus i pnicie; q̄ i puentū reipublicæ ageret; ereptā prædonibus prædā nulla ex parte restituēdo dominis; sed sibi soli uedicādo accēdes suspitionē; quia ipsos quoq̄ hostes ad incurfandos fines artificis negligētia pmitteret; quāobrē ē a maximiano iustus occidi; purpurā sumpsit; ac britannias occupauit. Igitur p omnes romāi iperii fines subitaz turbationū fragores cōcrepuerūt. Carausio rebellate i britānia; Achilleo in ægypto; cum & aphricā Quingentiani infestarent; Narseus etiam rex persarum orientem bello premeret. Hoc periculo itaq̄ Dioclitianus pmotus maximianū Herculum ex cæsare fecit Augustum. Constantium uero & maximianum Galerium Cæsares legit. Constantius Herculi maximiani priuignam Theodorā accepit uxore; ex qua sex filios fratres Constātini sustulit. Carausius Britānia sibi per. vii. annos fortissime uendicata ac retenta; tandem fraude Allecti socii sui iterfectus est. Allectus postea ereptam Carausio insulam per triennium tenuit; quem Asclepiodorus præfectus prætorio oppressit; Britanniamque post decem annos recēpit. Constantius uero Cæsar in gallia primo proelio ab Alemannis profligato exercitu suo uix ipse surreptus est; secundo autem secuta est satis secunda uictoria; nam paucis horis. lx. M. alemānorum cæsa referūtur. At Maximianus augustus Quinquagētianos in Africa perdomuit. Porro autem dioclitianus achilleum obfessum p octo mēses apud Alexandriam cepit & iterfecit. Sed imoderata uictoria usus Alexandriam direptioni dedit. Aegyptum totam pscriptionibus & cædibus fœdauit. Præterea Galerius Maximianus cū duobus iam proeliis aduersum Narseū cōflixisset; tertio inter Gallienicū & Caras cōgressus & uictus amissis copiis ad Dioclitianum refugit. A quo arrogātissime excēptus est; ita ut per aliquot. M. passuum purpuratus ante uehiculum eius cucurrisse referat. Verūtāmē hac contumelia quasi cote usus est ad uirtutem; per quē detrita regii fastus

rubigine: aciem mentis expedit. Itaq; mox per Illiricum & Mœsiam undiq; copias con-
traxit: raptimq; in hostem reuersus Narseum magnis cōsiliis ac uiribus superauit. Exti-
ctisq; Persarum copiis: ipsoq; Narseo in fugam acto: castra eius inuasit: uxores: sorores:
liberosq; coepit: immēsa; uim gazæ Persicæ diripuit: captiuos q̄ plurimos Persarū nobi-
lium abduxit. Reuersus in Mesopotamiā a Dioclitiano plurio honore susceptus ē. Po-
stea p̄ eosdē duces strenue aduersus Carpos Basternasq; pugnatū ē. Sarmatas deide ui-
cerūt: quorū copiosissimā captiuā multitudinē p̄ Romanorū finiū disperferūt præsidia.

Dioclitiani persecutio. x. loco post Neronem refertur.

Cap. XVII.

Nterea Dioclitianus in oriente: Maximianus Herculus in occidente uastari
ecclesias: affligi interficiq; christianos decimo post Neronem loco præcepe-
runt: quæ persecutio omnibus fere ante actis diuturnior atq; immanior fuit: nā
per decem annos incendiis ecclesiarum: proscriptionibus innocentū: cædibus martyrum
incessabiliter acta est. Sequit̄ terræmotus in Syria: ex quo apud Tyrum & Sidonē pas-
sim labentibus tectis: multa. M. hominum prostrata sunt. Secundo persecutiōis anno
Dioclitianus ab inuito exegit Maximiano: ut simul purpurā iperūq; deponerent: ac iu-
nioribus in rem publicā substitutis ipsi i priuato ocio consenescerent. Itaq; sub una die
Dioclitianus apud Nicomediam: Maximianus apud Mediolanum potestatem imperii
simul cultumq; posuerunt. Galerius & Cōstantius augusti primū Romanū imperiū
in duas partes determinauerunt. Galerius Maximianus Illyricum Asyā & orientem.
Constantius Italiam Aphricam & Gallias obtinuit. Sed Cōstantius uir trāquillissim⁹
Gallia tantum Hispaniaq; contentus Gallerio in cæteris partibus cessit. Galerius duos
Cæsares legit: Maximum: quem in oriente constituit: & Seuey: cui permisit Italiā: ipse
in Illirico constitutus. Constantius uero Augustus summæ māsuetudinis & ciuilitatis
in Britannia mortem obiit: q̄ Constantinum filium ex concubina Helena creatū impe-
ratorem Galliarū reliquit. Anno ab urbe condita. M. lxi. Cōstantinus. xxxiiii. guberna-
cula imperii a Constantio patre suscepit: quæ uno & xxx. annis felicissime tenuit. Oc-
curritur mihi subito & tripudiis quibusdā insultatur. Eia inquit: tandē in foueas no-
stras diu expectate uenisti: hic te decursurum opperiebamur: hic delapsus opprimi-
mus: hic confusum tenemus. Sustinuimus te hætenus artificiose quodā modo & cal-
lide fortuitas temporum mutationes christianorum ultionibus coaptantem. Interdū
quidem uerisimilium specie permoti: utpote homines ignari diuinorum secretorum ti-
more palluimus: sed nūc euacuauit Maximianus noster omnem scenam fabulæ tuæ:
nostræque religionis antiquatæ columna inexpugnabilis fulsit. Per annos decem euer-
sæ sunt ecclesiæ ur̄æ: ut tu fateris: dilacerati cruciatibus: exinaniti mortibus: toto orbe
christiani. Tenemus euidentis testimonium tuum: nullam superiorem persecutionem
adeo uel grauem uel diuturnam fuisse. Et tamen ecce inter tranquillissima temporū bo-
na ipsorū quoq; imperatorū: qui ista fecerūt inusitata felicitas: nulla domi fames: nulla
pestilentia: nullū foris bellū nisi uolūtariū: quo exerceri uires non periclitari queāt. Res
præterea humano generi hucusq; incognita: multorū simul regū paties cōsortiū: & ma-
gna cōcordia: potestasq; cōmunis: alias nunq̄ nisi nūc in cōmune prospiciēs. Deide etiā
quod absq; ulla hætenus mortaliū noticia ē: imperatores illi maximi quippe & persecu-
tores: honore deposito & assūpta gete priuati: quod beatissimū homines & sūmūz bo-
num uitæ bonæ iudicāt: & hoc tūc uelut præmii loco auctores persecutiōis adepti sūt:
quādo accensa persecutio medio sui tēpore toto orbe sæuiebat. An etiam hanc beatitu-
dinē illis temporibus poenaliter accidisse asseris: & nos hinc quoq; terrere moliris: qbus
humiliter respōderi: me plurima cura pietatis accinctū cōmonere de ueris: nō terrē de

falsis. Decē persecutiōes a Nerone usq; ad Maximianū ecclesia christi passā ē. Nouē ut ego dixi ultiones: ut ipsi non negant calamitates e uestigiis cōsecutæ sunt: nec in uerbo premor: uerum debitæ ultiones: an fortuitæ permutatiōes fuisse uideātur: quæ tñ meo suoq; testimonio clades fuerūt. In decima hæsitatū putāt miseri & cæci nō uidētes tanto eā ipsis fuisse grauiorē: quanto minus intellecta ē. Impius enim flagellatur: & nō sentit: quod cū expositū fuerit: inuiti licet propter ipsam rerum fidem fatebuntur: quia ex illa Maximianæ persecutionis maxima punitione ista sunt uulnera: quibus etiam nunc isti dolent & intantum dolent: ut etiā clamēt: nosq; ad reclamādum laceſſāt sollicitos fieri: qualiter conticescā. In primo libello expositū a nobis ē: Pōpeium Trogū & Cornelium Tacitum cōmemorasse nō plene quidem: nostrum uero Moysen etiam ipsorū testimonio fidelem fideliter sufficienterq; dixisse. Aegyptios & regem eorum cū populū dei seruire intentū & paratū deo suo impediendæ deuotiōis instinctu: ad lutū paleasq; reuocaret. x. acerbissimis plagis fuisse uexatos. Deinde uolentia malorū edomitos nō solū cogisse festinantem: sed etiā propriis suis argenteis & aureis uasis accumulauisse. Post uero oblitos plagæ suæ & cupidos prædæ indebitæ: inuidos etiam religionis alienæ dū innocētes auide persequuntur: mari rubro ultimo recæptos oēs fūdītus interisse. Quod ego nunc refero ac renuncio: & si forte fide non accæptatū: exitu tamen probādū: quia hæc in figuram nostri facta sunt.

Hic dicit q; popul⁹ dei cū ī Aegypto affligit: decē plagis p̄cussa ē Aegyp̄tus: & popul⁹ christianus dū. x. p̄secutiōib⁹ romanis affligit. x. plagas accæperūt. Cap. XVIII.

Tercq; populus unius dei est: una populi utriusq; causa. Subdita fuit Israelitæ synagoga Aegyptiis. Subdita ē christianorum ecclesia Romāis. Persecuti sūt Aegyptii hebræos. Persecuti sunt Romani christianos. Dece; ibi cōtradiçtiones aduers⁹ Moysen. Hic decem edicta aduersus Christū. Diuersæ ibi plagæ Aegyptiorū. Diuersæ hic calamitates romanorū: nam ut etiā iter ipsas se plagas inquantū tamē figura formæ cōparari potest cōferā: ibi prima habuit correptio sanguinē uulgo uel manasse de puteis uel in fluminibus cucurrisse. Hic priā sub Nerone exegit plaga: ut ubiq; morientū sāguis uel morbis ī urbe correptus: uel bellis ī orbe profusus eēt. Ibi sequēs plaga prodidit perſtrepentes: persultantesq; in penetralibus ranas inediæ propemodū causam habitatoribus atq; exilii fuisse. Hic sequens sub Domitiano poena similiter ostēdit satellitū militūq; eius improbis effrenatisq; discursibus cruētissimi iussa p̄cipis exequētū ad inopiā per omnes ciues romanos adactos exilioq; dispersos. Ibi tertia uexatio habuit scinifices musculas scilicet paruissimas ac sæuissimas: quæ mediis sæpe æstibus per loca squalida se coadunando & uibrando densatæ: nō nullo uolatu allabi solent: capillisq; hominū ac pecudū setis cum urente morsu iterſeri. Hic itidē tertia sub Traiano plaga ludæos excitauit: qui cum antea ubiq; dispersi: ita iam quasi non essent: q̄ſcerent: repente omnes calor̄ permoti in ipsos: inter quos erant: toto orbe sæuierunt absq; magnis multarū urbium ruinis: quas crebri terræmotus iisdem temporib⁹ subruerūt. Ibi ī quarta plaga muscæ caninæ fuerunt: reuera alūnæ putredinis: uermiūq; matres. Hic itidem quarta sub Marco Antonio plaga lues plurimis in fusa puinciis Italiā quoq; cuz urbe Roma uniuersa exercitūq; Romanū plonquinquos limites & diuersa hyberna dispersum ī mortē dissolutum putredini simul ac uermibus dedit. Ibi quinta correptio pecorū ac iumētorum repentino iterit expleta est. Hic similiter quinta ultione sub persecutore. Seuero creberrimis ciuilibus bellis ppria uiscera & adiumenta reipublicæ: hoc est plæbs puinciæ & legiones militum cōminutæ sunt. Ibi sexta uexatio intulit uescas effruescens ulceraq; manantia. Hic æque sexta punitione: quæ post Maximini p̄secutio

nem fuit: q̄ specialiter episcopos clericos omiffa turba populari: hoc est ecclesiæ primates trucidari ip̄perauerat: itumescens crebro ira atq; iuidia nō p̄ uulgi cædem: sed per uulnera mortefq; p̄ncipum ac potentiū exaltata est. Ibi septima plaga numerat̄ coactō aeris grandis p̄fusa: quæ hominibus iumentisq; ac satis exitio fuit. Hic similiter. vii. plaga sub Gallo & Volufiano: q̄ persecutori Decio mox interfecto successerant plaga extitit: corrupto: aere pestis ifusa: quæ per omnia Romani regni ab oriente i occidentem spatia cū omne propemodum genus hominū & pecudum neci dedit: tum etiā corrupit lac⁹: ifecit pabula tabo. Ibi octauā Aegypti contritionem fecere excitatæ undiq; locustæ tenentes ac terentes tegentesq; omnia. Hic. viii. æque subuersionem Romai orbis excitatæ undiq; itulere gētes: quæ cædib⁹ atq; icēdiis cūctas puicias deleuerūt. Ibi nona turbatio diuturnas & crassas ac pene tractabiles tenebras habuit: plus omnino piculi cōminata q̄ fecit. Hic itidem. ix. correptio fuit: cum Aureliano p̄secutionē decernent diris turbibus terribile ac triste fulmen sub ipsius pedibus ruit: ostēdens: quid cū ultio talis exigere f̄: tantus posset ultor: nisi & clāmens esset & patiens: quāq; itra sex ab hīc mēses succidui tres ip̄peratores: hoc est Aurelianus Tacitus & Florian⁹ diuersis causis iterfecti sūt. Ibi postremo. x. plaga: quæ & nouissima omniū fuit: iterfectio filioꝝ: quos primos qp̄pe genuerant. Hic nihilominus. x. idest nouissima p̄cena omnium idoloꝝ perditio est: quæ primitus facta in primis amabant. Ibi rex potentiam dei sensit: probauit: & timuit: ac per hoc populum dei liberum abire permisit. Ibi nunq̄ populus dei postea ad seruitutem retractus. Hic nunq̄ populus dei ad idolatriam coactus est. Ibi Aegyptiorum uasa preciosa Hebræis tradita sunt. Hic in ecclesias christianorum p̄cipua paganorum templa cesserunt. Sane illud ut dixi denunciandum puto: q̄a sicut Aegyptiis post has. x. plagas dimissos Hebræos persequi molientib⁹ irruit per supinductū mare æterna perditio: ita & nos libere qdē peregrinantes superuentura quandoq; persecutio gentiliū. manet: donec mare rubꝝ: hoc ē igneꝝ iudicii ip̄so domino nostro Iesu Christo duce & iudice transeamus. Hi uero in quos Aegyptioꝝ forma transfundit̄. ad tempus potestate permiffa sæuientes: grauissimis qdē permiffu dei Christianos cruciatib⁹ persequunt̄. Verūtamē iidē omnes inimici christi cū rege suo antichristo accepto signo ignis æterni: in quē magna impediēte caligine dū nō uidef̄: intrāt: perpetuā perditionē immortalibus arfuri suppliciiis sortiētur. Igitur mortuo: ut dixi: Cōstantino in Britānia Cōstantinus imperator ē creatus primus imperatorum christianus: excepto Philippo: qui christianus annis admodū paucissimis ad hoc tantū cōstitutus fuisse mihi uisus ē ut. M. Romæ ānus Christo potius: q̄ idolis dicaretur. A Cōstātio aut̄ sēper oēs christiani imperatores usq; in hodiernū diē creati sunt: excepto Iuliāo: quē ip̄ia ut aiūt machinantē: exitialis uita deseruit. Hæc est lēta illoꝝ paganorū p̄cena: sed certa. Hinc sani ifaniūt. Hinc non uulnerati cōpūguntur. Hinc ridētes gemūt. Hic uiuētes deficiūt. Hic secreto excruciat̄ur: quos nemo persequitur. Hinc iā paucissimi remāserunt: qui nunq̄ aliquo persequēte puniti sūt. Verūtamē qualis tūc persecutores illos: de quorū impunitate nō solum gloriari: sed etiā insultare conant̄: finis mansit: expediam. Cōstātino i gallis strenuissime rēp. p̄curatē p̄toriani milites Romæ Maxētīū filiū Herculi: qui priuatus in Lucania morabat̄: Augustū nuncupauerunt. Maximianus Hercules iam ex Augusto priuatus: & adhuc publicus p̄secutor occasiōe filii sollicitatus: qui impium abiecerat arripuit tyrānidē. Galerius Augustus Seueꝝ Cæsareꝝ aduersus Maxētīū Romæ mit tit cū exercitu. Seuerus cū urbē obsideret militū suoꝝ scelere desertus: & proditus: atq; ex eo fugiēs: Rauēnæ interfectus ē. Hercules p̄secutor: & ex Augusto tyrānus ofirmatum iam in imperio filiū ueste ac potestate regia spoliare conatus ē. Cōiitiis autē ac tu

multibus militū palā conterritus ī Galliā prouectus ē: ut Cōstātino genero atq; dolis iūctus auferret imperiū: sed per filiā deprehēsus & proditus: deide ī fugā uersus Massiliā oppressus & interfectus ē. Porro Galeri⁹ occiso Seuero Lyciniū īperatorē creauit. Cūq; persecutionē a Dioclitiano & Maximiano missa ipse atrocioribus edictis accumulauisset: ac postq̄ per annos. x. omni genere hoīum exhausit prouincias: putrefacto ītrorsū pectore: & uitalibus dissolutis: cū ultra horrorē humanæ miserix etiā uermes eructaret: mediciq; ultra iā foetorē nō ferētes crebro iussu eius occiderent: a quodā medico cōstātiā ex desperatione sumēte īcrepitus: iram dei eē poenā suā: atq; a medicis ideo nō posse curari: edictis late missis christianos de exiliis reuocauit. Ipse autē cruciatus nō sustinēs uim uitæ suæ attulit. Ita tūc res publica sub nouis. iiii. principibus fuit. Cōstātino & Maxentio filiis augustorū. Lycinio autē & Maximino hoībus nouis. Cōstātinus pacē ecclesiis post. x. annos: quæ a persecutoribus uexabatur: idulsit. Deide inter Cōstātinū & Maxentiū bellū ciuile exortū est. Maxentius sæpe multis proeliis fatigatus ad potē Miluiū ultimo uictus & interfectus ē. Maximinus persecutionis christianorū incētor: executorq; īfestissimus apud Tharsū: dū ciuile bellū cōtra Lyciniū dispōit: īterit. Lycinius repētina rabie suscitatus oēs christianos e palatio suo iussit expelli. Mox bellū inter Lyciniū ipsū & Cōstātinū efferbuit. Sed constatinus Lyciniū sororis suæ uix ī Pānonia p̄mū uicit: deide apud Ciualas oppressit. Vniuersa Græcia potitus Lyciniū crebris bellis terra mariq; assurgētē & repressū: tādē ad deditiōē coegit: sed Herculiū maximiani soceri sui motus exemplo: ne itē depositā purpurā ī perniciē reip. sumeret: priuatū iussit occidi: cū oībus iā ministris nefariæ persecutiōis extinctis: hunc quoq; ī quātū exercere potuit: persecutiōē: digna punitio flagitaret Cōstātini filii. Crispus & Cōstātino & Lycinius adolecēs lycinii Augusti filius: Cōstātini autē ex sorore nepos cæsares sunt creati. His diebus Arrius Alexandriæ urbis presbyter a ueritate fidei catholice deuians: exitiale plurimis dogma constituit. Qui primū simul ut Alexandriæ uel notus uel notatus iter cōfusus uulgo sectatores īsectatoresq; factus ē: ab Alexandro eiusdē urbis tūc episcopo pull⁹ ecclesia ē. Cumq; hoīes: quos ī errorē seduxerat etiā ī seditiōē excitaret apud Niceā urbem Bithyniæ cōuentus. cccxviii. episcopoz factus ē: p̄ quos Arrianum dogma exitiale & miserū est euidentissime deprehensū: palā pditū ac reprobātū ē. Sed īter hæc latent causæ: cur uīdicez gladiū & destinātā in īpios punitiōē Cōstātinus īperator etiā ī pprios egit affectus: nā Crispū filiū suū & Lyciniū filiū sororis suæ interfecit. Præterea multas gētes diuersis proeliis subegit. Urbē noiē suo Romanoz reguz uel p̄mus uel solus īstituit. Quæ sola expers idolorū ad hoc breuissimo tēpore cōdita a christiano īperatore p̄uecta ē: ut sola Romæ tot sæculis miserisq; p̄uecta: forma & potētia merito possit æquari. Tum deide primus Cōstātinus iusto ordine & pio uicē uertit edicto: si quidem statuit citra ullam hominum cædem paganorum templa claudi.

Hic Constantinus imperator iubet templa claudi.

Cap. XIX.

Ox Gothoz fortissimas & copiosissimas gentes in ipso barbarici soli sinu: hoc ē ī Sarmatay regione deleuit. Calochez quēdā ī Cypro aspirātez nouis reb⁹ oppressit. Tricēnalib⁹ suis Delmatiū Cæsare legit. Cūq; bellū ī Persas moliretur ī uilla publica iuxta Nicomediā: dispositā bene rēpublicā filiis tradens: diē obiit. Anno ab urbe cōdita. M. lxxxii. Cōstātinus. xxxv. cū Cōstantio & Cōstante fratrib⁹ suis adept⁹ īpiuz. xxiiii. ānis tenuit. Fuit at̄ iter successores Cōstantini & Delmati⁹ cæsar fratris filius: sed cōtinuo militari factiōe decerptus ē. Interea maligna semp aduersus deum uerū īsectatio diaboli: quæ ab initio mūdi usq; ad nunc: a sincero tramite fidei religionisq; īfusis errorū nebulis: lubrica hominuz corda pturbat: postq̄ christiāis impatorib⁹

summā regiae potestatis in meliora uertentibus ecclesiā Xpi zelo idolatriæ psequi destitit aliud machinamentū: quo p eosdē xpianos impatores xpi ecclesiam uexaret: iuenit. Fit igitur Arrio noui erroris auctori cæterisque discipulis ipius ad familiaritatē Cōstantii impatoris promptus aditus & facilis uia. Suadet Constantio: ut quosdam in deo gradus credat & q per ianuā ab errore idolatriæ fuerat egressus: reuersus in sinū eiusdē in deo deos qrit & tanq p pseudotypæ inducit. Peruerso igitur zelo ptās armat illusa: & sub noīe pietatis uis psecutiōis agitat: De noui noīs electiōe cōtendit: ut Arrianorū potius ecclesiæ q catholicorum sint. Sequitur terræmotus horribilis: qui plurimas orientis urbes solo strauit. Cōstantius dū Constantē fratrem bello infectat: incauta petulātia piculis sese offerens a ducibus eius occisus ē. Cōstantius aduersus Persas & Saporē: q Mesopotamiā uastauerāt: noue p̄liis pax prospere decertauit. Seditione nouissime atq; intemperantia militū nocte adoriri pugnā coactus: patratā pene uictoriam insup uictus amisit. Postq se Cōstantius intolerādis uitiiis dedisset: ac poena puincialiū fauorem militū comparet. Magnentii dolis in oppido cui Helena nomen ē in proximo Hispaniæ interfectus ē. Magnentius. n. apud Augustodunū arripuit impiū: qd cōtinuo p Galliā & Africā Italiāq; porrexit. In Illyrico autē Veteranionē ætate grādæuū impatorē sibi milites creauerunt: uix natura simplice: cūctisq; iocūdū: sed qui ne p̄ma qdē unq litterarū elemēta didicisset. Itaq; cum p̄mas lras: lrasq; syllabas impator senex: iterdū iuitus meditaret: a Cōstantio q tunc in Magnētium uitiōe fr̄is accēsus bellū parabat: depōere iussus: impiū abiiciens: cū lris purpuras cōtentusq; priuatis feriis: palatium simul scholamque dimisit. Nepotianus deinde Romæ Cōstantini sororis filius: gladiatorum manu fractus iuasit imperiū: q deinde cum improbus ac per hoc inuisus cunctis eēt: a Magnētianis ducibus opp̄ssus ē. Sequitur bellū illud horribile inter Cōstantium Magnētiumq; apud Nursiā urbē gestum: in quo multa romanorum uirium p̄fligatio etiā in posterū nocuit. Magnentius tamē uictus aufugit ac nō multo post apud Lugdunū propria se māu interfecit. Decētius quoq; fr̄ eiusdem quem Cæsare gallis p̄fecerat: apud Senonas laqueo uitā finiuit. Cōstantius cōtinuo Galium patruū filiū Cæsarem legit: quē rursus crudeliter ac tyrānice agētē paulo postq creauerat: occidit. Siluanū quoq; p Gallias rebus nouis inhiatē mature circūueniendū opprimendūq; curauit. Igitur Siluāo interfecto Iulianū patruelē suū Galli fr̄em Cæsare creatū misit ad Gallias. Itaq; Iulianus Cæsare euerfas opp̄ssasq; ab hostib⁹ gallias strenuissime in integrū restituit. Alemāorum paruis copiis magnam multitudinem fudit. Rheno germanos reuixit. His elatus successibus fastigium usurpauit Augusti: & mox Italiā Illiricūq; peruadens Cōstantium Parthicis p̄liis occupatū regni parte puauit. Cōstantius Iuliani scelere compto: dimissa expeditiōe Parthorū: dum ad ciuile bellum reuertitur: in itinere inter Ciliciā Cappadociāq; defunctus est. Ita ille qui discissa pace: & unitate fidei catholicæ christiāos aduersus christiāos armās ciuili: ut ita dicam: bello: ecclesiæ membra dilacerauerat: totum inq̄etum tempus imperii sui: molestumq; spatium uitæ suæ bellis ciuilibus etiā per propinquos & cōsanguineos excitatis exercuit: exegit: expedit. Anno ab urbe condita. M. c. xvi. Iulian⁹ iadudū Cæsare: post autē. xxxvi. ab Augusto regno potitus āno uno & mēlibus octo impii summā solus obtinuit. Christianam religionē arte potius q̄ ptate infectatus: ut negaret fides Xpi: & idolorū cultus susciperetur: honorib⁹ magis prouocare: q̄ tormentis cogere studuit. Aperto tamen præcepit edicto: ne qd christianus docēdorū liberaliū studiorum professor esset. Sed tamen sicut a maioribus nostris cōpertum habemus: oēs ubiq; propemodum præcepti conditiones amplexati: officium q̄ fidē deserere maluerūt. Iulianus at bellū aduersus parthos parans cum romanas uires cōtractas undiq; ad destinatā secū retraheret perditionem: christianorum sangui-

nem diis suis uouit: palāpsecutus ecclesias si uictoriā potuisset adipisci: nā & amphiteatrum Hierosolymis extrui iussit: in quo reuersus a parthis ep̄os: monachos: oēsque eius loci scōs: bestiis etiā arte sauioribus obiiceret: spectaretque lanianos. Itaque postquam Ctesiphonte castra mouit: dolo cuiusdam transfugae in deserta perductus: cum uisitatis & ardore solis: atque insuper labore harenarum confectus periret exercitus: imperator tanto regis periculo anxius: dum per uasta deserti incautius euagatur: ab obuio quodam hostium equite conto ictus interiit. Sic misericors deus impia consilia impii morte dissoluit. Anno ab urbe condita. M. lxxxxyii. Iouinianus, xxxvii. imperator in summo rerum discrimine ab exercitu creatus: cum & locorum iniquitate captus: & hostibus circumseptus: nullam euadendi facultatem nancisceretur: foedus cum Sapore rege Persarum: & si parum putant dignum: satis tamen necessarium pepigit: quippe tutum & incolumē Romanum exercitum non solum ab incurso hostium: uerum etiam a locorum periculo liberaret. Ni sibi oppidum & partem superioris Mesopotamiae Persis concessit. Inde dum Illyricum rediens per Galatiam iter agit: cum in cubiculum quoddam nouum sese cubitum recepisset: calore prunae & nitore parietum nuper calce illitorum aggrauatus & suffocatus octavo demum mense quod imperare coeperat: uitam finiuit. Anno ab urbe condita. M. lxxxxyiii. Valentinianus. xxxviii. apud Niceam consensu militum impator creatus est: mansitque in eo annis. xi. quod cum Christi anus integra fide sacramentum militiae gereret: & sub Iuliano Augusto tribunus scutariorum iussus ab impatore sacrilego aut imolare idolis: aut militia excedere: fideliter sciens: & grauiora dei esse iudicia & meliora promissa: sponte discessit. Ita per uia iteriecta mora: Iuliano interfecto: ac mox Iouiniano mortuo: qui per Christi nomine amiserat tribunatum: retribuente Christo in locum persecutoris sui accepit impius: quod postea fratrem suum Valente participem fecit impii: & Procopium tyrannum pluresque postea satellites eius occidit. Terramotus per totum terrarum orbem factus: ita turbatum quoque pelagus excussit: ut per uicinas terrarum campestrium partes: refuso mari plurimae insularum urbes concussae & subrutae periisse referant. Valens ab Eudoxio episcopo Arriani dogmatis assertore: & baptizatus & persuasus in saeuissimam haeresim declinauit: sed malignam insecutionem diu texit: nec uoluntati pietatem admiscuit: quoad uiuentis fratris auctoritate compellus est. Contemplabatur. n. de eo quanta uis in ulciscenda fide impator posset exercere: quod tanta constantia per retinenda quodam miles habuisset. Horum anno impii tertio Gratianus Valentiniani filius impator est factus. Eodem anno apud Atrabatas uera lana de nubibus pluuiae mixta defluxit. Praeterea Athanaricus rex gothorum Christianos gente sua crudelissime persecutus plurimos barbarorum ob fidem interfectos ad coronam martyrii sublimauit: quorum tamen plurimi in romanum solum non trepidi uelut ad hostes: sed certi: quod ad fratres per Christi confessionem fugerent. Valentinianus Saxonum gentem in oceani littoribus & paludibus in uis sitam uirtute atque agilitate terribilem: periculosam Romanis finibus: eruptionem magna mole meditantem in ipsis francorum finibus oppressit. Burgundionum quoque nouorum hostium nouum nomen: qui plus quam. lxxx. M. ut ferunt armatorum ripae Rheni fluminis infederunt. Hos quondam subacta interior Germania a Druso & Tyberio adoptiuis filiis Caesaris Augusti per castra dispositos aiunt in magnam coaluisse gentem: atque etiam ita nomen ex ope praesumpsisse: quia crebra per limitem habitacula constituta Burgos uulgo uocant: eorumque esse praeualida & perniciosa manum Galliae hodie quae testes sunt: in quibus praesumpta possessio consistunt: quis prauidetiam dei omnes Christiani modo facti catholica fide: nostrisque clericis quibus obedirent: receptis blandis de mansuetis: innocenterque uiuant: non quasi cum subiectis gallis: sed uere cum fratribus christianis. Anno autem. xi. imperii sui: Valentinianus: cum Sarmatae gentes sese per Pannonias diffunderent: easque uastarent: bellum in eos parans: apud Brigitionem oppidum subita effu-

sione sanguinis: quod græcè apoplefis uocat: suffocatus & mortuus est. Post quem Gra-
 tianus filius eius occidentis imperium tenuit. Valente patruo in oriētis partibus ostito:
 Valentianum etiā fr̄em suum puum admodum socium creauit impiū. Anno ab ur-
 be cōdita. M. c. xxviii. Valēs. xxxix. imperium. iiii. annis Valentiniano mortuo tenuit:
 q̄ solus cum impie ageret: & posset erubescere: ilico uelut effrenata liber audacia legem
 dedit ut mōachi. i. Xp̄iani: q̄ ad unum fidei op̄ dimissa secularium rez̄ multimoda acti-
 one se redegerāt: ad militiā cogereēt. Vastas illas tunc Aegypti solitudines: harenasque
 diffusas: quas pp̄ sitī ac sterilitatem piculosissimāq̄ serpentum abundantiā cōuersatio hu-
 mana nō nosset: magna hitātium monachoz̄ multitudo opleuerat. Hic tribuni & mili-
 tes missi: q̄ scōs ac ueros milites dei alio noīe p̄secutiōis abstraherent: interfecerunt ibi
 agmina multa sanctor̄: quæ aut̄ per diuersas ubiq̄ prouicias his similibusque iussis ad-
 uersus ecclesias catholicas: & rectæ fidei populos gesta sint: satis significatum ipsa reticē-
 di electione sufficiat. Interea in Aphricā partibus Firmus sese excitatis Mauroz̄ genti-
 b̄ regē cōstituens: Aphricā Mauritaniāq̄ uastauit. Cæsareā urbē nobilissimā Mauri-
 taniæ dolo captā: deinde cædibus incēdiisq̄ cōpletā barbaris in p̄dā dedit. Igitur comes
 Theodosi⁹ Theodosii q̄ post impio p̄fuit p̄: a Valēte miss⁹ effusas Mauroz̄ gētes mul-
 tis p̄liis fregit: ipsumq̄ Firmū afflictū & opp̄ssum coegit ad mortē. Post cū expientissi-
 ma p̄uidencia totā cū Mauritania Aphricā meliōrē pristinis legib̄ reddidisset: instimu-
 lante & obrepēte inuidia iussus interfici: apud Carthaginē baptizari in remissionē pec-
 cator̄ p̄optauit. At postq̄ sac̄m Xp̄i quod quæsierat assecutus ē: post gloriosam sæcu-
 li uitā: etiam de uitæ æternitate securus p̄cussori iugulum ultro p̄buit. Gratian⁹ interea
 impator admodū iuuenis: cū inæstimabilē multitudinē hostiū romāis in fusam finibus
 cerneret: frat̄⁹ Xp̄i potentia lōge impar militū numero sese in hostē dedit: & continuo
 apud Argētariā oppidū galliāz̄ formidolosissimum bellum incredibili felicitate cōfecit:
 nā plus q̄. xxx. M. Alemanoz̄ minimo romanoz̄ detrimēto in eo p̄lio interfecta narrā-
 tur. Tertiodecimo at̄ anno impii Valētis: hoc est puo tpe postea q̄ Valēs per totū orien-
 tem ecclesiaz̄ laceratiōes: scōrumq̄ sedes egerat: radix illa miseriaz̄ nostrarum copiosissi-
 mos simul fructices germinauit: siquidem genus Hunnoz̄ diu inaccessis seclusa monti-
 bus repētina rabie p̄cita exarsit in gothos: eosq̄ sparsim conturbatos ab antiq̄s sedibus
 expulit. Gothi trāsito Danubio fugiētes a Valēte sine ulla fœderis pactōe suscepti: ne ar-
 ma qdē q̄ tuti⁹ barbaris crederēt: tradider̄ Romanis. Deinde p̄pter intolerabilē avaritiā
 Maximi ducis: fame & iniuriis adacti in arma surgētes: uicto Valentis exercitu p̄ Thra-
 ciaz̄ sese miscētes simul oīa cædibus: incēdiis rapinisq̄ fœdarunt. Valens egressus de An-
 tiochia: cum ultima infelicis belli sorte traheretur: sera peccati maxima poenitētia stimu-
 latus ep̄os cæterosq̄ scōs reuocari de bellis impauit. Itaq̄. xv. imperii sui anno lachryma-
 bile illud bellum in Thracia cum gothis iā tunc exercitatiōe uirium: rerūq̄ abundantia
 instructissimis gessit. Vbi p̄mo statim ip̄etu gothoz̄ pturbatæ romanoz̄ equitum tur-
 mæ nuda peditum deseruere p̄sidia. Mox legiones peditum undiq̄ equitatu hostiū cin-
 ctæ: ac primum nubibus sagittarum obrutæ: deinde cum amentes metu sparsim p̄ de-
 uia cogereēt: fundit⁹ cæsa gladiis isequētū: cōtisq̄ pierūt. Ip̄e impator cū sagitta fauciū
 uersusq̄ in fugā agr̄ eī cuiusdā uillulæ casa: deportat⁹ lateret: ab isequētib̄ hostibus de-
 phesus: subiectoq̄ igne osūpt⁹ est: & quo magis testioniū punitōis ei⁹ & diuinæ idigna-
 tionis terribili posteris eēt exēplo: cōi caruit sepultura. Cōsolet̄ se & in hoc peruicacia mi-
 seriaq̄ gentiliū: quia temporibus & regibus Christianis tātæ simul congestæ clades p̄s-
 sam reipub. onerare ceruicem: euersæ prouinciæ: deletus exercitus: imperator: incen-
 sus. Magnū re uera hoc est ad nostrū dolorē magisq̄ miserum quo magis nouum. Sed

quid hoc ad consolationem proficit paganorum qui palam prouident: & in his quoque persecutorem ecclesiarum fuisse punitum: Unus deus: nam fides tradidit: unam ecclesiam toto orbe diffudit: hanc aspicit: hanc diligit: hanc defendit. Quolibet se quisque nomine regat: si huic non sociatus alienus: si hanc impugnat inimicus est. Consolentur se gentes in quantum uolunt Iudaeorum haereticorumque suppliciis tantum & unum deum esse: & eundem personarum acceptorem non esse: uel ex hac potissimum Valerius extincti improbatum fateatur. Gothi atque per legatos supplices poposcerunt: ut illis: episcopi: a quibus Christianae fidei regulam discerent: mitterentur. Valens imperator exitiabili prauitate detentus doctores Arriani dogmatis misit. Gothi primae fidei rudimentum quod acceperunt tenuerunt. Valens catholicae fidei normam quam prius habuerat: derelinquens: peruerso Arrianorum dogmati sese illexit. Itaque iusto dei iudicio ipsi eum uiuum incenderunt: qui propter eum esset mortui uitio erroris arsurus. Anno ab urbe condita. M. c. xxii. Gratianus. xl. ab Augusto post mortem Valerius sex annis imperium tenuit: quousque iam dudum antea cum patruo Valente & cum Valentiniano fratre regnaret: quod cum afflictum ac pene collapsum reperit. statum uideret: eademque prouisione qua quondam legerat Nerua Hispanum uixit Traianum: pro qua respublica reparata est: legit & ipse Theodosium aequae Hispanum uixit: & restituendam reperit. necessitate apud Syrmum purpuram induit: orientisque & Thraciae simul profecit imperio hoc profectiore iudicio: quia cum in omnibus humanae uitae uirtutibus iste par fuerit: in fidei sacro religionisque cultu sine ulla compatitione profecisset: siquidem ille persecutor: hic pro pagator ecclesiae. Ita illi ne unus quidem proprius filius quo successore gauderet: indultus est. Huius autem orienti simul atque occidenti per succiduas usque ad nunc generationes gloriosa pro pagatio dominatur.

Creatus imperator Theodosius a Gratiano Constantinopoli intrauit uictor. Cap. XX.

Taque Theodosius afflictam reipublicam. ira dei: reparandam credidit misericordia illius: omnemque fiduciam sui ad operam Christi conferens maximas illas Scythicas gentes: formidatasque cunctis maioribus: Alexandro quoque illi magno: sicut Popeius Corneliusque testati sunt: euitatas: nunc aut extincto romano exercitu: Romanis equis armisque instructissimas: hoc est Alanos: Hunnos & Gothos incunctanter aggressus magnis multisque plenis uicit. Urbem Constantinopoli uictor intrauit: & ne paruam romani exercitus manum assidue bellando detereret: foedus cum Athanarico Gothorum rege percussit. Athanaricus autem continuo ut Constantinopoli uenit: die obiit. Vniuersae gothorum gentes rege defuncto aspicientes uirtutem benignitatemque Theodosii romano sese imperio dederunt. In his esset diebus praefatusque Iuliano interfecto: aliusque imperatoribus saepe uictis: nunc etiam Valente in fugam acto recentissimae uictoriae facietate cruda insultatione ructabant: ultro Constantinopoli ad Theodosium misere legatos: pacem suppliciter postulantes: ictumque tunc foedus est: quo uniuersus orientis usque ad nunc tranquillissime fruitur. Interea cum Theodosius in oriente subactis barbarorum gentibus: Thracias tandem ab hoste liberare reddidisset: & Arcadium filium suum consortem fecisset imperii: Maximus uir quidem strenuus & probus: atque Augusto dignus: nisi contra sacri fidei pro tyrannidem emerisset: in Britannia iuuitus pro modo ab exercitu imperator creatus in galliam transiit: ubi Gratianum Augustum subita incursione perterritum: atque in Italiam transire meditante dolis circumuentum interfecit: fratremque eius Valentinianum Augustum Italia expulit. Valentinianus in orientem refugiens. a Theodosio prius pietate susceptus: mox etiam imperio restitutus est. Cap. XXI.

Anno ab urbe condita. M. c. xxxviii. Theodosius. xli. interfecto a Maximo Gratiano imperium romani orbis obtinuit: mansitque in eo annis. xi. cum iam in orientis partibus. vi. annis Gratiano uiuente regnasset. Itaque iustis necessariisque causis ad bellum civile promotus: cum e duobus augustis fratribus: & ultione unius interfecti sanguis exigere: & restitutionem miseria alterius exultantis oraret: posuit in deo spem suam: sequi aduersus Maximum tyrannum sola fide maior: nam longe minor erat uniuersa apparatus bellici comparatione:

pripuit. Agleiæ tunc maximus uictoriæ suæ spectator infederat. Andragatius uero comes eius summâ belli admistrabat: q̄ cum largissimis militum copiis: ipsaq; magnarū copiarū fortitudine p̄cellēte cōsilio oēs incredibiliter alpiū ac fluminū aditus cōmunisset: ineffabili iudicio dei: nauali expeditione dū incautū hostē præuenire & obruere parat: sp̄ote eadē: quæ obstruxerat claustra: deseruit. Ita Theodosius nemine sentiēte: ut nō dicā repugnāte: uacuas trāsmisit alpes atq; Aquileiā: improuisis adueniēs hostē illū magnū Maximū trucē & ab immanissimis quoq; germanorū gētibus tributa ac stipendia solo terrore noīs exigentē sine dolo & cōtrouersia clausit: cepit & occidit. Valentinianus recepta Italia potitus impio ē. Andragatius comes cognita Maximi nece p̄cipitem sese e nauis in undas dedit ac suffocatus ē. Theodosius incruētā uictoriā deo procurāte suscepit. Ecce regibus & tp̄ibus Xp̄ianis qualiter bella ciuilia cum uitari nequeunt: transigunt. Ad uictoriā peruentū est: irrupta ē ciuitas: correptus tyrānus: & hoc parum est. Ecce a pte alia uictus hostilis exercit⁹ atq; ipso tyrāno truculētior comes tyrāni ad mortem coactus tantæ dissolutæ elusæq; insidiæ: rāti apparatus exinaniti sunt: & tamē nullus dolos struxit: nullus aciē disposuit: postremo nullus. s. gladiū de uagina extulit. Formidolosissimum bellū sine sanguine usq; ad uictoriā: & in uictoria duorum morte cōfectus ē. Et ne hoc q̄sq; casu factū putet: quo magis potentia dei qua dispēsant: & iudicant uniuersa propalato sui testimonio declarat: obstrepentiū mentes uel ad cōfusionē uel ad fidem cogar: dico rem ignotā oibus & oibus notā. Post hoc bellū quo Maximus interfectus est multa utiq; sicut oēs recognoscimus: Theodosiūq; filiū eius Honorū usq; ad nunc externa bella & ciuilia cōsecuta sunt: & tñ omnia pene usq; in hodiernū diem eqdē cū fructu simplicis sanctæq; uictoriæ: uel nullo uel mīmo sanguine q̄uerunt. Igit̄ Valentinianus iunior regno restitutus extincto Maximo: eiusq; filio uictore: quem impatorez gallicus Maximus relinquens p̄fecerat: ipse in Galliā transiuit: ubi cū tranquilla repu. in pace ageret: apud Viennam dolo Arbogastis comitis sui: ut ferunt: strangulatus: atq; ut uoluntariam sibi consciuisse mortem putaretur: laqueo suspensus est.

Arbogastes Valētiāno impator̄ occiso statū Eugēiū tyrānū fecit impatorē. Ca. XXII.

Artuo Valētiāno Augusto Arbogastes Eugēiū tyrānū mox creare ausus ē legitq; hoīez: cui titulū impatoris ip̄oneret: ip̄e actur⁹ impiū uir barbarus aīo cōsilio: māu: audacia: potētiāq; nimius: cōtraxitq; undiq; innumeras inuictasq; copias uel Romanorū p̄sidiis uel auxiliis barbarorū: alibi ptāte: alibi cognatiōe subnix⁹ Historiaz notā ēt oculis plurimorū q̄ melius q̄ spectauere nouerūt. Dilatari nō opus est uerbis: potētia dei nō fiducia hoīs uictorem semper extitisse Theodosium. Arbogastes iste p̄cipuum in utroq; documentū ē: qui & tunc cū Theodosio paruit: tantis istructusq; p̄sidiis Maximū ip̄e mīmis cepit: & nunc cū aduers⁹ eundē Theodosiū collectis gallicorū Frācorumq; uirib⁹ exundauit: nixus ēt p̄cipuo cultu idolorū: magna tñ facilitate succubuit. Eugēi⁹ atq; Arbogastes instructas acies cāpis expedierant: arcta alpiū latera atq; inuitabiles trāsitus: p̄missis callide insidiis occuparāt: ut ēt si nūero ac uiribus impares forent: sola tñ belli dispositiōe uictores. At uero Theodosi⁹ in summis alpib⁹ cōstitutus expers cibi: ac somni sciēs q̄ destitutus suis: nesciēs q̄ clausus alienis: dñm Xp̄m solus solū q̄ posset oīa: corpe humi fusus: mēte cœlo fixus orabat. Dehinc postq̄ in somnem noctez p̄cū cōtinuatiōe transegit: & testes pp̄moduz quas in p̄ciuz p̄sidiū cœlestis appōderat⁹ lachrymarū lacunas reliquit fiducialiter arma corripuit sol⁹. Sciens uero se esse nō soluz signo crucis tuēduz: sed & uictoriā adeptuz: signo crucis se muniēs signuz uictoriæ dedit: ac se in bellum: ēt si nemo sequerē: uictor futurus imisit. Prima salutis uia extitit. Arbitrio hostilium p̄tiū comes: q̄ cū ignarū imperatorē circūpositis excēpif-

set insidiis: cōuersus ad reuerentiā p̄sentis Augusti nō solū periculo liberauit: ueꝛ etiam instruxit auxilio. At ubi ad cōtigua imiscendæ pugnæ spatia peruentū est: cōtinuo magnus ille & ineffabilis turbo uentorū in ora hostiū ruit. Ferebant per aerē spicula n̄rorū atq; ultra mensurā hūani iact⁹ per magnū inane portata: nunq̄ propemodū caderē p̄usq̄ impingerēt sinebant. Porro turbo aut cōtinuus ora pectoraq; hostiū nūc illis grauius scutis euerberabat: nunc imp̄ssis ptinaciter obstructa claudebat: nūc auulsis uiolēter destituta nudabat: nunc oppositis iugiter in terga trudebat: tela etiā quæ ipsi uehemēter intorserant: excæpta uentis ip̄etu supinata: ac retrorsum coacta ip̄os ifeliciter cōfigebāt. Prospexit sibi humanæ conscientiæ pauor: nam continuo sese parua suorum manu fusā uictori Theodosio hostilis strauit exercitus.

Eugenius tyrannus captus est & occisus.

Cap. XXIII.

Eugenius captus atq; interfectus est. Arbogastes sua se manu p̄culit. Ita & hic duorū sanguie bellū ciuile restinctū ē absq; illis. x. M. Gothorū: quos p̄missos a Theodosio Arbogastes deesse fundit⁹ fertur: quos utiq; p̄didisse lucꝛ: & uinci uincere fuit. Nō insulto obtrectatoribus nostris. Vnum aliquod ab initio urbis conditæ bellum p̄ferant tam pia necessitate susceptū: tā diuina felicitate cōfectū: tā clāmētī benignitate sopitū: ubi nec pugna grauē cadē: nec uictoria cruentā exegerit ultionem: & fortasse cōcedā: ut nō hæc fidei christiani ducis cōcessa uideant. Quis ego hoc testimonio nō laborē: q̄n̄ unus ex ip̄is poeta q̄dem eximius: sed paganus puicacissimus huiusmodi uersib⁹ & deo & hoī testimoniū tulit: q̄bus ait. *O nimium dilecte deo: tibi militat æther.* Et cōiurati ueniunt ad classica uētī. Ita cœlitus iudicatū est inter ptē etiā sine p̄silio hoīuz de solo deo hūiliter spantē: & ptē arrogātissime de uirib⁹ suis: & de idolis p̄sumētē. Theodosius at cōposita, tranquillataq; repub. ap̄d Mediolanū cōstitut⁹ dieꝛ obiit.

Arcadius & Honorius regnum imp̄ii Romāi suscepērūt. Cap. XXIII.

Anno ab urbe condita. M. c. xlix. Arcadius Augustus: cui⁹ nūc filius Theodosi⁹ orientē regit: & Honorius Augustus frater eius: cui nūc respu. inniti⁹. xlii. loco cōe impiū: diuisis tm̄ sedibus tenerē coeperūt: uixitq; Arcadi⁹ post patris excessum ānis. xii. imperiūq; summā Theodosio filio suo paruo admodū moriens tradidit. Interea Gildo comes q; in initio regni eorū Aphricæ p̄erat: simul ut defunctum Theodosium cōperit: siue ut qdā ferunt: quadā p̄mot⁹ inuidia Aphricā orientalis imp̄ii ptib⁹ iūgere molitus ē: siue ut alia tradit op̄io: m̄imā in puulis spem fore arbitratus: p̄sertim cuz absq; his nō facile ātea q̄sq; pusillus in imp̄io relict⁹ ad maturitatē uirilis ætatis euaserit: istiq; ppemodū soli inuēiant: quos ob gratiam patris ac suā fideꝛ & diuisos & destitutos Xpi tutela puexerit. Aphricā excerptā a societate reipu. sibi usurpare ausus ē gentili magis licentia cōtentus: q̄ ambitu regiæ affectiōis inflatus. Huic Mascezel frater fuit q; no uarū reꝛ molitiōes in fratre phorrescens cū filiis adolescētib⁹ in Italiā rediit. Gildo & absentia fratris & p̄ntiā filiorū eius suspectā h̄ns: adolescētes dolo circūuentos interfecit. Ad hūc iā ut hostē bello insequēdū Mascezel frater missus ē: quē idoneuz p̄curādæ rei pub. for̄ ppriæ orbitatis recēs dolor pollicebat. Igit̄ Mascezel iā ide a Theodosio sciēs: q̄ tū ī reb⁹ despatisimis orō hoīs p̄ fidē Xpi a clāmētia dei ip̄etraret: caprariā ifulā adiit un̄ secū scōs seruos dei aliquot p̄motus p̄cibus suis sūpsit: cū his orōnibus ieiuniis: psalmis dies & noctes otinuās sine bello uictoriā meruit: ac sine cæde uidiētā. Ardaliō fluminis nomen est: qd̄ fluit iter Thebastē & Metriderā ciuitates: ubi cū parua māu: hoc est cū. v. M. ut aiunt: militū cōtra. lxx. M. hostiū castrametatus: cū interiecta mora excedere loco: oppositasq; p̄iacentis uallis āgustias trāsgredi uellet: intercurrente nocte beatus Ambro. ep̄iscopū Mediolani paulo añ defunctū per somniū sibi uidere uisus est: signifi

cātē manu & ipaſto ad humū ter baculo dicētē. hic. hic. hic. Quod ille prudenti cōie-
ctura intellexit: merito annūciantis fidē uictoriā: uerbo locum: numero diē significari.
Substitit ac tertio demū die: post noctē orationibus hymnisq; peruigilem: mūtus ipſis
coeleſtium ſacramentorū myſteriis: in hoſtē circūfuſū proceſſit. Et cū ad eos qui primi
occurrerant pia pacis uerba iaſtaret: ſigniferū quēdā inſolēter obſiſtētē: iam iāq; pugnā
excitātē: gladio percuffit in brachio: eūq; manu debilē ipſo uulnere coegit pronū inclina-
re uexillum. Quo uiſo reliquæ cohortes deditiōnē iā fieri priorū æſtimātes: certatī ſeſe
ad Maſcezelē ſignis tradidere cōuerſis. Barbari: quorū magnā multitudinē Gildo ad bel-
lū deduxerat defectu militum deſtituti in diuerſa fugerunt.

Gildo occiſus eſt.

Cap. XXV.

Gildo & ipſe fugā molitus: arrepta nauis: ut in altum prouect⁹: ac deinde reuoca-
tus in Aphricā eſt: poſt aliquot dies ſtrāgulatus interiit. Periclitaremur ſub tā
torum miraculorum relatu: quaſi præſumpta mētiēdi ipudētia: ſi adhuc uocez
noſtrā: cōſciētia corū: qui interfuere: nō præcurreret. Nullæ aguntur inſidiæ: nulla corru-
ptio & lxx. M. hoſtium uincunt. Pene ſine pugna fuit uictus ad tēpus: ne plus audeat
uictor iratus. Trāſportatur ī diuerſum locum: ut neſciatur a fratre occidi: quo uidiētur
occiſi. Sane idē Maſcezel elatus rerūz ſecundarū inſolētia: poſthabito ſanctorūz conſor-
tio cum quibus ātea deo militās uicerat: etiā eccleſiā temerare auſus ē: atq; ex ea quōſdā
nō dubitauit extrahere. Secuta eſt pœna ſacrilegum: nam iisdē ſuperſtitibus atq; inſul-
tantibus: quos ab eccleſia ad pœnā protraxerat: poſt aliquātū tēpus ſolus ipſe punit⁹ ē:
probauitq; in ſe uno ad utrūq; ſemp diuinū uigilare iudiciū: quādo & cū ſpauit adiutus
& cū cōtēpſit: occiſus ē. Interea cū a Theodoſio īperatoī ſeniorre ſingulis potiſſimis ifan-
tuz cura & diſciplina utriuſq; palatii omiſſa eēt: hoc eſt Rufino oriētalis aulæ: Stiliconi
occidentalis impii: quid uterq; egerit: quid ue agere conatus ſit: exitus utriuſq; docuit cū
alius ſibi: alius filio ſuo affectans regale faſtigiū: ut reb⁹ repēte turbatis: neceſſitas reipu-
bilæ: ſcelus ambitus tegetet: gentes barbaras ille immiſit: hic fouit. Taceo de Halarico
rege cū Gothis ſuis ſæpe uictor: ſæpe cōcluſor: ſæperq; dimiſſo. Taceo de ifelicib⁹ illis apd
Polentiam geſtis cū barbaro & pagano duce: hoc eſt Sauli cui ſūma belli cōmiſſa ē: cu-
ius improbitate reuerēdiſſimi dies: & ſanctuz palca uiolatū ē: cædentiq; hoſti pp religio-
nem: ut pugnaret exortū ē: cū qdēz oſtendente ī breui iudicio dei: & qd fauor eius poſ-
ſet: & qd ultio diuina exigeret: pugnantēs uicimus: uictores uicti ſumus. Taceo de ipſo
ruz inter ſe barbarorū crebris dilacerationibus: cum ſe iuicez Gothorū cunei duo: deide
Halanī atq; Hunni uariis cædibus populabantur.

Rhedagaiſus hoſtis Italiā intrauit: & occiſus eſt cum gēte ſua. Cap. XXVI.

Rhedagaiſus oīum antiquorū pſentiūq; hoſtiū lōge imaniſſimus repentino īpe-
tu totā inundauit Italiā: na3 fuiſſe ī populo ei⁹ pl⁹ q̄. cc. M. gothorū ferūt. Hic
ſupra hāc incredibilē multitudinē indomitāq; uirtutē pagan⁹ & Scythā erat:
q̄ ut moſ ē barbaris huiuſmōi gētibus omnē Romani generi ſanguinem diis ſuis pro-
pinare deuouerat. Hoc igiſ Romanis arcibus iminēte ſit oīum paganorū ī urbe cōcur-
ſus clamātū: hoſte3 eſſe cuz utiq; uiriū copia tu3 maxie pſidio deorū uicēdū: potētez ur-
bez āt ideo deſtitutā & mature piturā: qa deos & ſacra pdiderit: magnis q̄relis ubiq; agi-
tur: & cōtinuo de repetendis ſacris: celebrādiſq; tractat. Feruēt tota urbe blaſphemix.
uulgo uomī chriſti tanq̄ lues aliq̄ pſentiuz temporū pbris īgrauat. Itaq; ieffabili iudicio
dei factū eſt: ut qm ī pmixto populo piis gratia īpiis pœna debebat: oportebatq; pmit-
ti hoſtes: qui in ſuaſibilem in plurimis: & cōtradicentem ciuitatem ſeuerioribus ſolitos
flagris coarguerent: nō tamen eos q̄ indiſcrete cūctos ītempata cæde delerēt: duo tunc

populi Gothorum cum duobus potentissimis regibus suis per Romanas puicas bacchantes: quorum unus christianus priorque Romano populo: & ut res docuit: timore dei mitis in cæde: alius paganus barbarus & uere Scythæ: quæ non tantum gloriam: aut prædam: quantum iexatura bili crudelitate ipsarum cædæ amaret in cæde: & hic iam receptus sinu Italiae Romam e proximo trementes terrorem quassabat. Itaque si huic ultionis potestas premitteretur: quæ Romanis ob hoc precipue timendum arbitrabantur: quia fauorem deorum sacrificiorum obsequi iuitaret: & imoderatior cæde sine fructu emendationis arsisset: & error nouissimus peior fore creuisset: quod quidem in pagani & idolatræ manu incidisse non solum paganis residuis de restaurando cultu idolorum esse indubitata: sed & christianis periculosa persuasio: cum & hi per iudicio terrentur: & illi confirmarentur exemplo. Quamobrem iustus dispensato humani generis deus prore paganum hostem uoluit: & christianorum preualere permisit: ut pagani blasphemantesque romani & illo confunderentur perditio: & hoc punirentur imisso: maxime cum imperatoris Honorii admiranda in rege continentia & sanctissima fides non parum diuinæ misericordiam mereretur. Cõceduntur quidem aduersus immanissimum illum hostem Rhedagaisum aliorum hostium turmæ cum copiis suis: inclinant ad auxilium eorum animi. Ad sunt Vldinus & Sarus Hunorum & Gothorum duces presidio romanorum: sed non finit deus rem potentiam suam uirtute hominum & maxime hostium uideri. Cõterritum diuinitus Rhedagaisum in Fesulanis montes coegit: eiusque secundum eos quæ parcissime referunt. cc. M. hominum iopum consilium & cibi in arido & aspo montis iugo: urgente undique timore concludit: agminaque quibus dudum angusta uidebat Italia latendi spe in unum ac paruum uerticem trudit. Quid multis morer? Non disposita in bellum acies fuit: non furor timorque in certa pugna prætulit: non cædes acta: non sanguis effusus est: quod felicitati postremo loco deputari solet: dâna pugnae euentu cõpensata uictoria: edentibus bibentibus ludentibusque nostris tantum illi tantumque imanes hostes esurietes & sitietes languetesque cõfecti sunt. Parum hoc est: nisi captum & cathenatum ac subiugatum sciat: quæ timere Romanis: illumque idolatram suum: cuius sacrificia se magis pertimescere quam arma fingeant: sine proelio uictum ac uictum sub iugo cathenisque despiciant. Igitur rex Rhedagaisus solus spem fugæ sumens clam suorum deseruit: atque in nostros incidit: a quibus captus & paulisper retentus ac deinde interfectus est. Tanta uero multitudo captiuorum Gothorum fuisse fertur: ut uilissimarum pecudum modo singulis aureis passim greges hominum uederentur. Sed nihil superesse deus de eodem populo finit: nam ilico cunctis quæ emebantur morientibus: quod improbi emptores eorum non impederunt turpiter precii: expederunt misericorditer sepulturis. Igitur ingrata Roma: quæ sicut nunc sensit non ad remittendam sed ad reprimendam idolatræ præsumptionem: iudicis dei obliquam misericordiam: ita continuo propter uiuorum mortuorumque scorum pia recordationem dei iram passuram plenam: si forte confusa poeniteat: & per experientiam fidem discat: ab incursu Halarici regis & hostis: sed christiana: aliquotulo ad tempus spacio: differtur.

Stilico uoluit usurpare imperium Romanum pro filio.

Cap. XXVII.

Interea comes Stilico Vuadalorum ibellis auaræ perfidæ & dolosæ gentis genere æditus: paruipedens quæ sub imperatore imperabat: Eucherium filium suum: sicut a plerisque traditum: iam inde christianorum persecutionem a puero priuatoque meditantem in imperio quoquo modo substituere nitebat. Quamobrem Halaricum cunctaque Gothorum gentem pro pace optata & quibuscumque sedibus suppliciter ac simpliciter orantem: occulto foedere foues: publice autem & belli & pacis copia negata ad tenendam terrendamque reuera. reseruauit. Præterea gentes alias copiis uiribusque intolerabiles: quibus nunc Galliarum Hispaniarumque provinciarum premitur: hoc est Halanorum Sueuorum Vuadalorum: ipsorum simul motu impulsorum Burgundionum ultro in arma sollicitas: detereso semel Romani nominis metu: suscitauit: eas interim ripas Rheni quaterere: & pulsare gallias uoluit: sperans miser sub hac necessitatis cir-

cūstātia: q̄a & extorquere īperiuꝝ genero posset ī filiū: & gētes barbarā tā facile cōprimi q̄ cōmoueri ualerēt. Itaq; ubi īperatori Honorio exercituiq; romano hęc tātoꝝ sceleꝝ scena patefacta est: cōmoto iustissime exercitu occisus est Stilico: qui ut unuꝝ puerum purpurā idueret: totius generis humani sanguinem dedit. Occisus est & Eucherius: q̄ ad cōciliādū sibi fauorē paganorū restitūtōe tēploꝝ & euerfione ecclesiāꝝ: ibuturū se re- gni primordia minabatur: pauciꝝ cū iisdē satellites tantarum mollitionum puniti sunt Ita minimo negotio paucorumque pōena ecclesiā christi cum imperatore religioso & liberatā sunt & uindictatā. Itaque post hęc tanta augmenta blasphemiarum: nullam que puram ultima illa diuque suspensa urbem pōena consequitur.

Halaricus urbem expugnauit Romam: & deprædatus est.

Cap. XXVIII.

Adest Halaricus: trepidā Romā obsedit: turbat irrūpit. Dato tamen præcepto prius: ut si q̄ in sancta loca præcipueq; ī sanctorū apostolorū Petri & Pauli basilicas cofugissent: hos in primis īuiolatos securosq; eē sinerēt. Tū deīde inq̄tū possent prædā ihīates a sanguine temperarent: accidit quoq; quo magis illa urbis irru- ptio īdignatione dei acta: q̄ hostis fortitudie pbaret. ut. b. Inno. Romanæ ecclesiā epī- scopus: tanq̄ iustus Loth subtractus a Sodomis occulta prouidentia dei apud Rauen- nam tunc positus peccatoris populi non uideret excidium. Discurrentibus itaq; per urbem barbaris forte unus Gothorū idemque potens & Christianus sacram deo uir- ginem iam ætate prouectam in quadam ecclesiā domo repperit. Cumq; ab ea aurum argentumque honeste exposceret: illa fideli constantia esse apud se plurimum & mox proferendum spopondit: ac protulit. Dumque expositis opibus attonitum barbarum magnitudine & pondere ac pulchritudine: ignota & uasorum qualitate: uideret: uirgo christi ad barbarum ait. Hęc Petri Apostoli sacra ministeria sunt. Præsūme si audes de facto tu uideris. Ego quia defenderi nequeo: contendere non audeo. Barbarus uero ad reuerentiam religionis timore dei & fide uirginis motus ad Halaricum hęc per nun- cium rettulit: qui continuo reportari ad apostoli Basilicam uniuersa: ut erant uasa: im- perauit: uirginem etiam simulque omnes qui se adiūgerent christianos: eodēq; cum de- fensione deduci. Ea domus sanctis sedibus longo ut ferunt: & medio interiectu urbis aberat. Itaque magno spectaculo omnium disposita per singulos singula: & super capi- ta lata palam aurea atq; argentea uasa portātur: exertis undiq; ad defensionem gladiis pia pōpa munit. Hymnus deo romāis barbarisq; cōcīnentibus publice canit. Personat late ī excidio urbis salutis turba: oēsq; etiā ī abditis latētes īuitat: ac pulsat: cōcurrūt un- diq; ad uasa Petri: uasa christi: plurimi etiā pagani christianis pfellioe si nō fide admiscēt & per hoc tamē ad tēpus: quo magis cōfundant: euadūt. Quanto copiosius aggregan- tur romāni cōfugiētes: tanto auidius circūfunduntur barbari defensores. O sacra & ief- fabilis diuini iudicii discretio. O sactū istud & salutare flumē: quod parua exortū dum- beato alueo ī sanctorū sedes tendit: oberrātes: piclitātesq; aīas ī sinū pia rapacitate perue- xit. O præclara illa christianæ militiæ tuba: quæ generaliter cūctos dulcissimo ad uitam modulamine īuitans: quos ad salutē iobediētes nō suscitauit: iexcusabiles reliqt ad mor- tē. Mysteriū hoc quod ī transferendis uasis: dicendis hymnis: ducēdis populis fuit: tāq; magnū cribꝝ fuisse arbitror: p̄ quod ex cōgregatiōe populi romāi tanq; ex magna mal- sa frumenti: per oīa ex uniuerso ābitu ciuitatis latebraꝝ foramina effluxere grana uiua siue occasione siue ueritate cōmota: oīa tamē de præsentē salute credentia ex horreo do- minicæ præparatiōis accepta sūt. Reliqua uero sicut stercora: & uelut paleæ ipsa uel iere- dulitate uel iobediētia præiudicata ad exterminiū atq; icēdiū remāserūt: q̄s hęc ppende- re plenis miraculis: q̄s prædicare dignis laudibꝝ queat? Tertia die barbari q̄ ingressi ur-

bē fuerāt: spōte discedunt: factō qđē aliquātarū ædiū icēndio: sed ne tāto qđē q̄tū. dcc. cōditionis eius āno casus effecerat. Nā si exhibitā Neronis īperatoris sui spectaculis inflāmationē recēseā: pculdubio nulla cōparatiōe æquiperabit secūdū id: quod excitaue-
rat lasciuiā p̄cipis: hoc quod nūc contulit ira uictoris. Neq; uero Galloꝝ meminisse in huiusmodi collatiōe debeo: quā cōtinue pene per āni spatiū icēnsæ urbis attritos cīeres possederūt. Et ne qsq; forte dubitaret ad correptiōeꝝ superbæ lasciuiæ: & blasphemix ciuitatis hostibus fuisse p̄missū: eodē tēpore clarissima urbis loca fulminibus diruta sunt quæ iflāmari ab hostibus nequiuērūt. Anno itaq; ab urbe cōdita. M. c. lxxiiii. irruptio urbis p̄ Halaricū facta ē: cuius rei q̄uis recens memoria sit: tamē si quis ipsius populi ro-
mani & multitudinē uideat & uocē audiat: nihil factū: sicut ēt ipsi fatētur: arbitrabitur nisi aliquantis adhuc existentibꝯ ex icēndio ruinis forte doceat. In ea irruptiōe Placidia Theodosii p̄cipis filia: Arcadii & Honorii īp̄torū soror: ab Attahulfo Halarici p̄pin quo capta ē atq; ī uxorē assūpta: q̄si eā diuino iudicio uelut speciale pignꝯ obsidē Roma tradiderit: ita iūcta barbari potētissimi regis cōiugio multo reipu. cōm̄do fuit. Interea ante biēniū romanæ irruptionis excitatæ p̄ Stiliconē gētes Halanoꝝ: ut dixi: Sueuoꝝ: Vuandaloꝝ: multaq; cū his aliæ Francos p̄terrūt: Rhenum trāseūt: Gallias iuadūt: di-
rectoq; īpetu Pyreneū usq; pueniunt: cuiꝯ obice ad tēpꝯ repulsæ per circūiacētes puin-
cias refundunt. His p̄ gallias bacchātibus apud Britānias Gratianus municeps eiusdeꝝ ifulæ tyrānus creat: & occidit. Huius loco Cōstantinus ex infima militia p̄pter solam sp̄e nois sine merito uirtutis elligit: q̄ cōtinuo ut iuasit īperiū ī gallias trāsiit. Ibi sæpe a barba-
ris icertis foederibus illusus detrimēto magis reipu. fuit. Misit uero ī Hispanias iudices quos cū puinxiæ obediēter accepissent: duo fratres iuuenes nobiles & locupletes Didy-
mus & Verianianus nō assūpsere: ne aduersus tyrānū qđē tyrānidē: sed īp̄torī iusto aduersus tyrannū & barbaros tueri sese patriaq; suaz moliti sunt. Quod ipso gestæ rei ordine patuit: nā tyrānidē nemo: nisi celeriter maturatā secreto iuadit: & publice arma: cuius sūma ē: assūpto diademate ac purpura uideri ante q̄ sciri. Hi uero plurimo tēpore seruulos tātū suos ex p̄p̄riis p̄sidiis colligētes ac uernacula alentes sūptibus: nec diffi-
mulato p̄posito absq; cuiusq; īq̄titudine ad Pyrenici claustra tēdebāt. Aduersus hos Cō-
stantinus Cōstātē filiū suū: p̄hdolor: ex monacho cæsare factū cū barbaris q̄busdaz qui quōdā in foedus recepti atq; ī militia allecti Honoriaci uocabātur: in Hispanias mi-
sit. Hinc ap̄d Hispanias prima mali labes: nam interfectis illis fratribus q̄ tutari priuato p̄sidio pyrenici alpes moliebātur: his barbaris quasi in precīū uictoriæ primum p̄-
dandi in Palatinis campis licentia data: dehinc supradiēti montis claustrorūq; eius cura permissa ē: remota rusticanoꝝ fideli & utili custodia. Igitur Honoriaci imbuti p̄æda & illecti abundantia: quo magis scelus īpunitū foret: atq; ipsis sceleris plus liceret: p̄dita Py-
renici custodia claustrisq; patefactis cūctas gētes: quæ per gallias uagabantur: hispania-
rum prouinciis immittūt: iudemq; ipsi adiuguntur: ubi actis aliq̄diu magnis cruētisq; di-
scuribus post graues rerum atq; hominum uastationes: quarum ipsos quoq; mō p̄-
nitet: habita sorte: & distribura usq; ad nunc possessione consistūt. Multa nunc mihi de huiusmodi rebus facultas loquendi foret: si nō secūdū oēs homines apud uniuscuiusq; mentē cōsciētia secreta loqueretur. Irruptæ sunt hispaniæ: cædes: uastatiōesq; passæ sūt nihil quidē nouū: hoc enim nūc per biēniū illud: quo hostilis gladius sæuit: sustinere a barbaris: quod per. cc. quondam annos passæ fuerant a Romanis: quod etiā sub īpe-
ratore Galeno per annos propemodū. xii. germanis euertētibus excaperunt. Verūtū quis nō se: qui sui suorūq; actū uel etiā cogitationum conscius iudicia dei metuit iuste omnia passum: uel etiā parua sustinuisse fateatur: aut quis se non intelligit deūq; nō me

tuit: quomodo nō iuste ista & quidē parua sustinuit? Quæ cū ita sint: illud tātū clāmentia dei eadē pietate qua dudū prædixerat: procurauit: ut secūdū euāgelium suū: quo icēfabiliter cōmonebat: cū uos p̄secuti fuerint in una ciuitate: fugite in aliā: quisq; egrediēs quo abire uellet ipsi barbaris mercenariis ministris ac defensoribus uteret. Hoc tunc ipsi ultro offerebant. Et qui auferre omnia interfectis omnibus poterant: particulā stipendii ob mercedē seruitii sui & transuecti oneris flagitabāt: & hoc quidē a plurimis factum ē. Qui autem nō crediderunt euangelio dei quasi contumaces: uel si etiā nō audierunt: dupliciter contumaces non dederunt locum iræ: iuste superueniente ira comprehensi & oppressi sunt: q̄q; & post hoc quoq; continuo barbari execrati: gladios suos ad aratra cōuersi sūt: residuosq; romanos ut socios modo & amicos fouent: ut inueniantur iam inter eos quidam romani: qui malint inter barbaros pauperem libertatē: q̄ iter Romanos tributariam sollicitudinem sustinere: q̄q; si ob hoc solum barbari Romanis finibus immissi forent: quod uulgo p̄ orientem & occidentem ecclesiæ christi Hunnis Sueuis: Vuādalis & Burgundionib; diuersisq; & inumeris credentium populis replentur: laudanda & attollēda misericordia dei uideretur: quādoq; & si cū labefactiōe nostri tantæ gētes agnitiōe ueritatis accipient quā iueniūt utiq; nisi hac occasiōe nō possēt. Quid enim dāni ē christiano ad uitā æternā inhiāti huic sæculo quolibet tēporē & quoquo pacto abstrahi: quid autē lucri est pagano in medio christianorū aduersus fidez obdurato si paulo diutius diē protrahat quandoq; moritur; cui desperata cōuersio est: Et quia ineffabilia sunt iudicia dei: quæ nec scire oīa nec explicare: quæ scimus: possumus: breuiter expresserim correctionē iudicis dei: quoquo pacto accidat iuste sustinere: qui sciūt: iuste sustinere q̄ nesciūt. Anno ab urbe cōdita. M. clxxv. Honori; impator uidēs tot oppositis tyrānis nihil aduersū barbaros agi posse: ipsos prius tyrānos deleri iubet. Cōstantio comiti huius sūma belli cōmissa ē. Sensit tūc demū resp. & quā utilitatē ī romano tādē duce recæperit: & quā eaten; p̄niciē plōga tēpora barbaris comitib; subiecta tolerarit.

Honori; rēpublicā Cōstantio cōmittit: & extincti sunt oēs tyrāni. Cap. XXIX.

Git Constantius comes ī Galliaz cū exercitu p̄uectus Cōstantinū īperatorem apud Arelatū ciuitatē clausit: cæpit & occidit. Iam hinc ut de cathalago tyrannoz q̄ breuissime loquar: Cōstātē filiū Cōstātini Gerōtius comes suus uir nequā magis q̄ p̄bus apud Viēnā iterfecit: atq; in eius locū Maximū quēdam substituit. Ipse uero Gerōtius a suis militibus occisus ē. Maximus exutus purpura: destitutusq; a militibus Gallicanis: q̄ in Aphricā traiectis: deide ī Italiā reuocati sunt: nūc inter barbaros ī Hispania egens exulat. Ionius postea uir Galliaz nobilissimus in tyrānidē mox ut asurrexit: cæcidit. Sebastian; frater eiusdē hoc solū ut tyrānus moriret: ellegit: naz continuo ut ē creatus: occisus ē. Quid de ifelicissimo Attalo loquar: cui occidi iter tyrannos honor & mori lucrū fuit? In hoc Halaricus īpatore facto iterfecto resecto ac defecto: citi usq; his oībus actis pene q̄ dictis minimū risit: & ludum spectauit īperii. Nec mirum si iure hac pompa miser lusus est: cuius ille umbratilis consul Tertulus ausus est in curia dicere: loquar uobis patres conscripti cōsul & pontifex: quorum alterum spero: sperant ab eo q̄ nō habebat spem: & maledictus utiq; q̄ spem suā posuerat in homine. Attalus itaq; tanq̄ inane imperii simulacry cū Gothis usq; ad Hispanias portatus est: unde discedens nauis: incerta moliens in mari captus: ad Constantium comitem deductus: deide imperatori Honorio exhibit; truncata manu uitæ relictus ē. Heraclianus iterea Aphricæ comes missus: cum idem Attalus umbrā gestaret imperii: Aphricā strenue aduersū iudices ab eo missos tutatus: consulatum assecutus est: quo elatus supercilio Sabinum domesticum suum uirum ingenio callidū: industriaq; solertem & sapientem nominan-

dum: si animi vires tranquillis studiis accommodatisset: generum allegit: cum quo quorundam periculorum suspitiones dum patitur: fecit: atque: aliquodiu Africana annona extra ordinem detenta ipse tandem cum imensa certe temporibus nostris satis incredibili classe nauium Romam contendit: nam habuisse tunc. iiii. M. lxx. naues dicitur: quem numerum ne apud Xerxen quidem præclarum illum Persarum regem: nec Alexandrum magnum: uel quendam alium regum fuisse historiae ferunt. Is simul ut cum agmine militum ad urbem pergens litore egressus est: occursum Comitis Marini territus: & in fugam uersus arrepta nauis solus Carthaginem rediit: atque ibi continuo militari manu interfectus est. Sabinus gener eius Constantinopolim fugit: unde post aliquantum temporis retractus exilioque damnatus est. Hunc omnem cathalogum ut dixi: uel manifestorum tyrannorum uel inobedientium ducum optima Honorius imperator religione & felicitate meruit: merito sane quia in his diebus præcipiente Honorio & adiuuante Constantio pax & unitas per uniuersam Africam ecclesiae catholicae reddita est: & corpus christi: quod nos sumus grata discessione sanatum est: imposita executione sancti præcepti Marcellino tribuno uiro in primis prudenti & industrio: omniumque honorum studioque appetentissimo: quem Marinus comes apud Carthaginem incertum zelo stimulatus: an auro corruptus occidit: qui continuo reuocatus ex Africa factusque priuatus uel ad poenam uel ad poenitentiam conscientiae suae dimissus est. Anno ab urbe condita. M. c. lxxviii. Constantius Comes apud Arelatum Galliae urbem consistens magna rege gerenda industria gothos a Narbona expulit: atque abire in Hispaniam coegit iter dicto præcipue: atque itercluso omni conatu nauium & peregrinorum usu commercio gothorum. Tunc populis Atthaulfo rex perat: qui post irruptionem urbis ac mortem Halarici Placidiae: ut dixi: captiua sorore imperatoris in uxorem assumpta: Halarico in regnum successerat. Is ut supra auditum atque ultimo exitu eius probatum est: satis studiose sectator pacis: militare fideliter Honorio imperatori: ac per defendenda romanae republi. impendere vires gothorum vires præoptauit: nam ego quoque ipse uirum quendam Narbonensem illustrem sub Theodosio militiae: etiam religiosum prudentemque & grauem apud Bethleem oppidum Palaestinae: beatissimo Hieronymo presbytero referente: audiui se familiarissimum Atthaulfo apud Narbonam fuisse: ac de eo saepe sub testificatione didicisse: quod ille cum esset animo: uiribus: ingenioque nimius referre solitus esset se: primis ardentem inhians: ut obliterato romano nomine: romanum omnem solum Gothorum imperium & faceret & uocaret: essetque: ut uulgariter loquar Gothia: quae Romania fuisset: fieret nunc Atthaulfus: quod quodam Caesar Augustus. At ubi multa experientia probauisset: neque gothos ullo modo parere legibus posse propter effrenatam barbariem: neque reipublicae interdici leges oportere: sine quibus respublica non est respublica. elegisse se salutem: ut gloriam sibi de restituendo in integrum augendoque romano nomine gothorum uiribus quareret: habereturque apud posteros romanae restitutionis auctor: postquam esse non poterat imitator. Ob hoc abstinere a bello: ob hoc inhiare paci nitebatur: præcipue Placidiae uxoris suae: foeminae sane ingenio acerrimae: & religionis satis probatae: ad omnia bonarum ordinationum opera persuasum & consilio temperatum. Cumque eidem paci petenda atque offerenda studiosissime insisteret apud Barchilonem Hispaniae urbes dolo suorum: ut fertur occisus est. Post hunc Segericus rex a gothis creatus cum itidem iudicio dei ad pacem pronus esset: nihilominus a suis interfectus est. Deinde Vallia successit in regnum ad hoc electus a gothis: ut pacem infringeret: ad hoc ordinatus a deo: ut pacem confirmaret. Hic igitur territus maxime iudicio dei: quia cum magna superiore ab hinc anno gothorum manus instructa armis nauigiisque transire in Africam moliret: in. xii. M. passuum Gaditani freti tempestate correpta miserabili exitu perierat: memor etiam illius acceptae sub Halarico cladis cum gothi in Siciliam transire conati in conspectu suorum miserabiliter arrepti & demersi sunt

pacē opti mā cū Honorio impatore datis lectissimis obsidibus pepigit. Placidia impato-
ris sororē honorifice apud se hōesteq; habitā fratri reddidit. Romāe securitati piculus
suū obtulit: ut aduersus cæteras gentes: quæ p Hispanias confedissent: sibi pugnaret: &
romanis uinceret: quibus Halanorū cæteri: Vādaloꝝ Sueuorūq; reges eodē nobiscū placi-
to despecti forent: mādātes impatori Honorio. Tu cū oibus pacē habe: oiumq; obsides
accipe: nos nobiscū cōfligimus: nobis perimus: tibi uincimur: immortalis uero quæstus
erit reipu. tuæ: si utriq; peream⁹. Quis hæc crederet: nisi res doceret? Itaq; nūc quotti-
die apud Hispanias geri bella gentiū: & agi strages ex alterutro barbarorū crebris certis-
q; nūciis discimus: p̄cipue Valliā Gothorū regē insistere patrādæ paci ferunt: ex quo cū
cōcesserim: ut licēter xp̄iana tpa rephendant: siqd cōditioe mūdi usq; ad nūc simili factū
felicitate doceat. Māifestauimus: ut arbitror: atq; oñdim⁹ nō magis uerbo pene q̄ digi-
to inūera bella sopita: pl̄imos extictos tyrānos: oꝝsas: coāguistatasq; addictasq;: exinani-
tasq; imāissias gētes mīmo sāguie: nīlo certamīe ac pene sic cæde. Superest ut obtrectato-
res nros molitionū suarū pœniteat: ueritatiq; erubescāt. Deū ueꝝ & solū q̄ pōt omnia
credant: timeāt: diligant: sequantur: cuius omnia: & quæ mala putāt bona esse: didicerūt
Explicui: adiuuāte X̄p̄o secundū tuū p̄ceptū beatissime pater Augustine ab initio mū-
di usq; in p̄ntem diē: hoc est p annos qnq; .M. dc. xyiii. punitioes & cupiditates hoīum
peccatorū: conflictatioes sæculi & iudicia dei: q̄ breuissime & q̄ simplicissime potui: chri-
stianis tñ tpibus propter p̄ntem magis X̄p̄i gratiā ab illa incredulitatis confusioe discre-
tis. Ita iā ego certo & solo: quē concupiscere debui: obediētiae meæ fructu fruor: de qua
litate aut opusculorū tu uideris: q̄ p̄cepisti tibi adiudicāda: si ædas: p te iudicata: si deleas.

Finis. Laus deo.

Vt ipse titulus marginē in primo docet.

Orosio nomen mihi est.

Librariorum quicquid erroris fuit.

Exemit Aeneas mihi.

Quod si situm orbis: si quæ nostra ad tempora.

Ab orbis ipsa origine.

Quisq; tumultus: bellaque & cædes uelit.

Cladesque nosse: me legat.

Pauli Orosii uiri præclarissimi historiarum opus absolutū est: q̄ diligētissime emēdatuz
Impressum Venetiis per magistrū Christoforum de Pēsis: de Mādello opa & impensis
Octauiani Scoti. Anno ab incarnatiōe dñi. M. cccc. lxxxix. xy. kalēdas augustas.

REGISTRVM.

a
Prima alba
Ego initium
Aegipti

b
sequi ausi
Marpesia
Anno ante

c
spiciendi
ex utraque
rit postquam

d
fratrum
Sufficerent
zopirionis

e
tilia uirgo
filiis gladio
mo Calatinus

f
tus belli
one consulibus
ca potuisset

g
mene Pa
maxime
sui consulis

h
apud
us dicam
ecclesia

i
partibus
storitate
magna

k
Quibus
Porum
sitque hoc

l
miniosissima
rubigine
nem fuit

m
cantem
constantia
tuit

TABVLA PRIMI LIBRI.

In fronte Præfatio operis. Ad Aurelium Augustinum.	Capi. i
De miseria hominum per peccatum ab initio.	Capi. ii.
Maiores nostri in tres partes mundum diuisisse.	Capi. iii.
Hic ponitur diluuii uindicta.	Capi. iiii.
Primus Ninus rex Assyriorum.	Capi. v.
Quod ignis de coelo descendit in Pentapolim.	Capi. vi.
Vbi Romani nihil mali se passos esse dixerunt: si circus illis redderet.	Capi. vii.
Vbi diluuium sæuum actum est.	Capi. viii.
De fame quæ fuit in Aegypto.	Capi. ix.
De Amphitrione: Deucalione & Libero.	Capi. x.
Hic dicitur quod populus dei in Aegypto afflictus est: & .x. plagis percussa est Aegyptus.	Capi. xi.
De duobus fratrum filiis.	Capi. xii.
De regno Assyriorum: quod per quinquaginta reges per modum actum est.	Capi. xiii.
De certamine inter Cretenses & Athenienses.	Capi. xiiii.
Vbi Vesores rex Aegypti Meridiem & Septentrionem uendicare sibi uoluit.	Capi. xv.
Vbi Amazones arma sumpserunt.	Capi. xvi.
Hic dicitur de Gothis: quos Alexander & Cæsar esse euitandos iudicarunt.	Capi. xvii.
De raptu Helenæ & coniuratione Græcorum.	Capi. xviii.
Aenæ in Italiam aduentus.	Capi. xix.
De Sardanapalo rege Assyriorum nouissimo.	Capi. xx.
Quod Phalaris Siculus tyrannidem arripuit.	Capi. xxi.
De bello Peloponnesium & Atheniensium.	Capi. xxii.

Tabula Secundi Libri.

Ipsi libri Præfatio.	Capi. i
De Nino rege Assyriorum occiso.	Capi. ii.
Quando Babylon cecidit: & Roma surrexit.	Capi. iii.
De Babylone & Roma.	Capi. iiii.
Vrbs Roma in Italia condita.	Capi. v.
De obitu Bruti Aruntis & Fabiorum: & de obsidione Porsenæ.	Capi. vi.
De regno Persarum: & Cyro rege.	Capi. vii.
Cytus Scythis bellum intulit: & a Thomyri regina quæ tunc eis præerat uictus & occisus est.	Capi. viii.
Darius post aliquantum temporis occiso Cyro rege regnum suscepit.	Capi. ix.
Xerxes Dario in regnum patris successit.	Capi. x.
Xerxes rex a suis occisus est.	Capi. xi.
Quod grauis pestilentia Romam inuasit.	Capi. xii.
Post pestilentiam multa & graua bella sustinuerunt Romani.	Capi. xiii.
Quod Sicilia semper fuit nutrix tyrannorum.	Capi. xiiii.
Discordia Atheniensium & bella graua.	Capi. xv.
Per concordiam res minimas crescere: & per discordiam labi maximas.	Capi. xvi.
De bellis Romanorum.	Capi. xvii.

TABVLA
Tabula Tertii Libri.

Eiusdem Libri Præfatio.

Quomodo galli Romam incenderunt.	Capi. i.
Terræmotus in Achaia aliquando factus.	Capi. ii.
Quando Roma graui pestilentia laborauit.	Capi. iii.
Marcus Curtius se præcipitio dedit.	Capi. iiii.
Vbi regnum macedonicum: & ubi natus est Alexander.	Capi. v.
Artaxerxes Iudæos captiuos ducit.	Capi. vi.
Initium belli punici.	Capi. vii.
Quod romani latinis bellum intulerunt.	Capi. viii.
Scelus matronarum romanarum.	Capi. ix.
Alexander rex a Lucanis uictus & occisus est.	Capi. x.
De regno Philippi patris Alexandri regis Macedoniæ.	Capi. xi.
De ciuitate Bizantiis: quæ Constantinopolis dicta est.	Capi. xii.
Græcia libertatem suam amisit.	Capi. xiii.
Alexander successit Philippo in regnum.	Capi. xiiii.
Initium regni Alexandri magni.	Capi. xv.
Alexander Darium uicit.	Capi. xvi.
Indiam ingressus est Alexander.	Capi. xvii.
Oës puiciæ i Babylonia territæ ad Alexandræ legatos pacem petentes miserunt.	Capi. xviii.
Papyrius cõsul cõtẽptis auguriis magnam consecutus est uictoriã.	Capi. xix.
Mortuo Alexandro duces eius mutuis se bellis consumpserunt.	Capi. xx.

Tabula Quartii Libri.

Ipsius libri Præfatio.

De Pyrrho rege: qui multa bella intulit romanis.	Capi. i.
Romanorum miseria nullis cessat induciis.	Capi. ii.
Comperta morte Pyrrhi: Tarentini noua arma sollicitant.	Capi. iii.
Obscoena & dira prodigia uisa sunt Romæ.	Capi. iiii.
Inter multa prodigia: sanguis: terra: lac uisum est manare de coelo.	Capi. v.
Bella punica successerunt.	Capi. vi.
Quod romani Siculos & Pœnos uicerunt: & Regulus haud procul a flumine Bagrada Serpentem nimie magnitudinis interfecit.	Capi. vii.
Quod carthaginenses deuicti pacem a romanis petierunt: nec impetrauerunt.	Capi. viii.
Carthaginenses Romam mittunt: & pacem petunt: conditionibusque ante propositis consequuntur.	Capi. ix.
Galli cisalpini noui hostes bellum romanis intulerunt.	Capi. x.
Post primũ puicũ bellũ Roma uno año post quãdringetos años quieuit.	Capi. xi.
Legati romãorũ ab Illyriis interfecti sũt: p quib⁹ atrocissimũ bellũ gestũ ẽ.	Capi. xii.
Hannibal impator Pœnorum inimicitias fecit cum Romanis.	Capi. xiii.
Multa prodigia uisa sunt in coelo.	Capi. xiiii.
Apud Cannas pugnatum est cum Hannibale: & uicti sunt romani.	Capi. xv.
Hannibal usque ad Anienem flumem deuenit tertio lapide ab urbe Roma.	Capi. xvi.
Scipio in Hispania imperium proconsulare sortitus est.	Capi. xvii.
Hannibal reuersus est: ut fessis carthaginensibus subueniret.	Capi. xviii.
Secundũ punicum bellũ finitum est: & Macedonicum successit.	Capi. xix.
Bella in Hispania gesta.	Capi. xx.

TABVLA.

Iterum bellum terribile ortum est in Hispania.	Capi. xxi.
Tertium bellum punicum actum est.	Capi. xxij.
<u>Tabula Quinti Libri.</u>	
Eiusdem libri præfatio.	
Per fidem Xpianam ubiq; securum esse peregrinum.	Capi. i.
Iterum bella grauia surrexisse in Hispania.	Capi. ii.
Quod falsa numina sibi usurparunt Romani.	Capi. iii.
In urbe Roma puerum natum nouum monstrum: & in Sicilia mon- tem Aetnam uastos ignes eructasse.	Capi. iiii.
Scipio consul creatus Numantiam deleuit.	Capi. y.
Deleta Numantia: cæteras gentes pacem petiisse.	Capi. yi.
In urbe ortam seditionem grauem: & in Sicilia feruile contagionem.	Capi. vii.
Attalum regem Asia: Asiam testamento reliquisse Romanis.	Capi. viii.
Iterum Aetnam uasto tremore exundasse globis igneis.	Capi. ix.
Vbi in Aphrica a bellorum excediis cessatum est: horribile & inusitataz perditionem locustarum secutam.	Capi. x.
Post euersam Carthaginem iterum iustum est eam restitui.	Capi. xi.
Aetnam ultra solitum exarsisse.	Capi. xii.
Gallia Fabio uicti penes Rhodanum: & a Mario circa alpes.	Capi. xiii.
Iugurthæ Numidaz regi bellum consensu romani populi infertur.	Capi. xiiii.
Multas gentes in unū conspirasse: ut romanum nomen delerent.	Capi. xv.
Post triumphum Marii incredibile facinus & nunquam antea Roma nis cognitum perpetratum fuisse.	Cap. xvi.
Mœstam urbem prodigia terruerunt.	Capi. xvii.
Bellum Mithridaticum & bella ciuilia coepere pene simul.	Capi. xviii.
Sylla urbem intrauit: multosque interfecit: & proscripsit.	Capi. xix.
Sylla dictaturam adeptus est.	Capi. xx.
Post bella ciuilia: sonantibus undique belloruz fragoribus quattuor bel- la exurrexisse.	Capi. xxi.
De bello macedonico.	Capi. xxii.
De suscepto bello orientis.	Capi. xxiii.
Gladiatores Capuæ a ludo Gnei Lentuli diffugisse.	Capi. xxiiii.
<u>Tabula Sexti Libri.</u>	
Ipsius libri Præfatio.	
Quomodo deus ex nihilo fecit impiū romanū: id est ex pastoribus.	Capi. i.
De Mithridate Rege Ponti atque Armeniæ.	Capi. ii.
Catilina de Incesto accusatus.	Capi. iii.
Quomodo piratae per omnia maria se diffuderunt.	Capi. iiii.
De fine seu exitu Mithridatis.	Capi. y.
Pompeius post obitum Mithridatis multa bella fecit in oriente.	Capi. vi.
Cæsaris uictoria de Heluetiorum gente & Gallorum.	Capi. vii.
Qualiter Cæsar Gallias subiecit: & transiuit in Britanniam.	Capi. viii.
Reuerso Cæsare a Britania iterū Galli rebellarunt: & uicti sunt.	Capi. ix.
Quomodo Galli exhausti: & domiti sunt.	Capi. x.
Victorem a Gallia Cæsarem ciuilia bella secuti sunt: & Crassus consul p- uinciam sortitus est in Parthos.	Capi. xi.

TABVLA.

Narra ^r qualiter Romāus exercit ⁹ ut ocean ⁹ crescit & minuit.	Capi.	xii.
De bello ciuili inter Cæsare & Pōpeiū: & de incendio urbis.	Capi.	xiii.
Potentibus Alexandrinis regem reddidit Cæsar.	Capi.	xiiii.
Qualiter in curia a senatu interfectus sit Cæsar.	Capi.	xy.
De potentia & uirtute Cæsaris.	Capi.	xyi.
De Antonio uicto & mortuo.	Capi.	xyii.
Hic Cæsar imperator primum Augustus est salutatus.	Capi.	xyiii.
De restauratione seruorum dominis.	Capi.	xix.
Quando Cæsar in Hispania utigentes legibus suis prohibens Iani portas aperuit.	Capi.	xx.

Tabula Septimi Libri.

Eiusdem Libri Præfatio.		
Quomodo Roma graui incendio uastata est.	Capi.	i.
Qualiter Tyberius Cæsar rettulit ad senatū ut Xps Deus haberet.	Capi.	ii.
Vbi Dominus passus est: & q ² terræmotus factus sit per orbem.	Capi.	iii.
Quando p ^m ū uenit Romā beatus Petr ⁹ apostol ⁹ sub Claudio.	Capi.	iiii.
Nero p ^m us psecutus ē xpianos: q ² etiā ap ⁹ los Petrū & Paulū occidit.	Capi.	y.
Qualiter Hierosolyma euerſa est a Vespasiano & Tito: & Iudæi capti uel interfecti sunt.	Capi.	vi.
Domitianus secundam psecutionem fecit in christianos.	Capi.	vii.
Hic dicitur de Traiano.	Capi.	viii.
Quartam psecutionem christianorum ab Antonio factam refert.	Capi.	ix.
De flagitiis & malis quæ gessit Commodus.	Capi.	x.
Quiutam psecutionem dicit a Seuero factam.	Capi.	xi.
De sexta psecutione a Maximiano facta.	Capi.	xii.
Primus Philippus cum filio suo ambo xpiani facti sunt.	Capi.	xiii.
De septima psecutione facta a Decio.	Capi.	xiiii.
De octaua psecutione facta a Valeriano.	Capi.	xv.
De nona psecutione facta ab Aureliano.	Capi.	xyi.
Dioclitiani persecutio. x. loco post Neronem refertur.	Capi.	xyii.
Hic d ^r : q ² pp ⁹ ls dei cū in Aegypto affligit. x. plagis pculsa ē Aegypt ⁹ : & pop ⁹ ls xpian ⁹ dū. x. psecutōib ⁹ romāis affligit. x. plagas accæperūt.	Capi.	xyiii.
Hic Constantinus imperator iubet templa claudi.	Capi.	xix.
Creat ⁹ impator Theodosi ⁹ a Gratião Cōstātinopoliz intrauit uictor.	Capi.	xx.
Valentinianus in orientem refugiēs: a Theodosio paterna pietate susceptus: mox etiam imperio restitutus est.	Capi.	xxi.
Arbogastes Valentiniano imperatore occiso: statim Eugenium tyrannum fecit imperatorem.	Capi.	xxii.
Eugenius tyrannus captus est: & occisus.	Capi.	xxiii.
Arcadius & Honorius regnum imp ⁹ ii romani suscepserunt.	Capi.	xxiiii.
Gildo occisus est.	Capi.	xxv.
Rhedagaiſus hostis Italiā intrauit: & occisus ē cū gente sua.	Capi.	xxvi.
Stilico uoluit usurpare imperium Romanum pro filio.	Capi.	xxvii.
Halaricus urbem expugnauit Romam: & deprædatus est.	Capi.	xxviii.
Honorius Rēpu. Cōstatio cōmittit: & extincti sunt oēs tyranni.	Capi.	xxix.

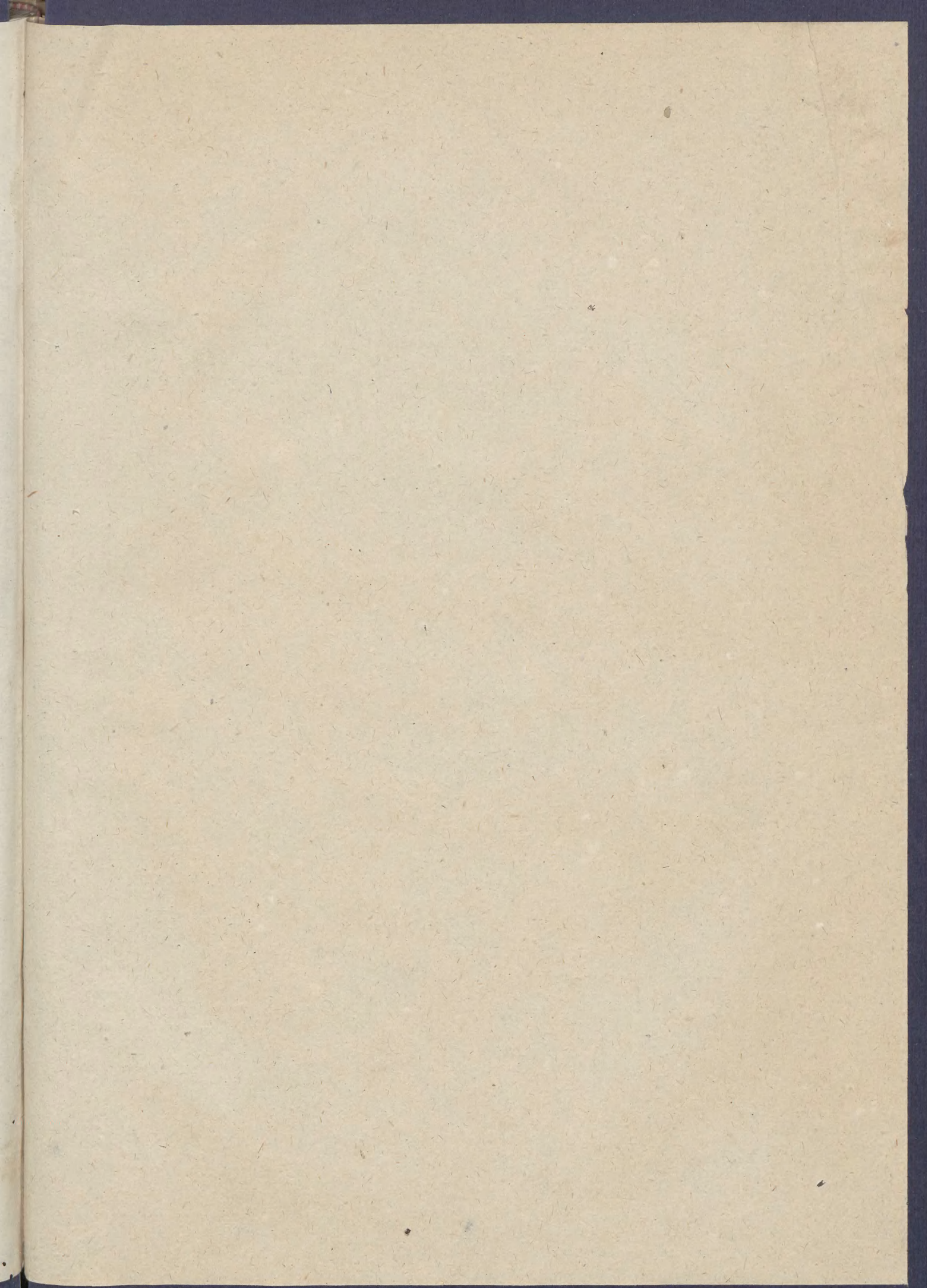
FINIS TABVLAE.

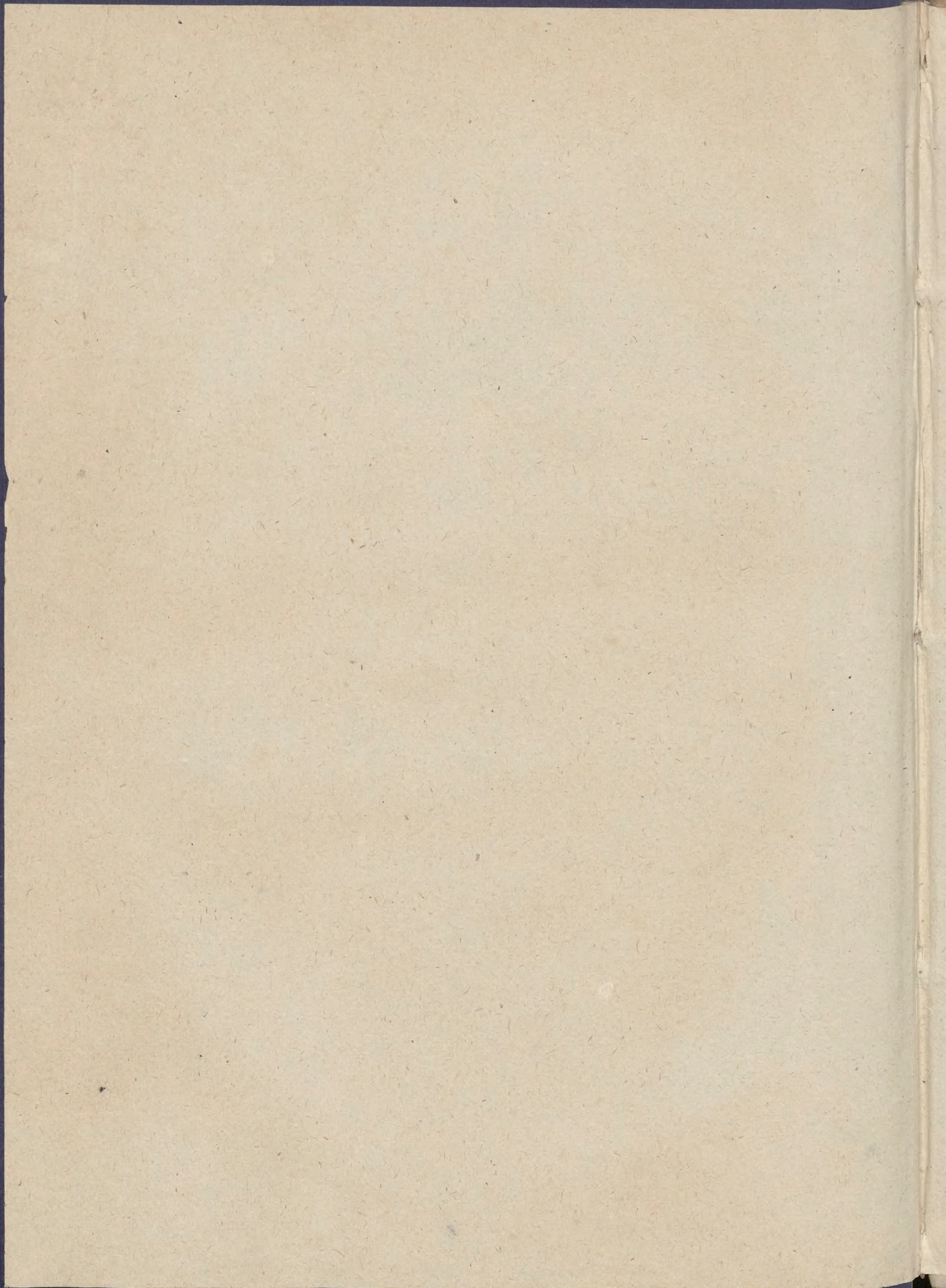
Cap. xiii. De...
 Cap. xiiii. De...
 Cap. xv. De...
 Cap. xvi. De...
 Cap. xvii. De...
 Cap. xviii. De...
 Cap. xix. De...
 Cap. xx. De...

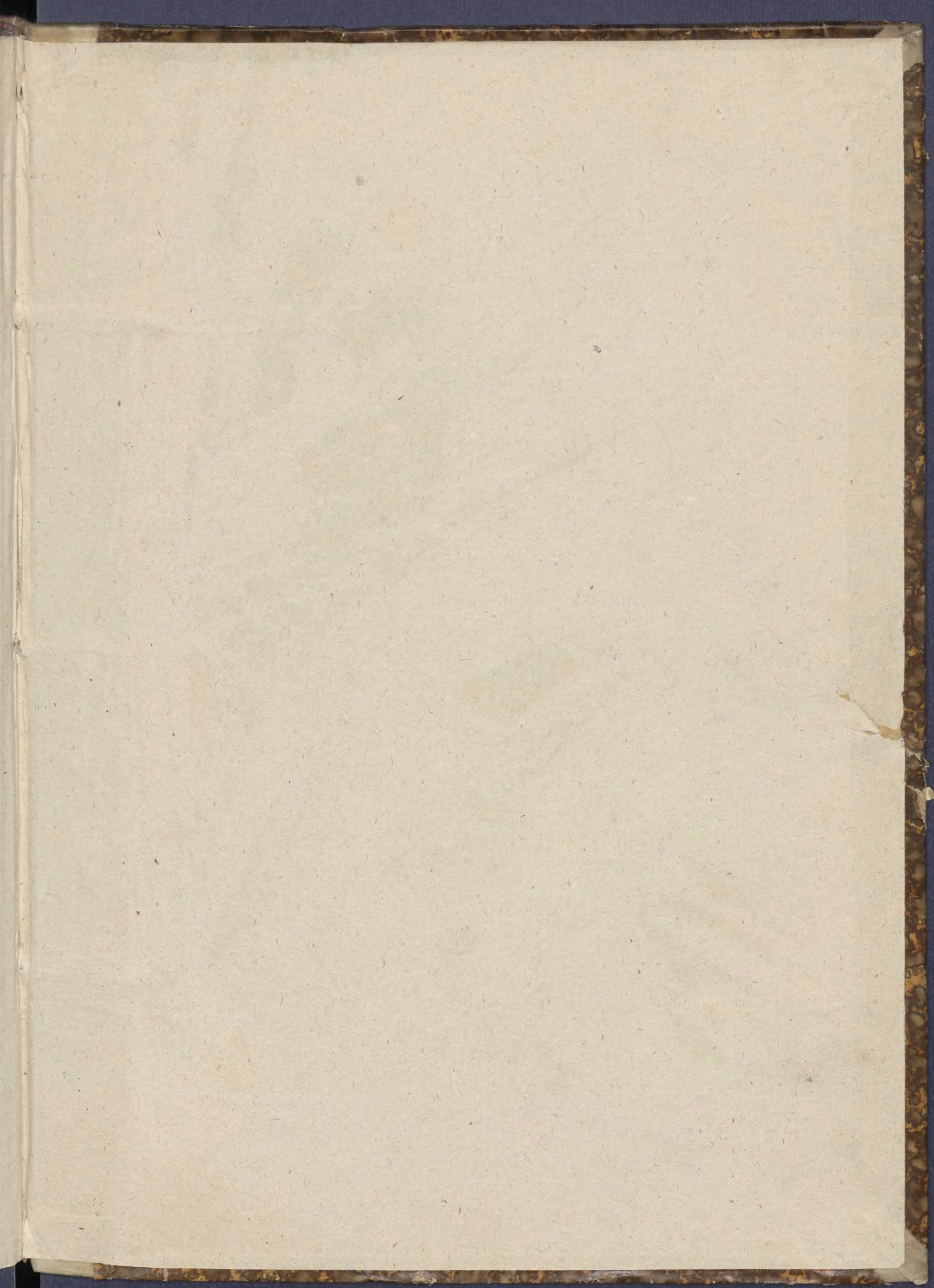
Tabula Septima Libri

Cap. i. De...
 Cap. ii. De...
 Cap. iii. De...
 Cap. iiii. De...
 Cap. v. De...
 Cap. vi. De...
 Cap. vii. De...
 Cap. viii. De...
 Cap. ix. De...
 Cap. x. De...
 Cap. xi. De...
 Cap. xii. De...
 Cap. xiii. De...
 Cap. xiiii. De...
 Cap. xv. De...
 Cap. xvi. De...
 Cap. xvii. De...
 Cap. xviii. De...
 Cap. xix. De...
 Cap. xx. De...
 Cap. xxi. De...
 Cap. xxii. De...
 Cap. xxiii. De...
 Cap. xxiiii. De...
 Cap. xxv. De...
 Cap. xxvi. De...
 Cap. xxvii. De...
 Cap. xxviii. De...
 Cap. xxix. De...

BIBLIOTEKA UNIW. W POZNANIU
Inc. 78 9°
INKUNABURY